

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
АСОЦІАЦІЯ ВИПУСКНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО
ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНЯ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

XXIII

ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО - ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ
ЮРИСПРУДЕНЦІЇ»

30 квітня 2020 року

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**АСОЦІАЦІЯ ВИПУСКНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**МАТЕРІАЛИ XXIII
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ»**

30 квітня 2020 року

Харків – 2020

Відповідальні за випуск:

Нанарова Ольга Олександрівна – член Секретаріату ГО «Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого».

УДК 340.12.001

ББК 67.0

78

Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

78 Матеріали XXIII науково-практичної конференції «Теорія та практика сучасної юриспруденції», м. Харків, 30 квітня. 2020 р. Харків, 2020. 293 с.

Статті друкуються мовою авторів у авторській редакції.

Адреса редакційної колегії: вул. Пушкінська, 77, к. 228-п, м. Харків, 61024, Україна.

*Лісогорова Катерина Миколаївна
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
історії держави і права України
та зарубіжних країн
Національного юридичного
університету імені
Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ У 1960 -1980- Х РОКАХ

У період уповільнення темпів суспільного розвитку і застою (середина 1960-х – середина 1980-х років) розвиток права визначався помітною політичною кризою радянського суспільства.

У 1957 році редакційна комісія по внесенню доповнень та змін в текст Конституції Союзу РСР запропонувала поряд зі збереженням за союзними республіками права видання сімейних кодексів віднести до відання СРСР встановлення Основ законодавства про шлюб та сім'ю.

У червні 1968 року Верховна Рада СРСР затвердила Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про шлюб та сім'ю та постановила ввести їх у дію з 1 жовтня 1968 року.

Слід зазначити, що під час обговорення опублікованого проекту Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про шлюб та сім'ю найгостріші суперечки точилися навколо питань, пов'язаних з підставами встановлення у судовому порядку батьківства позашлюбних дітей, а також з їх правовим становищем. Деякі науковці та практичні працівники, зокрема, С.Братусь, Є. Флейшиц, А.Пергамент, виступали проти будь-яких обмежень при вирішенні цих питань. Вони висловили думку про те, що єдиною підставою виникнення прав і обов'язків батьків щодо позашлюбної дитини має бути її походження від них – кровне споріднення [1,с.434].

Відповідно до Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про шлюб і сім'ю був прийнятий Кодекс про шлюб та сім'ю Української РСР, затверджений Законом УРСР від 20 червня 1969 року, який набрав чинності 1 січня 1970 року [2].

З урахуванням національних та місцевих особливостей, республіканські кодекси могли здійснити певні відступи від положень, які були передбачені Основами законодавства Союзу РСР і союзних республік про шлюб і сім'ю.

Єдність радянського законодавства мала забезпечити процедура так званого консультування проектів республіканських кодексів у Президії Верховної Ради СРСР, яка здебільшого зводилась до виявлення відмінностей того чи іншого проекту від проекту російського кодексу та прийняття рішення щодо їх доцільності [3, с.374-375].

Кодекс про шлюб та сім'ю Української РСР складався із шести розділів (1.Загальні положення; 2.Шлюб; 3.Сім'я; 4.Опіка та піклування; 5.Акти громадянського стану. 6. Застосування радянського законодавства про шлюб та сім'ю до іноземців. Застосування законів про шлюб та сім'ю іноземних держав, міжнародних договорів і угод) та містив двісті одну статтю.

У ст. 1 Кодексу про шлюб та сім'ю Української РСР були зазначені завдання Кодексу, зокрема подальше зміцнення сім'ї, побудова сімейних відносин на добровільному шлюбному союзі жінки та чоловіка, на вільних від матеріальних розрахунків почуттях взаємної любові, дружби і поваги всіх членів сім'ї, виховання дітей сім'єю, всебічна охорона інтересів матері і дітей, виховання почуття відповідальності перед сім'єю.

Кодекс про шлюб та сім'ю Української РСР не визнавав шлюб, який не був зареєстрований в органах ЗАГСу, а також церковну форму шлюбу. Взаємна згода осіб, які одружувалися, виступала в якості однієї з найважливіших умов укладення шлюбу, при цьому така згода повинна була бути висловлена особисто.

Для жінки шлюбний вік становив 17 років, для чоловіка – 18 років. Виконавчі комітети районних (міських) Рад депутатів трудящих могли у виняткових випадках знизити шлюбний вік, але не більше як на один рік. Граничного віку для укладання шлюбу ні Основи, ні сімейні кодекси союзних республік на передбачали, оскільки повнолітні дієздатні громадяни могли укладати шлюб незалежно від віку [4, с.38].

Шлюб припинявся внаслідок смерті одного з подружжя або оголошення його померлим. При житті подружжя шлюб міг бути розірваний шляхом розлучення, розірвання шлюбу проводилося у судовому порядку, а у випадках, передбачених у законодавстві, розлучення оформлювалося органами запису актів громадянського стану.

Низка статей Кодексу про шлюб та сім'ю Української РСР була присвячена визначенню особистих та майнових прав подружжя. Так, при укладенні шлюбу подружжя за своїм бажанням обирало прізвище одного з подружжя як їх спільне прізвище, або кожен з подружжя зберігав своє дошлюбне прізвище, або міг приєднати до свого прізвища прізвище другого з подружжя.

Спільність майна, надбаного під час шлюбу підтверджувалася ст. 22 Кодексу про шлюб та сім'ю Української РСР. Кожен з подружжя мав рівні права володіння, користування і розпорядження цим майном. Також рівні права на майно були визнані за тим із подружжя, хто був зайнятий веденням домашнього господарства, доглядом за дітьми або з інших поважних причин не мав самостійного заробітку.

Положення щодо підстав виникнення прав та обов'язків батьків і дітей, їх особисті та майнові права, аліментні права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів, питання усиновлення містилися у третьому розділі Кодексу про шлюб та сім'ю Української РСР.

Кодекс про шлюб та сім'ю Української РСР регламентував основні положення щодо порядку усиновлення, права та обов'язки усиновителів, усиновлених та їх родичів, підстави та порядок визнання усиновлення недійсним та скасування усиновлення. У ст.112 вперше були закріплені заходи забезпечення таємниці усиновлення [5, с.427]. Так, для забезпечення таємниці усиновлення на прохання усиновителя могло бути змінено місце народження усиновленої дитини, а також у виняткових випадках дата її народження, але не більше як на шість місяців.

Не дивлячись на те, що у 1960-1980 - х роках в УРСР у сфері шлюбно-сімейних відносин була прийнята низка нормативних актів, вони потребували оновлення через поширення застійних явищ у політиці, економіці, в цілому, через кризу радянської державної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / Академія правових наук України; ред. кол. В. Тацій [та ін.]. Т. 3 : Цивільно-правові науки. Приватне право / за заг. ред. Н. С. Кузнецової. - Х. : Право, 2008. - 640 с.

2. Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про порядок введення в дію Кодексу про шлюб та сім'ю Української РСР» // Відомості Верховної Ради УРСР.- 1970.- №2.- ст.16.

3. І.Б.Усенко. Кодифікаційні роботи в УРСР у 1960-70ті, друга кодифікація українського радянського законодавства. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 1 : Історія держави і права України / редкол. В. Д. Гончаренко [та ін.] . / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; редкол. В. Я. Тацій [та ін.]. - Харків: Право, 2016.- 848 с.

4. Маслов, В. Ф. Действующее законодательство о браке и семье / В. Ф. Маслов, З. А. Подопригора, А. А. Пушкин; под ред. А. А. Пушкин. - изд. 2-е, испр. и доп. — Х. : Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1974. - 200 с.

5. Ромовська, З. В. Українське сімейне право : Підручник - Київ : Правова єдність, 2009. - 500 с.

*Стеценко Ніна Сергіївна,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри історії держави
і права України та зарубіжних країн
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ЗНАЧЕННЯ ЗАКОНУ ПРО ГОМСТЕДИ ДЛЯ ПЕРЕБІГУ ПОДІЙ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ 1861-1864 РР. У США.

У першій половині XIX ст. територія Сполучених Штатів зросла у декілька разів за рахунок купівлі та прямої агресії: у 1803 р. була придбана у Наполеона I за п'ятнадцять мільйонів доларів величезна Луїзіана. Після американко-мексиканської війни (1846-1848 рр.) Мексика віддала США Техас, Каліфорнію, Арізону, Нью-Мексико, Неваду, Юту, частину Колорадо. Швидкими темпами зростала кількість населення США – з 5,3 мільйонів чоловік у 1800 р. до 23, 1 мільйону чоловік у 1850 р. Це пояснювалося швидким економічним прогресом США, наявністю практично необмеженого земельного фонду (з 1804 р. Конгрес установив ціну за акр вільної землі на Заході – 1,64 долара при мінімальному розмірі ділянки у 160 акрів, тим самим за 252 долари можна було придбати близько 65 га землі – фантастично дешево, як за європейськими мірками) сприяли напливу емігрантів з Європи, охопленої полум'я війни.

Сполучені Штати Америки з країни аграрної упевнено перетворювалися на аграрно-індустріальну, і вже у 1859 р. продукція американської промисловості уперше перевищила вартість сільськогосподарського виробництва. Поряд із цим, у такій розвинутій країні як США, зберігалось плантаційне рабство. У 1860 р. тут проживало 4 441 830 негрів, з них 3 953 760 були рабами. Налічувалося 385 тис. рабовласників, причому 89 % володіли менше, ніж 20 рабами. Справжня південна аристократія формувалася з 10 тис. плантаторів, кожний з яких мав 50 і більше рабів. Вартість 18-річного негра становила у 1821-1825 рр. 334 долари, а у 1856-1860 рр. уже – 1 306 доларів. Вигідною справою стало «розведення» негрів на продаж. Водночас дедалі чіткішою ставала різниця у суспільно-економічному розвитку північних і південних територій США. А після успішного завершення англо-американської війни 1812-1815 рр. уперше виявилися принципові суперечності між інтересами штатів промислових і рабовласницьких, північних і південних. Відповідно, із збільшенням числа штатів, змінювалася рівновага сил у Конгресі та Сенаті. Оскільки, уже з 1 січня 1808 р., заборонявся увіз у країну чорношкірих невільників, вочевидь зростала тенденція появи штатів нерабовласницьких, де більшість населення становили фермери, а не плантатори та негри –

раби. Південь і Північ по-різному підходили до проблеми державного боргу, як внутрішнього так і зовнішнього, Південь був більше зацікавлений у розвитку міждержавної торгівлі, Північ, навпаки, була заінтересована у високих митах і згортанні торгівлі з континентом. Були й інші протиріччя. На президентських виборах 1860 р. перемогу отримав Авраам Лінкольн (1809-1865), виходець із фермерської сім'ї, палкий прихильник скасування рабства. Це, звісно ж, не влаштовувало рабовласницькі штати, і 22 грудня 1860 р. штат Південна Кароліна заявив про свій вихід із Союзу штатів, за яким потім вийшли ще дев'ять рабовласницьких штатів. У лютому 1861 р. у місті Монтгомері, представники штатів, що вийшли із союзу утворили «Конфедерацію американських штатів». Був обраний президент Конфедерації, сформований свій уряд. При цьому була прийнята Конституція Конфедеративних Штатів Америки, яка проголошувала рабство негрів «оплотом цивілізації».

12 квітня 1861 р. конфедерати розпочали громадянську війну, що тривала протягом чотирьох років (1861-1865 рр.). Важливим ударом по рабовласництву, а також впливом на перебіг війни було видання А. Лінкольном кількох важливих законодавчих актів. У травні 1862 р. уряд провів через Конгрес Закон про гомстеди – «акт для забезпечення земельними наділами тих, хто дійсно оселяється на громадській землі і для забезпечення нагороди солдатам. Прийнятий законодавчий акт містив такі положення:

- кожна особа, що є главою сім'ї і якій виповнилося 21 рік, яка є громадянином Сполучених Штатів, яка «ніколи не брала участі у війні проти Сполучених Штатів і не допомогла їх ворогам», мала право з 1 січня 1863 р. на отримання земельної ділянки розміром не більше ста шістдесяти акрів (приблизно шістдесят чотири гектари);

- після сплати десяти доларів особа вступала у володіння зазначеної кількості землі;

- після того, як громадянин обробляв протягом п'яти років цю землю, він одержував патент на цю ділянку;

- особи, які служили в армії чи флоті Сполучених Штатів протягом 14 днів як добровольці, або за мобілізації, могли скористатися цим законом, коли їм ще не виповнилося двадцять один рік.

Закон про гомстеди 1862 р. встановив нову форму приватної власності – сімейну, яка характеризувалася низкою специфічних особливостей, які стосувалися суб'єктів права власності, об'єкту, правомочностей власника, участь у цивільному обігу, спадкування тощо. Наприклад, з метою збереження гомстедів від подрібнення у Конституціях деяких штатів встановлювалася заборона часткового продажу ферм, в інших штатах, де існував вільний продаж ферм тільки один переживший із подружжя мав право претендувати на законну частку, якщо його не задовольняло розпорядження у заповіті.

22 вересня 1862 р. президент А. Лінкольн випустив Прокламацію про звільнення рабів. Ці акти вирішили головне завдання уряду А. Лінкольна – створення численної боєздатної армії, залучення до неї значної кількості людей та призвели до корінного перелому під час громадянської війни і забезпечили перемогу капіталістичної Півночі.

*Стеценко Ніна Сергіївна,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри історії держави
і права України та зарубіжних країн
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

АГРОНОМІЧНА ДОПОМОГА НАСЕЛЕННЮ У СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ У ХІХ – НА ПОЧ. ХХ СТСТ.

«Декаданс сільського господарства держави є декаданс народний» – так закінчив свою промову на багатолюдному з'їзді фермерів і агрономів президент однієї з великих залізничних компаній у Сполучених Штатах, який приймав жваву участь у тому суспільному русі, який привертав до себе в Америці загальну увагу, і яке має своїм завданням зростання культурного і матеріального добробуту самих широких верств сільськогосподарського населення країни і всіляке сприяння потягу населення «назад до землі». Усім було до очевидності зрозуміло, що зростання продуктивності землеробської праці, тісно і нерозривно пов'язано зі зростанням як загального, так і спеціального сільськогосподарського культурного рівня усього фермерського населення країни. На той час, при тридцяти мільйонах землеробського населення, американці витрачали на агрономічну допомогу приблизно сімнадцять мільйонів доларів на рік. При цьому, уся діяльність американських досвідних станцій з річним бюджетом у шість мільйонів доларів і добра половина роботи Вашингтонського Департаменту Землеробства, бюджет якого перебільшував тридцять п'ять мільйонів доларів на рік і діяльність сільськогосподарських рад в окремих штатах також були формами агрономічної допомоги населенню. До цього ж, щорічно між фермерами розповсюджувалися мільйони не в гіперболічному, а в самому літеральному значенні, екземплярів сільськогосподарських книжок і брошур. Одних так званих фермерських бюлетенів було розповсюджено у 1909 р. Вашингтонським Департаментом Землеробства більш ніж сім мільйонів екземплярів. При цьому передбачалось, що п'ять мільйонів фермерів, їх жінок та дітей найближчим часом будуть охоплені тією чи іншою формою агрономічної допомоги. Тисячі лекторів і керівників віддавали цій справі багато часу та праці, при цьому виключна увага приділялася загальною та особливо спеціальною пресою. Десятки тисяч сільськогосподарських товариств, фермерських клубів та інших організацій проявляли до цього жвавий інтерес. Для повного успіху справи необхідно було залучити усю фермерську масу і не тільки повідомити їй ті або інші відомості, але й навчити її втілювати ці здобутки пізнання у своїй повсякденній роботі.

Адміністративні органи, як органи громадського управління, відігравали значну роль у організації агрономічної допомоги населенню Сполучених Штатах. Це були – Федеральний Департамент Землеробства у Вашингтоні, «Сільськогосподарські Ради» в окремих штатах або замінюючи їх у деяких випадках «Штатні Департаменти Землеробства» та Університетські Ради у тих штатах, де під їх безпосереднім контролем знаходилися кошти, які асигнувалися законодавчими установами на сільськогосподарську освіту і агрономічну допомогу.

Виконавчими органами були – відділи агрономічної допомоги при сільськогосподарських коледжах (інститутах), окремі відділи коледжів і станцій, особи або установи, керівні організації так званих фермерських інститутів, різні сільськогосподарські товариства, залізничні компанії і деякі інші приватні установи. Але, з огляду на розвиток цієї справи, виникла необхідність у більшій її систематизації. При цьому намітилася особлива тенденція у концентрації, по можливості, усіх видів агрономічної допомоги в руках «відділів агрономічної допомоги». Такі відділи уже існували у тридцяти трьох із сорока семи штатів і

територій. Перший із них виник у 1901 р., три у 1905 р., п'ять у 1907 р., три у 1908 р., дев'ять у 1909 р.

Форми, в яких проявлялася агрономічна допомога населенню в Америці були дуже різноманітні. Важливою формою було розповсюдження сільськогосподарських знань у вигляді **організації «фермерських інститутів»** для дорослих фермерів, жінок та молоді. Також діяли **інститути на колесах**, так звані спеціальні «кукурудзяні», «пшеничні», «маслобійні» потяги, облаштовані у кооперації з залізничними компаніями. Організовувалися **пересувні сільськогосподарські школи** загального типу, з групами по тваринництву, рільництву і домоводству та спеціальні по молочному господарству, садівництву, городництву і т.д. Діяли **короткострокові курси при агрономічних центрах** – загальні з групами по тваринництву, рільництву і домоводству, спеціальні, по молочному господарству, свиноводству, бджільництву, машиноkerуванню і т.д., по сільськогосподарському природознавству для викладачів початкових шкіл.

Проводилися систематичні лекційні курси по сільськогосподарським предметам у віддалені від агрономічних центрів та курси домашнього читання для фермерів взагалі, і для попередніх слухачів короткострокових курсів зокрема. Передбачалося також подорожуючі сільськогосподарські бібліотеки у зв'язку з курсами домашнього читання; інформаційна робота через загальні і спеціальні засоби масової інформації; консультації письмові і особисті; організація «фермерських тижнів» (з'їздів фермерських організацій) при агрономічних центрах; фермерські екскурсії на дослідні станції і поля; видання і розповсюдження сільськогосподарської літератури.

Дієвою формою надання агрономічної допомоги населенню було **розповсюдження сільськогосподарських умінь**, в рамках якої відбувалися наступні заходи: організація різного роду сільськогосподарських змагань між дорослими фермерами і фермерською молоддю; сільськогосподарська демонстрація на громадських і приватних фермах; організація всіляких виставок крупного і малого районів.

У підсумку необхідно зазначити, що організаційна ідея, якою керувалася агрономічна думка у Сполучених Штатах Америки у XIX – на початку XX ст. утілилася у створенні в кожному штаті агрономічного центру, який складався з трьох координованих рівноправних частин: а) сільськогосподарського коледжу, б) дослідної станції, в) відділу агрономічної допомоги, пов'язаних між собою територіально, що передбачало безпосередню близькість до сільськогосподарського населення та розуміння реальних його інтересів і потреб.

*Алсандія Єва
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України
1 курс, 9 група*

ПОХОДЖЕННЯ І СУТНІСТЬ КОЗАЦЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Поглиблене вивчення процесів державотворення і правотворення на українських землях сьогодні є одним із найважливіших завдань. Одним із таких процесів було виникнення і становлення козацької державності, яка містила у собі такі ознаки як республіканізм та демократизм.

Організації, які створювалися на прикордонній території, існували в багатьох країнах світу (хорватські яничари, російські казаки тощо). Однак жодну з них не можна порівняти з козацькою за організаторським талантом і здатністю до державотворення. Саме козаки змогли створити сильне на той час військово-політичне утворення, яке мало свою самостійність [3, с.23]. Ідеї демократизму стали своєрідним ядром для подальшого становлення козацької державності, що викликали інтерес у багатьох науковців, політичних діячів. Олександр Герцен писав, що Україна була козацькою республікою, підвалинами якої стали демократичні і соціальні засади. Звідки ж у козацтва виникнули ідеї демократії?

Демократія козаків має природне походження. Відносини, які склалися між козаками, не мали регулюючого начала. Взаємодія між суб'єктами відносин відбувалась за принципом «ти— мені, я— тобі». Тобто рівний зустрічається з рівним на бездержавній території. На рівноправність сторін вказують перші документи, де зазначаються керівники походів і їх учасники [1, с.11]. Я вважаю, що саме рівноправність сторін породила демократичність відносин у козацькому середовищі. Ця демократичність мала місце у становленні козацької держави. Розвиток таких засад потребував розуміння державотворчих завдань, спеціального механізму, апарату для втілення демократичних ідей.

На мою думку, головним здобутком Національно-визвольної війни та діяльності гетьмана Богдана Хмельницького є те, що український народ під приводом козацтва зміг створити власну державу з елементами демократії. Україна була поділена на полки, кожен з яких був військово-адміністративним формуванням. Держава, що була створена Хмельницьким, змогла поєднати два різні принципи: строгу військову централізацію і народовладдя. Усі посади, включаючи гетьманську, були виборними. Сам спосіб козацького життя стимулював і вимагав від кожного брати участь у виборах старшини і гетьмана, глибоко знати, хто найбільшою мірою гідний певної посади, звання [4 с. 72]. Існував такий орган як Генеральна старшина, який об'єднав такі посади: генеральний обозний, генеральний писар, генеральний суддя, генеральні осавул та хорунжий. Влада Гетьмана була обмежена з боку генеральної ради, яка скликала для вирішення таких питань як ведення війни, виборів генерального уряду та інше. Подібний державний лад свідчить як про демократизм, так і республіканізм козацької республіки.

Таким чином можна стверджувати, що умови життя у козацьких поселеннях вимагали взаємодії між їх членами. Всі вони були рівні, тому саме на принципах демократизму та взаємодопомоги козаки повинні були будувати свої відносини. Принцип рівності став передумовою розвитку козацької демократії. Українське козацтво змогло прославитися не лише своєю силою та славетними походами, але і створити власну державу з демократичним республіканським устроєм.

Науковий керівник: асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Булгаков А.О.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ластовський В./ «Походження козацької демократії в контексті походження козацтва: соціально-правові аспекти » // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні— 2012 р.
2. Лукаш С. Окремі питання становлення й розвитку соціального складника українського конституціоналізму часів Козацької доби / С. Ю. Лукаш // Проблеми законності. – 2014р.
3. Годун, Н. Українське козацтво: цивілізаційно-правова ідентифікація/ Н. Ю. Годун // Науковий вісник Ужгородського національного університету— 2015р.

4. Руденко Ю. Українська козацька педагогіка: витоки, духовні цінності, сучасність / Ю. Руденко, О. Губко. — К. : МАУП, 2007р.
5. Бедрій М. Козацьке право як історичний тип українського звичаєвого права (XVI ст. – 40 рр. XIX ст.) / Бедрій М. // Вісник Львівського університету – 2015р.
6. Головатий М. Демократія: історія, теорія, практика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та аспірантів-політологів / М. Ф. Голова- тий. — К.: ДП «Вид. дім «Персонал» – 2011р.

*Бандуріна Валентина Андріївна
студентка I курсу 8 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ЗБОРІВСЬКИЙ ДОГОВІР: УМОВИ ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Національно-визвольна війна українського народу – найгероїчніша глава в історії України, а Зборівський мирний договір – одна з перших визначних сторінок у цій главі, перша вдала спроба налагодження певних дипломатичних стосунків Б. Хмельницького з Річчю Посполитою.

Зборівська угода стала наслідком Зборівської битви 15 серпня 1649 року, у якій козаки здобули перемогу, але остаточно розбити поляків не змогли. Кримський хан Іслам-Гірей III, який був союзником гетьмана, не був зацікавлений у посиленні українського козацтва, а тому, досягнувши своєї мети - послаблення Речі Посполитої та козаків, татари уклали угоду із поляками.[1]

Основні положення договору були сформовані ще вночі 16 серпня під час зустрічі польського короля Яна II Казимира Вази з кримським ханом, які дійшли між собою взаємної згоди щодо «вічної приязні» і військової допомоги один одному. Польсько-кримські домовленості потім були нав'язані Богдану Хмельницькому і старшині. Таким чином, Зборівський договір, повна назва якого «Декларація його королівської милості Запорозькому Війську на дані пункти супліки», був укладений 18 серпня 1649 року між гетьманом Хмельницьким і урядом Речі Посполитої. [2]

Б. Хмельницький після підписання договору сказав польському королю: «Терпіння наше закінчилося, ми змушені були закликати чужинців проти шляхетства. І худоба б'ється, якщо її мучать». [3] Цими словами він підкреслив жагу та боротьбу українського народу за незалежності, готовність усіма можливими засобами досягти її та позитивну результативність цієї боротьби для України, що підтверджується Зборівською угодою.

Згідно з її умовами Гетьманщина отримала автономію в межах трьох воєводств – Брацлавського, Київського та Чернігівського, а Волинь та Поділля залишались під владою польського короля. Місто Чигирин визначалося як резиденція Гетьманщини, коронне польське військо на цю територію доступу не мало. Водночас на території козацької держави зберігалась польська адміністрація, хоча на всі відповідальні пости король мав право призначати тільки православних шляхтичів.

Б. Хмельницькому дозволено було сформувати реєстр, до якого можна було внести 40 тис. козаків, решта мали повернутися до свого колишнього життя. Проголошувалась амністія всім учасникам національно-визвольної війни: Зборівський договір звільнив католицьких і православних шляхтичів, які приєдналися до козацтва і воювали на його стороні, від відповідальності. [4]

Важливими були також пункти, що були направлені на зменшення релігійного протистояння: польська сторона погодилася з відродженням Київської митрополії – уряд Речі Посполитої дав обіцянку допустити київського митрополита і двох єпископів до участі в засіданнях польського Сейму, на розгляд якого передавалося питання, пов'язане зі скасуванням унії і поверненням православної церкві захоплених уніатами храмів та іншого майна.

Також полегшенням для українського населення стала заборона перебувати на території Війська Запорізького армії Речі Посполитої та євреїв.[2]

Зборівський мирний договір 1649 року мав чимало позитивних наслідків для Української держави. Як справедливо зауважив невідомий автор "Історії Русів", Зборівський договір заклав «камінь заснування нової епохи того (українського) народу». Він був першим офіційним документом, що зафіксував появу козацької автономії.

Принципово важливим є те, що Зборівська угода стала фундаментом для розвитку української держави нового типу. Якщо Київську Русь можна умовно назвати Українською імперією, а Галицько-Волинське князівство - Українським королівством, то новостворена держава носила чітко виражений республіканський характер. Ряд дослідників справедливо називають її козацькою християнською республікою. [4]

Богдан Хмельницький після Зборівського миру встановив дипломатичні контакти з Туреччиною, Молдавією, Валахією, Венецією, Англією, а московський цар зайняв антипольську позицію. Таким чином, відбулося міжнародне дипломатичне визнання Української козацької держави і вона стала суб'єктом міжнародного права. [5]

Отже, саме від Зборівського миру 1649 року веде відлік Козацька держава, яка у 1654 перейшла під протекторат московського царя, і була ліквідована у 1764 році за правління цариці Катерини II, проіснувавши, таким чином, 115 років, що є важливим етапом у розвитку українського державотворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Мицик Ю.А. Нові дані до історії українсько-кримських дипломатичних зносин у середині XVII століття // Пам'ять століть. - 1999.- №5.- С.19-20.
2. Зборівський договір 1649 р. [Текст] / С. І. Власенко // Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. – Харків : Право, 2016. – Т. 1: Історія держави і права України. – С. 325-326.
3. Смолій В. Г., Степанков В. О. Богдан Хмельницький (Соціально-політичний портрет). – К.: Либідь, 1995. - С. 624.
4. Чупринка В. С., Чупринка З. І. Зборівський договір 1649 року: міфи і дійсність // Дзвін. - 1997. - №7.- С.130-144.
5. Наливайко Д.С. Козацька християнська республіка / Запорізька Січ у західноєвропейських літературних пам'ятках. - К.: Дніпро, 1992. – С. 495-498.

*Білик Олег Анатолійович
студент 1 курсу 3 групи ІПКОЮ
ННУ імені Ярослава Мудрого*

ГАЛИЦЬКЕ БОЯРСТВО: МІЦНА ОПОРА КНЯЗІВСТВА ЧИ П'ЯТА КОЛОНА МОЛОДОЇ ДЕРЖАВИ?

На сьогоднішній день «олігархія» залишається однією з найбільш своєрідних та суперечливих форм політичного устрою в державі. Не можна переоцінити і вплив

олігархічного прошарку суспільства на формування, розвиток та занепад Галицького князівства. Між фахівцями- істориками досі не втихають дискусії з приводу Галицького боярства. Одні впевнені, що саме цьому соціальному класу слід завдячувати тим, що в період феодальної роздробленості під владою Галицької держави було об'єднано значні землі України. Інші ж вважають, що бояри є винуватцями занепаду та ліквідації князівства.

У цій роботі ставиться за мету аналіз діяльності боярства протягом існування Галицького князівства і надати власну відповідь на питання - галицьке боярство: міцна опора князівства чи п'ята колона молодій державі.

Витоки могутності знаті на Галицьких землях слід шукати ще в період існування на цій території окремих – Звенигородського, Теребовлянського, та Перемишльського князівств. Відносно пізніє створення на цій території автономних від Києва князівств призвело до того, що на той час у цих землях вже існувала своя родоплемінна верхівка. І в подальшому саме з цієї верхівки формується кістяк боярства у вищезазначеному регіоні. Цей факт суттєво відрізняв Галичину від центрально-руських князівств, оскільки там боярство формувалося з князівської дружини.

Другим фактором, що в подальшому визначив місцевих бояр як самостійну політичну силу, стало особливе територіальне положення новостворених князівств. Окрім Київських князів, що постійно намагалися поновити свій вплив на ці землі, існували угорці й поляки, які також вважали за мету загарбати Галичину. В умовах постійних міжусобиць та іноземної загрози Ростиславичі мусили залучити на свій бік місцеву боярську верхівку. Для цього існував єдиний шлях: надання посад і головне – маєтків. В подальшому це призвело до збагачення бояр і виокремлення з них найбільш впливових осіб, які могли безпосередньо приймати участь у державних справах і контролювати князя та його оточення.

Не можна обійти стороною і такий важливий фактор, що спричинив посилення боярства як його монолітність. У той час як в більшості інших Руських князівств між представниками цього стану точилися міжусобиці, галицькі бояри виступали єдиною політичною силою, здатною виступити проти князівської влади.

Ще однією важливою причиною, що зумовила посилення боярської еліти, стала велика кількість природних ресурсів і численні торгові шляхи, які проходили через територію Галичини. Це сприяло збагаченню місцевої верхівки і, як наслідок, посиленню її впливу на політичне життя.

Тепер розглянемо конструктивні та деструктивні елементи впливу бояр на Галицьке державотворення.

Одним з основних позитивних аспектів могутності бояр стала їх військова сила. В окремі періоди існування князівства боярські бойові загони завдяки своїй чисельності та спорядженості становили кістяк дружини і не раз допомагали захистити Галичину від польських та угорських загарбників. Зокрема, досить значну роль зіграли такі загони у конфлікті Володимирка з київським князем Володимиром Олеговичем.

Необхідно згадати і про важливий внесок боярства у економічний розвиток Галицької держави. Адже саме їм слід завдячувати розвитку торгівлі сіллом та продуктами сільськогосподарської діяльності, налагодженню видобутку заліза та охороною важливих торгових шляхів, що проходили крізь князівство.

Але існували і негативні аспекти гегемонії боярської еліти в Галичині.

Надмірне економічне й політичне посилення бояр на певних етапах розвитку Галицької держави завжди приводило до спроб останніх узурпувати владу. Як приклад можна привести і невдалу спробу скинути князя Володимирка Володаревича у 1145 році, і повне

підпорядкування собі його сина Ярослава Володимировича, і, безумовно, зміщення з трону князя Володимира Ярославовича у 1189 році. Постійні спроби захопити владу, як показує історія, зазвичай призводили до послаблення князівства та спроб загарбати його територію з боку Угорщини та Польщі.

Таким чином, аналізуючи основні аспекти діяльності боярської еліти в Галичині, можна підбити певні підсумки. Бояри були досить корисні для розвитку Галицької держави в якості джерела військової сили. Необхідне віддати їм належне і за суттєвий вплив на розвиток торгівлі й сільського господарства в державі. Однак не можна однозначно вважати їх міцною опорою Галицького князівства через постійні спроби захопити владу, що були вкрай вигідні зовнішнім ворогам і стримували розвиток країни.

Білич Дар'я

Студентка 1 курсу 8 групи ІПКОЮ

БОРОТЬБА ЗА ГЕТЬМАНУВАННЯ ПІСЛЯ СМЕРТІ БОГДАНА ХЕЛЬНИЦЬКОГО. ЧОРНА РАДА

Трагічний період історії України, який почався після смерті Богдана Хмельницького в українській історії отримав назву «Руїна». Характеризується внутрішньою боротьбою козацької старшини за владу й вторгненням в Україну іноземних держав, що призвело до втрати територіальної цілісності.

У 1657 році Богдан Хмельницький перед смертю заповідає гетьманську булаву своєму синові Юрію. У вересні 1657 р. Старшинська Рада в Чигирині доручила генеральному писареві І.Виговському виконувати гетьманські повноваження до повноліття Юрія. Але вже через місяць у Корсуні Виговського обрали повноправним гетьманом[1]. Та він не зумів приборкати промосковську настроєну старшину, тому російська армія 1659 р., підтримуючи заколотників, захопили Лівобережжя України. У жовтні 1659 р. гетьман зрікся булави і передав її вже обраному новому гетьману Ю. Хмельницькому.

Юрій Хмельницький через свою недосвідченість та малоліття не зміг устояти проти ворога, ставши маріонеткою у руках сильних противників. Під тиском російських військ, що перебралися на Лівобережжя, Юрій підписав Переяславські статті 1659 р. Під час російсько-польської війни (Чуднівської кампанії) 1660 р. Московська армія зазнала поразки, тому Хмельницький спрямовує свою політику на Польщу і підписує Слободищенський трактат. Хмельницький-молодший починає здійснювати походи на Лівобережжя, але вони були невдалими. Наказним гетьманом обрали Я. Сомка, що стало початком поділу Гетьманщини на Правобережну і Лівобережну[2]. Наслідком таких подій стає війна між двома берегами. У січні 1663 р. Юрій Хмельницький зрікся булави.

У 1663 р. на Правобережній Україні гетьманом обирають Павла Тетерю, який продовжував політику Виговського та орієнтувався на налаштування відносин з Польщею.

На Лівобережній Україні у цей час була боротьба за гетьманську булаву між Іваном Брюховецьким, Якимом Сомком та Іваном Золотаренком. Брюховецький був майстром впливу на натовп за роки перебування на Запоріжжі, тому він завоював авторитет серед козацької бідноти, протиставляючи себе старшині. У червні 1663 році він зібрав у Ніжині «Чорну раду», яка проходила не лише за участю козацької старшини, а й рядових козаків. Івана Брюховецького було обрано гетьманом Лівобережної України, а Якіма Сомка ув'язнено і страчено. Згодом обраний гетьман намагався встановити дипломатичні стосунки із Москвою: 1665 р. підписав Московські статті, які суттєво обмежили права українців. 1668 р.,

побоюючись втрати гетьманства через незадоволення українців, заявив про вихід України з-під влади Москви і перехід під турецький протекторат, очолив антимосковське повстання і почав переговори з правобережним гетьманом П. Дорошенком. Коли на Правобережжі виступили війська Дорошенка, то на Лівобережжі виступили проти Брюховецького та вбили його[3].

Наслідками постійної боротьби за владу стали роздроблення українських земель, втрата територіальної цілісності, занепад Української держави, катастрофічне скорочення населення України, господарська розруха та великі втрати культурних надбань того часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голубець М. Велика Історія України : підручник. Львів : Глобус, 1993. 261-278 с.
2. Полтавцев О.Г. Історія України : підручник. Біла Церква : КОІПОПК, 2013. 57 - 64 с.
3. Субтельний О. Історія України : навч. посібник. Київ : Либідь, 1993. 456-458 с.

*Блинова Дар'я Віталіївна
студентка 1-го курсу 10-ої групи
Інституту прокуратури та кримінальної
юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

«РУСЬКА ТРІЙЦЯ» ЯК ВТІЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Вивчення ролі української інтелігенції у формуванні етносоціальної та духовної свідомості українства у першій половині XIX ст. є неодмінно важливою і актуальною проблемою.

Михайло Грушевський позначає початок національного відродження Галичини як три перших десятиліття XIX ст. Це був час, коли посеред нового уніатського духовенства з'являються «освічені і тямущі люде, які думають не тільки про інтереси греко-католицької церкви, а й перш за все про народ, національні орієнтири і захищають цінності, турбуються щодо піднесення народної освіти та добробуту, розвитку національної культури».

Знаменною подією був вихід на арену культурно-просвітницького життя нового покоління інтелігенції, вихованців греко-католицької духовної семінарії, кероване «Руською трійцею» (1833-1837рр.). Угруповання очолили: «будитель» народного духу Маркіян Шашкевич, видатний учений Яків Головацький, поет і фольклорист Іван Вагилевич. На відміну від старого покоління, яке було тісно зв'язано з поширенням церковних традицій і старослов'янської мови, молоді просвітителі прагнули принести кардинальні, тобто революційні, зміни у тогочасне суспільство через літературу за допомогою впровадження народної мови, розширення сфери її вжитку, прагнення «підняти народний дух та якомога просвітити народ». Не можна не згадати основний девіз їх творчості: «народ руський – одне з головних поколінь слов'янських, русини Галичини є часткою великого українського народу, який перш за все має свою історію, культуру і мову».

Діяльність гуртківці розпочали з вивчення життя, традицій, історії, буття власного народу. Зі своїми записниками Я. Головацький та І. Вагилевич побували у величезній кількості міст і сіл Галичини, Буковини та Закарпаття, здійснюючи, так зване, «ходіння в народ». Результатом стали як численний збір матеріалів з народознавства, фольклористики та мовознавства, так і обізнаність щодо реального сучасного становища українського народу під тиском іноземного гніту.

Визначної подією того часу було видання у 1837 році в Будапешті довгоочікуваного альманаху «Русалки Дністрової». Так, коли в Україні вже існувала «Енеїда» І. Котляревського, повісті Г. Квітки-Основ'яненка та збірники пісень Максимовича, на Галичині тільки з'явилася «Русалка Дністрова» - перша книжка народною мовою, українським алфавітом. Альманах містить народні пісні, переклади, складання та «старину». Проте, трагічна доля збірника спіткала тоді, коли основну частину тиражу була конфіскована через затримання цензурою у Львові. Збережені примірники стали досяжними вже після революції (Весни народів) у 1849 році.

Як і в багатьох освічених людей, метою діяльності членів «Руської трійці» була боротьба за державну незалежність і здобуття прав. Саме це спонукає їх до написання «Передслів'я» до альманаху «Русалки Дністрової», де було згадано одну з визначних передумов духовного «супротиву». Текст засвідчує: «Судило нам ся посліднім бути. Бо коли другі слов'яни верха ся дохаплюють і єстли не вже, то небавком побратаються з повним ясним сонцем, нам на долині в густій студеній мраці гибіти». Якщо замінити слово слов'яни на народи, країни або держави, то можна отримати об'єктивне відображення дійсності.

Можна зробити висновок, що «Руська трійця» стала яскравим та своєрідним явищем діяльності громадсько-культурного об'єднання. Членам організації вдалося оприлюднити провідний стрижень концепцій національного відродження, здійснити перехід від фольклорно-етнографічного типу національного руху до культурницького, зробити зусилля стосовно направлення національних проблем у політичну площину.

Науковий керівник Григоренко Д. А.

***Бондаренко Анна Артемівна
студентка 4 групи 1 курсу
факультету підготовки кадрів для органів
юстиції України,
НЮУ імені Ярослава Мудрого***

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКОЇ ЕЛІТИ В РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ В 1569-1658 РОКАХ

Слід зазначити, що після розпаду Київської держави та занепаду Галицько-Волинського князівства суспільно-політичний розвиток українських земель дуже тісно пов'язується з Великим князівством Литовським, яке було дуже багатонаціональною феодальною державою, до складу якої входили литовські, білоруські, українські та окремі російські землі тощо. При цьому, актуальність дослідження правового статусу феодалів української еліти у другій половині XVI століття – першій половині XVII, тобто після об'єднання Королівства Польського та Великого князівства Литовського в єдину федеративну державу – Річ Посполиту зумовлена тим, що їх статус в порівнянні з попередньою історичною епохою суттєво змінився. Поштовхом для цього стало підписання Люблінської унії 1 липня 1569 р., після затвердження якої феодальні відносини досягають своєї зрілості.

Перш за все, необхідно зазначити, що в XVI-XVII ст. до еліти належали насамперед представники боярсько-шляхетської аристократії. При чому, зауважимо, що статус представників цього класу між собою суттєво відрізнявся.

Серед еліти найбільш привілейований статус мали князі, тобто представники руських князівських родів і одночасно володільці великих наділів земель, що зумовлено феодалізацією еліти. Князі були найбільш привілейованою верствою суспільства. Особливістю статусу

князів було те, що до цієї касты не можна було ввійти навіть за наявності багатства та високих урядових посад. Титул князів передавався виключно у спадок від батька до сина [1, с. 37].

До наймогутніших українських князівських родів Речі Посполитої можемо віднести наступні роди: Вишневецькі, Острозькі, Гольшанські, Чарторийські, Корецькі, Дашкевичі [2, с. 155]. Тобто, фактично, вищезазначені роди й визначали розвиток українських земель, які перебували у складі Речі Посполитої. Це проявлялось в тому, що ці роди князів на власних територіях користувалися значними привілеями, які полягали у праві видання власних розпоряджень та жалуваних грамот своїм підданам, наданням їм земель на певних умовах служби, встановлення незалежних від держави податків, повинностей, пільг, тощо, суду над підданими аж до смертної кари тощо [1, с. 37].

Окрім князів особливу роль в системі еліти Речі Посполитої відігравали також магнати, які були людьми високого соціального рангу і фактично являли собою сенаторський клас в Речі Посполитої. Відмінність від князів полягала в тому, що вони не мали князівських титулів, але мали «елітне» спадкове походження і великі наділи земельних латифундій. До цієї касты української еліти належали найвищі духовні та світські сановники: архієпископи, єпископи, воєводи, каштеляни тощо [3, с. 100].

Також до еліти в Речі Посполитої належала шляхта, представники якої були фактично середніми чи дрібними землевласниками, які одержали землі за видатну військову службу.

Слід відмітити, що становище української шляхти в Речі Посполитої було неоднаковим та постійно змінювалося. Проте, суттєві зміни відбулися після підписання Люблінської унії в 1569 р., внаслідок яких розширюються права і привілеї верхівки української шляхти. Фактично вона була зрівняна в правах з польською шляхтою і навіть українськими магнатами. Представникам шляхетської верстви надавалися широкі політичні, економічні права і привілеї, яких не мав жодний інший суспільний стан тощо.

Не можна оминати увагою також клас духовенства, представники якого також входять до еліти Речі Посполитої. В Речі Посполитої духовенство поділялося на «біле» (церковне) та «чорне» (монастирське). «Біле» (церковне) духовенство було близьким до селянського середовища, мало можливість глибше проникати в життя селян та впливати на нього. Фактично, воно було охороною національних традицій, національної свідомості українців. В свою чергу, «чорне» (монастирське) духовенство мало більш тісні зв'язки з українською шляхтою [4, с. 129].

Таким чином, за результатами проведеного дослідження зробимо висновок, що українську еліту в Речі Посполитої в XVI-XVII ст. становили князі, магнати, шляхта і духовенство. Найбільш привілейованою верствою суспільства були саме князі. Проте, в цілому, кожен із класів еліти наділявся досить серйозними правами і привілеями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Захарченко П. П. Історія держави та права України Навч. посіб. для дист. навч. К.: Університет «Україна», 2005. 208 с.
2. Іванов В. М. Історія держави і права України: Підручник. К. : МАУП, 2007. 552 с.
3. Історія держави і права України : у 2-х томах. За ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина. Том 1. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. 648 с.
4. Історія держави і права України : Навч. посіб. за ред. П. П. Музиченко. 6-е вид., переробл. і доповн. К. : Знання, 2007. 471 с.

***Науковий керівник:** Булгаков А.О., к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Бурак Любов Іванівна
студентка V групи, I курсу
факультет: Інститут підготовки кадрів для
органів юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМ МАРІЇ ТЕРЕЗІЇ

Марія Терезія – Герцогиня Австрії, королева Богемії (з 1740), Угорщини (з 1741 р.), Галичини та Володимирії, а також імператриця Священної Римської імперії, яка здійснила чимало реформ. Правління Марії Терезії почалося із доведення нею законного права на престол, яке вона закріпила перемогою у війні за австрійську спадщину.

Реформаторська діяльність Марії Терезії була продиктована її прагненням захистити своє право на престол та охопила практично всі сторони державного життя. Завдяки створенню Державної ради й Центрального суду, відбулося посилення центральної влади та зосередження її у руках імператриці. Ослаблене становище армії призвело до необхідності проведення військової реформи, через що також були внесені зміни у фінансову систему держави.

Головні реформи Марії Терезії були здійснені у 1748-1756 рр. Була розроблена нова система податків, згідно з якою податки платили не тільки кріпосні, а й дворяни та духівництво. Для них фінансові реформи були непопулярними, у зв'язку із втратою привілеїв і погіршенням їх матеріального положення.

Здійснення цих реформ вимагало посилення централізації та впорядкування системи обліку й контролю, внаслідок чого посилювалася значення державної влади. Цих коштів цілком вистачало для того, щоб розпочати реформу армії та заснування воєнних шкіл.

Під час правління Марії Терезії був проведений перший перепис населення та покладено початок статистичного обліку.

Однією з важливих реформ у той час було введення єдиної системи прикордонних і внутрішніх мит: в основному на ввіз і вивіз. Внутрішні збори відтепер могла стягувати тільки держава.

До найбільш важливих реформ належать реформи в галузі юстиції: в той час були розроблені нові кримінальний та цивільний кодекси, були скасовані тортури, а смертна кара могла застосовуватися тільки зі згоди корони. Однак, тоді в кримінальному кодексі ще зберігалися параграфи про чаклунство. Розрізняли два види покарань: ті, які застосовувалися з метою відплати й залякування та ті, які застосовувалися з виховною метою.

Наступна сфера, якої торкнулися реформи імператриці було шкільне навчання, яке належало до визначних справ Марії Терезії. Школам були надані великі державні дотації, організована спеціальна підготовка для вчителів, складені навчальні програми. Загальнообов'язкового навчання не було, але була створена широка система навчальних шкіл, безкоштовних і загальнодоступних. Професійні школи для підготовки робочих за різними спеціальностями не тільки безкоштовні, але ще й виплачували певну суму батькам за те, що вони віддавали туди своїх дітей.

Отже, можна зробити висновок, що реформи Марії Терезії мали на меті не тільки централізувати владу та зміцнити монархію, а й заклали фундамент для подальшого розвитку імперії та переходу на новий економічний та політичний рівень. Вони стали вдалим початком для зміцнення держави та проведення наступних реформ її сином Йосифом II, який у своїх реформах продовжив починання своєї матері.

*Василюк Наталія Аркадіївна
студентка 1 курсу 4 групи
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

РОЗПОДІЛ ВЛАДИ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ ПИЛИПА ОРЛИКА

«Великі у своїй славі воїни відомі своєю відвагою у бою. Але більш славно ніж убивати людей залізом - це вбити війну словом, і добиватися всього на землі миром, а не війною». Мудрість, сказана не просто гетьманом Війська Запорізького, а великим стратегом і політиком Пилипом Орликом. Саме йому довелося очолити Українську державу у 1710 р. після смерті Івана Мазепи. Важливим чинником, що вплинув на політику Гетьманщини у ті часи стала програна 8 липня 1709 р. Полтавська битва. Після неї московська військова окупація посилилася й відбулося подальше обмеження автономних прав Козацько-Гетьманської держави.

5 квітня 1710 р. поблизу м. Бендери козацька рада з генеральною старшиною обрали гетьманом Пилипа Орлика і одночасно затвердили «Пакти й Конституції законів та вольностей Війська Запорозького». Та оскільки Україна на той час перебувала під «покровительством і протекторатом» шведської корони, потрібне було відповідне затвердження документа з боку короля. 10 квітня 1710 року Карл XII ратифікував Конституцію, а вже 10 травня підписав формальний диплом, яким офіційно визнав Пилипа Орлика гетьманом України.

Проект Конституції був створений безпосередньо Пилипом Орликом та його сподвижниками – Г. Герциком, А. Войнаровським, К. Гордієнком. Важливим є те, що норми цього документа були зафіксовані у вигляді договору між гетьманом та Військом Запорізьким. Це було характерним для західноєвропейських держав, тому ще раз підтверджується спрямованість України в бік європейської інтеграції.

Конституція складалася з преамбули і 16 пунктів, де були сформульовані основні принципи побудови вільної держави. Так, у пункті першому православ'я визнавалося державною релігією, при цьому відновлювалася автокефалія української церкви, при формальному підпорядкуванні Константинополю. Пункт другий окреслював кордони Української держави, які встановлювалися відповідно до умов Зборівського договору 1649 р.. Тобто Козацька держава закріплювала за собою території Київського, Брацлавського, Чернігівського воєводств. І все ж, центральне місце за значенням посідає 6 пункт Конституції, де були закладені принципи управління та діяльності органів державної влади. Головний з них – поділ влади на законодавчу, виконавчу, судову і одночасне її об'єднання в єдиний державний механізм.

Законодавчі функції виконувала Генеральна Рада. До її компетенції входило вирішення найважливіших питань державного та суспільного життя. Працювала вона сесійно, тричі на рік – на Різдво Христове, Великдень і Покрову. На її засідання повинні були з'являтися відповідно до наказу Гетьмана і згідно з законним обов'язком «не лише полковники зі своїми урядниками і сотниками, не тільки Генеральні Радники від усіх полків, але й послі від Низового Війська Запорозького для слухання і обговорення справ, щоб взяти активну участь». Рішення Генеральної Ради отримували вищу юридичну силу. Це підтверджує пункт 12 де встановлюється, що тільки «за високим рішенням Генеральної Ради у присутності

гетьмана» може бути ухвалено «урочисто і непорушно»: кому належить згідно з законом право володіння публічними маєтками, і які саме повинності слід виконувати підданим.

Виконавча влада концентрувалася в руках гетьмана, який виконував свої повноваження довічно. Обов'язки і повноваження його були різноманітними. Гетьман «переймався пильною турботою та потребами батьківщини, обмірковував, керував й вирішував те, що потребує вирішення». За гетьманською згодою обиралися козацькі урядовники. Він також дбав про те, щоб на рядовий і простий народ «не покладали надмірних тягарів, утисків і вимог». В період між зборами Генеральної Ради Гетьман «наділявся певною свободою влади і впливу, щоб вирішувати такі справи за порадою Генеральної Старшини». Тому органом, який контролював діяльність гетьмана була саме Старшинська рада. І якщо буде помічено у Гетьмана «щось супротивне справедливості й таке, що відхиляється від законів або завдає шкоди вольностям і небезпечне для батьківщини», йому висловлюється докір і недовіра. На час перебування Гетьмана на посаді йому виділялися певні рангові маєтності з чітко визначеними прибутками. Це дозволяло стримувати його особисті амбіції, і таким чином контролювати весь фінансовий апарат держави.

Судовій владі у Конституції присвячено менше уваги ніж іншим гілкам влади. Генеральний суд був верховним у державі, а тому розглядав всі судові справи державного значення. При вирішенні кримінальних і цивільних справ судді діяли незалежно, оскільки за пунктом 7 Конституції обмежувалася влада гетьмана у сфері судочинства.

Отже, без перебільшень можна стверджувати, що саме Конституція Пилипа Орлика стала основою сучасного конституційного права України. Адже вона вперше на законодавчому рівні закріпила розподіл влади, а також правовий принцип верховенства закону в державі. Його виконання – основний обов'язок гетьмана, інших керівних осіб і простих громадян. І хоча Конституція так і не набрала чинності, вона засвідчила найважливіше: українці – свідомо нація, яка боролася і буде боротися за свої права і національну ідею, а це, на моя думку, головне для історії буд-якого народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зінченко О. В. Конституція Пилипа Орлика 1710 року і Польська Конституція 1791 року.: порівняльний аналіз. Харків : Право, 2016. - С. 66-68.
2. Скрипнюк О. Конституція Пилипа Орлика 1710 року: основні правові і політичні ідеї та її історичне значення. Юридична Україна. – 2010. - №12. – С. 4-10.
3. Страхов М. М. Конституція Пилипа Орлика 1710 року. Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 11. – Х. : Право, 2006. – С. 10-17.
4. Стецюк П. Б. Конституція Пилипа Орлика (1710) як джерело національного та європейського конституціоналізму. Львів. держ. ун-т. внутр. управ, 2010. – С. 165-168.
5. Нікітін В. В. Конституція Пилипа Орлика як документ історії громадянського суспільства в Україні. Вип. 2(11). Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2005. – С. 31-37.

*Василюк Наталія Аркадіївна
студентка 1 курсу 4 групи
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРАВА І МОРАЛІ, ЇХ СПІВВІДНОШЕННЯ

Право і мораль... Поняття, які закріплені у підсвідомості кожного. Але всі ми розуміємо їх по різному. На це впливає безліч зовнішніх факторів і внутрішніх переконань, суспільних процесів, та і взагалі - історичний розвиток людства у цілому.

Право і мораль існують там, де є суспільство. Вони тісно пов'язані, мають спільні риси, відмінності та взаємодіють між собою. Якщо право є чітким і деталізованим, структурованим, загальнообов'язковим, санкціонованим державою, то мораль в свою чергу має дещо інші характер. Вона формується стихійно, не записується, а що найголовніше – за порушення норм моралі немає примусової відповідальності. Проте моральні норми інколи знаходять своє відображення в праві за допомогою оціночних понять.

В залежності від відношення до моралі є дві загальні концепції прав: позитивне і природне. Вони формувалися на уявленнях людей про добро і зло, справедливість в різних історико-культурних епохах.

Школа природного права (юснатуралізм) спирається в основному на моральні принципи і настанови. Прихильники цієї школи вважають, що будь-яка норма права має містити посилання на мораль, яка є втіленням природних засад, що не залежать від волі людини. Підсумком позиції природного права є вислів Томи Аквінського: «несправедливий закон не є законом». Проте в умовах сучасності, більш поширеним є «м'яке» природно – правове розуміння. Воно спирається на те, що вся правова система має відповідати моральним стандартам, а окремі норми можуть втрачати правовий характер лише в разі, коли вони є вочевидь несправедливими. Така позиція, на мою думку, є не зовсім ефективною в сучасному суспільстві, бо знайдеться безліч охочих її порушити. Тому стає очевидним, що в умовах ХХІ ст. самої моралі недостатньо для повноцінного правового регулювання.

Зовсім іншу позицію мають представники юридичного позитивізму. За їх словами, необхідного зв'язку між правом і мораллю не існує. Підтвердженням цього є вислів Т. Гоббса про те, що «влада, а не істина породжує закон». Виходячи з цього, позитивісти стверджували, що норма є справедливою незалежно від її моральної оцінки. Та таке категоричне ставлення до моралі є також не зовсім правильним. Бо чи може вважатися правовою норма, яка руйнує основні гуманітарні принципи всього цивілізованого суспільства? Звичайно ж ні. Тому можна сміливо стверджувати, що існує беззаперечний зв'язок між правом і мораллю. Проте не слід ототожнювати ці поняття, бо вони мають різну структуру і правозастосування.

Важливим у процесі аналізу норм права і моралі є розгляд колізій, що виникають між ними. До прикладу, у законодавстві ряду європейських країн (Нідерланди, Бельгія, Люксембург) дозволена евтаназія. Україна в цьому питанні керується більше не правовими, а морально-етичними нормами. Тобто наше суспільство ще не готове до впровадження цієї практики не лише на законодавчому, але й на суспільному рівнях. Суперечливим є також питання про використання смертної кари. Вона, на думку більшості правознавців порушує підвалини демократичної країни. Проте і до цього твердження слід ставитися суб'єктивно, найперше враховуючи стан суспільства, рівень його розвитку, правосвідомість громадян. Та

існують країни, в яких це покарання перейшло межі дозволеного. До прикладу, 3 квітня 2019 року у Брунеї набрав чинності закон, що передбачає смертну кару за гомосексуальні стосунки та подружню зраду. Ці «злочини», як на мене, порушують моральні підвалини суспільства, проте аж ніяк не потребують такого жорстокого покарання.

Моральні норми відіграють важливу роль у процесі правозастосовчої діяльності при вирішенні конкретних юридичних справ. Тому вкрай часто в разі припинення судового рішення про позбавлення батьківських прав моральні фактори є вирішальними.

Однак, норми права, здебільшого процесуальні, в моральному змісті нейтральні (наприклад, у ст. 38 Кримінального-процесуального кодексу України йдеться про передачу справи одного суду до іншого і норма байдужа у моральному відношенні).

Вагомий вплив на регулювання різних сфер суспільних відносин справляють етичні норми, що закріплені в документах професійних об'єднань (Кодекс професійної етики судді, Етичний кодекс лікаря України, Етичний кодекс ученого України). До прикладу, суддя має докладати всіх зусиль для того, щоб на думку розсудливої, законослухняної та поінформованої людини його поведінка була бездоганною в усіх сенсах цього слова.

Отже, слід відзначити, що взаємозв'язок між правом і мораллю безперечно існує, а тому, він є вкрай важливим для функціонування демократичного і правового суспільства. Бо саме право і мораль становлять фундамент всієї юридичної науки і закладають основу для її загального розвитку.

*Ведмідь Світлана Сергіївна,
студентка 5 групи 1 курсу інституту
підготовки кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ВПЛИВ КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА 1710 РОКУ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІАЛІЗМУ

Сьогодні для України дуже важливою є проблема становлення та розвитку українського конституціоналізму. Він пройшов великий шлях формування та розвитку, проте його витoki виходять саме до Конституції Пилипа Орлика. В ній було закладено правові основи демократичної держави.

Конституція Пилипа Орлика 1710 року стала першим конституційним актом в Україні. Важливо відзначити, що вона вважається першою демократичною конституцією в світі, хоча ця конституція не набула чинності, проте в ній вперше були сформульовані основні конституційні принципи, які є актуальними і сьогодні, а також письмового закріплення яких не існувало ні в одній іншій країні світу.

В Конституції Пилипа Орлика проголошувалися засади представницького управління, передбачалося що: «... першість належала Генеральній старшині... Після неї у звичному порядку мають бути вшановані цивільні Полковники... Окрім того, від кожного полку мають бути обрані за згодою Гетьмана декілька знатних ветеранів досвідчених і вельми заслужених мужів, для входження до публічної ради» [1, 193 ст.] Така ієрархія свідчить про усвідомлення автором необхідності припинення гетьманської сваволі та утисків з боку старшини.

Також в Конституції була закладена ідея поділу влади, згідно з статтею 6 «І якщо буде помічено щодо Ясновельможного Гетьмана, щось супротивне справедливості й таке, що відхиляється від законів і завдає шкоди вольностям і небезпечне для батьківщини, тоді Старшина, Полковники і Радники можуть скористатися повною свободою голосу...публічно

на раді висловити докір...однак без лихослів'я і без найменшої шкоди високій Гетьманській честі.»[1, 193 ст.] Стаття 7 говорить що: « Якщо хтось із Старшини, Полковників, Генеральних Радників, знатних козаків та всіх інших урядників, а також із рядових козаків учинить злочин, що шкодить Гетьманській честі... у такому разі подібних винуватців не повинен карати сам Ясновельможний Гетьман із власної ініціативи і помсти, а таке правопорушення...має підлягати (розгляду) Генерального суду, який повинен винести рішення не поблажливе, й не лицемірне, а таке, якому кожен мусить підкорятися.»[1, 194 ст] В цих двох статтях крім зародків принципу поділу влади також можна простежити ідею конституційного принципу системи стримувань та противаг, а також значущість суду як окремої гілки в системі влади. В Конституції Пилипа Орлика добре проглядається, що тут закладені лише ідеї, які в подальшому були оформлені більш виразно і в процесі історичного розвитку довели свою значущість та гарне виконання своїх функцій. Саме тому ці принципи набули закріплення і в чинній Конституції України.

У Конституції закріплювався механізм формування державної влади. Адже в ній закріплювалася система посадових осіб таких як Гетьман, Полковники, Генеральні Радники, Генеральна старшина, передбачався порядок зібрань Генеральної Ради – на Різдво, Великдень, Покрову Пресвятої Богородиці. В ній закріплювалися повноваження Гетьмана, старшинської ради, та старшини.

Також в Конституції Пилипа Орлика згадується про права людини і громадянина, без яких будь-яку сучасну конституцію уявити дуже важко. Так проголошувалось, що: « Гетьман повинен пильно дбати про те, щоб на рядовий і простий народ не покладали надмірних тягарів, утисків і надмірних вимог...»[1,196 ст.]

Конституція проголошувала засади виборчого права, про це говорить стаття 10 «але завжди як козацькі, так і прості урядники, а особливо полковники, повинні обиратися вільним волевиявленням, і голосуванням і після виборів затверджуватися гетьманською владою.» [1, 197 ст.]

Отже, Конституція Пилипа Орлика є визначною пам'яткою української історії. Є всі підстави вважати що в цій конституції закріплені основні ідеї конституціоналізму. Витоки сучасного українського конституціоналізму сягають саме до Конституції Пилипа Орлика. Адже в цій Конституції, яка не набула чинності деякі ідеї з'явилися раніше ніж в Конституції США 1787. Таким чином слід зробити висновок про те, що Конституція Пилипа Орлика 1710 р. мала досить значний вплив на формування сучасного українського конституціоналізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Хрестоматія з історії держави і права України. Том 1. З найдавніших часів до початку XX ст. : Навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2 т./ В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький : за ред. члена-кореспондента Академії правових наук України В. Д. Гончаренка – К. Ін Юре. – 1997. 464 ст.
2. Скрипнюк О. Конституція Пилипа Орлика 1710 року: основні правові і політичні ідеї та її значення [Текст]/ О. Скрипнюк// Юридична Україна. – 2010. – N 12. С. 4-10.
3. Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність [Текст] : (до 10-ї річниці незалежності України і 5-ї річниці Конституції України)/ відп. ред. Ю. С. Шемчушенко. – Київ : інт держави і права НАН України. 2001. – 400 ст.
4. Кресіна І. О. Гетьман Пилип Орлик і його Конституція [Текст]/ І. О. Кресіна, О. В. Кресін. – Київ : ПБП «Фотовідеосервіс», 1993 – 80 ст.

ПРИНЦИП ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РІВНОСТІ В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

Рівність виступає невід'ємною частиною будь-якої правової системи. Серед усіх принципів права особливе місце посідає принцип рівності, який дуже тісно пов'язаний із принципом справедливості. Він визначає рівний обсяг прав, свобод та обов'язків у юридичних та фізичних осіб. Саме тому у законодавстві закріплюються такі принципи, як: рівність перед законом, рівність перед судом та рівність у правах. Ще однією надзвичайно важливою складовою в реалізації рівності є принцип недискримінації, який забороняє необґрунтоване відмінне ставлення до осіб, котрі перебувають в однакових умовах. Дотримання рівності громадян – перша сходинка в дотриманні усіх прав людини в цілому.

Відтак, законодавство повинне охороняти принцип рівності: воно має трактувати подібні ситуації однаково, а відмінні ситуації – по-різному та гарантувати рівність незалежно від будь-яких ознак людини, що потенційно можуть стати підставами для дискримінації.

Розуміння принципу рівності змінювалось із часом. Якщо раніше він полягав у відходженні від фактичних відмінностей в осіб, тобто зрівнянні, ототожненні всіх людей, то зараз ми розуміємо під цим поняттям формальну рівність усіх за однакових умов. Спочатку потрібно запровадити різний правовий статус сторін, тобто надати певних привілеїв тому, кому це необхідно, а вже потім встановлювати справедливість.

Важливою складовою принципу рівності є принцип процесуальної рівності. Принцип рівності сторін у процесі – у розумінні «справедливого балансу» між сторонами – вимагає, щоб кожній стороні надавалася розумна можливість представити справу в таких умовах, які не ставлять цю сторону у суттєво не вигідне становище відносно другої сторони. Без повної рівності сторін в процесі просто не можливий справедливий суд. Рівність перед судом охоплює: можливість представляти справу в однакових умовах, фактичну змагальність та процесуальну рівність, законність отримання доказів по справі.

Принцип рівності закріплено в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яку Україна ратифікувала у 1997 році. У п. 1 ст. 6 (Право на справедливий суд) зазначається: «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення».

Рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом розглядається як одна з основних засад судочинства і в Конституції України (ст. 129). Ні в кого з учасників судового процесу не повинно бути жодних привілеїв чи обмежень. Ані раса, ані релігійні вподобання, ані майновий стан не можуть впливати на рішення судді.

Кожна людина, незалежно від соціального стану, кольору шкіри та інших захищених ознак, має право на вільний, швидкий та безперешкодний доступ до справедливого судочинства. Таким чином, сучасна правова держава повинна забезпечити таку можливість усім.

Важливу роль у дотриманні принципу рівності відіграє практика Європейського суду з прав людини, яка, згідно ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», застосовується в Україні як джерело права.

Так, значного розголосу набула справа «Надточій проти України». Обставини справи такі. Громадянин України Надточій А. М. 21 лютого 2000 року ввіз автомобіль, зареєстрований у Литві. На митниці його повідомили, що транспортний засіб має бути повернений на територію Литви не пізніше 21 лютого 2001 року. 25 вересня того ж року чоловіка було позбавлено волі строком на 8 років за вбивство. 5 червня 2002 року Чернігівська митниця склала протокол про порушення митних правил, адже Надточій А. М. так і не здійснив зворотного вивезення автомобіля. 12 серпня того ж року за відсутності заявника, суд визнав його винним у порушенні ст. 112 Митного кодексу України. Хоча доказів про отримання громадянином судової повістки чи навіть повідомлення щодо цього провадження немає.

ЄСПЛ постановив, що в цій справі було порушено п. 1 ст. 6 (Право на справедливий суд) та ст. 13 (Право на ефективний засіб юридичного захисту) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. При цьому було підкреслено: «принцип рівності сторін – один із складників ширшої концепції справедливого судового розгляду – передбачає, що кожна сторона повинна мати розумну можливість представляти свою сторону в умовах, які не ставлять її в суттєво менш сприятливе становище у порівнянні з опонентом».

Крім того, Суд зазначив, що Кодекс України про адміністративні правопорушення та окремі розділи Митного кодексу по суті мають карний кримінально-правовий характер, а тому відповідні правопорушення повністю підпадають під гарантії ст. 6 Конвенції, у якій йдеться про «кримінальне обвинувачення».

В подальшому ці положення неодноразово були застосовані українськими судами як джерело права в аналогічних справах.

Отже, дотримання рівності сторін у процесі – запорука справедливого суду в цілому, адже кожен учасник повинен мати можливість довести свою правоту. ЄСПЛ встановлює рівність усіх перед законом, зважаючи на неоднакові умови та всі обставини справи, задля того, щоб встановити справедливість та порядок у судочинстві. А це, у свою чергу, є гарантією дотримання рівності у правах в цілому.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, асистент кафедри філософії та теорії права Сатохіна Н.І.

Волківський М. С.

Національний юридичний університет

Імені Ярослава Мудрого

*Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України*

1 курс, 4 група

ОРГАНИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ 1648-1654 РОКІВ

Створення органів влади в Українській державі 1648 було складним процесом, адже все відбувалося під час Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького. Через це існує певний ряд особливостей встановлення нової системи публічної влади на території України. Основною метою гетьмана було вдержати та розбудувати Козацьку державу, забезпечити її подальший розвиток шляхом поширення влади на всі етнічні українські землі, досягнути повної економічної та політичної самостійності. Неможливо переоцінити старання Богдана Хмельницького, адже всі його заходи чітко були спрямовані на швидке зміцнення гетьманського начала у політичному розвитку гетьманської України.

Формування влади здійснювалося під час бойових дій, що і обумовлювало її форму: для чіткого та швидкого виконання державних функцій існувала перевірена практикою та часом військова, полково-сотенна організація козацтва. В час боротьби це був найефективніший спосіб, щоб об'єднати на боротьбу весь народ. Згодом все це стало єдиною політичною та судовою владою в Україні, якій не була підпорядкована тільки церква.

З 1648 року починають виникати місцеві та центральні органи влади, що контролювали усі сфери життя суспільства. Була створена нова система керівництва містами. Багато міст Української держави Богдана Хмельницького були суб'єктами Магдебурзького права, тобто права на самоврядування. У містах їх очолював виборчий орган магістрат (у великих) та ратуша (у маленьких містах). Магістрат або ратуша мав адміністративну та судову владу. До нього входили голови ратуші(війти), два бургомістри, які по черговою головували в раді, керували господарськими, адміністративними та фінансовими справами та члени суду, що наглядали за торгівлею і порядком у місті (райці або лавники). Члени ратуші обиралися міщанами і затверджувалися гетьманом. Кожне полкове та сотенне місто також мало свого представника від козацької адміністрації (городовий отаман).

Значну роль також відігравала Старшинська влада, яка вирішувала військові, загальноадміністративні, господарські та зовнішньополітичні питання. Гетьман в свою чергу очолював генеральну старшину, в складі якої були генеральний суддя, осавул, обозний, писарь, підскарбій, бунчужний та хорунжий.

Таким чином, політична система за часів правління Богдана Хмельницького була побудована на основі класичного козацького самоврядування і політичної системи, притаманної Україні кінця XVI – першої половини XVII ст. Також перемога у війни викликала значні позитивні зміни у різних верствах населення. Проте незавершенність та недосконалість процесів формування влади відзначилась на діяльності інститутів політичного життя. Яскравим прикладом може стати відсутність високих моральних та політичних цінностей військового апарата, егоцентричні прагнення козацької старшини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ :

1. С.Пасічник «Становлення державно-територіального устрою Гетьманщини».
2. Ф.Барановський «Політичний устрій Гетьманщини за часів Богдана Хмельницького».
3. Степанков В.С. Проблема становлення монархічної форми правління Богдана Хмельницького // Укр. іст. журн. – 1995.
4. Документи Богдана Хмельницького... Ст. 609, 610, 614.

*Геращенко Назар Михайлович
Студент 1 курсу 8 групи
Факультету адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

УНР. СТАНОВЛЕННЯ. ПЕРШИЙ УНІВЕРСАЛ.

Однією з найбільш вагомих причин, що дозволили культивувати в народі достатню кількість ненависті до тогочасного державного ладу було становище в якому їх тримали тогочасні крупні буржуа. Жадібність буржуазії до можливості поширити свій вплив на нові землі, призвела до банкрутства Російської імперії вже на другому році ведення війни (1914-1918). Головні галузі народного господарства були підірвані. [4, с.5]

Все вище спричинило революцію, що розпочалася в лютому 1917 та призвела до падіння монархії у Російській імперії, за рахунок якого було створено сприятливі умови для розвитку українського національно-визвольного руху. [6, с219-220]

Вже 17 березня 1917 року представниками різних українських політичних, громадських і культурних організацій було утворено Українську Центральну Раду (далі УЦР), що проголосила себе офіційним представником інтересів українського народу перед Тимчасовим Урядом, який в той момент часу вважався головуючим у імперії. Головною ціллю діяльності Центральної Ради на той момент було отримання автономії в складі Російської Федеративної республіки. [5, с. 105]

Досить швидко розпочали свою діяльність політичні партії. Найбільш впливовими були: Українська соціал-демократична партія (УСДРП) на чолі якої були В.Винниченко, Д.Антоновича, М.Порша, С.Петлюри. Українська партія соціалістів-федералістів (УПСФ) на чолі з Єфремовим. Головними членами були А.Нікольський, І.Шраг, В.Прокопович, М.Кушнір. Українська демократично-хліборобська партія (УДХП) засновниками якої були М.Боярський, С.Шебет, В.Шкляр, В.Чигрин.

Восьмого квітня було проведено вибори до Центральної Ради. За результатами, Головою став М.Грушевський, заступниками голови було обрано- В.Винниченка та С.Єфремова. [3, с110]

Першим нормативно-правовим документом, ціллю якого було регламентувати діяльність ЦР став «Наказ Українській Центральній Раді» укладений 23 квітня 1917 року. Він визначав повноваження повноваження і механізм функціонування Загальних зборів Центральної Ради, Комітету Центральної Ради, рад та інших органів що були складовою Центральної Ради.[6, с.220]

У середині травня 1917 року делегація, на чолі з Винниченком та Єфремовим прибула до російської столиці, маючи на меті домогтися отримання автономії для України. Негативне ставлення Тимчасового Уряду до ідеї надання автономії Українським землям примушувало до більш практичних рішень. Одночасно з цим в Києві проводився Всеукраїнський з'їзд, який фактично примусив Центральну Раду до створення документа, який мав би включити в себе основні вимоги українського народу. [3, с.113]

Згодом, побажання та ідеї народу були вислухані та 9го червня нарис Першого Універсалу був представлений був представлений комітету Центральної Ради, наступного дня відредагований та ввечері В.Винниченком на

Документ, який слугував волевиявленням всього українського народу, насамперед, проголошував: 1.Автономію в складі Росії, 2.Новий вищий законодавчий орган- Всеукраїнські збори, 3.Негайне переобрання місцевих адміністрацій, що виступали проти українського народу, 4.Вводився податок «на рідну справу». [2]

Універсал справив неймовірне враження, як на тогочасну політичну еліту не тільки України а й інших країн, так і на народ.

Універсал зіграв дійсно важливу роль на користь українського національно-визвольного руху. Він остаточно стверджував Українську Центральну Раду представником влади на території України. [1, с.197]

***Науковий керівник:** Лісогорова К.М., к.ю.н., доцент кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ імені Ярослава Мудрого*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Українська Центральна Рада й її Універсали: Перший і Другий – Грушевський, М.С.– Львів: Видавництво «Світ». – 2007. Т. 4. Кн. 1. – 201с.

2. Перший Універсал Української Центральної Ради- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/universal-1.html>.
3. Історія України підручник для учнів 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів -Реєнт, О.П., Малій, О.В.- Київ: Видавництво «Генеза»- 2010. - 240с.
4. Замітки і матеріали до історії української революції. 1917-1920 рр. - Христюк П. ; Укр. соціол. ін-т. - Нью-Йорк : Вид-во Чарторийських, 1969. - (Українська революція. Розвідки і матеріали ; кн. 1). - Фототип. передрук. для студії– 1969. – 151с.
5. Нариси історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст. [Навч. посібник]. -Грицак, Я.Й.- Київ: Генеза, 1996. - 360 с.
6. Історія Держави і права України: Курс лекцій – Шигаль, Д.А.- Видавництво «НТМТ» - 2013- 349с.

*Глушко Анастасія Дмитрівна
студентка 1 курсу, 8 групи
факультету адвокатури
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ЗА РУСЬКОЮ ПРАВДОЮ

Становлення і розвиток Київської держави вплинуло на необхідність використання права, як регулятора суспільних відносин. Так, відображаючи всю специфіку феодальних відносин, була розроблена перша кодифікована юридична збірка «Руська Правда». Хоча текст «Руської Правди» на сьогодні в оригіналі не зберігся, але ця збірка стала фундаментом та мала значний вплив на формування правової системи, та зокрема кримінального права, в майбутньому.

Слід зазначити, що поряд з модернізацією держави і суспільства, ми бачимо розвиток розуміння права і окремих його елементів.

Так, розглядаючи кримінальне право зі сторони «Руської Правди», варто розпочати саме з поняття «злочин», котре класифікувалося як «образ» [1., с. 103], що передбачало собою певні збитки, моральні або матеріальні, та прослідковується класифікація злочину як порушення закону. Суб'єктом злочину була лише вільна людина, відповідальність за холопа або челядина несли їх господарі. Також в кримінальному праві суб'єктом злочину не були жінки, їх правопорушення відносились під церковну юрисдикцію. Важливим елементом була відсутність вікового цензу для суб'єкту злочину [2., с. 315].

Чітко прослідковується міра відповідальності в залежності від майнового стану особи. Так, віра за вбивство вищих княжих слуг становила 80 гривень; коли за раба або холопа 12 і 5 гривень [3., с. 137-139].

Варто вказати, що «Руська Правда» стала першою збіркою вітчизняного права, котра намагалася витіснити кровну помсту, та замінити її штрафами [4., с. 32]. Щодо смертної кари та порядку її призначення в збірнику немає ніякої інформації, проте деякі літописи зазначають можливість і форми її застосування в виключних випадках.

Найсудовішим покарання за «Руською Правдою» було «потік і пограбування», яке призначалося за виняткові злочини, як вбивство в розбої (ст. 7) або ж конокрадство (ст. 35), в якій йшлося про пограбування та вбивство. «Пограбування», як вид покарання, несе в собі конфіскацію всього майна правопорушника, коли ж «потік» означав вигнання з родової общини або заслання, та включав до кола відповідальних осіб сім'ю, яка знала про протиправні дії особи [3., с. 141-142]. Ми можемо прослідкувати, що таким чином з'являється ранній поділ на прямий та непрямий умисел, згідно з якими визначалося вид і міра

відповідальності. Важливо вказати, що заміна більшості покарань грошовими стягненнями призвела до поповнення державної скарбниці та можливості відшкодовувати збитки особі яка постраждала, або її сім'ї.

З вище сказаного можна зробити висновок, що «Руська Правда» і місце кримінального права в ньому, мала великий вплив на сучасний розвиток цієї галузі права. Вона представляла собою фундамент для подальшого розвитку елементів кримінального права, таких як: визначення поняття «злочину», «покарання», «склад злочину» та його складові і інше. Чітко прослідковується створення більш справедливого апарату покарання та поступове відходження від самосуду і кровної помсти, що є основою правового суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кудїн С. Поняття злочину в кримінальному праві Київської Русі // Право України. – 2000. – №7. – С. 102-104
2. Вакула І. Стадії вчинення злочину: історико-правовий аспект // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2011. – Вип.53. – С. 314-320
3. Правда руська. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій. Склали та підготували до друку проф. С. Юшков. — К.: ВУАН, 1935. — Редакція IV. — С. 137-144.
4. Історія держави і права України: курс лекцій / Д. А. Шигаль. — 2-ге вид. — Х: НТМТ, 2019. — С. 31-32

Науковий керівник: к.ю.н., доц. кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Лісогорова К. М.

*Голубенко Едуард Юрійович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКОЮ 1 курс, 8 група*

КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА 1710Р

Після смерті гетьмана Івана Мазепи, постала потреба обрати нового гетьмана. 5 квітня 1710р. у Молдові відбулася козацька рада, де вирішували кого потрібно обрати новим гетьманом. На цю посаду обрали найближчого помічника Івана Мазепи – генерального писаря Пилипа Орлика.

Цього ж самого року поблизу містечка Тягин, який був розташований по правому березі Дністера було прийнято Конституцію, яка мала назву “ Пакти і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького ”.

Сама Конституція складалась з 16 параграфів та преамбули, де були сформульовані найважливіші принципи побудови держави. У преамбулі було схематично зображено історію Війська Запорозького. Сам текст Конституції було викладено латинською і українською мовами. У зв'язку з першим параграфом Конституції було оголошено православ'я, як пануючу державну релігію. У другому параграфі було чітко окреслено кордони держави та повернення полонених. На мою думку найважливішою був параграф шість, де було прописано правління та діяння органів державної влади. Деяким чином йшлося про обґрунтування ідеї розподілу виконавчої, законодавчої і судової влади. Законодавча влада належала Раді, яка складалась з полковників, старшини, сотників та генеральних радників. Вона збиралась 3 рази на рік, на цих зборах вони обговорювали важливі питання які стосувалися безпеки держави та громадського порядку. Було визначено підстави за яких гетьмана могли усунути з влади. Якщо він виконував те, що вважалося не справедливим або хибне стосовно військових прав та обов'язків чи зловорожих намірів стосовно Вітчизни, то він буде знятий з своєї посади. У статтях не було

декларування стосовно прав людини, а на конкретних урядовців було покладено зобов'язання стосовно прав певних груп населення. Були деякі привілеї які надавалися людям, які цього потребували, більше всього це були люди так званого "простого прошарку". Від громадських робіт звільняли сім'ї, в яких до воєнних походів було відправлено козаків, або це було не повна сім'я. Отже, можна дійти висновку, що положення конституції спрямовані на встановлення справедливих відносин в країні. Стан статті восьмої вказує те, що тільки гетьман мав статус головного командира державного війська.

Хоча вона і не була реалізована в життя, проте вона є однією з великих політично-державних пам'яток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Слюсаренко А. Г., Томенко М. В. Історія української конституції. – К., 1993.
2. Христоматія з історії держави і права України. – Том 1. З найдавніших часів до початку XX ст. В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький. – К.; Ін Юре. – 1997. – 464 с.
3. Федоренко В. Л. Конституція гетьмана Пилипа Орлика 1710 року... / В. Л. Федоренко // Бюлетень міністерства юстиції України. — 2010. — № 3 (101). — С. 7
4. Конституція Української гетьманської держави / Староукраїнською, латинською, україніською та англійською мовами. — Л.—К. Право, 1997. — С. 89—117.

*Гончар Валерія Олександрівна
студентка 5 групи 1 курсу
факультету підготовки кадрів для органів
юстиції НЮУ ім.Ярослава Мудрого*

УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ ЯК ДЕРЖАВИ

Козацька колонізація Запоріжжя в історичних джерелах пов'язана фактично з найраннішими згадками про козацтво на українських землях. А створенню єдиного укріпленого пункту, тобто січі, де мешкали козаки-уходники насамперед передували три гострих обставини.

По-перше, посилення феодалної експлуатації українського народу та постійний національний і релігійний гніт з боку держав, під владою яких майбутня Україна опинилася – Литви та Польщі. Таке становище призводило до загострення класової боротьби серед населення, повстань та втеч селян за пороги Дніпра.

По-друге, розуміння людьми того, що є велика кількість вільних земель з більш сприятливими умовами для їхньої життєдіяльності. А також природне прагнення українців до міграції в пошуках кращого і вільного життя.

По-третє, безперестанне зростання зовнішніх загроз і невідкладна потреба захисту українських територій від набігів татар і турків. Саме з цієї причини починається розбудова невеличких укріплень та протосічей, які б надали змогу відбиватися від іноземних вторгнень та контролювати освоєну козаками територію.

Ці причини прискорили об'єднання розрізнених козацьких поселень в одну Велику Запорізьку Січ, де перебувало понад тисячу козаків, що мали високий ступінь організованості. Видатний дослідник історії козацтва Д. Яворницький навіть вважав її матір'ю козацьких січей, через те, що тут двічі оборонявся від татар Дмитро Вишневецький, протримавшись на острові понад 10 років.

Запорізька Січ проходила певний шлях до становлення держави. Насамперед вона встановила на своїй території військово-адміністративну організацію, що призвело до її військового та територіального розподілу. Запорізьке військо поділялося на 38 куренів, а територія – на паланки, які в перекладі з татарської мови буквально означали «маленька фортеця». Запоріжжя вражало своєю демократичністю та рівністю серед населення. Кожен з козаків мав однакові права і неодмінно брав участь у загальній Січовій Раді, на якій вирішувалися усі важливі справи «держави». Рада збиралася доволі часто і являла собою орган січового народовладдя, що знову ж таки свідчило про принцип народного суверенітету в цих краях.

Як держава Запорізька Січ мала низку функцій, за дотримання яких спостерігала козацька рада або гетьман. Перша і найголовніша буда оборонна функція, саме через яку і створювалися усі січі. Друга – січ слугувала притулком для пригноблених феодалним гнітом селян, які втікали з під влади своїх панів. Неодмінно одними з головних цілей козацької держави було налагодження міжнародних зв'язків з іншими країнами, розвиток торгівлі й національної культури в цілому. Запорізька Січ забезпечувала підвищення авторитету козаків на міжнародній арені та боролася за утворення абсолютно незалежної держави.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Початок козащини. Причини і джерела виникнення українського козацтва та Запорізької Січі [Текст] / Г.В. Яценко // Національно-визвольні рухи в історії українського народу та їх роль у становленні і розвитку державності в Україні: Матеріали круглого столу, 23 березн. 2009 р. – Х. : Ін-т підготовки юрид. кадрів для СБУ НЮАУ ім. Ярослава Мудрого, 2009. – С. 39-49

2. Теоретико-методологічні засади дослідження розвитку демократичних тенденцій в Запорізькій Січі і Гетманщині у другій половині XVII – на початку XVIII ст. [Текст] / Г.О. Мягка // Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Гілея : Науковий вісник : зб. наук. праць / Нац. пед. ун-т ім. Драгоманова, УАН. – Київ : ВІР УАН, 2011. – Вип. 49 (№7). – С. 14-18. – Бібліогр. : с. 18

3. *Ucraina terra Cosaccorum* [Текст] = Україна – земля козацька : навч.-метод. посібник / Переяслав – Хмел. Держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди, Укр. Реєстрове Козацтво, Ред. газ «Україна козацька» : ред.: А. Шевченко, В. Коцур ; бібліогр.-уклад. О. Шкіра [та ін.]. – Переяслав – Хмельницький : [б.в.], 2010. – 540 с.

Гончаренко Дар'я Віталаївна
Студентка 1 курсу, 6 групи
Факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого
18-19-06

ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Лютнева революція 1917 р. створила сприятливі умови для розвитку українського національно-визвольного руху. Так, в Україні 3 березня 1917 р. внаслідок згуртування національних сил було утворено Центральну Раду – загальноукраїнський громадсько-політичний центр. Головою Центральної влади було обрано М. С. Грушевського – видатного історика і громадського діяча. Функції українського парламенту виконував Генеральний Секретаріат [1 с. 219].

У законодавчій діяльності Центральної Ради простежується два періоди. Перший мав політико-декларативний характер і полягав у розробці підвалин української державності. Законодавча діяльність полягала в розробці Універсалів [3]. 10 червня 1917 року Центральна Рада проголосила Перший Універсал, яким було заявлено автономію України у складі Росії. Другий Універсал було прийнято 3 липня 1917 р. внаслідок якого Україна набула статусу окремого територіально-адміністративного утворення з власним представництвом. 7 листопада 1917 р. Центральною Радою було прийнято Третій Універсал, що проголошував Українську Народну Республіку, яка зберігала федеративний зв'язок з Російською Республікою. Четвертий Універсал 22 січня 1918 р. проголосив самостійність і незалежність Української Народної Республіки, як вільної суверенної держави українського народу і здатності мирно співіснувати з сусідніми народами, також було перейменовано Генеральний Секретаріат на Раду Народних Міністрів. Проте проголошена Універсалом самостійність не мала абсолютного характеру, бо вирішення питання про федеративний зв'язок з республіками колишньої Російської імперії покладалось на майбутні Українські Установчі збори.

Сутністю другого періоду є намагання Центральної Ради впорядкувати ті або інші суспільні відносини, шляхом прийняття законодавчих актів. Важливим законом в галузі конституційного права став закон від 11 листопада 1917 р. «Про вибори до Установчих зборів Української Народної Республіки». Закон встановлював пропорційну систему виборів, докладно регулював організацію їх проведення. Брати участь у виборах мали право громадяни з двадцятирічного віку. Виборчих прав позбавлялися засуджені, дезертири, визнані судом банкрути, а також члени царської родини. Установлювалась відповідальність за порушення організації проведення виборів[3] .

Важливим у галузі державного будівництва був закон «Про національно-персональну автономію» від 9 січня 1918 р., в якому закріплювалось право національних меншин на самостійне облаштування національного життя в межах УНР. Однак, не зважаючи на привабливість закону, яким так пишались лідери Української Центральної Ради, він викликав неоднозначну реакцію у суспільстві, зокрема в тих кого мав ошчасливити : російськомовне населення відмовлялось визнавати себе в Україні «національною меншиною» [2 с.406] .

На початку березня 1918 Центральною Радою був прийнятий закон «Про громадянство», за яким громадянами УНР вважалися ті, "хто родився на території України і зв'язаний з нею постійним перебуванням та на цій підставі бере собі свідоцтво приналежності своєї до громадян Української Народної Республіки"[1 с.226]. Жінки, як правило, приймали громадянство чоловіків, а діти – громадянство батька. Подвійне громадянство виключалось, іноземці отримували дозвіл на проживання терміном не менше 6-ти місяців [2 с.407].

12 березня 1918 р. на засіданні Малої Ради було затверджено закон «Про державну символіку», за яким державним гербом УНР ставав «золотий Володимирів тризуб на синьому полі» .

В сфері трудового права 25 січня 1918 р. Центральна Рада прийняла закон «Про 8-годинний робочий день». Закон встановлював тривалість робочого тижня у 48 годин, а також регламентував особливості найму і праці жінок і неповнолітніх, нічну працю, працю на особливо шкідливих виробництвах [1 с.227].

Головне питання, що стояло на порядку денному революції, - аграрне вимагало законодавчого регулювання земельних відносин. У Третньому Універсалі скасовувалося

право приватної власності на землю, її колишнім власникам заборонялось продавати, купувати та будь-яким іншим способом відчужувати свої земельні ділянки. [1 с.227].

Земельний закон було затверджено 18 січня 1918 р., згідно з яким верховне управління землею, водами, лісами і надрами до скликання Установчих Зборів взяла на себе Українська Центральна Рада. Міськими землями розпоряджались органи місцевого самоврядування, іншими – сільські громади і земельні комітети.

29 квітня 1918 р. Українська Центральна Рада встановила нову норму земельної ділянки, що могла перебувати у приватному володінні, в розмірі 30 десятин.

Найважливішим законодавчим актом Української Центральної Ради стало прийняття 29 квітня 1918 року Конституції Української Народної Республіки. Відповідно до якої вищим органом УНР визнавалися Всенародні збори, вища виконавча влада належала Раді Народних Міністрів УНР, вища судова влада належала Генеральному Суду УНР.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Історія держави і права України: Курс лекцій / Д.А. Шигаль. – Х.: «НТМТ», 2013. – 325 с.

2. Історія держави і прав України : підручник / В. Д. Гончаренко, В. М. Єрмолаєв, В. О. Рум'янцева та ін. ; за ред. В. Д. Гончаренка. – Х. : Право, 2013. – 704 с.

3. <https://studentu.info/gosudarstvo-i-pravo/istoriya-gosudarstva-i-prava-ukrainy/zakonodavcha-diyalnist-tsentralnoyi-radi>

***Науковий керівник :** Лісогорова Катерина Миколаївна, к.ю.н доцент кафедри історії держави і права зарубіжних країн НЮУ імені Ярослава Мудрого.*

***Горішня Єва,
студентка 1 курсу,
7 групи, факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого***

ГОЛОДОМОР В УКРАЇНІ 1932-1933 РОКІВ

Серед варварських злочинів, учинених ленінсько-сталінським тоталітарним режимом проти української нації протягом 20-30-х років минулого століття, своїм нелюдським характером і масштабами виокремлюється Голодомор 1932-1933 років в Україні, внаслідок якого мільйони українських селян були виморені штучно організованим голодом.

Попри ухвалення в 2006 р. Верховною Радою України Закону «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні» і винесення 13 січня 2010 р. Апеляційним судом міста Києва постанови у кримінальній справі за фактом вчинення геноциду в Україні в 1932-1933 роках деякі дослідники, політологи і політики як в Україні, так і поза її межами все ще не схильні вважати його злочином геноциду. Вони обґрунтовують свою позицію насамперед тим, що в той час на неозорих просторах країни Рад голодною смертю гинули не лише українці,

Таким чином, можна побачити неоднозначність підходу щодо оцінки явища, яке назавжди закарбовано в історії української держави і яке унесло життя мільйонів людей. Вважаємо цю проблему актуальною для дослідження, адже остаточних висновків щодо цієї події ані суспільство, ані науковці ще не зробили.

Наслідки перманентного і тоталітарного Голодомору 1921-1933 років були жахливими і втрати українства дотепер підрахувати не вдалося з різних причин: в УРСР історики цим питанням вважали за необхідне не займатися, а якщо і займалися, то все списувалось на

кліматичні умови, в тому числі і на посуху, а такі акції, як «знищення куркуля на селі як класу» просто інтерпретувалося як класова боротьба.

Закордонні історики, які не мали на той час доступу до радянських документів, користувалися переважно мемуарними матеріалами. Навіть зараз українцям доступно не так багато інформації: щось було знищено, щось і досі засекречено. Однак, оцінити реальні втрати Голодомору можливо і зі слів очевидців. Серед очевидців цього страшного періоду в історії України, була й моя прабабуся, яка потім згадувала, як вони із родиною переживали ті часи й розповідали:

«Для того, щоб мати змогу нагодувати хоч не себе, а бодай усіх моїх п'ятьох братів та сестер, тому як матір померла на наших очах, а батько покинув родину та утік до Харкова, так як ми жили у Охтирці. Коли ж ми усі поопухали від голоду, ми почали ходити у ліс і збирати усе, що бачили: жолуді, коріння, комахи. Ну і після того, як запаси жолудів та рослин закінчилися, а знайти хоч щось, чим можна було б поживитися було вже нереально, від відчаю, ми почали відщипувати від себе шматочки шкіри, так, онучко, це мало не найяскравіший мій спогад, усе це досі стоїть перед моїми очима. Пам'ятаю, як бачили людей, які прямо посеред дороги непритомніли, тіла, які лежали скрізь, очевидно померлі від виснаження. Доведені до розпачу, ми пішли у Харків, розшукувати батька...»

Таким чином, можемо зазначити, що проблема Голодомору є болючою раною на тлі українського народу, однак винних у цій трагедії осіб наразі покарати неможливо, а встановити точну кількість жертв дуже складно. Українському суспільству слід докласти усіх зусиль, аби у майбутньому не допустити таких жахливих трагедій.

Науковий керівник: Лісогорова К.М., к.ю.н., доцент кафедри історії держави та права України та зарубіжних країн НЮУ імені Ярослава Мудрого.

*Гудзенко Юлія Олександрівна
студентка 1 курсу 5 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

СУД І РОЗПРАВА В ПРАВАХ МАЛОРОСІЙСЬКИХ, 1750

«Суд і розправа в правах малоросійських...» вважається однією з найважливіших та найвизначніших пам'яток права України. Взагалі, повна назва цього документу – «Суд і розправа в правах малоросійських обширно на розных местах показанная, а здесь в един краткій й ясній ексцерпт в прекращение горькой в судах волокиты, собранная в полезное же употребление малороссянам списанная року от Рождества Христова 1750 18 октоврія».

Пам'ятка створена в 1750-1758. Збірка була укладена висококваліфікованим юристом-правником Ф. Чуйкевичем, який наслідував судову реформу К. Розумовського. Він був освіченим у законі, суді, добре знав систему, устрій та процедуру суду. «Суд і розправа...» є результатом його знань та роботи.

Треба зазначити, що «Суд і розправа...» - це збірник польсько-литовських норм та російського законодавства, в якому закріплено звичаєве право. У Гетьманщині це друга збірка після «Прав, за якими судиться малоросійський народ». У збірці дуже чітко та лаконічно описано проблеми, які стосувались судоустрою та судочинства: спрощення судової системи, розмежування суду, зменшення апеляційних інстанцій. Також увага приділялась земельному та спадковому праву.

Збірник має певну структуру. На початок виступає присвята гетьманові Розумовському. Перед посвятою вміщено витяг із глави 27 «Регламенту» Петра I, в якому вказується, що області та провінції, що підпорядковані Московській державі і мають привілеї, повинні управлятись з тими привілеями і затвердженими правами. Збірка складається з 9 розділів.

Розділ перший був присвячений доказам. Якою є якість доказів, таким і буде продуктивним процес розгляду справи. Вважалося, що не тільки присяга повинна бути задіяна, а й докази, які б базувалися на правах малоросійських.

Другий розділ Чуйкевич приділяє так званим рочкам і рокам, а саме строкам судових сесій. Перші – це місячні терміни для гродських судів. Другі – це квартали для засідань земських судів. Ці суди мають свою компетенцію: земські суди розглядали кримінальні справи, відповідача ловили, який у суді відповідав особисто. В той час гродські суди розглядали цивільні справи, в яких відповідача викликали до суду, і від його імені міг виступати повірений.

Визначення відмінності між кримінальним та цивільним процесом дало автору підставу розробити третю частину про процес. Він висував суворі вимоги до судових працівників. Чуйкевич вважав, що справа не може продовжуватись більше 9 днів, адже кваліфікований суддя може за такий термін розв'язати справу.

Четверта частина містить у собі положення про апеляції, які допускалися при порушенні у суді закону, або якщо сторона побачила образу стосовно себе. Трибунал Великого князівства Литовського – вища апеляційна інстанція.

П'ята частина містить у собі відомості про виконання судових вироків. Якщо відбувалось протистояння владі або перешкоджанню їй у виконанні судових рішень, надавалось право звертатися до гетьмана.

Шоста частина розповідає про посаг, віно та привінок. Зокрема мова йшла про регулювання майнових стосунків подружжя.

Згодом Чуйкевич додає ще 3 розділи. Сьомий розділ містить у собі положення про давність земську. Розглядалось поняття давнини. Цей розділ приділяє увагу справедливості, що вона повинна переважати формальне ставлення до закону.

Восьма частина була доповнена до четвертої частини і наголошувала про апеляції. Згідно до литовського законодавства та історичних фактів Чуйкевич доводить, що апеляція до центральних російських установ не потрібна.

Остання дев'ята частина була викладена про польовий, підкоморний та комісарський суди. Польовий повинен був виїжджати на спірні ґрунти в поле. Підкоморний регулював питання приватного землеволодіння тому і обирався шляхтою. Комісарський у свою чергу виїздив на спірні ґрунти та остаточно розкривав справу.

Отже, робота Чуйкевича відіграла велику роль у розвитку суду та права на Гетьманщині. Зокрема, збірка «Суд і розправа в правах малоросійських...», хоч вона не мала офіційного характеру, але розвинула судову практику та судовий процес. Треба зазначити, що завдяки цій збірці можна зрозуміти історичні факти, що стосувались українського права, які в подальшому вплинули на його розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Стеценко Н.С. «Суд і розправа в правах малоросійських»: Велика українська юридична енциклопедія. Т.1. с. 705 – 707.
2. Бойко І. Й. «Держава і право Гетьманщини»: навч. Посібник. Львів: Світ, 2000. 120 с.

3. Ткач А.П. «Історія кодифікації дореволюційного права України». Київ: Київ. Ун-т, 1968. 170 с.
4. Остапенко Т. О., «Збірник «Суд і розправа в правах малоросійських» Ф. Чуйкевича – важливий напрямок розвитку правової системи України-Гетьманщини XVIII ст.» 71 с.

*Давид Марія Віталіївна
Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України,
1 курс, 4 група*

ПРИЧИНИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ПІД ПРОВОДОМ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Сучасну Україну неможливо уявити без урахування значущості існування такої події як Національно-визвольна війна українського народу 1648 року, що заснована на ідеях, які відображають єдність народу та прагнення до завоювання національної незалежності.

Національно-визвольна війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького – це війна народу, спрямована на знищення іноземного панування, завоювання національної незалежності, створення незалежної держави, знищення експлуатації українського народу. Ця подія має такі варіативні назви: війна, повстання, революція, змагання, боротьба.

Дискусійним залишається питання щодо варіантів періодизації війни 1648 року:

перший – з січня 1648 по 1657 роки, тобто до смерті Богдана Хмельницького;

другий – з січня 1648 по кінець 1676 років, тобто до падіння держави Петра Дорошенка на Правобережжі;

третій – з січня 1648 по 1654 роки, тобто до укладання Переяславської ради (цей варіант був популярний за радянських часів).

Враховуючи зазначене, варто також відзначити, що ця війна починається з 25 січня 1648 року – вступом Богдана Хмельницького на Січ (Микитинська), обрання його гетьманом.

Згадуючи про Національно-визвольну війну не можна не пригадати про неперевершеного полководця, видатного державного діяча і дипломата Богдана Хмельницького. Безліч пісень та віршів присвячені Богдану, адже він вперше повів козацьке військо до боротьби за волю народу і рідної землі.

Чим же був невдоволений український народ? Одна з головних соціально-економічних причин повстання – це посилення феодалного гніту – панщина досягала 5-6 днів на тиждень. В свою чергу, козацтво зазнавало нещадних утисків: у них постійно відбирали хутори, млини, ставки, примушували платити десятину, а за непокору їх кидали у в'язницю або перетворювали на кріпаків. Також реєстрове козацтво за «Ординацією Війська Запорозького» було скорочено - всі козаки, за винятком 6-тисячного реєстру - відтоді складові частини польського війська - перетворювалися на кріпаків (так звані «випищики»). Наступна соціально-економічна причина – це свавілля польської адміністрації щодо українських міщан: у містах українці були усунені від участі в міському самоврядуванні, їхні місця посідали іноземці; українцям чинили перешкоди під час вступу до цеху, займатися ремеслом чи торгівлею.

Щодо політичних причин, звісно, в першу чергу треба сказати, що український народ не мав власної держави. Звідси витікає і наступна причина – це нерівність української православної шляхти щодо католицької; козацька верхівка прагнула до влади.

Не можна не зазначити про національно-релігійні причини. По-перше – утиски православ'я та примусове нав'язування католицизму та уніатства. Православні мали сплачувати податки на користь католицького духовництва. Заборонялося будувати православні церкви, існуючі – закривалися. Збільшувалася кількість єзуїтських колегіумів, поширювався їхній вплив, тим самим звужувалася сфера вживання української мови.

Метою Національно-визвольної війни: звільнення України з-під влади Р. Посполитої, формування власної української держави, ліквідація фільварково-панщинної системи господарства і утвердження козацького типу господарювання (так зване фермерське господарство: дрібна власність на землю, вільнонаймана праця).

За характером війна: антифеодальна, національно-визвольна (під релігійними гаслами).

Рушійні сили: козацтво, селянство, міщани-українці, українська дрібна шляхта, православне духовенство.

Виходячи із загального положення та спираючись на сукупність всіх раніше перерахованих фактів результатом Національно-визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького 1648 року стала поява національної держави та національної ідеї. Це пробудило волю народу до самовираження та прагнення до утворення соборної незалежної української держави. Це суттєво збагатило культуру та традиції.

Однак, не можна сказати, що Національно-визвольна війна українського народу 1648 року закінчилася перемогою. Українці заплатили дуже високу ціну: втрати під час воєнних дій, переселень до Московії та Молдавії, епідемії, голод, села та міста лежали у руїнах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Я. Федорук. Зовнішньополітична діяльність Б. Хмельницького і формування його політичної програми 1993.
2. Я. Дашкевич. Клан Хмельницького легенда чи дійсність? Україна в минулому 1992.
3. Ю. Мисик. Політичні концепції Богдана Хмельницького: деякі аспекти реалізації / Доба Богдана Хмельницького: Збірник статей 1995.

***Науковий керівник:** Булгаков А.О., асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

***Данько Микита Володимирович,
студент Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції
НЮУ ім. Я. Мудрого***

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ УСТАВА НА ВОЛОКИ

Одним із найвизначніших моментів в історії Великого князівства Литовського стає запровадження Устава на Волоки 1 квітня 1557 року польським королем і великим князем литовським Сигізмундом II Августом в його великокнязівських маєтках.

Умови для видання цього документа були не простими, фактично завжди Литві доводилось оборонятись, і проблема із Московією супроводжували її багато десятиліть та несла дуже серйозні матеріальні та воєнні витрати через спроби Москви загарбати Смоленськ та інші території.

Реформа Сигізмунда була розпочата в той час, коли установки були окреслені лише загально, коли ще не було складене загальне господарське керівництво, обов'язкове для господарських агентів. Остання з'явилась у 1557 році, коли урядові дії супроводжувалися невдоволенням у шляхетських кругах. Устава не було відокремлена, і деякі її статті не були зведені у систему, ці недоліки також усвідомлював сам уряд. Тому він і почав вносити туди правки вже у жовтні того ж року та тричі у 1558.

Планувалося на основі чіткого обліку великокнязівської, шляхетської і селянської землі підвищити продуктивність фільварків, а там де їх не було – створити. Все це було створено задля збільшення товарного збіжжя. Для цього передбачалося усунути всі наявні перешкоди (дальнотериторія, хаотичність розміщення полів тощо) і створити сприятливі умови для остаточного переходу на господарства досконаліших землеробських систем. Необхідно було й раціональніше розподілити селянську землю згідно з виробничими можливостями кожного дворового господарства, а також встановити для них адекватні податки й повинності.

Устава на волоки з одного боку – економічний трактат, а з іншої – практичне господарське керівництво. Цілком відповідаючи поглядом польської економічної думки 16-17 ст. Устава в той же час вказувала незмінні господарські правила, якими повинні були керуватися господарські урядники у своїй діяльності, та які в той же час повинні були сильно накрити будь які прояви господарської ініціативи з їх боку. Устава прийнята недовірою до господарської діяльності урядовців. Вона прагне централізувати господарську діяльність провінціальних агентів та перетворити їх тільки в механічних виконавців волі центрального керівництва. Це, звісно, було великою перевагою устави, але й її недоліком в той же час. Бо Устава відображаючи в собі економічні ідеї століття, було в той же час спробою реалізації цих ідей на практиці, але вона не знала того різновиду місцевих умов, в яких розвивалось тогочасне господарство.

Задля ліквідації черезсмування володінь великого князя з маєтками приватних землевласників та їх (володінь) заокруглення "Устава на Волоки" передбачала перевірку прав на землю та примусовий обмін частини приватних ґрунтів на інші ділянки, рівноцінні втраченим. Запроваджувався поділ вимірюваних у населених пунктах земель на 3 поля. Нарізувані поля та інші ділянки землі, межі яких називалися стінами, повинні були мати прямокутну форму. Усі землі сільсько-господарського призначення підлягали поділу на волоки. Закріплювалася 33-моргова волока (близько 22,9 га) як основна одиниця виміру землі та нормування повинностей підданих. Кожна волока нарізувалася шматками в кожному із 3-х полів. Придатні для обробітку землі за межами полів та волок становили застілки. Встановлювалася чотириступенева оцінка якості землі: добра, середня, погана й дуже погана.

Земля, розміряна на волоки, роздавалася в користування селянам, різноманітним слугам та мешканцям міст на певних умовах у безстрокове користування. Прийняті підданими волоки передавалися разом із повинностями на них у спадщину. Застілки надавалися за додаткову плату. Самовільний обробіток незайнятих земель категорично заборонявся. Встановлювалися деякі природоохоронні норми, зокрема заборона протягом квітня—червня ловити в озерах рибу.

Аграрна реформа Сигізмунда-Августа переслідувала господарські задачі та цілі, але в той же час її політичне значення дуже велике. Аграрна реформа у тому вигляді, в якому вона була задумана повинна була дати господарю необхідні засоби, в яких останні дуже потребувалися, та звільнити його від тяжкої фінансової залежності.

Також ця реформа дуже сильно вдарила по селянину, лишивши його старих форм землекористування та землеволодіння, але вона не привела його до обезземелення. Волочний

наділ був достатнім для одного трудового господарства, а повинності які приходились на окрему ділянку, знаходились у відповідності з якістю ділянки.

Вдало проведена реформа могла б стати джерелом сили та впливу державної влади, а також збільшити політичну вагу та вплив великого князя. Замість цього вийшло послаблення його авторитету та збільшення значення шляхти яка вийшла переможницею із цієї реформи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Пічета В.І. Аграрна реформа Сигізмунда-Августа у Литовсько-Руській державі .1917
2. Бережков Н.Г. Устава замків, держав і палаців Сигізмунда Августа, що передувала Волочна статуті. «Журнал Міністерства народної освіти», 1912, № 5
3. Гурбик А.О. Аграрна реформа в Україні в XVI ст. К., 1998.

Дейнеко Максим Ігорович

Студент 5 групи 1 курсу

Інституту підготовки кадрів для органів юстиції

НЮУ імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ УНІВЕРСАЛУ ГЕТЬМАНА К. РОЗУМОВСЬКОГО ПРО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ПЕРЕХОДУ СЕЛЯН ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (22 КВІТНЯ 1760 Р)

60-70 роки XVIII століття – настає складний період в історії України. Особливо всю тяжкість цих часів відчули на собі селяни, адже в цей проміжок часу різко і сильно почало проявлятися феодальне пригноблення. Ставлення до цього класу було просто нікчемне, бо сільське населення було навантажено величезною кількістю обов’язків. По-перше, селяни мусили відбувати панщину протягом трьох днів, хоча вони ще не були кріпаками, але це нікого не хвилювало. По-друге, селяни повинні були не тільки відбувати панщину, а також ще і брати участь і зведенні каналів, фортець, мостів, гребель тощо. І найгіршим було те, що незважаючи на все вище сказане, сільське населення повинно було ще платити нові види грошових податків. Усі ці проблеми змусили селян тікати зі свого місця проживання на інше, аби уникнути всіх цих утисків. Але їх спіткала невдача, адже верхівка швидко зрозуміла що і до чого, і тому почала обмежувати право селян на переходи. Перша спроба цього сталася у 1738 році, коли російський уряд заборонив селянам вільно переміщатися по Гетьманщині. Але навіть попри заборону населенню все одно вдавалося втікати. Кирилу Розумовському регулярно надходили скарги про те, що селяни масово покидають свої домівки, і він 22 квітня 1760 року видає універсал про обмеження прав переходу селян Лівобережної України. Він був підтверджений Катериною II у 1763 році.

Відповідно до універсалу селянин міг скористатися законним правом на перехід. Але не все так просто, адже селянин, переходячи з одного місця на інше мусив залишити там усе своє нажите майно. Він міг забрати з собою лише свої особисті і найнеобхідніші для нього речі. Цікавим було те, що начебто згідно з універсалом право селян на перехід обмежувалося, але водночас селяни могли пересуватися. Але, тут є одне але. Селянин міг перейти від одного землевласника до іншого за умови, що попередній власник дасть свою письмову згоду на такий перехід. Таким чином це право було фікцією, адже в 99% випадків землевласник просто не давав своєї згоди, і селянин нічого не міг з цим вдіяти і залишався безпомічним. Загалом, єдиним виходом для сільського населення була втеча, але це було дуже ризиковим кроком,

адже у разі невдалої втечі на селянина чекало покарання. В подальшому були лише більші утиски села. У 1765-1769 роках був складений генеральний опис населення України.

Таким чином, російський уряд своїми указами й універсалами почав офіційний процес закріпачення українського селянства і його подальшого гноблення, яке буде продовжуватися ще протягом дуже великого проміжку часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1) Історія держави і права України [Текст] : у 2 т / за ред.: В. Я. Тацій, А. Й. Рогожин, В. Д. Гончаренко. – К. : Вид. Дім «Ін Юре».

2) Історія держави і права України [Текст] : підручник / Нац. ун-т «Юрид. Акад. України ім. Ярослава Мудрого» ; за ред. В. Д. Гончаренко. – Х. : Право, 2013.

3) Хрестоматія з історії держави і права України [Текст] : у 2-х т. : навч. посіб. / за ред. В. Д. Гончаренко. – Київ : Ін Юре.

Десятерик О.С.

*Студент 5 групи 1 курсу Інституту підготовки
кадрів для
органів юстиції України Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЙОГАН БАПТИСТ ШАД І ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК НАШОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Йоган Баптист Шад народився 20 листопада 1758 р., в м.Мюрсбаху. Проживав в бідній сім'ї, родина складалася з 12 чоловік. Одного дня, батько відвів Йогана в монастир, хлопчику було лише 9 років, куди його з радістю прийняли, адже хлопчик мав дуже добрий голос. Шад вивчає латинську та грецьку мову, також навчився грати на органі та скрипці. Поступово в хлопчика змінюється голос і тому його переводять в Бамберзьку гімназію, де він навчався з 1772р. по 1778р., в цей час вивчає французьку та латинську мову, займається музикою. Я вважаю, що Шад був науковцем ще з малку, адже не кожен може в 9 років вивчати декілька мов. Коли Йогану було 20 років, він вирішує відвідати монастир, який знаходився в м.Бансе на Майне, його з задоволенням туди приймають. Під час служіння, він вивчає Логіку та Метафізику, починає переводити з французької на латинську, німецьку мови. В 1787р. Шад надрукував перший французький богослов'я, в якому він перевів 10 томів, зі своїми коментарями, коментарі були ліберальними, Шад прославився як реформатор.

В 1790р. почали надходити запрошення зі Страсбурга, після Французької революції, щоб Шад був священиком в Страсбурзькій церкві, але він відмовився від усіх запрошень. В цей час Шад був назначений професором богослов'я та філософії в м.Банце. Йоган починає переходити до філософії і видаються його перші публікації. В 1796р. друкуються 2 статті про «Чому важливе вивчення критичної філософії?» та «Що виграла або програла мораль, від вивчення критичної філософії?». Йоган переїздить до м.Кобург, він влаштовується на роботу бібліотекаря 1798-1799рр.. На початку 1799р. Шад відвідує м.Єна, в якому залишається проживати, до цього переходить від католицизму до протестантизму. 1799р. захищає в Єнському університеті дисертацію «Про зв'язок філософської теорії з практикою» і здобуває ступінь доктора філософії.

В 1804-1816рр., до офіційного відкриття Харківського університету. 1 лютого 1804р. Йоган Баптист Шад призначається завідувач кафедри теоретичної і практичної філософії в Харківському університеті. Він створює школу філософії Шада, яка робила Харків як науковий центр. В грудні 1816р. Шад був звільнений з Харківського університету, причиною

його звільнення були, плагіат дисертацій учеників Шада. Йоган друкує свої дві книги латинська книга «Природне право» та «Правдива, прикладна логіка». Чоловік був депортований до м.Єна. Він багато разів намагався повернутися знову до університету, адже у нього все залишилось в Харкові, але усі намагання були безуспішними. На мою думку, Шад мав великі амбіції, щодо прославлення свого імені за допомогою Харківського університету, але його спіткало велике горе. Закінчив Шад своє життя в 1834р., залишивши за собою великий слід в Історії України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Багалея Д.И. «Удаление профессора Шада из Харьковского Национального университета»
2. Лавровский Н.А. «Эпизод из истории Харьков. Ун-та.»
3. Зеленогорский Ф.А.» И.Г.Шад., бывший профессор философии в Харьковском ун-те» (1804-1817)
4. Зеленогорский Ф.А. «О методах исследования и доказательства»

Дюжник Д. О.

*студент 1 курсу, 6 групи, факультету
адвокатури*

*Національного юридичного Університету
імені Ярослава Мудрого*

СУД ПРИСЯЖНИХ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

Дослідники ще не мають остаточної згоди щодо того, коли треба розпочинати відлік існування суду присяжних на українських землях, відсутня й усталена періодизація процесу становлення на теренах України інституту залучення представників суспільства до участі у судочинстві. Слушною вважається думка В.М.Єрмолаєва, який вказує, що першим етапом становлення суду присяжних була доба Київської Русі: «коли в системі судоустрою існували вервні (общинні) суди, інститут «судних мужів», процедура розгляду цивільних і кримінальних справ за участю представників місцевої громади» [1 с. 27-41]. Ця модель судочинства потім зберігатиметься у селах протягом багатьох століть – там продовжуватимуть існувати общинні, «копні» суди, які розглядали справи громадою – «копою», керуючись звичаєвим правом [1 с. 27-41].

Унаслідок бурхливих історичних подій більша частина українських земель опинилась під владою Російської імперії, де судочинство здійснювалось за інквізиційною (розшуковою) формою, процес був таємним, процесуальні вимоги вкрай заплутані, в судах панувало хабарництво. Тому вже 1864 році було проведено судову реформу, яка заклала демократичні основи: презумпція невинуватості, змагальність, всебічна і об'єктивна оцінка доказів, гласність, попереднє розслідування у кримінальних справах, участь адвоката та можливість участі народу у судочинстві через інститут присяжних засідателів. Реформа стала результатом рецепції закордонного досвіду з урахуванням місцевих особливостей та традицій [1 с. 27-41, 2 с. 304-305].

Характеризуючи реформу, можна стверджувати, що судова система набула розвитку, перейшла на якісно новий рівень, а за своєю структурою була подібна до англійської дволанкової, впроваджувалися дві незалежні інституції: мирові та загальні суди [3 с. 713],

проте статут кримінального судочинства 1864-го року закріплював змішану, або континентальну, форму кримінального процесу [2 с. 305].

Поєднання змагального та обвинувального процесів зумовило необхідність залучення присяжних до здійснення судочинства, так, згідно зі статутом кримінального судочинства, обвинувальний акт передавався до окружного суду або до судової палати для розгляду справи з залученням суду присяжних, у випадках передбачених законом [2 с. 309].

У статуті містилася ґрунтовна процесуальна основа діяльності нового суду, присяжним надавалися ті ж права, що і професійним суддям, а порушення вимог присяжними передбачалася відповідальність [2 с. 311].

Суд присяжних було збудовано за демократичними принципами незалежності та виборності. Характерною ознакою тогочасного суду присяжних стала англо-американська модель побудови, за якою, присяжні виносили обов'язковий вердикт без участі професійного судді, який, в свою чергу, лише визначав ступінь покарання [3 с. 715].

Фактично присяжних почали залучати лише з 1866-1867 року для участі у всіх судових справах, покарання яких передбачало позбавлення чи обмеження прав стану. Введення суду присяжних на Правобережній Україні було відтерміновано і перші з них з'явилися тут лише 1880 р [1 с. 27-41, 4 с. 150-156]. У 1873-1878 рр. репресивність суду присяжних (відношення кількості засуджених до загального числа підсудних) становила 64,3% [5 с. 249-253]. Через надмірну ліберальність суду присяжних у 1878—1889 роках було видано низку законів, що істотно зменшували початкові повноваження суду присяжних. Відтак, тепер юрисдикція суду присяжних зменшилась на 10-15%, з 410 до 300 статей [1 с. 27-41]. Для присяжних було введено освітній ценз. Удосконалення системи, що тривало з 1878 по 1889 рік, дало очікуваний результат. 1894-го року у Санкт-Петербурзі нарада старших голів і прокурорів судових палат визнала діючу модель суду присяжних «кращою формою судочинства» [5 с. 249-253].

У тій частині українських земель, що входили до складу Австрійської імперії, суди присяжних впроваджуються у 1849 році. За тодішньою конституцією присяжні мали розглядати тяжкі злочини та злочини у сфері політики та преси. Однак проіснував він лише три роки [6 с. 62-65]. Слід зазначити, що, на відміну від Російської імперії, до присяжних не було жодних вимог: присяжним могла стати будь-яка особа [7 с. 62-65].

Характеризуючи судову реформу 1864-го року, у частині впровадження суду присяжних, можна стверджувати про поєднання певних ознак континентальної та англо-американської правової сім'ї— явища, що притаманне сучасному періоду розвитку юриспруденції, в більшій мірі. Правова система українських земель, що входили до складу Російської імперії, тяжіла до континентальної моделі, проте мала місце і рецепція певних механізмів та особливостей притаманних англо-американській правової сім'ї. Тому, можна стверджувати, що реформа була достатньо прогресивна для свого часу, та виконала основні завдання, що були поставлені перед нею.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єрмолаєв В.М. Суд присяжних в Україні:: історико-правові аспекти (до 150-річчя судової реформи 1864 р.) / В. Єрмолаєв // Вісник Національної академії правових наук України. - 2014. - № 2. - С. 27-41.
2. Історія держави і права України [Текст] : підручник / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого" ; за ред. В. Д. Гончаренко. - Х. : Право, 2013. - 704 с.
3. Велика українська юридична енциклопедія [Текст] : у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава

Мудрого; редкол. В. Я. Тацій [та ін.]. - Харків : Право, 2016. Т. 1 : Історія держави і права України / редкол. В. Д. Гончаренко [та ін.] . - 2016. - 848 с. –

4. Щерба В.М. Провадження в суді присяжних за новим КПК України / В. М. Щерба // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2012. - № 3. - С. 150-156. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2012_3_22

5. Нешик Т.С.Періоди становлення суду присяжних в Україні наприкінці XIX _ на початку XX століть / Т. С. Нешик // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: : Право. - 2014. - Вип. 26. - С. 249-253. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_26_66.

6. Урсуляк О.В.Австрійський закон про введення суду присяжних 1869 р. : історико-правовий аналіз / О. В. Урсуляк // Часопис Київського університету права. - 2014. - № 2. - С. 62-65. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkur_2014_2_15.

7. Бобрик В.І. Суд присяжних у цивілістичному процесі України: аргументи "за" і "проти"/В. Бобрик // Підприємництво, господарство, право. - К, 2014,N № 5.-С.49-53

Науковий керівник: Лісогорова К. М., к.ю.н., доцент кафедри історії держава і права України та зарубіжних країн НЮУ імені Ярослава Мудрого

Слькіна О.І.

Національний юридичний університет

ім. Ярослава Мудрого

**Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України**

1 курс, 8 група

МЕХАНІЗМ ВІЙСЬКОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ У СКІФІВ

Чи сприяла військова демократія у скіфів успішному розвитку держави та встановленню державної влади або ж спричинила розшарування населення, виділенням багатой аристократичної верхівки?

У VII-VI ст. до н. е. у скіфському суспільстві вже можна виявити ознаки, що свідчать про розклад родового ладу. З середовища вільних общинників виокремилася родоплемінна знать (родові старійшини, племінні вожді та ін.). Як свідчать археологічні дані, дедалі помітнішою ставала майнова диференціація. [2, с.11]

Інститути військової представляли новий тип управлінської діяльності, який був затребуваний переходом від родообщинних зв'язків до адміністративно-територіальним, від присвоєння економіки до вироблення..[1, с.89]

Розвиток військового мистецтва, розвиток землеробства та скотарства, успішне введення господарства, зумовили поступовий перехід до осілого способу життя. Виникали нові сфери діяльності, нові відносини між класами потрібна була впливова організація, що, могла б вирішувати важливі питання та врегульовувати ці відносини , такою організацією стали Народні збори.

На Народних зборах воїнів розглядали основні проблеми, що потребували негайного вирішення. Компетенцією цих органів була організація колективних робіт, розв'язання сутичок, що виникали між сімейно-клановими групами, налагодження зв'язків з іншими племенами, що могли виступати в ролі союзників.

Варто згадати, і про військового ватажка, царя, що відігравав одну з вирішальних ролей у формуванні механізму військової демократії. Він очолював загони військ під час

грабіжницьких походів, його влада поступово обожнювалася, але це було закономірно, адже завдяки їм, скіфські загони все частіше здійснювали успішні набіги на сусідні землі, підкорювали своїй владі все більше племен, тим самим зростала могутність Скіфської держави.

Рішення царя приписували проявам вищої сили, які не можна порушувати та оскаржувати; цар прагнув передавати свої повноваження і привілеї у спадок для збереження управлінських функцій свого класу. Також це зумовило виділення аристократії в окремий стан, адже наближені родичі царя ставали його радниками. При цьому ж продовжували функціонувати народні збори, як інститут військової демократії.

Найважливішою ознакою державного устрою було розділення населення не за родоплемінним, а за територіями, на яких вони проживали.

Військова демократія складалася з 3 головних елементів: влади військового ватажка, народних зборів й ради ватажків. Щось схоже у розподілі влади є і в сучасних країнах, зокрема це поділ влади на 3 гілки, кожна з яких має свої функції.

Отже, можна зробити висновок, що починаючи з бронзової доби успішною формою організації суспільства стає військова демократія. На прикладі могутності Скіфської держави, можна побачити, що роль воєначальника була вагомою, його багатство, вміння організувати військо, тримання в покорі експлуатоване населення; забезпечували успіх в становленні держави. Відбувалося перетворення військової демократії як форми організації влади на ранньокласову владу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Історія держави і права зарубіжних країн Мухасєв Р. Т.
2. Історія держави і права України за редакцією В.Д. Гончаренка том 1.
3. Скіфи: [хрестоматія] / сост., введение, коммент. Т.М. Кузнецовой. 1992. - 304 с.
4. Гавриленко О.А. Основні риси права скіфських ранньодержавних утворень / О.А. Гавриленко // Часопис Київського університету права.
5. Історія держави і права України : [навчальний посібник] / [В.М. Калашников, Г.Г. Кривчик, К.А. Марков] ; за ред. В.М. Калашникова. – Дніпропетровськ : НГУ, 2012. – 256 с

Науковий керівник: Булгаков А. О.

*Житинский Алексей,
МПФ мп, 1 курс, 4 група*

КОНСТИТУЦИЯ 3 МАЯ 1791 ГОДА И ЕЁ ЗНАЧЕНИЕ В ИСТОРИИ ПОЛЬШИ

Конституция 3 мая 1791 года — особый нормативно-правовой акт, регулирующий правовую систему Речи Посполитой. Считается, что Конституция 3 мая была *первой в Европе и второй в мире* (после Конституции США 1787 года) современной письменной конституцией. Следует отметить, что она была принята после первого раздела Польши между Россией, Пруссией и Австрией в 1772 году.

Конституция была утверждена правительственным актом, принятым в этот день *Великим (Четырехлетним) сеймом* — сословно-представительным органом Речи Посполитой. *Primus omnium*, она была призвана устранить давние недостатки политической системы Речи Посполитой, основанной на *свободных выборах* и *шляхетской демократии*. Данный документ отразил в себе влияние *Эпохи Просвещения*, в особенности — теорию общественного договора Руссо и идеи Монтескье о разделении властей и двухпалатном парламенте. Так, Конституция

3 мая, состоящая из 11 статей, провозглашала разделение властей на *законодательную* (Сенат и Посольская изба), *исполнительную* (король с советом министров) и *судебную*. Конституция предусматривала обычные сборы Сейма каждые два года, а также чрезвычайные — в случае национальной потребности. Нижняя палата (*Izba Poselska*) должна была состоять из 204 депутатов, а также 24 представителей королевских городов. Высшая палата (*Senat*) должна была состоять из 132 членов: сенаторов, воевод, кастелянов, министров, а также епископов. Исполнительная власть сосредоточивалась в руках королевского совета (*Straż Praw*), где председательствовал король. Кстати, немаловажно, что одним из авторов Конституции был сам король — *Станислав II Август Понятовский*. Совет состоял из пяти назначенных монархом министров: министра полиции, внутренних дел, иностранных дел, военного министра и министра казны. Министры были подотчетны сейму. Помимо министров, в совет входили председатель Национального комитета по образованию и (без права голоса) наследник престола, спикер парламента и два секретаря. Примечательно, что каждый правовой акт, изданный королем, требовал *подписи одного из министров*. Что касается судебной ветви власти, то Конституция определяла подробный перечень действовавших в стране судов и содержание их компетенции, *судебная организация* в основном *сохраняла свой сословный характер*, а суды первой инстанции учреждались как постоянно действующие в целях более быстрого разрешения судебных дел.

Конституция превратила государственную систему Польши в *наследственную монархию*. Чтобы усилить единство и безопасность Речи Посполитой, *Конституция отменила польско-литовскую унию* и превратила страну в унитарное государство. Вместо свободных выборов были введены выборы династии. При этом поляки стремились уменьшить влияние иностранных держав на выбор наследника престола. Также, Конституция 3 мая значительно сократила шляхетскую демократию, лишив права голоса и решений по вопросам государства безземельную шляхту. Личные права *мещан* и *шляхты* частично сравнивались, а *крестьян* Конституция *поставила под защиту государства*, хотя деревенские жители по-прежнему имели незначительные права.

Кроме того, статья I Конституции утверждала *римско-католическую веру* в качестве «доминирующей религии», гарантируя при этом терпимость и свободу для всех конфессий.

Интерес представляет также то, что Конституция отменила *liberum veto*, которое заключалось в праве меньшинства не допустить утверждения обсуждаемого закона. *Aliis verbis*, это право каждого депутата своим вето остановить рассмотрение вопроса или деятельность сейма вообще. При этом, часто депутатов подкупали зарубежные силы или магнаты, чтобы они воспользовались этим правом. Конституция 1791 года, *vice versa*, устанавливала принцип большинства.

Украинцы по праву могут считать первой европейской конституцией Конституцию Филиппа Орлика 1710 года, которая, однако, *de facto* не была введена в действие. Это обстоятельство не позволяет украинскому историческому документу «конкурировать» за первенство с польским, который реально вступил в силу.

5 мая 1791 года день 3 мая был признан Праздником Конституции. Следует отметить, что идея реформирования Речи Посполитой не была выгодна государствам-соседям. Скорее, слабость польского государства была для них более предпочтительной, чем возникновение мощной и демократической державы. Как результат — *агрессия соседей* Польши, в том числе и России. В конце концов, это привело к *исчезновению Речи Посполитой с карты мира* в 1795 году. Тем не менее, Конституция 3 мая повлияла на дальнейшие демократические движения в мире. После потери Польшей независимости на более 100 лет, именно этот документ

напоминал полякам о борьбе за свободу. По мнению двух его соавторов, *Игнация Потоцкого* и *Гуго Колонтая*, эта Конституция была «*последней волей и завещанием угасающей Отчизны*».

Празднование этого дня было запрещено во время разделов Польши. В апреле 1919 года, уже в независимом государстве, праздник был восстановлен. День Конституции 3 мая был объявлен *вне закона гитлеровцами и коммунистами*, которые руководили послевоенной Польшей. После антикоммунистических демонстраций в 1946 году праздник был заменен празднованием 1 мая, а в январе 1951 года официально запрещен коммунистическими властями. Вплоть до 1989 года в этот день в Польше часто происходили протесты и антикоммунистические демонстрации. В 1990 году Праздник Конституции 3 мая был возрожден и *официально объявлен государственным*.

Научный руководитель: к.ю.н., ассистент кафедры истории государства и права Украины и зарубежных стран Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого Григоренко Д. А.

Зазека Артем Богданович

Студент 1 курсу 8 групи

Факультету адвокатури

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

СТАТУТИ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО: ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ

Статути Великого князівства Литовського – основна пам'ятка кодифікованого права Литовської доби. Видані вони були у 3-х редакціях 1529, 1566 і 1588 років.

Серед джерел статутів можна виокремити, насамперед, положення Руської Правди, німецькі й польські судєбники, а також норми римського права.

Метою створення даного джерела права можна вважати намагання шляхти юридично закріпити своє верховенство в Литовській державі. Саме шляхта звернулася на сеймі 1514 року з проханням до Великого князя Литовського щодо прийняття Першого Литовського статуту.

Аналізуючи зміст перших двох редакцій, можна зробити висновок, що не зважаючи на привілейоване становище шляхти, звичайному населенню надавалися певні права і гарантії. Це було зумовлене перш за все суспільним ладом Великого князівства Литовського, який взяв за основу суспільний поділ Київської держави. Також варто зазначити, що Литовські статuti зазнали значного впливу православного християнства, християнської моралі.

Положення статуту 1529 року дістали юридичне закріплення основи суспільного та державного поділу, що склалися на той час у Литві та українських землях, що входили до її складу, а саме, Київського, Новгород-Сіверського, Волинського та Подільського князівств. Складався він з 13 розділів і 264 артикулів, які містили в собі норми державного, кримінального, цивільного, шлюбно-сімейного і спадкового, процесуального, земельного, а також лісового й мисливського права. Цікавою особливістю даної редакції було те, що вона розмежовувала норми права за окремими галузями й розташовувала їх у визначеній системі, а також вона вводила багато нових норм, які раніше не були відомі праву Великого князівства Литовського. Останньою, але не менш важливою рисою першої редакції стало узаконення поділу шляхетства на шляхту, яка отримувала землі за несення служби та магнатів, які були володарями міст, містечок, або ж просто великих наділів землі.

В цілому можна зазначити, що це була типова пам'ятка феодального права, яка забезпечувала та охороняла права і привілеї шляхти, а також верхівки феодального класу, що у свою чергу обмежувало права звичайного населення.

Розроблення положень другої редакції статуту було зумовлене соціально-економічними змінами, які відбулися в середині XVI століття. До цих змін можна віднести перш за все зміцнення і зростання феодальної власності, посилення селянського гніту зі сторони феодалів, а також обезземелення селян, яке було зумовлене створенням фільваркових господарств.

Аналізуючи положення Другого Литовського статуту можна дійти висновку, що він містив більш ускладнену юридичну техніку у порівнянні з Першим Литовським статутом.

Текст Другого Литовського статуту складався з 14 розділів і 367 артикулів. Так само як і Перший Литовський статут, він містив норми різних галузей права, закріплював соціально-економічні зміни, які затвердилися в суспільстві, захищав інтереси великих феодалів, а також фіксував трохи збільшені права і вольності шляхти. Особливістю другої редакції стало визначення становища князя «господаря», обмеження його влади сеймом у питаннях оголошення війни, встановлення податків та прийняття нових законів, а також норми державного права, які відбивалися у визначенні державних кордонів, встановленні порядку утворення й діяльності державних органів.

Третій Литовський статут 1588 року був найрадикальнішим. Він знову визначав права і привілеї шляхти, які цього разу знову значно зросли, детально регламентував порядок судочинства на теренах Литовської держави, чи вже правильніше сказати Речі Посполитої, а також передбачав закріпачення сільського населення.

Зміни, запроваджені третім статутом були зумовлені перш за все укладанням Люблінської унії 1569 року, яка об'єднала Польщу і Велике князівство Литовське, утворивши одну єдину державу – Річ Посполиту.

За своїм технічно-юридичним рівнем третя редакція Литовського статуту стояв значно вище від багатьох тогочасних західноєвропейських кодексів. В Україні він діяв протягом декількох століть, аж до 40-х років XIX століття.

Підвівши висновки, можна сказати, що всі три редакції Литовського статуту 1526 р., 1566 р. і 1588 р. забезпечили спадкоємність багатьох норм та інститутів українського права, які були сформовані ще за часів Київської Русі.

Науковий керівник: Лісогорова К.М., к.ю.н., доцент кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ імені Ярослава Мудрого

Зінченко Анна В'ячеславівна
Студентка 1 курсу, 9 групи
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції України
НЮУ імені Ярослава Мудрого

КОЗАЦЬКІ ПОВСТАННЯ 20-30-Х РОКІВ XVII СТ.: ПРИЧИНИ ПОРАЗКИ ТА ЗНАЧЕННЯ

20-30-і рр. XVII ст. характеризуються напруженням стосунків між запорізькими козаками та польською владою. Як наслідок, ці конфлікти переростали в збройні сутички між козаками та польським військом. Природа причин даних повстань була зумовлена національними, релігійними, соціально-економічними та політичними протиріччями та їм передували: не виконання обіцянок Сигізмундом III, наданих напередодні Хотинської війни 1621 р. війни козакам, зменшення реєстру до 3 тисяч, а також так звані «виписники» (козаки, які були виписані з реєстру) повертатися до своїх панів. Інша причина, через яку

зростало невдоволення польського короля козаками – це проведення ними власної політики, незважаючи на заборони уряду. Козаки здійснювали морські походи по Чорному морю, звільняючи невільників, а також вели успішні переговори про союз з Росією, Іраном, навіть Кримським ханством і Швецією.

На початку 1620-х років запорожці зверталися до польського короля із вимогами збільшення реєстру, а також збереження козацьких вольностей, скасування Берестейської унії й дозволу сповідувати православну віру. За виконання цих прохань королем, вони обіцяли не здійснювати морські походи на Крим. На ці прохання Річ Посполита відповіла військом, очолюваним гетьманом С. Конецпольським, проти яких виступило козацтво, на чолі із Марком Жмайлом. Битва відбулася біля Курукового озера, в якій жодна зі сторін не здобула перемоги. Після битви обидві країни були змушені сісти за стіл переговорів та узгодити подальші дії. 6 листопада 1625 р. було підписано із Куруківську угоду, за якої учасникам оголошувалася амністія, обмеження реєстру в 6 тисяч, козаки зберегли своє право обирати гетьмана, але лише із затвердженням короля, створювалося 6 територіальних полків — Корсунський, Черкаський, Переяславський, Чигиринський, Білоцерківський, Канівський (для примушення реєстрових козаків слідкувати за порядком та перешкоджати повстанським виступам). Реєстровцям не дозволялося мати зв'язки з іноземними державами.

Отже, можна зробити висновок, що ця угода враховувала інтереси лише заможного козацтва, тим самим загострила і без того складні відносини між звичайними та реєстровими козаками. Внаслідок цього нереєстрові козаки-запорожці не визнали гетьмана реєстровців - Григорія Чорного й обрали власного - Тараса Федоровича, який і очолив нове повстання.

На цей раз воно набуло більш жорстокого характеру. У травні 1630-го року повстанці розправилися над “Золотою ротою” із представниками найвпливовіших польських родів, які охороняли штаб польського воєначальника. Ця подія увійшла в історію під назвою “Тарасова ніч”. Наляканий такими діями козаків, Конецпольський був змушений укласти Переяславську мирну угоду, зміст якої підтверджував Куруківську угоду 1625 р., але з деякими змінами: на цей раз реєстр збільшили до 8 тис. козаків.

1635-го року польський сейм знову починає здійснювати наступ на права козаків і видає постанову “Про припинення козацької сваволі”. Для її реалізації було збудовано фортецю Кодак (назва від першого порога – Кодацького, біля якого збудували, під керівництвом французького інженера Гійома Левассера де Боплана). Основне її завдання – перешкоджання потрапляння втікачів на Січ. Звісно, що козаки не змогли змиритися з такими діями зі сторони Польщі. Вони обрали нового гетьмана – Івана Сулиму, який мав план по зруйнуванню цієї фортеці. Козакам вдалося це зробити, але повстання під проводом Івана Сулими зазнало поразки через зраду реєстровців та складні погодні умови.

Після поразки в битві у суспільстві почали ще швидше зростати антипольські настрої. Улітку 1637-го року розпочалося нове велике повстання під проводом Павла Бута (Павлюка), Якова Остряниці, Дмитра Гуні та Карпа Скидана. Незважаючи на самовіддану боротьбу козаків, вони зазнали поразки, а ватажків повстання було страчено польською владою.

Ця поразка призвела до видання урядом Речі Посполитої «Ординації Війська Запорозького», яка позбавила “на вічні часи козаків старшинства, всяких старовидних судних установ, права, доходів і інших відзнак...”[1, с. 89]. Головними особливостями документу стали: заборона посади гетьмана, замість нього призначався королівський комісар реєстру, а також скасування виборності старшини й козацьке судочинство, реєстр - 6 тис. козаків (лише ті козаки, які не брали участь у повстаннях).

Отже, основними причинами поразки козаків стали: погана підготовка, неозброєність селян та міщан, суперечки між реєстровими та звичайними козаками, нерішучість козацької верхівки через страх втрати своїх привілеїв. Все ж таки, незважаючи на поразку, дані повстання мали дуже важливе значення в історії українського козацтва. Вони стримували національний та релігійний гніт з боку польської шляхти; вдалося досягти відновлення української православної церкви, що закріпилося в "Пунктах для заспокоєння руського народу" 1632 р.. Найголовніше це те, що вони підготували народні маси для національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького та зародження української ідеї визвольної боротьби. Ця ідея остаточно утвердилася в десятиліття "золотого спокою" 1638-1648 рр., який став для українського народу часом для об'єднання сил та підготуванням стратегії по визволенню з-під гніту Речі Посполитої.

***Науковий керівник:** асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Булгаков А.О.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

- 1.Ординація Війська Запорізького, зведена польським урядом. Організація Війська Запорозького реєстрового, перебуваючого на службі Речі Посполитої.(1638 р.). Хрестоматія з історії держави та права України. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.
2. В. Антонович. Коротка історія козаччини, Київ, "Україна", 1991. 264 с.

Зульфугарли Нурай

Студентка 1 курсу групи

Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПОРІВНЯННЯ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ ПОЛЬЩІ ТА ЛИТВИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ДО ХІХ СТ

Дослідження питання щодо політичних режимів на українських землях до ХІХ вважаю за доречне розпочати з визначення теоретичних та методологічних засад, оскільки наявність цих знань передбачає правильне та повне дослідження поставленого запитання. Під **політичним режимом** науковці розуміють так званий «характерний тип влади в державі», тобто сукупність способів, методів та засобів реалізації політичної влади та взаємодію держави з громадянами та особами, які знаходяться на території відповідної держави, а інколи й за її межами. На мою думку, українські землі перебуваючи в складі Польщі та Литви знаходилися під авторитарним або навіть тоталітарним впливом, оскільки життя українців повністю регламентувалося Польською та Литовською владою, починаючи з заборони застосування української мови та традицій і закінчуючи заборонаю здійснення православних обрядів та окатоличенням українського населення. Дослідженням політичного режиму на українських землях займалися такі науковці: Євтушенко О.Н., Гаджиїв К.С., Мацієвський Ю., Нагребельний В.П., Ніколаєва Т.М. та інші.

Політичні режими Литви та Польщі на українських землях мали багато спільного, характерними особливостями їх впливу було те, що на українських землях здійснювалися заходи, які придушували українську культуру, відбувалося масове ополячення та окатоличення, посилювалося феодальне гноблення, не визнавалися майнові права селянства

та козацтва на землі, що виразилося у загарбанні польською та литовською шляхтою українських земель, запровадженні кріпацтва (сеймова Постанова від 1573 р. Третій Литовський статут 1588 р.) збільшення феодальних повинностей, спроби Речі Посполитої підпорядкувати козацтво. Головними ознаками у політичному житті українського народу було те, що населення було політично безправним, насильницько запроваджувалися польські та литовські порядки, правила та загальний уклад життя.

Більшість українських земель у складі Речі Посполитої знаходилися під впливом Польщі та були поділені на 6 воєводств: Руське (із центром у Львові), Белзьке (Белз), Подільське (Кам'янець), Волинське (Луцьк), Брацлавське (Брацлав), Київське (Київ). У 1635 р. було утворене Чернігівське воєводство з центром у Чернігові. Кожне з цих воєводств мало свої сеймики й посилало своїх депутатів до Варшави на сейм. На Київщині, Брацлавщині й Волині спочатку зберігалися Литовський статут та урядова українська мова, однак згодом запроваджується загальнодержавне право на латинській і польській мові. Українські землі, що знаходилися у складі Польщі повністю втратили самостійний адміністративно-територіальний устрій, вищі посади займали виключно польські чиновники, які розглядали українську землю як ресурсну базу та використовували її виключно для задоволення потреб польського населення, була запроваджена панщина, яка становила 6 днів на тиждень, власне господарство українського населення майже не розвивалося. Влада Речі Посполитої витіснила українських міщан до окремих кварталів, заборонивши купувати та будувати будинки в центрі міста, належати до ремісничих цехів. Українці користувались пасивним виборчим правом, тобто вони не могли бути обрані чи призначені бургомістрами, також вони не могли здійснювати християнські процесії, навіть дзвонити на похоронах. Становище українського населення на під владою Речі Посполитої було вкрай тяжким, відсутність політичних прав, майже постійне кріпацтво, окатоличення запустило процес формування військових підрозділів, які на своєму початку складалися виключно з селян та міщан, але в майбутньому ці підрозділи отримавши досвід в боях по своїй ефективності стали не поступатися регулярній армії Польщі та Литви.

Під впливом Литви знаходилися переважно північні землі території України, на цих землях також спостерігаються політичні процеси, які притаманні тим, що відбувалися на землях, що знаходилися під впливом Польщі. Оскільки ці землі знаходилися досить далеко від безпосереднього центру литовської частини Речі Посполитої, то вплив процесів окатоличення, позбавлення земель українського селянства був меншим, ніж на польських землях. Владу на цих землях мали литовські шляхтичі та магнати, а також високі чини армії Речі Посполитої. Розвивалося фільваркове господарство, було запроваджено Магдебурзьке право, але в своїй більшості громадянські та майнові права надавалися німцям та литовцям, які переїжджали до міст та українське населення міст становило бідний клас, який частіше за все становив робітників та осіб, які працювали, але не були власниками відповідного господарства.

Висновок: підсумовуючи все вищезазначене, можна зробити висновок, що жорстокий суспільний та політичний режим, який проводився владою Речі Посполитої на українських землях змусив український народ боротися за свої права шляхом формування військових підрозділів, які в майбутньому перетворилися на організовану та добре підготовлену армію. Політика знищення української державності викликала релігійні конфлікти між конфесіями, які супроводжувалися й політичною підтримкою (влада Речі Посполитої та влада Запорізької Січі, Гетьманщини спиралися на релігійні основи). Спроби знищити українську самостійність, культуру та державність принесли не тільки негативні наслідки на українські землі, але й заклали початок формування української еліти, яка має свої витoki з фільваркового господарства, козацької шляхти, яка в майбутньому й сформувала окремий соціальний клас,

який мав необхідні знання, фінансові ресурси та владу для того, що б захищати інтереси українського населення.

*Іванюк Альона Олександрівна
студентка 1 курсу 8 групи
Інститут прокуратури і
кримінальної юстиції НЮУ
ім. Ярослава Мудрого*

РОЗПАД РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Росія - найбільша за територією держава у світі. Вона посідає 9 місце за чисельністю населення і покриває більше однієї восьмої площі суходолу нашої планети. Форма правління - президентська-парламентська федеративна республіка. Згідно з Конституцією в її складі перебувають 83 суб'єкти, а саме: 21 республіка, 46 областей, 4 автономні округи, 9 країв, 1 автономна область і 2 міста федерального значення.

Російське вище керівництво зараз програє фактично по всіх напрямках через свою неприпустиму поведінку на міжнародній арені. Почавши гібридну війну проти Заходу та України, Росія досягає діаметрально протилежних цілей, ніж ті, які були поставлені Кремлем. Влада Путіна починає згасати, про це свідчить пожвавлення діяльності опозиції, серпневі протести 2019 року, розвиток громадської думки. Розпад Російської Федерації буде безповоротним і системним, хоча, можливо й не таким швидким як хотілося. І після того, як диктаторський режим зазнає краху, неодмінно виникне питання про самовизначення уярмлених автономних республік. Зокрема, йдеться про Дагестан, Карачаєво-Черкесію, Туву, Хакасію, Адыгею, Чечню, Татарстан, Удмуртію, Інгушетію, Кабардино-Балкарію, Калмикію, Мордовію, Саха-Якутію, Башкортостан.

Новий територіальний поділ колишньої Росії відображатиме процеси її дезінтеграції. Першим кроком ймовірно стане трансформація Російської Федерації на конфедерацію. Основною причиною цього є те, що держава ще з часів другої каденції Бориса Єльцина поділена на сфери володіння представників олігархату.

В той же час не варто забувати й про той факт, що на процес перетворення структури Росії чинитимуть вплив та амбіції основних гравців зовнішньополітичної арени. Саме на такому перебігу подій наполягають більшість науковців, адже існування агресивної та імпульсивної Росії у теперішньому вигляді підриває сталий політичний баланс. Загроза нової світової війни дійсно існує, а Росія з ідеєю «русского мира» - одна із сторін можливого конфлікту. Зрозуміло, що дії з боку керівництва провідних держав будуть спрямовані на те, аби розпад «Великой и неделимой» надовго не затягувався.

Існує чимала кількість небезпек, пов'язаних із швидким створенням нових держав, основна серед яких – спалах заморожених міжетнічних конфліктів. Цей процес може спровокувати значне кровопролиття. Приміром мова йде про ймовірні сутички на Кавказі, на тлі наростання економічного хаосу в Росії. Адже усі ці території були приєднані до Росії шляхом надання неправдивих обіцянок, здійснення терору мирного населення.

Але варто наголосити і на низці позитивних моментів, які з'являться після трансформації Російської Федерації: зростання контролю за цільовим використанням коштів, різке зменшення корупції, налагодження міжнародних контактів новостворених держав, які почнуть орієнтуватися не на далеку Москву, а на сусідні до них країни.

РЕФОРМИ ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Реформи Володимира Святославовича Великого, які почали втілюватись в життя в Київській Русі під час його правління, їхній аналіз та місце в розвитку держави стали майже відразу ж однією з головних тем в українській історіографії, актуальність якої зберігається і в наші дні.

Метою даної роботи є розкриття змісту проведення реформ Володимира Великого в Київській Русі і визначення їхнього значення для подальшого розвитку держави.

Вигравши братовбивчу війну, Володимир прийшов до влади. Він став єдиновладним правителем найбільшої тогочасної держави. Саме за його правління завершується процес перетворення Київської Русі на імперію. Як відомо, що імперія – багатоетнічна величезна держава, утворена шляхом завоювання або приєднання територій інших народів. Отже, для того, щоб управляти імперією, треба зміцнити свою владу. Володимир розумів, що для зміцнення влади і підняття авторитету Русі на тогочасній міжнародній арені необхідно проводити докорінні зміни – реформи.

Однією з перших реформ, яку почав проводити князь, - релігійна. Перша спроба її втілення почалась ще у 980 році. Полягала вона у реформуванні язичництва, але дана спроба була невдалою. Стало зрозуміло, що язичництво було неспроможним забезпечити ідеологічну і культурну єдність держави. Тому Володимир нічого не залишалося як запровадити нову релігію. З-поміж усього переліку релігій з їх перевагами і недоліками, який йому надали послі, князь зупинився на візантійському християнстві. У 988 році християнство було проголошено єдиною релігією в Київській Русі. Першим з усіх охрестився сам князь у Херсонесі. Значення даної реформи величезне: нова релігія утвердила високі морально-етичні цінності, поклала практику жертвоприношень, допомагала усталенню парної сім'ї, сприяла зміцненню авторитету і влади самого князя, розвитку писемності, освіти, літератури, архітектури та мистецтва. Таким чином зміцнився міжнародний авторитет Русі, яка долучилась до європейського культурного й державного життя.

Релігійна реформа посприяла також проведенню освітньої: християнство сприяло розвитку освіти і шкільництва. Таким чином, Русь долучилась до науки і культури Античності. Як повідомляють джерела, перша школа була відкрита при Десятинній церкві у 988 році. Після цього почалося масове будівництво шкіл. В них вивчали сім вільних мистецтв. Таким способом Володимир «вбив двох зайців»: одночасно викорінював безграмотність і готував чиновників на державну службу. Тому дана реформа була успішною. Реформу продовжив його син Ярослав, який створив першу бібліотеку в Європі.

Близько 988 року з метою зміцнення центральної влади була проведена адміністративна реформа. Вона полягала в тому, що тепер у найголовніших містах Русі Володимир посадив своїх синів, які тепер концентрували у своїх руках всю владу, підпорядковуючись батькові. Таким чином, було замінено родоплемінний поділ держави на територіальний і покінчено з місцевою владою, яка досить часто вкрай неохоче виконувала розпорядження і накази великого князя.

Дуже важливою реформою була фінансова. Тепер запроваджувалися нові монети – златники і срібляки. Це були перші монети візантійського зразка на Русі. Таким чином, була впорядкована фінансова система і запроваджений єдиний зразок монет для всієї держави.

Для захисту рубежів була потрібна постійна і слухняна армія. Володимир зрозумів, що варязька армія є ненадійною, тому провів військову реформу. Вона полягала в тому, що тепер провідні ролі в дружині займала військова знать з місцевого населення, а не варязька – як це було раніше. І тепер кожен дружинник отримував земельне володіння у приватну власність, яка могла бути передана у спадок. Таким чином, Володимир отримав слухняну армію з русичів, яка стала його опорою, зміцнив свою владу і став незалежним від варягів. Сильна дружина посприяла перетворенню Русі на могутню державу.

Також великий князь приділив увагу судам. Була проведена судова реформа, яка полягала у розмежуванні княжого і церковного судочинства. Планувалось введення смертної кари, але дана спроба виявилась невдалою.

Проаналізувавши вищесказане, можемо сказати, що реформи Володимира Великого були важливими і зіграли велику роль: зміцнилася центральна влада та політична єдність Русі. Русь, ставши найбільшою державою Східної Європи, надовго вийшла на тогочасну міжнародну арену і відігравала там велику роль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Земерова Т.Ю., Скирда І. М. Історія України практичний довідник ТОВ «Видавничий дім Весна» ФОП Співак В.Л. Харків 2012 с.27-28
2. Історія України: підруч для 7 кл. загальноосвіт. навч. Закл./ В.А.Смолій, В.С.Степанков. – Київ: Генеза, 2017. с. 41-48
3. https://edera.gitbook.io/ed-era-book-history/utvorenniya_kivsko_rusi/volodimir_958-1015
4. <https://uain.press/articles/reformy-volodymyra-946576>

*Кансінберг-Сандул Оксана Костянтинівна,
канд. юрид. наук, доцент
кафедри міжнародного та європейського права
Національний університет Одеська юридична
академія*

ПРАВОВІ ОСНОВИ ВИКОНАННЯ ВІЙСЬКОВОГО ОBOB'ЯЗКУ ТА ПРОХОДЖЕННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ (НЕВІЙСЬКОВОЇ) СЛУЖБИ НІМЕЦЬКИМИ КОЛОНІСТАМИ (СЕРЕДИНА XVIII СТ. – ПЕРША ПОЛОВИНА XIX)

Проблема виконання військового обов'язку тривалий час була одним із ключових питань у взаємовідносинах між переселенцями та російською владою. Перед тим, як безпосередньо перейти до її аналізу, слід коротко окреслити особливості системи призову до лав діючої армії, яка діяла в середині XVIII ст. [2, с. 442]. Починаючи з часів Петра I російська армія перейшла на комплектацію шляхом здійснення рекрутського набору – кожна сільська чи міська громада повинна була направити в армію одного чоловіка віком від 20 до 35 років від визначеної кількості селянських господарств (найчастіше застосовувався такий розрахунок – один рекрут на двадцять дворів [3, с. 21]. Строк військової служби на початку XVIII ст. фактично був пожиттєвим, оскільки в указі від 20 лютого 1705 р. містилося таке формулювання: «доколе силы и здоровье позволят» [12, с. 59]. Перед початком колонізації німцями Півдня України умови військової служби для представників міщан та селян були доволі суворими, а строк виконання військового обов'язку становив 25 років [12, с. 59].

Маніфест Катерини II від 4 грудня 1762 р., який дозволяв іноземцям селитися на землях Російської імперії, не надавав колоністам окремих привілеїв і не передбачав особливого правового статусу. Відповідно, у разі прибуття на землі Російської імперії німецькі колоністи підпадали би під дію загальноімперського законодавства про військову службу, і змушені були би на рівних із російськими селянами та міщанами забезпечувати рекрутський набір[4, с.194]. Серед налаштованих до переїзду в Росію існувало і чимало представників релігійних груп, для яких несення військової служби було несумісним із їх віруваннями і стало причиною конфлікту з попередньою владою. Перш за все мова йде про менонітів. Однією з ключових особливостей релігійних вірувань менонітів було заперечення присяги і військової служби, а також категорична відмова від протидії за допомогою застосування сили. У менонітів існувало положення про абсолютне відокремлення общинного життя від світського, вони утримувалися від виконання судових обов'язків та обов'язків державної служби [1, с. 24; 6, с. 36]. У прийнятому Катериною II Маніфесті від 22 липня 1763 р. вказувалося, що «іноземець, який переїде в Росію, на весь час свого перебування звільняється від військової служби»[8]. Аналогічне право поширювалося і на його нащадків, відповідно до п. 7е Маніфесту, де зазначалося, що «усіма вигодами користуються не тільки ті, хто приїхав, але їхні діти та потомки, хоча б останні і були народжені в Росії»[8]. Слід підкреслити, що, скасовуючи військовий обов'язок для колоністів держава не заміняла його додатковим платежем чи повинністю однак, залишав за ними право вступати до лав армії на добровільних засадах і навіть заохочував їх до цього вчинку, встановлюючи додаткову винагороду за службу у розмірі 30 крб. [8]. Про серйозність ставлення менонітів до питання військової служби і їх прагнення до чіткої юридизації відносин у цьому питанні свідчить і той факт, що в обох нормативно-правових актах, прийнятих на початку XIX ст., які регулювали правовий статус менонітських громад, червоною ниткою проходила теза про їх звільнення від несення військової служби[5, с. 48]. Так, у «Височайшій грамоті Меноністам», якої було видано російським імператором Павлом I в 1800 р., колоністам «його імператорської величності словом підтверджувалося, що ніхто з них, та їхніх дітей, проти їх волі не буде взятий для проходження військової чи цивільної служби» [9]. Пункт про звільнення колоністів від військової служби фігурує також і в ряді документів, прийнятих на початку царювання російського імператора Олександра I – п. 4. імператорського маніфесту від 20 лютого 1804 р. «Про правила для прийняття та розселення іноземних колоністів» [11]; та п. 1 указу «Про дозвіл поміщикам оселяти колоністів на своїх землях» [10]. Вже у першій половині XIX ст. періодично відбувалися спроби переглянути комплекс прав колоністів стосовно військової служби та суттєво скоротити їх або замінити додатковими повинностями. Маніфестом Миколи I від 28 червня 1831 р. було запроваджено рекрутський збір із колоністів у 300 крб. Дія цього маніфесту поширювалася не на всю Російську імперію, а лише на невелику частину її території – Бессарабію та міста Таврійської Губернії, тому німецькі колоністи які проживали у цьому регіоні, втрачали свої отримані привілеї [7, с. 40]. Однак справжній наступ на військові привілеї колоністів розпочався наприкінці 60-х 70-х рр. XIX ст. У цілому, ці події не були пов'язані з прагненням царської влади позбавити пільг саме цей прошарок російського суспільства, стали логічним наслідком комплексної реформи, яка проводилася у військовій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондарь С.Д. Секта меннонитов в России (в связи с историей немецкой колонизации в России). Петроград: тип. В.Д. Смирнова, 1916. 207 с.

2. Каненберг-Сандул Система органов государственного управления немецкими колонистами в Российской империи в конце XVIII первой половине XIX в. *Актуальные проблемы політики*. 2014. Вип. 52. С. 440–448.
3. Каненберг-Сандул О. К. Устав о колониях иностранцев в Российской империи 1857 года: историко-правовой анализ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: «Юриспруденція». 2014. Вип. 92(1). С. 20–22.
4. Каненберг-Сандул О.К. Правовое положение немецких колонистов согласно «ликвидационных» законов Российской империи 1915–1917 гг. *Митна справа*. № 3 ч. 2. 2015. С.193–198.
5. Каненберг-Сандул О.К. Еволюція політики російського уряду стосовно німецьких колоністів у XVIII-XIX ст.: етапи, зміст, правове оформлення. *Державо і право: зб. наук. праць*. Вип. 75. С.47– 60.
6. Лавров П.В. Механизм регулирования правового режима иностранцев в контексте эволюции государственно-правовой системы России в период IX - начала XX вв. (историко-правовой аспект). Санкт–Петербург, 2004. – 208 с.
7. Нелипович С.Г. Военная повинность в России и иностранные колонисты. *Военно-исторический журнал*. 2003. № 2. С.39–41.
8. Полное собрание законов Российской империи (далі - ПСЗРИ). Собрание I. Т.16. Санкт-Петербург: печ. в тип. 2 Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. № 11880.
9. ПСЗРИ. Санкт - Петербург, 1830. Собр. 1. Т.26. № 19546.
10. ПСЗРИ. Санкт - Петербург, 1830. Собр. 1. Т. 26. № 21254.
11. ПСЗРИ. Санкт - Петербург, 1830. Собр. 1. Т. 38 № 21163.
12. Редигер А. Комплектование и устройство вооруженной силы. Ч. 1: Комплектование армии. Санкт - Петербург, 1913. 210 с.

Каращук Юлія Вікторівна
Студентка 1 курсу, 9 групи
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції
України НЮУ імені Ярослава Мудрого

УКРАЇНСЬКЕ ПРАВО У ЧАСИ ГЕТЬМАНЩИНИ

Суверенітет українського народу та знищення застарілої моделі соціально-економічних відносин стали основою ідеї створення незалежної української держави. Право є основним інструментом проведення реформ у державі, відповідно проведення правових перетворень необхідне для втілення ідеї створення незалежної держави.

За тих часів право установлювало як регулюються взаємовідносини між певними особами або окремими групами суспільства шляхом утвердження відповідної системи певних норм, а зроблено це було з метою стабілізації ситуації післявоєнного стану, установлення певних рамок та контролю над «всенародною стихією». Тогочасне суспільство та право знаходилося у складних зовнішніх та внутрішніх політичних умовах, через що не було створено певної власної системи норм, яка б відповідала сучасному стану справ.

Звичаєве право залишалося головною складовою правової системи української гетьманської держави. Протягом 17-18 ст. звичаєве право змінює власні конфігурації як за формою, змістом, так і за порядком застосування. Вони склалися в основному з побутових

норм козацького товариства Запорізької Січі, діяли по всій державі і іноді замінювали норми польсько-литовського права.

Частіше за все звичаєве право проявлялося в системі доказів: вирoki оголошувалися саме на їх основі. Наприклад, діяла норма, що вирoki за злочини, які вчинялися під час бойових дій, не можуть бути оскаржені до вищих судових інстанцій. Ця норма не була закріплена певним актом, вона існувала як звичай, що на постійній основі лежав в основі рішень судів.

Окрім звичаєвого права, одним з найвагоміших джерел права Української держави тих часів були гетьманські універсали, ордери, декрети, грамоти, листи, інструкції.

Також одним із важливих джерел судового права є збірники магдебурзького права. У них містились норми і цивільного, і кримінального права, а також процесуальні норми, відповідно до яких здійснювався розгляд справ у судах. Проте з метою надання правовій системі більшої незалежності, норми магдебурзького права з часом витісняються, зовсім не застосовуються або не називаються безпосередньо у судових рішеннях. Причинами тому слугує намагання одержавлення права, націоналізація норм та відхід від будь-чого, нав'язаного раніше українському народові.

Церква на той час займала вагоме становище у суспільному ладі Української держави, а тому існувало і церковне звичаєве право, і акти, якими регулювались відносини держави та церкви (Монастирський регламент).

За часів Гетьманщини була зроблена спроба систематизації норм права у єдиний акт, що мав назву «Права, за якими судиться малоросійський народ». Сучасними науковцями відзначається високий правовий рівень роботи, що була проведена комісією з розробки зводу. Ідея систематизації чинних норм у єдиний збірник була підтримана і козацькою верхівкою, і російською стороною, обидві сторони тут вбачали власний інтерес.

Не дивлячись на назву акту «Права, за якими судиться малоросійський народ», у зводі було закріплено права державні, цивільні, кримінальні. До джерел акту входили і Литовський статут 1588 р., і збірники магдебурзького права, і гетьманські універсали, і певні російські закони. Проте ряд норм було створено самою комісією безпосередньо, «комбінуючи різні чужі джерела та українізуючи їх за допомогою звичаєвого права й практики козацьких судів» [1; с.130].

Робота над створенням даного акту велась комісією протягом 15 років, це була вагома праця українських тогочасних діячів, проте звід так і не став чинним документом, зазнавав постійних правок від російської держави, та врешті-решт був відхилений козацькою верхівкою з мотивів відсутності потреби у його створенні.

Вагоме місце у цьому акті займали саме норми кримінального права. Злочини проти релігії були виділені з-поміж інших, як найтяжчі. Серед покарань найтяжчим була смертна кара, а найнижчої межі не було – це було на розсуді суду, що призначав покарання для винного. Таким чином, запроваджувалось поняття «обставин справи». А також найбільш визначною новелою даного зводу було те, що суд мав можливість врахувати думку громадськості при призначенні смертної кари особі, таким чином засновувався прообраз суду присяжних. Така норма визначала високий теоретико-правовий рівень та демократичність даного зводу, який так і не набув чинності в умовах, що існували на той час.

Українська Гетьманщина вирізнялась прагненням до самостійності, незалежності, демократії, відсутності впливу ззовні. Право на той час, звичайно, зазнавало впливу цих ідей, проте, на жаль, не всі вони були втілені у життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1.Захарченко П. П. Історія держави і права України : [підручник] / Захарченко П. П. – К. : Атіка, 2005. – 368 с.

2.Пашук А. Суд і судочинство на Лівобережній Україні в XVII–XVIII ст. / А. Пашук. – Львів, 1967. – 179 с.

*Кириченко Влада Олегівна,
Студентка 1 курсу, 6 групи
Факультету адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Після Лютневої революції 1917 року в Україні для населення створилися надзвичайно сприятливі умови для розвитку національно-визвольного руху. Наслідком цього стало утворення 3 березня 1917 року Центральної Ради – загальноукраїнського громадсько-політичного центру, який, власне кажучи, і очолив національно-визвольний рух. Всі ці події стали «зламом» у світогляді, коли перед державою постала проблема невідкладного законодавчого регулювання найважливіших питань життя й діяльності країни.

Метою своєї діяльності Українська Центральна Рада вбачала здійснення віковичних прагнень українського населення – законодавчо закріпити відповідні нормативно-правові засади існування. Загалом законодавчу діяльність УЦР можна розділити на дві змістовні частини. Сутністю першої частини стало проголошення таких політико-декларативних документів, як Універсали. Сутністю другої стало намагання УЦР шляхом прийняття законодавчих актів впорядкувати суспільні відносини [1].

Вперше Закон-декларацію під назвою "Універсал до українського народу на Україні й поза Україною суцього" Центральна Рада прийняла 10 червня 1917 р. В ньому зазначалося, що "Тимчасове Російське Правительство одкинуло всі наші домагання (щодо надання автономії Україні), одіпхнуло простягнену руку українського народу", тож "нас приневолено, щоб ми самі творили нашу долю". Універсал проголошував відродження автономного устрою України в складі Росії й декларував верховенство влади Центральної Ради в Україні [2]. Історичне значення Першого Універсалу полягає в тому, що документ юридично поклав початок розбудові Української національної держави у XX ст.

Після затвердження своєрідного компромісу з Тимчасовим урядом, Українською Центральною Радою 3 липня того ж року було проголошено Другий Універсал. У ньому керівництво відмовлялося від «самовільного здійснення автономії України». Цим документом УЦР продовжила курс на досягнення автономії України, продемонстрував курс УЦР на демократичне мирне вирішення проблем. 16 липня 1917 року УЦР прийняла «Статут вищого управління України», фактично це була основа конституції, що базувалася на принципах автономного устрою, але Тимчасовий уряд натомість затвердження документа видав «Тимчасову інструкцію Генеральному Секретаріатові». Це значно послабило позиції Центральної Ради [3].

Після жовтневих подій 1917 року у Петрограді починається другий етап законодавчої діяльності УЦР – формування власної правової системи. Центральна Рада Третім Універсалом від 7 листопада проголосила Українську Народну Республіку, однак знову ж таки як автономну частину Російської Федерації. За своїм значенням Третій Універсал — перший у XX ст. український державно-правовий документ конституційної спрямованості, який

розпочав процес формування власної правової системи. Цей документ можна вважати програмою масштабних соціально-економічних та політичних перетворень в Україні [2].

Після більшовицького перевороту УЦР стала на шлях створення власної держави, але великою помилкою була підтримка ідеї федерації з більшовицькою Росією. Наступ військ Антонова-Овсієнко остаточно закріпив думку щодо провадження переговорів УЦР з Німеччиною та її союзниками. І 22 січня 1918 року було проголошено Четвертий Універсал ЦР: "Віднині Українська Народна Республіка стає самостійною, від нікого незалежною, вільною, суверенною Державою Українського Народу". Внаслідок цього було досягнуто таких результатів: створення самостійної Української держави – втілення мрій і прагнень багатьох поколінь, з'явилася можливість самостійного вирішення внутрішніх проблем, самостійного ведення переговорів з іншими державами, але непослідовність УЦР полягала у тому, що в умовах війни було розпущено армію.

Формування власної законодавчої бази в галузі державного будівництва розпочалося з прийняття 11 листопада 1917 р. Закону "Про вибори до Установчих зборів Української Народної Республіки"[4]. Одним із перших кроків у розбудові української правової системи був Закон від 25 листопада "Про порядок видання законів. Прийнятими в березні 1918 р. законами встановлювалась державна українська мова, Державний герб УНР — "Володимирів тризуб". Важливою спробою було врегулювання міжнародних відносин та забезпечення прав національних меншин законом «Про національно-персональну автономію» від 9 січня 1918 р., але деякі з положень викликали непорозуміння з боку не українців. Суперечливим виявився й Закон "Про громадянство Української Народної Республіки" від 2 березня 1918 р., за яким громадянами УНР вважалися ті, "хто родився на території України і зв'язаний з нею постійним перебуванням та на цій підставі бере собі свідоцтво приналежності своєї до громадян Української Народної Республіки"[2].

Отже, законодавча діяльність УЦР мала надзвичайне значення для України, адже поклала початок формуванню і розвитку української державності, визначила політико-економічні відносин в українському суспільстві

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Історія держави і права України: Курс лекцій/ Д.А. Шигаль. – 2-е вид., переробл. та доповн. – Харків: Вид-во «НТМТ», 2019. – 356 с.
2. <https://studentu.info/gosudarstvo-i-pravo/istoriya-gosudarstva-i-prava-ukrainy/zakonodavcha-diyalnist-tsentralnoyi-radi>
3. Підручник з історії України (Текст), за ред.. О.І. Пометун, М. Н. Гупан, - Харків: «Сиція», 2012. – 343 с.
4. http://www.ukrainehistory.com.ua/sentralnaya_rada/7_zakonodavcha_deyatelnost.htm.

Науковий керівник: Лісогорова К.М., к.ю.н., доц. кафедри історії держави та права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

*Кіфік А.Ю.,
студентка 1 курсу, 7 групи
факультету адвокатури,
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

СТАНОВИЩЕ ЖІНКИ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ

Київська Русь— велична східноєвропейська держава, яка поклала початок становлення на українських землях християнства. Стрімкий розвиток супроводжувався також і виникненням нових суспільних відносин, які потребували регулювання. Так виникають нові джерела права, як: русько-візантійські договори, Руська Правда, Церковні устави Володимира та Ярослава. Слід зазначити, що окремо право відокремлювало шлюбно-сімейні відносини, в яких належну увагу приділяли жінці.

У Київській Русі сімейні відносини мали патріархальний характер. Права жінки були зосереджені в межах домогосподарства і побутових справ. Перша історична згадка про можливість жінкою володіти певним майном містилася у русько-візантійському договорі 911 року, укладеним київським князем Олегом. У ньому зазначалося, що дружина має право на частину спільно нажитого майна, навіть якщо чоловік буде притягнутий до кримінальної відповідальності[1].

Михайло Грушевський зауважував, що в Церковних уставах Володимира і Ярослава чітко описують становище жінки, де вона є суб'єктом деяких юридичних сюжетів. Зокрема, князь Володимир у своєму церковному уставі відносить суперечки чоловіка та дружини щодо майна, а також ситуації, коли мало місце побиття дітьми матері чи батька до єпископської юрисдикції. В Уставі Ярослава зазначалося про видання заміж дівчини супротив її волі[2].

Важливе правове становище давньоруської жінки, насамперед заміжньої, визначала процедура заручин і укладання шлюбу. Своєрідною угодою щодо умов майбутнього сімейного життя було засилання сватів. Результат, зазвичай, оформлювались усними або письмовими договірними зобов'язаннями» [3, с.107].

Давньоруське право захищало інтереси жінки в шлюбі. Так, наприклад, Устав Ярослава Мудрого визначав право жінки на власну волю у шлюбних відносинах. Передбачалося покарання батьків за доведення доньки до самогубства через видання заміж [3, с.108]. Також у цьому уставі вперше описувався такий склад злочину, як зґвалтування. Винні каралися грошовим штрафом (вірою). При цьому, В. Ф. Земба зазначав: «Компенсація моральної шкоди як міри покарання за зґвалтування передбачалися також Судебниками 1497, 1550, 1589 рр. і Соборним уложенням 1649 р. Наявність цієї статті поруч зі ст. 3 і 4 Уставу Ярослава, що передбачали відповідальність за зґвалтування або побиття жінки, є відображенням диференціації відповідальності за статеві злочини залежно від віку потерпілої, її сімейного статусу, а отже, і соціально-статевої зрілості та ролі» [4].

Руська правда, як основне джерело права Київської Русі фіксувала особливості правового статусу жінки. Так, за її вбивство стягалася «полувіра» — 20 гривень (мова йшла про вбивство вільної жінки (ст. 88 Поширеної правди). Якщо порівняти з покаранням за вбивство огнищанина - 80 гривень срібла, то це досить мала плата.

Отже, згідно з Руською Правдою та Устами князів Володимира та Ярослава, жінка були наділена особистими та майновими правами, але її становище залежало, у першу чергу, від станової приналежності.

У той же час існував ряд статей, які надавали чоловіку можливість займати більш привілейований статус у суспільстві, однак, не зважаючи на це, жінка в Київській Русі володіла значно більшими правами у порівнянні зі становищем жінки у Західній Європі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пушкарева Н. Л. Имущественные права женщин на Руси (X—XV вв.) / Н. Л. Пушкарева // Исторические записки. — М. : Наука, 1986. — Т. 114. — С. 180—224.

2. Грушевський М. С. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. / редкол. : П. С. Сохань (гол.) [та ін.]. — К. : Наук. думка, 1993. — Т. 3. — С. 374.

3. Мартинюк О. В. Порядок та умови взяття шлюбу в Україні (X — перша половина XVII століття) / О. В. Мартинюк // Держава і право : зб. наук. пр. — К., 2004. — Вип. 23 : Юридичні і політичні науки. — С. 107-108.

4. Земба В. Ф. Ответственность за насильственные преступления против половой свободы и половой неприкосновенности в древнерусском праве / В. Ф. Земба // История государства и права. — 2006. — № 9. — С. 26—27.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Лісогорова К.М.

*Ковальов Дмитро Володимирович
студент 1 курсу 5 групи
факультету підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ЗНАЧЕННЯ ГАДЯЦЬКОГО ДОГОВОРУ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Україна знаходилась у тяжкому становищі. «Самодержець руський», Богдан Хмельницький через тяжку хворобу помер, залишивши по собі неповнолітнього сина, який тимчасово не міг перейняти батьківську владу. До управління країною прийшов Іван Виговський – представник новоствореної козацької шляхти, прибічник «великого гетьмана», що за його часів був генеральним писарем.

Гетьманщина та Річ Посполита обидві знаходилися у вкрай кризових ситуаціях: перша зазнавала агресивної внутрішньої політики Московського царства щодо своєї автономії, друга ж у зовнішній – з однієї сторони, так званий, «шведський потоп», з іншої – війна з тією самою Московією. Обидві вбачали вихід зі скрути у припиненні кровопролитної війни, що тривала вже 10 років, та інтеграції Гетьманщини до складу земель Речі Посполитої, упорядкованої статтями Гадяцького договору.

«Украй важливим було те, що завершення війни мало відбутися не через примушення козацтва до відмови від усіх його здобутків у царині творення власної держави (що було, як засвідчив довід козацьких війн 1620-1630-х рр., апріорі контрпродуктивним), а за умови більш-менш органічної інтеграції вже фактично існуючої козацької державності у значно ширший контекст оновленої Речі Посполитої.» [1, с. 30]

Статті біли компромісом для обох сторін, хоча кожна з них неохоче ставилась до поступок зі своєї.

«... в угоді йшлося про те, що Гетьманщина у форматі «Великого князівства Руського» (територіально його формували землі Київського, Брацлавського, Чернігівського воєводств) на правах автономії мала ввійти до складу оновленої Речі Посполитої як одна з трьох її федеральних частин – поряд з Короною Польською та Великим князівством Литовським. Вища законодавча влада у Князівстві Руському належала виборному становому парламенту –

Національним зборам. Виконавчу ж владу очолював пожиттєво обраний усіма станами й затверджений королем гетьман, котрий одночасно виступав у ролі київського воєводи, першого сенатора князівства та чигиринського старости. ... запроваджувалися державні посади канцлера, маршалка, підскарбія (із сенаторськими титулами), інші уряди...» [1, с. 32]

Сама ж угода хоч і була підписана з польської сторони королем Яном II Казимиром, повинна була ще зазнати ратифікації сеймом, що і стало її вироком. Вилучення багатьох статей варшавським сеймом, зокрема про власну монету, про ліквідацію церковної унії на теренах ВКР, що було особливо важливим питанням для української сторони, а найістотніше, про створення третього, рівного польському і литовському, князівства і заміну його на включення до Польської Корони, перетворили його на другий Зборівський мирний договір.

Результатом невдачі став ще більший розкол козацької старшини, у майбутньому спрямованої на союзи з Річчю Посполитою, та черні, прихильної Московському царству. У народі з'явився стереотип «хороших статей поганого гетьмана», що підтверджують надто суб'єктивні погляди, викладені у літописі, Граб'янкою, не зважаючи на те що договір мав на меті збереження країни, а не життєвий лад шляхти.

Гадяцький договір у майбутньому використовуватиметься такими видатними політичними діячами України як Петро Дорошенко й Іван Мазепа у ролі прототипу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Горобець В. Гадяцький договір 1658 р. – Чому угода так і не стала унією? – Український історичний журнал – 2018 – N5;
2. Демиденко Г. Г.; заг. ред. Петришин О. В. – Історія вчень про право і державу: хрестоматія – Харків: Право, 2011;
3. Вирський Д. – Гадяцьке продовження «Літопису Граб'янки» з 1758 р.;
4. Россіхін В. В. – Гадяцький договір, Гадяцькі пакти – Велика українська юридична енциклопедія Т. 1: Історія держави і права України.

Кожедуб К.В.

Студентка 1 курсу 4 групи

Інститут підготовки кадрів для органів юстиції

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

КУЛЬТУРНА ТА МЕЦЕНАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВАСИЛЯ ТАРНОВСЬКОГО, ТА ЙОГО ВПЛИВ НА КУЛЬТУРУ

Протягом майже всього ХІХ – поч.ХХ ст. садиба була осередком духовної культури на Лівобережній Україні. Такий культурно-мистецький розквіт качанівської садиби тісно пов'язаний з відомою родиною меценатів Тарновських.

Василь зміг перетворити садибу на відомий культурний і мистецький осередок не лише в Україні, але й за її межами.

Керуючись широкою меценатською політикою сім'я надавала велику підтримку молодим талантам, відомим вченим, митцям та різним культурно-мистецьким та науковим проектам. Качанівка приваблювала багатьох діячів своїми задумливими та спокійними парками, численними ставками, строгими алеями з античними скульптурами. Багато відомих культурних та наукових діячів відвідували садибу Тарновськи: композитори - М. Глінка, С. Гулак-Артемовський, письменники - Т.Шевченко, М.Гоголь, П.Куліш, а також Ганна

Барвінок, подружжя Маркевичів, В.Штернберг, І.Рєпін, О.Лазаревський, Д.Яворницький, М.Костомаров та багато інших знаменитостей. Тут люди знаходили не лише дах над головою, але й чудове місце для творчості, роздумів та в цілому для відпочинку душою та тілом.

Протягом всього XIX ст. Качанівка була своєрідним музейним центром. В ньому були зібрані не тільки твори українських митців, а у західноєвропейських. Справжню славу садибі принесла колекція українських старожитностей яку збирав сам Василь Тарновський. Оскільки господар розумів що речі які позбавлені уваги втрачають свою цінність, тому передав свою колекцію до Чернігівського губернського земства для безпосередньої передачі їх публічному музею.

Сам же рід Тарновських походить від Івана Ляшка який був служакою Прилуцького полку. Історики вважають що інтереси та уподобання Тарновського склалися у атмосфері нащадків привілейованої козацької старшини.

Василь Тарновський будучи високоосвідченою людиною залишався щирим патріотом своєї держави та гідно представляв еліту. На формування світогляду вплинув устрій життя самої садиби. Що до нього то сам маєток набуває суспільного значення ще за часів двоюрідного дядька Василя.

Вже у 18 років Тарновський ставить собі за мету зібрання колекції українських старожитностей. Що прямо пов'язано з ідеєю поглибленого вивчення історії та культури України. Початок колекції поклав творчий доробок дядька та батька. А першими власними здобутками Василя були українська зброя, келихи, герби та інші предмети давнини.

Колекція старожитностей збільшується поступово збільшувалася прямо пропорційно з коштами. Також не можна не згадати Тарновського як одного з найбільших “фанатів” та в цілому одного з творця Шевченкіани. Це пов'язано з фанатичною пристрастю збирати все що пов'язано з творчістю, життям та діяльністю поета яка залишалася протягом всього життя.

Отже, діяльність Василя Тарновського зробила великий внесок у культуру держави. Не тільки за допомогою колекції старожитностей які допомогли краєзнавцям детальніше дослідити культуру і побут українців, але й діяльність Тарновського у ретроспективі його впливу на мистецтво. Садиба “Качанівка” стала культурним осередком та дала прихисток багатьом митцям та громадським діячам не тільки України, але й інших країн. Варто згадати про його вплив на написання картини І. Рєпіна “Козаки пишуть листа турецькому султану” оскільки значна частина роботи над картиною проходила саме в садибі Тарновського.

Не можна не сказати й про його прийоми які також вплинули на культуру України, адже на гостинах в Качанівці багато з митців працювали над своїми відомими творами, картинами та музичними композиціями. Говорячи про важливість господарів та самого маєтку не можливо не згадати про те що перший доробок шевченківської Катерини (картина) була відправлена саме власникам Качанівки, що підтверджує не тільки їх впливовість алей тісні зв'язки з Кобзарем.

Також варто згадати асигнування мецената завдяки яким впродовж довгого часу існувала журнал “Киевская старина”, та його щирий подарунок до музейного фонду Чернігівщини який навіть зараз можна побачити на виставках та просто на вітринах історичного музею Чернігівщини. Що дає нам можливість стверджувати про його вагомий внесок в культуру та її розвиток, а також впливовість і значимість Тарновського у культурному осередку.

ДИНАСТИЧНІ ШЛЮБИ ЯРОСЛАВИЧІВ: ПРОГРЕСИВНА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ЯРОСЛАВА МУДРОГО ЧИ ПІДНЕСЕННЯ ВЛАСНОГО РОДУ?

Актуальність даного питання полягає у визначенні ролі династичних шлюбів дітей Ярослава Мудрого для становлення Русі-України, а також визначення мотивів, якими керувався тестя Європи.

Успіхи зовнішньої політики Ярослава ґрунтувалися не на застосуванні збройних сил, а на дипломатичній діяльності, що спиралася на династичні родинні зв'язки. Так, найстарший син Ярослава Ілля був одружений з сестрою датського короля Кнута. Інший син Ізяслав у 1040 році взяв у дружини сестру польського князя Казимира Гертруду. Святослав одружився з Одою, родичкою Генріха IV, а Всеволод Ярославович з дочкою імператора Костянтина Мономаха, Марією. Донька ж Єлизавета Ярославна вийшла заміж за Харальда Суворого – норвезьким конунгом. Анастасія Ярославна одружилася з угорським королем Андрієм I, а наймолодша донька Анна Ярославна вийшла заміж за Анрі II Французького. Як бачимо, шляхом династичних шлюбів Ярослав знайшов чимало нових союзників серед європейських правителів.

Для доведення своєї позиції пропоную розглянути причини вищезгаданих шлюбів та їх наслідки для Русі-України більш детально.

По-перше, нескінченні суперечки між Мстиславом та Ярославом нарешті були скінчені. Після 1026 р. вони вирішили об'єднати зусилля задля перемоги у військових походах та війнах. Найбільшою для них перемогою стала перемога над Польщею. У ті часи вона була доволі роздібненою та ослабленою, а саме після смерті Болеслава Хороброго. 1031 р. став роком повернення до влади Києва Червенської Русі разом з Перемишлем та Холмом. Це був результат походу проти Польщі Ярослава Мудрого та Мстислава. Казимир, онук Болеслава Хороброго, після цього почав царювати у Польщі. До цього, разом зі своєю матір'ю, вони знаходились у Франції в заслання. Казимир вирішує одружитись на сестрі Ярослава для того, щоб здобути прихильність великого князя. Згодом і син Ярослава – Ізяслав бере собі у дружини сестру Казимира. Таким чином, Ярослав повернув втрачені землі і уклав союз із Польщею, чим забезпечив підтримку на західних кордонах держави.

Після смерті брата Мстислава у 1036 році Ярослав став єдиним повноправним очільником Київської держави. Отже, шлюбні договори та союзи з європейськими країнами не були використані задля здобуття влади в країні. Іншою причиною є те, що більшість своїх військових походів князь зробив ще до укладення шлюбів між його дітьми та представниками європейських династій, з використанням власного війська, або разом з дружиною брата Мстислава. І, наостанок, хочу зазначити, що ініціатором більшості шлюбів виступав не Ярослав, а представники європейських держав.

По-друге, Візантія, яка хоче розширити своє політичне панування на сході, примусило Ярослава підкреслити значущість держав Центральної та Західної Європи. Скандинавські країни, такі як Норвегія та Швеція, мали доволі близькі стосунки. Це обумовлює шлюб Гарольда Суворого та Єлизавети Ярославівни. Шлюб Оди з Святославом, донькою гегемона Північної Німеччини та графа Нижньої Саксонії Ліапольда Штаденського, зумовлений не довірою до Мешка II, він хотів мати впливового союзника окрім нього.

По-третє, на протязі усього життя Ярослава відносини з Візантією були доволі напруженими. Потепління у відносинах почалось лише незадовго до кінця життя князя. Першим кроком був шлюб Марії — дочки імператора Константина IX Мономаха та Всеволода Ярославича. Це призвело до налагодження зв'язків між державами. Нарешті було припинено тривалі чвари. Також, укладені торгові договори підтримували гарні стосунки і надалі.

По-четверте, чому ж Русь-Україна не перебувала в європейському цивілізаційному просторі було те, що державною релігією було православ'я. Оскільки європейські держави перебували у сфері церковної юрисдикції Рима, для розвитку та подальшого зміцнення стосунків, були укладені шлюби дочок Ярослава. Старша донька, Анастасія, одружилась з королем Угорщини Андрієм. Молодші доньки, Ярославна та Анна, у свою чергу вийшли за короля Франції Генріха I. Зазначені шлюби сприяли значному посиленню впливу династії Ярославовичів по всій території країн Європи.

Аналізуючи вищезазначене хочу перейти до висновку, що Ярослав Мудрий був дійсно талановитим політиком. Розуміючи, що у тогочасній Європі ознакою престижу й могутності династії була готовність інших провідних родів вступити з нею у шлюбні зв'язки, тесть Європи сприяв новим і новим шлюбом своїх дітей. Завдяки цим зв'язкам і грамотно провадженій мирній зовнішній політиці Русь розквітала, маючи можливість вести торгівлю з Візантією, Польщею, Німеччиною, Францією, що зробило її чи не наймогутнішою країною того часу. Це підтверджує, що династичні шлюби Ярослава мудрого були спрямовані виключно на піднесення Русі-України та власного роду на політичній арені Європи.

***Науковий керівник:** Булгаков А.О. - ас. Кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн.*

***Колода Катерина Володимирівна**
студентка 1 курсу, 8 групи
факультету адвокатури
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ЗМІНИ У ДЕРЖАВНОМУ ЛАДІ УКРАЇНИ У ПЕРІОД ДЕСТАЛІНІЗАЦІЇ (СЕРЕДИНА 1950-Х- СЕРЕДИНА 1960-Х РОКІВ)

Після смерті Йосипа Сталіна (5 березня 1953р.), почався період часткової трансформації тоталітарної системи у Радянському Союзі, що згодом отримав назву десталінізації. Це явище відображало головний зміст у розвитку держави і права СРСР приблизно упродовж десятиріччя.

Після XX з'їзду КПРС, що відбувся у лютому 1956р., процес десталінізації особливо пожвавився. Саме на ньому, за доповіддю першого секретаря ЦК КПРС Микити Хрущова було прийнято постанову про культ особи та подолання його наслідків.

Викриття культу особи Сталіна у певній мірі вплинуло на весь подальший розвиток радянської держави та подальший перебіг світової історії. Однак, дії КПРС та самого Хрущова були половинчасті та непослідовні. Одна з причин - це саме страх людей з оточення Сталіна, пов'язаний з хвилюванням, що може виявитися їх причетність до сталінських злочинів, інша причина – це відсутність необхідних наукових даних щодо тоталітарного режиму, бо модель соціалізму, що була побудована Сталіним, продовжувала визнаватися як єдина правильна і критиці вона не мала підлягати.

Протягом 1953-1964 рр. загальна кількість населення України збільшилася та досягла чисельності у 42 млн. осіб. При цьому чисельність робітничого класу та інтелігенції збільшувалася, а селянства помітно зменшувалася.

В єдиному господарському механізмі СРСР Україна продовжувала відігравати провідну роль та перетворилася на його паливну та металургійну базу.

Деякі з реформ Хрущова поліпшували становище суспільства, але далеко не всі вони були продуманими. Одним з прикладів було проведення реформи управління промисловістю. Організовувалися ради народного господарства – раднаргоспи. Спочатку нова система відіграла позитивну роль в розвитку народного господарства, але згодом виявилися й негативні наслідки, оскільки, перш за все, руйнувалися усталені виробничі відносини між підприємствами різних економічних районів.

Загалом, політика Хрущова була непродуманою і суперечливою, мала незавершений характер. Внаслідок експериментів у сільському господарстві почалася продовольча криза. На жовтневому пленумі ЦК КПРС у 1964 році Микиту Хрущова було усунуто від влади.

На 60-ті роки XX століття припадає процес появи «шестидесятників», людей які займали активну життєву позицію, своєю працею намагалися змінити суспільство на краще. Здебільшого це було молоде покоління. Вони захищали рідну мову, прагнули позбутися «соціалістичного інтернаціоналізму». «Шестидесятники» проводили літературні вечори, театральні постанови та мистецькі виставки. На вечорах поезії виступали Ліна Костенко, Василь Симоненко, Іван Драч та ін.

«Шестидесятники», що йшли на відкритий конфлікт із владою започаткували дисидентський рух. Так, Українська робітничо-селянська спілка на чолі з Левком Лук'яненком, ставила за мету здобуття незалежності України шляхом виходу зі складу Союзу РСР.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Лісогорова К. М.

*Корнієнко Вікторія Олександрівна
студентка 1 курсу 5 групи Інституту
підготовки кадрів для органів
юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ЗНАЧЕННЯ ПРИЙНЯТТЯ НОРМАТИВНО – ПРАВОВИХ АКТІВ ПРО ЦЕНЗУРУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ XVIII – XIX СТОЛІТТЯ.

Говорячи про значення нормативно – правових актів про цензуру в Україні, хотілося би розпочати з того, що Україна у своєму розвитку пододала дуже багато складних етапів, але навіть не дивлячись на це вона змогла подолати ті перешкоди, які траплялися на її шляху. Однією з таких перешкод для України и для її народу в цілому й саме була заборона рідної мови.

Якщо звернутися до світової історії, то можна побачити що жодна мова не зазнала такого страшного нищення з боку інших держав, як українська. Майже 4 століття в українців намагалися відібрати мову різними способами, такими, як закони, укази, державні акти.

Чому саме я взяла період з XVIII по XIX століття? Тому що, на мою думку ці два століття були найскладнішим періодом для розвитку української мови.

В цей час найбільше було видано указів та законів про цензуру і заборону мови. Одним з таких указів в XIII столітті був указ Петра I від 1709 року в якому зазначалося, що «книги, друковані церковно – слов'янською мовою, звир'ят з російським виданням, щоб у них ніякої різниці не було». І вже, з цього указу ми можемо побачити, що цар повністю хотів знищити українську мову. Але чому так сталося? Чому хотіли знищити українську державу?

На мій погляд, це все була політика русифікації. Русифікація – це сукупність дій та умов, спрямованих на зміцнення російської національно - політичної переваги в країнах, що опинилися у її складі. Все досить просто, Петро I хотів таким чином знищити мову і культуру України, щоб у складі Російської імперії панувала тільки російська мова та її культура.

Йшли роки, але нічого не змінювалося. В 1764 році відбулося скасування Катериною II українського гетьманства, а з ним – ліквідація українських навчально – культурних закладів. Ця заборона понесла за собою багато наслідків, бо це погано позначалося на стані освіти в Україні. З кожним роком, було все менше і менше писемних і освічених людей.

Усе, що впливало на розвиток української мови: книгодрукування, освіта, художня література, театр преса, постійно перебувало «під опікою» царського уряду. І тут треба зазначити про постійного супутника українського інтелектуального життя – цензуру. Спеціальними таємними наказами цензури було дозволено навіть з історичних документів вилучати місця, де згадано про українську мову чи народ.

В XIX столітті у 1847 році відбувся розгром Кирило – Мефодіївського товариства та посилення жорстокого переслідування української мови та культури, заборона найкращих творів таких поетів, як Т.Г. Шевченко, П.А.Куліш та багато інших. Ця заборона дуже негативно впливала на весь розвиток української мови та культури. Письменники, не могли писати твори своєю рідною мовою, і діти не могли пізнавати цей світ, читаючи на мові неньки України.

Ще слід зазначити, що особливу негативну роль в історії української мови загалом відігравали два царських укази XIX століття. І на мою думку, це два найголовніших і найзначніших нормативно – правових актів, які повністю сповільнили розвиток української мови і культури в цілому. Перший, виданий в 1863 році і відомий як «Валуєвський циркуляр». Він забороняв друкувати українською мовою букварі, навчальні посібники, наукові видання. Як виняток, було зроблено лише для творів художньої літератури, але їх переслідувала цензура. Гальмівний ефект Валуєвського циркуляру був дуже відчутним. Число українських книжок зменшилось до 24, перестали діяти українські недільні школи, послабилася праця в громадах.

Другим розпорядженням царської Росії, спрямованим на заборону друкування українських книжок, а також своєрідним доповненням Валуєвського циркуляра став указ 1876 року, який назвали Емським. Дія Емського указу була направлена на витіснення української мови з культурної сфери. Указ забороняв ввозити на територію Російської імперії з – за кордону книги, написані українською мовою.

Отже, роблячи висновки про значення нормативно – правових актів про цензуру можна твердо сказати, що вони згубно відобразилися на українській мові та сповільнили культурний розвиток України. Значення цих заборон полягає в тому, що розвиток української мови стримувався штучно і був направлений на знищення української нації в цілому. Але це все тільки підбурювало український народ, вони не здавалися й тільки тому зберегли свою мову та культуру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1) Железняк М. Українська мова за царату // Трибуна лектора. 1990. ;
- 2) Кубайчук В. Хронологія мовних подій в Україні (зовнішня історія української мови). К., 2004;
- 3) Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду: Док. і мат. К., 2006;

*Корягін Д.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України,
1 курс, 9 група*

ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕРШОЇ МАЛОРОСІЙСЬКОЇ КОЛЕГІЇ

Функціонування Гетьманщини як самостійної держави в умовах російського гніту в XVIII ст. ставало дедалі складнішим і складнішим, оскільки російський царат прагнув поширити свій вплив на всю територію Гетьманщини. В результаті, надзвичайно тяжким ударом по автономії козацької держави було утворення з ініціативи Петра I у 1722 р. так званої Малоросійської Колегії. В зв'язку з цим проаналізуємо основні аспекти діяльності даної інституції.

Перш ніж аналізувати діяльність Першої Малоросійської Колегії необхідно вказати, що формальним приводом для її формування було нібито бажання російського царату навести порядок виключно в фінансових та судових справах. Тобто, з цього випливало, що її основна діяльність повинна була обмежитися тільки двома сферами управління. Проте, фактично ж колегія підривала позиції гетьмана і поширила свій вплив на багато сфер управління [1, с. 95]. В результаті можемо констатувати, що Малоросійська колегія була створена як заміна Малоросійському приказу під час загальноімперської реформи органів управління. Територіально вона знаходилася у резиденції українських гетьманів, місті Глухові, що ще більше підривала авторитет гетьмана.

Варто зазначити, що повноваження Малоросійської Колегії в цей період були досить обширними. Повноваження Малоросійської колегії були викладені в «Інструкції президенту Малоросійської колегії бригадиру С.Вельямінову» від 16 травня 1722 року. До них належали:

1. Колегія була апеляційним органом, та розглядала скарги на інші адміністративні органи України.
2. Також вона була своєрідним фіскальним податковим органом і відправляла гроші у Москву.
3. Із зібраних грошей колегія мала роздавати платню малоросійським чиновникам, та підлеглим військових органів. Крім того, одним із обов'язків колегії було вести економічну статистику тодішньої України для спостереження та прийняття своєчасних рішень.
5. Колегія була військовим органом, і якщо виникали скарги на військових, то вона мала вести трибунал.
6. І ще в обов'язки Малоросійської Колегії входило слідкування за всіма документами, щоб уникнути бюрократичного колапсу, для цього вони контролювали Канцелярію.

З усіх інших питань колегія мала звернутися за наказом до Сенату, якому вона підпорядковувалась [3, с. 35-36].

Основна політика Малоросійської колегії була спрямована на податкове придушення місцевого населення. Тому, закономірно, що враховуючи відсутність гетьмана, С. Вельямінов пропонує продовжити збирання податків, що раніше надходили до гетьманової скарбниці, у грошовій і натуральній формах. Бажаючи збільшити доходи, одержувані з Гетьманщини, С. Вельямінов у пропонує насамперед посилити контроль за збирачами податків з українців. Саме тому, безпосередньо із вказаною метою він підкреслює необхідність введення в кожному

полку посади контролерів з «людей добрих» з метою посилення нагляду за цими збирачами. Цей пункт здобув схвальний відгук монарха: він наказав призначати контролерів із числа унтер-офіцерів російської армії, що вийшли у відставку [4, с. 284].

Отже, колонізаторська політика Росії щодо України яскраво виразилась в податковій реформі. На мою особисту думку, податковий гніт українського населення мав системоутворюючий характер, оскільки завдяки цьому було продемонстровано домінуючу роль російського царату над українською владою, яка навіть не спромоглась в той час обрати гетьмана.

Слід відмітити, що всі дії і зміни на території Малоросії Перша Малоросійська колегія виправдовувала насамперед занепокоєнням про добробут «малоросійського народу», міщан, козаків, селян, яких нібито чинна судова система кривдила, але фактично єдиним, про що піклувалась ця державна інституція було благо та нажива імперської влади. Отже, первинною функцією Першої Малоросійської колегії був повний та тотальний контроль над діями генеральної старшини та гетьмана і забезпечення найбільш вдалого та корисного для царя упорядкування та використання малоросійських земель [2, с. 312].

На мою думку, такий хід дій колегії не сприяв тому, що вона закріпиться надовго в Україні і в результаті в 1727 р. ця колегія припиняє своє існування.

Таким чином, Малоросійська колегія – це колегія, яка безпосередньо здійснювала управління українськими землями Російської імперії під час Глухівського періоду в історії Гетьманщини. Малоросійська колегія виступала інструментом колонізаційної політики Росії щодо України. Тому, основна мета Малоросійської колегії полягала у знищенні України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Смолій В. А. Угоди гетьманського уряду України з Московською державою (1654-1764 рр) очима правознавця. Український історичний журнал. 1993. № 4–6. С. 93–96.
2. Історія держави і права України. Підручник. – У 2-х т.. За ред. В. Я. Тація, І А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. Том 1. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 656 с.
3. Безрук Т. В. Дванадцять пунктів бригадира С. Вельямінова – проект реформування податкової системи та управлінського апарату Гетьманщини у 1722-1727 роках. Проблеми законності. 2014. Вип. 125. С. 32-39.
4. Павленко Н. І. Петр I 8-е изд. М.: Молодая гвардия, 2010. 428 с.

*Кравчук Аліна Сергіївна
студентка 1 курсу Міжнародно-правового
факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ХАРАКТЕРУ НАПОЛЕОНІВСЬКИХ ВОЄН

Наполеонівські війни - це війни Франції в період консульства (1799—1804) і імперії Наполеона I (1804—14, 1815) з метою світового панування.

Для визначення характеру цих воєн слід детально розглянути ідеологічні засади завоювань Наполеона, їх особливості та детермінуючі риси.

Поширеною є думка стосовно можливості впровадження революційних перетворень, що могли б бути укорінені на завойованих територіях. Ідеї, що були висвітлені у кодексах Наполеона, та які імператор мав намір поширити в завойованих країнах, загалом були досить прогресивними, зважаючи на реалії того часу. Тези, викладені в правових збірках, мали революційний характер, оскільки спиралися на ідеї Великої французької революції 1789–1799

років, а саме, на Декларацію прав людини і громадянина 1789 року. Французьким кодексам була притаманна тенденція до випередження часу, що яскраво вирізнялася під час порівняння їх змісту з нормами, які містилися в законодавстві тогочасних феодально-абсолютистських країн. Так, проголошувалися ідеї рівності людей у правах. Свобода, власність, безпека й опір гнобленню визначалися природними правами людини, впроваджувався принцип недоторканості приватної власності, наголошувалося на свободі слова, думки, совісті, друку, віросповідань, вибору будь-яких занять, недоторканності особи, тощо.

Подібні прогресивні елементи об'єктивно могли б сприяти підризу основ феодалізму і за сприятливих умов відкрили б шлях для розвитку капіталістичних стосунків у ряді європейських держав. На користь цієї думки свідчить і той факт, що вищезгадані перетворення планувалося впровадити у межах конституційної монархії з обмеженою владою короля. Однак, під час формування власного ставлення до характеру Наполеонівських війн та мети, яку вони переслідували, необхідно міркувати критично, зважаючи на особливості часу, в якому відбувалися вищезгадані події, оцінюючи ситуацію на міжнародній арені, та зважаючи на вектори зовнішньої політики. Так, тодішні реалії піддають сумнівам точку зору, яка стверджує, що населення країн, завойованих наполеонівською Францією, могло б розраховувати на революційні перетворення, незважаючи на те, що пропагандистський апарат Наполеона плідно працював над тим, щоб в суспільстві запанувала така думка.

Так, необхідно звернути увагу на той факт, що Наполеонівські війни, перш за все, велися з метою встановити військово-політичну і торговельно-промислову гегемонію Франції в Європі, приєднати до Франції нові території і отримати перемогу в боротьбі з Великобританією за світову торгівельну і колоніальну першість. Виходячи з цього, завойовані території могли розраховувати лише на роль сировинних придатків, де нівелювалися усілякі прогресивні елементи, а населення потерпало від подвійного гніту іноземних завойовників, перейнятих шовіністськими ідеями, і «своїх» же експлуататорів. Підтвердженням цієї думки є численні відозви Наполеона до народу й своєї армії, наприклад: «Солдати! Ви голі, вас погано годують, казна вам багато винна, але платити їй нема з чого. (...) Я прийшов вести вас на найплodючіші у світі долини...» Окрім цього, необхідно зазначити, що саме гасло Французької революції: «Свобода! Рівність! Братерство!» послугувало поштовхом до розвитку французького націоналізму, який на той час не бажав враховувати світові кордони.

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що в умовах агресивної націоналістичної загарбницької політики, втіленої в Наполеонівських війнах, що вела Франція, простежується неможливість розвитку революційних перетворень, які б працювали на благо поневоленого народу. В цей же час, на наше переконання, було б помилково повністю виключати вплив французьких ідей на народні маси. Яскравим прикладом їх адаптації на теренах Східної Європи є виникнення антимонархічного декабристського руху в Росії.

*Кузьменко К. В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України,
1 курс, 9 група*

ВИНИКНЕННЯ І ПОШИРЕННЯ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Магдебурзьке право – один із варіантів німецького права, що був започаткований в місті Магдебург (Німеччина) в 12 столітті та набув великого поширення в міському самоврядуванні Центрально-Східної Європи. Загалом, магдебурзьке право, вважається феодальним міським правом, яке поширилося через німецьку колонізацію, завдяки чому й потрапило на територію України.

Відомий історик Микола Чубатий у своїй роботі заявляв: «українське міщанство в цей період не мало суттєвого впливу на суспільно-політичні процеси. Це пояснюється тим, що вже в XII ст. торгівля з Візантією, котра до того часу була визначальною для українських купців, занепадає. Центри торгівлі переміщуються з Візантії в Західну Європу. Відповідно починає занепадати торгівля, а з нею й міста в Україні. Це відбувається в той час, коли міста в Європі в економічному плані, навпаки, розростаються й багатшають, а в політико-правовому – здобувають усе більше прав і самостійності, починаючи дедалі більше впливати на суспільно-політичні процеси»[1, с. 53].

Потрібно згадати, що кількість міст на території України була невеликою, але саме розвиток Магдебурзького права на її теренах започаткував швидке, велике становлення нових міст та стрімкий розвиток ремісництва. Взагалі, магдебурзьке право в Україні поширилося в 14-15 століттях. Усі українські міста були поділені на три категорії. До першої категорії входили міста, які отримало магдебурзьке право від польських та угорських королів, а також, литовських князів. До цієї категорії переважно належали міста Правобережної України. Зокрема, Закарпатська Україна, що була складовою Угорщини, отримала магдебурзьке право раніше інших. Друга категорія включала в себе міста, що одержали таке право від їхніх власників. Прикладом можуть слугувати такі міста як Лохвиці, Пирятин, Лубни, Прилуки, які у 16 столітті були наділені магдебурзьким правом, завдяки князям Вишневецьким. Третя категорія включала в себе українські міста, що були приєднані до Московської держави. Гетьмани видавали спеціальні грамоти, що надавали цій категорії міст магдебурзьке право. Як приклад, можна розглянути такі міста як Полтава та Новгород-Сіверський, яким було надано магдебурзьке право гетьманом Розумовським у 1752 та 1758 роках, відповідно. Загалом, майже уся Лівобережна Україна одержала магдебурзьке право до кінця 18 століття.

Якщо розглянути питання, щодо впровадження Магдебурзького права на теренах України з адміністративно-правової сторони, то звісно ж воно передбачає наявність власних органів місцевого самоврядування. Українські міста, яким було надано магдебурзьке право поділялися на магістратські та ратушні. Тобто це означало, що магістратські міста були більш самостійними, де органами міського самоврядування були магістрати, які мали усю повноту влади. Щодо ратушних міст, вони не мали магістрату. Магістрат мав широкі повноваження щодо суду, фінансів, міської адміністрації, тощо та мав в собі дві складових. Першою була рада, що завідувала адміністративно-господарськими справами, а другою – лава, що займалася судовими справами. Найбільшу роль відігравав війт, що був головою міської управи та

управляв на засіданнях. Призначення війта на посаду - залежало від типу міста, тобто в містах, що мали повне магдебурзьке право, війт обирався мешканцями міста, а ось в містах з неповним правом, його призначав король. Магдебурзьке право мало свої деякі особливості, що відносилися до процедури надання такого права. Це означало, що більші міста були в пріоритеті, а саме воно було дароване їм королями, а згодом гетьманами. Але існував варіант викупу такого права у свого феодала міською громадою. Міста, наділені магдебурзьким правом, могли мати ратушу з годинником, суспільні лазні, радниця, шинки тощо. Також, одним із головних аспектів було право надання мати свій герб. Міщани були позбавлені від державних повинностей та повинностей на користь пана, а також усі вони були юридично вільними. Незмінною залишалась тільки військова повинність.[2, с.363-364].

У містах, що стали частиною Московського царства, воно було скасовано після 1654 року, окрім тих, що мали статус привілейованих. Загалом, право припинило своє існування після уствердження нової судової системи та видання «Установлення про губернії» 1781 року. На теренах всієї України, окрім Києва, магдебурзьке право було скасовано Миколою 1 у 1831 р., а в Києві 1835 р. В галицьких містах воно було спочатку обмежене, а потім вже зовсім скасоване австрійським урядом. Своє існування у Львові воно припинило у 1786 р.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Чубатий М. Огляд історії українського права. Історія джерел державного права / М. Чубатий. – Мюнхен, 1976.
2. Кириченко Ю. М. Поширення Магдебурзького права та його особливості в містах України / Ю. М. Кириченко // Форум права. – 2011.

*Куліс Ольга Ярославівна
Студентка інституту підготовки
кадрів для органів юстиції України
1-го курсу 8-ої групи*

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ БИТВИ ПІД ЯРОСЛАВОМ

Згадуючи Галицько-Волинське князівство, його могутніх правителів, проникливих політиків та дипломатів, славетних та войовничих князів Данила та Василька, слід приділити увагу битві під Ярославом 1245 року. Адже це була не просто битва між об'єднаними силами галицьких бояр, угорців та поляків з одного боку та галицько-волинськими князями в сукупності з половцями, які підтримали князів та виступили на їхньому боці, з іншого. Це була боротьба за спадщину українського народу, за його незалежне майбутнє та розвиток, що й зумовлює актуальність досліджуваної теми.

На розвиток майбутніх подій в Галиць-Волинському князівстві вплинули стосунки Данила Галицького та боярської опозиції, привілеї якої він всіляко намагався утискати. Так, на початку 1240-х років бояри почали відкрито критикувати та виступати проти Данила. Тоді претендентом на галицький княжий престол виступив Ростислав Михайлович. Тож, заручившись підтримкою бояр, польського правительства, яке здавна ворогувало з Данилом, краківського князя Болеслава V та угорського короля Бели IV, якому Ростислав доводився зятем, він видвинувся на Галицькі землі, що й ознаменувало початок запеклої боротьби, яка не пощадила ні Перемишля, ні Пересопницю, ні Пінську, ні Ярославської фортеці також. Та окрім того, ще однією достатньо типовою причиною для тих часів, було непереборне бажання угорців приєднати землі даного князівства до себе, на які вони неодноразово посягалися ще далеко до битви під Ярославом.

Тож, підбиваючи підсумки, можемо сміливо стверджувати, що одним з найголовніших позитивних наслідків цієї битви було вирішення питання Галичини, змагання за яку тривали понад 40 років між правителями Угорщини, яким кортіло її підкорити, та правителями Галицько-Волинського князівства, що всіляко намагалися цьому запобігти. Окрім того, серед позитивних наслідків підкреслюють особистісний успіх Данила Галицького, авторитетність якого стрімко зросла, що в подальшому неабияко вплинуло на відносини з європейськими країнами та розвиток князівства загалом. Так, задля піднесення країни на більш високий рівень, Данилом було прийнято рішення одружити сина Лева з дочкою угорського короля, що, як підкреслювалося раніше, лише підвищувало статус князівства та його власний, як володаря. Та спираючись на сукупність всього вище перерахованого, доречним було б зазначити, що битва між річкою Сан мала як позитивні, так і негативні наслідки також. Одним з таких була неабияка зацікавленість з боку монголів. Адже, незважаючи на попередню перемогу князівства, Золота Орда знала, що воно є ослабленим та неспроможним витримати ще однієї війни в найближчі часи, тому, скориставшись цією нагодою, безкровно підкорила та змусила визнати сюзернітет Батия, що означало викреслення варіанту повної незалежності Галицько-Волинського князівства.

Аналізуючи згадані вище факти, зробимо висновок, що битва під Ярославом зміцнила Галицько-Волинське князівство та допомогла розпізнати нових зовнішніх ворогів, але не обійшлася без жертв та втрат всередині країни.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

- 1.<https://rusplt.ru/sub/history/yaroslavskoe-srajenie-daniila-34822.html>
- 2.<https://andreygarin.livejournal.com/114195.html>
- 3.<https://history.vn.ua/book/dovidnik2/125.html>
- 4.<https://uatv.ua/danylo-galytskyj-yak-pershij-korol-zaklav-osnovy-davnoukrayinskoyi-derzhavy-video/>
- 5.<http://www.memorial.kiev.ua/novyny/755-bytva-pid-jaroslavom.html>
- 6.https://pidruchniki.com/12810419/politologiya/zovnishnya_politika_danila_galitskogo

*Куценко Роксолана Віталіївна
студентка 2 курсу 1 групи міжнародно-
правового факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ДЕМОКРАТІЯ ЯК ОСНОВА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

*«Ніхто й не каже, що демократія є ідеальною формою правління,
скоріше навпаки, але нічого кращого, на жаль, людство поки що не винайшло»*

Інститути безпосередньої та представницької демократії в усьому світі визнані найдоступнішою формою участі громадян у вирішенні політичних питань держави, а тому їх вдосконалення суттєво впливає на розбудову правової, демократичної державності та громадянського суспільства.

У державно-правовому механізмі важливу роль відіграють інститути демократії. Ці питання досліджуються вітчизняними науковцями як у галузі правознавства, так і соціології, політології і т.д.. При дослідженні даної проблематики цікавим є дослідження праць таких науковців: В. Баркова, А. Колодія, О. Петришина, О. Скрипнюка, М. Цвіка та ін..

Сьогодні в державно-правовій теорії існує підхід, відповідно до якого демократичні держави Заходу поділяються на два основних типи: так звані «озброєні демократії» та «процедурні демократії». Відповідно до цих типів розрізняються принципово два різні підходи до громадянського суспільства. Якщо в країнах «озброєної демократії», стурбованих захистом основних цінностей, забороняється політична діяльність і виступи, скеровані проти демократичних принципів, то в державах «процедурної демократії» відсутні будь-які обмеження на політичну дискусію і висловлювання суспільних думок через інститути громадянського суспільства.

На думку Г. Франкенберга, можна виділити також лібертаріанський підхід, який базується на принципі невтручання, та протекціоністський підхід, який передбачає самозахист демократії з метою «повного виключення ризикованих чи неприйнятних з інших міркувань випадків». У державі «процедурної демократії» всі політичні домагання, незалежно від їх цілей, вважаються законними за умови, що вони не тільки не мають на меті застосування насильства, але і відповідають всім прийнятим в демократичному суспільстві «правилам гри». В основі концепції «озброєної демократії» лежать суттєві обмеження на внесення конституційних змін. Тут важливим моментом є можливість оголошувати політичні партії поза законом. В Європі держави «процедурної демократії» цілком співіснують з державами «озброєної демократії». До країн «процедурної демократії» слід віднести, передусім, США, Францію та Великобританію. До країн «озброєної демократії» належать країни, яким довелося пережити епоху авторитаризму (це характерно для Федеративної Республіки Німеччини, Іспанії, а також для демократичних держав Східної Європи).

Слід зазначити, що демократія як форма державного режиму передбачає визнання самоврядних прерогатив громадянського суспільства, яке спирається на «сприйняття людей такими, якими вони є, а законів такими, якими вони можуть та повинні бути». Таким чином, найважливішою передумовою демократії виступає національна (політична) ідентичність та єдність, яка знаходить свій вияв як у суверенній територіальній державності, так і у розвинутих інституціях громадянського суспільства.

З погляду юридичного підходу важливим є акцент на тому, що демократичні засади організації та функціонування держави передбачають беззаперечне дотримання органами влади, їх посадовими особами, громадянами усіх вимог чинного законодавства. Оскільки, демократія у сучасній державі може існувати тільки в режимі неухильного дотримання вимог законодавства, а режим законності, що спирається на повагу до прав людини, виступає як важливою передумовою, так і необхідною складовою реальної демократії.

Власне громадянське суспільство є системою, яка складається з кількох частин. Це, по-перше, громадські організації (інститути), які виконують соціальні функції; по-друге, механізми взаємодії між суспільством та державою; по-третє, механізми контролю суспільством владних структур держави.

Тому сьогодні питання народовладдя розглядаються як такі, що пов'язані передусім із практичними аспектами організації політичного та державного життя. Водночас широкий спектр наукового аналізу різних аспектів демократії, її характерних ознак і принципів зумовлений актуальною потребою формування сучасної концепції демократичних засад, форм та методів функціонування державної влади.

Державні демократичні інститути та інститути громадянського суспільства, попри значну різницю між собою, мають єдину мету – консолідувати суспільство. Але ці механізми, як і механізми внутрішньої взаємодії, у них різні. Політизація деяких інститутів громадянського суспільства (ЗМІ, релігія) обумовлена тим, що держава, як правило, на

належному рівні не забезпечує умов для їх нормального функціонування, а тому деякі з цих інститутів приймають участь у політичному процесі. При цьому, думається, що кожен інститут демократії повинен виконувати притаманні тільки йому функції, звичайно за умов розвиненого громадянського суспільства та правової держави.

Власне, демократія є найбільш відповідним підґрунтям соціальної демократичної і правової державності, яка внаслідок своєї широкої соціальної бази дає змогу вирішувати не лише політичні проблеми суспільства, а й питання соціальної та економічної рівності. Натомість значна нерівність у суспільстві здатна істотно перешкоджати демократичним процедурам формування загальної волі та спільних інтересів суспільства. При цьому, така держава покликана виконувати активну роль і соціальні функції для досягнення соціального компромісу та злагоди в суспільстві і не може бути лише пасивним відображенням відповідної соціальної та економічної дійсності. У цьому сенсі соціальна демократія разом з соціальною державою можуть розглядатися у контексті «соціальної інженерії», яка, за оцінкою К. Поппера, розвивається, таким чином, у правильному напрямі.

Нажаль, однією із доволі складних проблем в Україні є недостатня правова і політична культура суспільства та існує нерозуміння і недостатнє інформування населення про діяльність окремих інститутів громадянського суспільства. Просвітницька діяльність населення повинна бути систематичною та стимулювати розвиток громадських ініціатив.

У цьому аспекті слід розглядати розширення взаємодії органів державної влади з інституціями громадянського суспільства як постійну діяльність з використання їх величезного потенціалу, створення умов для всебічного задоволення потреб громадян у різних сферах суспільного життя.

На сьогодні в Україні актуальними є питання щодо модернізації інститутів демократії та політичної системи, які повинні спиратися на діяльність самоврядних інституцій громадянського суспільства як однієї з головних засад народовладдя, подальшого розвитку демократичної правової державності.

***Науковий керівник** – Процюк Ігор Валерійович, доктор юридичних наук, професор кафедри теорії і філософії права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Правова доктрина України : у 5 т. / В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький та ін. ; за заг. ред. О. В. Петришина. — Х., 2013. — Т. 1 : Загальнотеоретична та історична юриспруденція. — 976 с
2. Пшеворский А. Переходи до демократії: лібералізація і демократизація // Демократія : антологія / упоряд. О. Проценко. — К., 2005. — XXVIII. — 1108 с.
3. Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення / В. Ф. Сіренко, В. І. Тимошенко, Т. І. Ковальчук та ін. — К., 1997. — С. 92–104

***Лопочкін Данііл Андрійович**
НЮУ ім. Ярослава Мудрого
1 курс, 4 факультет, 8 група*

КОЗАЦЬКЕ ЗВИЧАЄВЕ ПРАВО

Історичне минуле України доволі багате, тому можна зазначити, що правова культура країни збагачена здобутками попереднього покоління, тим саме еволюційний розвиток України потребує поновлення зазначених здобутків. Головним питанням на сьогодні є

вирішення проблем української держави, що передусє минулим. Науковці обговорюють питання минулого, обґрунтовуючи та посиляючись на його досвід для вирішення проблем у сучасності. Основною увагою є розгляд української держави, як правової країни, розгляд питання козацького права та його роль у майбутньому для населення Козацтва, запровадження цінностей, звичаєво-правових норм, встановлення суспільного ладу та порядку серед своїх жителів.

Питання козацького звичаєвого права, як було зазначено, залишається актуальним питанням для істориків сучасності, тому минулу українську державу вивчали такі науковці, як Д. Багалій, М. Грушевський, О. Єфименко, П. Куліш, М. Слабченко, І. Черкаський, Д. Яворницький тощо.

Такі історики, як І. Бойка, І. Грозовського, О. Гуржія, В. Кульчицького, І. Усенка, Т. Чухліба були зацікавлені минулим української держави, а саме козацьким правом, у роки незалежності нашої держави.

Розглядаючи питання козацького звичаєвого права на сьогоднішній день необхідно зазначити, що не існує точної, послідовно-хронологічної характеристики даного правового явища, тим самим виникло спонукання щодо розгляду правового минулого та соціально-економічного розвитку нашої держави [1].

Козацтво, як окремий народ, його суспільний лад було затверджено в XVI ст. Дана структура суттєво відрізнялася від інших попередників, перш за все, способом життя, духом, зовнішнім видом, цінностями, світоглядом тощо. Основним ключовим знаменом для козаків була особиста свобода, вірність та мужність. Особиста свобода характеризувалася як вільність від сім'ї побуту у економічному та соціальному плані. Дані чинники доволі відрізнялися від способу життя звичайних селян.

Але при цьому козаки як вільний народ, не підпорядковувалися прописаним правилам, хоча вони підлягали виконанню законодавства держави. З часом, ці норми поведінки почали зростати та тим самим, на козаків формально, хоча і поширювалося законодавство держави, але умови їхнього життя диктували нові, актуальніші правила поведінки. Держава уникаючи суперечки з козацьким народом не поширювала щодо них санкцій, що з часом козацький народ став єдиною Запорізькою Січчю, адже розуміли козацьку силу як національну безпеку. З того часу виникло козацьке звичаєве право – право яке складалося з звичаєво-правових норм, своєї поведінки, практикою козацької сили та свободи, юридично закріпленими обов'язками.

Реального розвитку та ствердження як юридичного феномену козацьке право отримало на Запорізькій Січі, через те, що на зазначеній території були впроваджені механізми судової влади та існувало адміністративно-правове забезпечення. Звісно, козацьке право не могло формуватися виключно на підставі правовідносин нового суспільного стану.

Таким чином, необхідно виділити основні чинники козацького права, які визначали його змістовне наповнення: спадкування більш давніх правових норм українського народу (йдеться про чинні в час формування козацтва українські правові звичаї, в т.ч. копне право, необхідно зазначити, що козаки за своїм колишнім минулим є колишніми селянами); формування нових норм на основі військової, суспільної, адміністративної та судової практики (ці норми були наділені духом свободи, демократії, поєднаним із військовою дисципліною); рецепція звичаєво-правових норм інших народів. Останній чинник потребує детальнішого роз'яснення [2, с. 123-125].

Першим аргументом є те, що козаки мали сусідів різної нації, способом життя, своїми цінностями та мораллю, тим самим козаки запозичили деякі аспекти суспільного життя своїх сусідів.

Наступним аргументом виступає запозичення правового та соціального життя інших верст населення, через те, що до козаків приєднувалися поляки, білоруси, росіяни та інші, що беззаперечно мали свої цінності, тим самим зародити їх у житті козацтва.

Відповідно до норм козацького права, особи мали певні права, що були нормативно закріплені, серед них були такі, як набуття права власності. Набуття права власності за козацьким звичаєвим правом були: отримання плоду від речі, наприклад того ж дерева, куща або тварини), відбувся розподіл здобичі отриманої при мисливстві або рибальстві, знахідна, розробка та створення речі самостійно (власноруч), отримання спадщини тощо [3, с. 159]. Особливою підставою набуття права власності на землю було їх освоєння, тобто так звана займанщина, яка не перебувала у чийсь-небудь власності. У козацькому праві підставами виникнення зобов'язання були договір і шкода (делікт). На Запорізькій Січі укладалися різні цивільно-правові договори купівлі-продажу, міни, дарування, позики, підряду, найму та ін. Звичаєве право Запорізької Січі, що ґрунтувалося на засадах рівноправності учасників козацького товариства, не допускало жодних дискримінацій козаків у майнових відносинах.

Таким чином, можна зробити висновок, що козацьке право є історичним типом або ж елементом звичаєвого права, в свою чергу, таке право формувалося у руслі попередньої епохи, чинником формування є система Козацької держави.

Норми козацького права у Козацькій державі формувалося на таких принципах, як свобода, справедливість, рівноправність та громадський інтерес. Козацьке звичаєве право, як феномен історичного минулого, встановив ваговий внесок щодо демократичності, визначення суцільних цінностей, впровадження українських традицій тощо. Прийняті положення та норми козацького права мали нормативне закріплення, але при цьому такі норм здійснили вклад до кодифікації XVIII ст., при цьому втратило свою силу у XIX ст. через тиск Російської імперії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Атаманова Н. В. Правовий порядок Запорізької Січі: історико-теоретичне дослідження : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук : 12.00.01 / Н. В. Атаманова. – Одеса, 2013. – 19 с.;
2. Гуржій О. І. Історія козацтва. Держава-військо-битви / О. І. Гуржій, Т. В. Чухліб. – К. : Арій, 2012. – 464 с.;
3. Історія держави і права України / за ред. А. С. Чайковського. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 512 с.

Мартиненко Каріни

*Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого*

*Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції України, 1 курс, 8 група*

ДЕРЖАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Ярослав Мудрий – відомий державний діяч, державник-книжник, мислитель, просвітник, великий правитель – всю свою енергію напямив на процвітання та розвиток держави.

За Ярослава Мудрого Київська Русь досягла свого найбільшого політичного і культурного піднесення, займала домінуюче становище у всій східній частині тогочасної Європи. Під керівництвом Ярослава Мудрого був створений перший збірник писаного руського права – «Правда Ярослава», норми якої захищали людське життя

М. С. Грушевський вважав, що правління князя Ярослава було продовженням того напрямку, який дав внутрішньому життю Київської держави князь Володимир у другій половині свого князювання. Ярослава епоха, його закони і порядки на довгі століття стали зразком, а його князювання – світлим і щасливим.

Він розбудував і укріпив Київ, оточив його муром, звів Золоті ворота — головний парадний в'їзд до міста, цілу низку інших архітектурних споруд, так що столиця Русі стала, за словами єпископа Адама Бременського, «суперником Константинополя».

Під час його правління спостерігалось піднесення Давньоруської держави. Ярослав Мудрий збільшив територію Київської Русі, укріпив кордони, налагодив старі та встановив нові контакти з багатьма європейськими країнами. Князь приділяв велике значення внутрішньому устрою держави.

Однією із найважливіших турбот урядової діяльності Ярослава Мудрого, спрямованої на зміцнення об'єднавчого значення Києва, була православна церква. Він добре розумів її місце в структурі феодальної держави, розвитку її могутності та єдності і не шкодував коштів для того, щоб становище церкви було якомога міцнішим, а християнство поширювалось.

Визначних успіхів на цей час досяг розвиток культури. Сам київський князь був великим книголюбом та прихильником освіти. При митрополичій кафедрі та великокнязівському дворі переписувалися та перекладалися книги, збиралися церковні й історичні твори. Тут, а також при монастирях та храмах, князівських дворах засновувались бібліотеки й школи.

Час правління Ярослава Мудрого – час внутрішньої стабілізації, що сприяла зростанню міжнародного авторитету Русі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Демиденко Г. Г. Великий князь Руси Ярослав Мудрый : науч.-попул. очерк / Г. Г. Демиденко. – Харьков : Право, 2011.
2. Карпов А. Ю. Ярослав Мудрый / Алексей Карпов. – Изд. 3-е, испр. – М. : Молодая гвардия, 2010. – 583 с. – (Жизнь замечательных людей)
3. Духопельников В. М. Ярослав Мудрый / В. Духопельников. – Харьков : Фолио, 2009. – 122 с. – (Знаменитые украинцы)

*Марценюк Всеволод Всеволодович
Національний юридичний університет ім.
Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України
1 курс, 1 група*

ВИНИКНЕННЯ ПРИНЦИПУ ПОЗИТИВНОГО ТАЛІОНУ

Принцип таліону у звичайному його сенсі зустрічається ще у найдавніших правових пам'ятках. До них можна віднести закони Хаммурапі (XVIII ст. до н. е.) (наприклад ст. 196, ст. 197, ст. 200), законах XII таблиць, Соборне уложення 1649 року, та продовжує своє існування до досить пізніх часів, про що свідчить Артикул воїнський 1715 року.

Однак принцип відплати вірним за рівне може носити не лише негативний характер. Яскравим прикладом цього є Велика хартія вольностей 1215 року в якій відповідно до ст. 41 (див. [1])

«Усі купці повинні мати право вільно і безпечно виїздити з Англії й в'їздити до Англії, і перебувати, і їздити по Англії як на суші, так і на воді, для того, щоб купувати і продавати

без усяких протизаконних мит, сплачуючи лише старовинні й справедливі звичаєм встановлені мита, за винятком воєнного часу і якщо вони будуть із землі, що воює проти нас; і коли такі з'являться на нашій землі на початку війни, вони мають бути затримані без шкоди для їх тіла і майна, доки ми або великий юстиціарій (глава королівської адміністрації) наш не дізнаємось, як поведуться з купцями нашої землі, що перебувають у землі, що воює проти нас; і якщо наші там у безпеці, то і ті інші мають бути у безпеці на нашій землі.»

Ця стаття має незвичайну форму для принципу таліону, бо у звичайній формі вона виглядала би так «якщо над нашими купцями знущаються на землі з якою ми воюємо, то і ми маємо знущатися з купців тієї землі...», саме тому вона має велике юридичне значення, бо це доказ того, що юристи середньовічного світу дійшли до ідеї відплати «добром» за «добро» що є більш досконалою. Враховуючи економічне та політичне становище Англії це рішення було досить доречним. Цей механізм позитивного таліону був введений саме для купців, бо, по-перше, Англія – це торгова держава, а, по-друге, регулярні війни були досить витратними. Таким чином було необхідно дотримуватися балансу між репутацією, прибутком та внутрішньою безпекою країни.

Варто зазначити, що принцип позитивного таліону більш виконував превентивну функцію у порівнянні зі звичайним таліоном. Якщо у звичайному таліоні було необхідно довести вину конкретної сторони, то у позитивному таліоні є необхідність лише довести факт порушення відповідних умов. У певному сенсі він виступає дипломатичним засобом впливу на іншу сторону.

Отже, англійці створили унікальний механізм впливу на інші країни задля забезпечення безпеки свого основного виду прибутку та підтримання прав своїх громадян за межами країни. Це свідчить про людяність і гуманізм англійських юристів, які винайшли цей механізм майже на чотири століття раніше ніж весь світ.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Памятники истории Англии XI—XIII вв.: Русский и латинский тексты Великой хартии вольностей и других документов. Билингва / Пер. с лат.; введ. Д. М. Петрушевского. — Изд. 2-е, испр.. — М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. — 240 с. — (Академия фундаментальных исследований: история)

Науковий керівник – Доцент кафедри історії держави і права України та Зарубіжних країн Власенко С. І.

*Марценюк Всеволод Всеволодович
Національний юридичний університет ім.
Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України
1 курс, 1 група*

ФОРМУВАННЯ ГАЛУЗІ КОСМІЧНОГО ПРАВА У СУЧАСНОСТІ

Науково-технічний прогрес має великий вплив на формування будь-якої галузі права, тому що виникають нові форми суспільних відносин, які вимагають правового регулювання. Космос не є виключенням у нашому світі. Сьогодні технології все більше приділяють уваги технологіям експансії космосу. Яскравим прикладом є підприємець-винахідник Ілон Маск та його програма SpaceX, яка спрямована на колонізацію Марса. За останніми даними Ілон обіцяє до 2030 року створити повноцінну працюючу колонію на Марсі. Але досить не дає жодного

роз'яснення щодо правового статусу колонії та колоністів, немає роз'яснень стосовно гарантій та обов'язків колоністів. Тому це питання як ніколи є актуальним.

Там де дві людини і більше виникають суспільні стосунки які мають бути урегульовані. А що говорити про колонію на півтори тисячі людей які будуть знаходитися у тисячах кілометрів від нашої землі? Зрозуміло, що між ними будуть виникати різні правові стосунки. Цікавим питанням стане сімейне право, тому що кожна колонія має на увазі подальше збільшення чисельності. Тут є два найбільш імовірних варіанту розвитку: перший – це враховуючи, що компанія SpaceX є приватною компанією, розташованій у США, може бути застосовано правова база Америки, але тут виникає суперечність з законом Америки, тому що він має силу виключно на території сполучених штатів, а значить для того щоб воно мало силу буде необхідно визнання території колонії такою що належить до країни колонізатора, але це суперечить договору о Місяці, який заборонив територіальний суверенітет. Альтернативним шляхом розвитку є створення нового законодавства яке буде прийнято світовою спільнотою.

Першоджерелом космічного права можна вважати 1919 рік, коли міжнародне право визнало суверенітет кожної країни над повітряним простором безпосередньо над її територією, що згодом було закріплено в Чикагській конвенції 1944 року. (див. [1]). Запуск Радянським Союзом першого у світі штучного супутника «Спутник-1» у 1957 році безпосередньо підштовхнув Конгрес США до прийняття Закону о космосі, у результаті чого було створено Національне управління аеронавтики та дослідження космічного простору (НАСА). (див. [2]). Оскільки опанування космосу вимагало перетину транснаціональних кордонів, саме у цю епоху космічне право стало полем, незалежним від традиційного аерокосмічного права (див. [3]).

Ключовими документами в історії формування космічного права є Договір 1967 року щодо принципів діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць і інші небесні тіла («Договір по космосу»), Угода 1968 року про врятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених в космічний простір («Угода про порятунок»), Конвенція 1972 року про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами («Конвенція про відповідальність»), Конвенція 1975 року про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір («Конвенція про реєстрацію»), Угода 1979 року про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах («Місячний договір»).

У доповнення до міжнародних договорів, які були укладені в ООН, країни, які беруть участь у Міжнародній космічній станції, уклали Угоду 1998 року між урядом Канади, країн-членів Європейського космічного агентства, Японії, Російської Федерації й Сполучені Штати у відношенні співпраці на Міжнародній космічній станції (Space Station Agreement). Ця угода передбачувала, серед іншого, що НАСА є провідною організацією в координуванні внесків та діяльності країн-членів на космічній станції, і що кожна нація наділена юрисдикцією у відношенні своїх власних модулів. Угода також передбачала захист інтелектуальної власності та процедури кримінального переслідування. Ця угода може послужити моделлю для майбутніх угод, які торкаються міжнародної співпраці на об'єктах Місяця та Марса, де імовірно будуть створені перші неземні колонії і науково-промислові бази (Space Law and Space Resources). П'ять договорів і угод міжнародного космічного права охоплюють «неприсвоєння космічного простору будь-якою однією країною, контроль над озброєннями, свободу досліджень, відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами, безпеку і порятунок космічних апаратів і космонавтів, запобігання шкідливому втручання в космічну діяльність і навколишнє середовище, повідомлення та реєстрація космічної діяльності, наукові

дослідження і експлуатація природних ресурсів в космічному просторі і врегулювання суперечок " (див. [4]).

Ранні дискусії щодо космічної етики оберталися навколо того, чи повинна космічна межа бути доступною для використання, отримавши популярність за часів Радянського Союзу і космічної гонки Сполучених Штатів (див. [5]). У 1967 році «Договір по космосу» продиктував, що всім країнам відповідно до міжнародних правил дозволяється використовувати космос (див. [6]). В результаті комерційне використання космосу відкрито для використання державними і приватними організаціями, особливо щодо гірського і космічного туризму (див. [7]). Цей принцип був предметом суперечок, особливо з боку прихильників захисту навколишнього середовища, стійкості і збереження (див. [8]).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Finch M. J. Limited Space: Allocating the Geostationary Orbit / Michael J. Finch.. – (HeinOnline).
 2. Gabrynowicz J. I. Space law: Its Cold War origins and challenges in the era of globalization / Joanne Irene Gabrynowicz..
 3. Space Law 101: An Introduction to Space Law.
 4. United Nations Treaties and Principles on Space Law – United Nations Office for Outer Space Affairs, 2019.
 5. Pons W. Sthet uns der Himmel offen? / Walter Pons., 1960.
 6. Henri Y. Orbit Spectrum Allocation Procedures ITU Registration Mechanism / Yvon Henri. – International Telecommunications Union.
 7. Freeland S. Up, up...and Back: The Emergence of Space Tourism and Its Impact on the International Law of Outer Space / Steven Freeland. – Chicago Journal of International Law – via HeinOnl.
 8. Rummel J. D. Planetary exploration in the time of astrobiology: Protecting against biological contamination / John D. Rummel. – Proceedings of the National Academy of Sciences.
- Науковий керівник – Кандидат юридичних наук Мерник Анастасія Муслімовна.

*Марценюк Всеволод Всеволодович
Національний юридичний університет ім.
Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України
1 курс, 1 група*

СИСТЕМА КОРМЛІННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО УПРАВЛІННЯ

Податки – це один з найрозповсюдженіших механізмів фінансування місцевого управління, однак за різних часів оподаткування приймає різні форми. Так наприклад на території сучасної України ще за Русі збір податків мав форму полюддя. Це був досить примітивний та небезпечний механізм збору податків. Так прикладом його недосконалості стала загибель князя Ігоря у 945 році під час зібрання полюддя з древлян. З Ольгою на зміну полюддю прийшли устави, уроки, оброки, як більш ефективна система збирання податків. А подальший розвиток бюрократичного апарату призвів до появи кормління, як механізму утримання місцевого управління.

Зрозуміло що у стародавні часи система державної служби була досить примітивною, а господарство та економіка була у більшості своєї натуральною. Таким чином чиновники не могли утримувати себе самостійно, а надання коштів для утримання було б не ефективним, бо у селах вони б не мали ціни. Таким чином прийняте рішення Ярославом Мудрим, яке було закріплено у Руській Правді, було досить доречним зобов'язати місцевих жителів утримувати вірників за власним коштом – «кормління». Якщо розглянути це явище у глобальному сенсі то воно має той же самий механізм, що використання податків на утримання держслужбовців у сучасному світі, але з різницею у тому, що податки збираються централізовано, а «кормління» мало більш локальний характер.

Варто зазначити, що у Руській Правді процедура кормління є врегульована, а її обсяг чітко встановлений, що своєю чергу перешкоджає зловживанню владою, а чітко встановлені часові межі, а саме до тижня на зібрання віри, були механізмом регуляції, який не дозволяв чиновнику поставити селян у скрутне майнове становище (див. [1, с. 49, ст. 42]).

Також, пункт про кормління входив як і до Короткої редакції так і до Просторової, але з певними відмінностями. Якщо у Короткій редакції було врегульовані обсяги м'ясних та сирних продуктів, а борошно було необмеженим, то вже Просторовою редакцією борошно стало обмеженим до 7 уборків на тиждень (див. [1, с. 64, ст. 9]), що свідчить про те що була необхідність врегулювання цих відносин, а значить, що за часів Короткої редакції вірники зловживали правом отримання зернових без жодних обмежень. Більш того за Просторовою редакцією у процесі збирання віри з'являється ще така особа як метельник. Як його роль так і етимологія слова не ясна, невеликий розмір винагороди за працю (4 куни, тобто менше ніж 10% від загальної винагороди вірнику) може свідчити, про те що це не княжий чиновник, а скоріш за все представник місцевої общини, який бере участь у зборі віри як понятий чи рахівник (див. [2]). Це може свідчити про те що була створена система додаткового контролю, у випадку коли метельник виконує роль понятого, чи дрібного помічника чиновника, як розвиток бюрократичного апарату, який отримує невелику частину віри у вигляді заощадження за роботу.

Але кормління виконувало лише функцію утримання чиновників, тому що за двома редакціями Руської Правди було окремою статтею встановлений обсяг частки вірника за умов різних обсягів віри (див. [1], с.49, 64 – 65).

Отже, інститут кормління який виникає і законодавчо закріплюється у XI столітті Руською Правдою у натуральному вигляді виконує функції місцевих податків на утримання чиновників, але з часом уточнюються статті задля уникнення зловживання правом та свавілля, а також поява додаткових професій таких як метельник, свідчить про поступовий розвиток бюрократичного апарату з метою створення більш ефективної системи контролю збирання податків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Чистякова О. И. Российское законодательство X—XX веков, Законодательство Древней Руси. Том 1. Юридическая литература Москва. 1984, 430 с.
2. Янин В.Л. Археологический комментарий к Русской Правде. В кн.: Новгородский сборник. 50 лет раскопок Новгорода. М. 1982, 145 с.

Науковий керівник: Доктор юридичних наук, професор кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн В'ячеслав Олексійович Рум'янцев.

*Марцинюк Софія Ігорівна
студентка 1 курсу 4 групи
факультету підготовки кадрів для органів
юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ВКЛАД ПЕТРА КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО У ХОТИНСЬКУ ВІЙНУ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ДЛЯ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО

Найвідомішою і найбільш важливою історичною подією, яка відбулася під Хотиним у 17 ст. була війна 1621 року між турками і поляками, які володіли тоді величезною територією України і у якій вирішальну роль зіграли українські запорозькі козаки на чолі з Петром Конашевичем-Сагайдачним.

Петро Сагайдачний був шляхетського роду, що дало йому змогу отримати вищу освіту в Острозькій академії та переїхати до Києва, де він працював домашнім учителем. Пізніше активно брав участь у обговоренні Брестської церковної унії 1596р. Проте, незважаючи на свій статус, Сагайдачний був незадоволений своєю цивільною кар'єрою та історичними реаліями того часу(постійні воєнні сутички з поляками, турками, московитами). Тому, близько 1601 року він вирішив податися на Запорізьку Січ. Будучи добре освідченим та маючи неабиякий військовий талант, Сагайдачний брав активну участь у походах проти татар і турків, що допомогло здобути авторитет серед козаків і невдовзі його було обрано гетьманом.

Здійснивши велику кількість вдалих походів проти Османської імперії і завдяки вмінню вести переговори Сагайдачний набув неабиякого авторитету у Варшаві. Тому, як тільки виявилось, що війна з турками неминуха, Річ Посполита звернулася за допомогою до козаків. Польський король розумів, що із-за поразки під Цецорою(1620 р.), їм не перемогти без підтримки.

В червні 1621 зібралася загальна рада реєстрового і нереєстрового козацтва та Речі Посполитої. Головними вимогами козаків для вступу у війну були поступки у релігійному питанні та певна свобода від контролю Польщі. Рада обрала гетьманом реєстрових козаків Я.Бородавку та прийняла пропозицію щодо вступу у війну. Одночасно з цим Сагайдачний відправився у Варшаву, щоб обговорити деталі договору. У результаті переговорів було визначено, що Річ Посполита скасовувала посаду старшого над козаками від уряду Польщі, визнання влади обраного козацькою радою гетьмана над усією Україною, свободи українців у віросповіданні.

Коли Сагайдачний вирушив до табору союзників поблизу Хотина, виявилось, що козацького війська там не було. З невідомих причин Я.Бородавка затримався та розмістив козацтво по інший бік Дністра. Наслідком цього стала загибель декількох загонів. Петро сагайдачний у свою чергу вирушив їм назустріч, і по прибутті його проголосили гетьманом замість Бородавки.

Із малим втратами гетьман привів військо до Хотина, де на початку вересня почалися бойові дії. Козацтво налічувало близько 40 тис. воїнів, польське – 35 тис., в той час Османська імперія – 150 тис. Однак, султан перш за все дав наказ розгромити козаків, бо розумів, що вони можуть стати великою перепоною на шляху до завоювання Європи.

Під проводом Сагайдачного військо було добре організовано та дисципліновано. Попри основні битви, також проводилися багато численні вилазки у стан ворога і активно використовувалась раптовість. Гетьман прийняв рішення розпочати «нічну війну», яка не лише завдавала значних втрат противнику(близько 15 тис. воїнів), а й підривала його

моральний дух. Саме це дало змогу здолати османське військо у головному штурмі наприкінці вересня.

Османці були виснажені та розосереджені. Султан змушений був припинити військові дії і підписати Хотинський мир. За цією угодою вдалося домовитись про відновлення дипломатичних зв'язків. Османській імперії та Кримському ханству заборонялося здійснювати набіги на українські та польські землі, встановлювався кордон по річці Дністер, запорожцям заборонялося здійснювати походи на Крим та Османську імперію.

З перемогою у Хотинській війні перш за все було розвіяно міф про непереможність турецького війська. Так як Османська імперія відмовилась від наміру завоювати Європу, правителі європейських країн звернули увагу на Військо Запорозьке. Ще одним наслідком є ліквідація небезпеки поневолення українського та польського народів.

Згідно домовленості гетьмана Сагайдачного і Речі Посполитої перед війною козацтво повинна була надатись певна незалежність від польського королівства. На жаль, 1622 року Петро Конашевич-Сагайдачний помирає і умови договору залишаються невиконаними. Польща навпаки починає придушення козацтва, вдається до національно-релігійного та соціального утисків українського православного населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Чухліб Т. В. Козаки та Яничари. Україна у християнсько-мусульманських війнах 1500 — 1700 рр. — К., 2010
2. Хотинська фортеця. Головний сайт. <http://khotynska-fortecya.cv.ua/khotynska-viyna>

*Мельниченко Анастасія Ігорівна
студентка 1 курсу, 6 групи, факультету
адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

КОДИФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО-РАДЯНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ПЕРІОД НЕПУ (1921-1929РР.)

15 березня 1921 року Х з'їзд РКП(б) прийняв постанову «Про зміну розкладки натуральним податком». Саме ця подія стала юридичним підґрунтям нової економічної політики. Ініціатором НЕПу виступив В. Ленін, який вважав, що треба зробити стратегічний відступ від партійних принципів для майбутнього стратегічного наступу [1, с.204]. Саме через цю стратегію НЕП називали «ленінським тангом - один крок назад, два кроки вперед». Зміна політики «воєного комунізму» на НЕП внесла певні корективи і у законодавство. Кодифікаційна діяльність українсько-радянського керівництва полягала у створенні нормативно-правових актів на основі законів РСФРР, але у системі законодавства мали місце і акти власної розробки. Офіційним поясненням схожості законодавства, було те, що в УСРР не було у достатній кількості кваліфікованих юридичних кадрів, які могли б за короткий проміжок часу провести досить об'ємну кодифікаційну роботу. Однак справжньою причиною можна вважати той факт, що радянська Росія хотіла повністю контролювати Україну, знищити її самобутність, а цей спосіб був найлегшим.

Отже, кодифікаційна робота була проведена в основних сферах радянського права. Починаючи з 1922 і до 1927 включно були створені такі кодекси: Цивільний кодекс УСРР, Кодекс законів про сім'ю, опіку, шлюб і про акти громадського стану УСРР, Земельний кодекс УСРР, Кримінально-процесуальний кодекс УСРР, Цивільно-процесуальний кодекс УСРР тощо.

За Цивільним кодексом УСРР (1922) була закріплена, зокрема, правоздатність, що означала здатність мати цивільні права і обов'язки всім громадянам, незалежно від раси, нації, статі, віросповідання, походження. Водночас, був задекларований класовий характер в регулюванні майнових відносин, який передбачав врахування майнового становища потерпілого і відповідача, коли йшлося про відшкодування збитків. Щодо власності, то вона за кодексом поділялася на: державну (націоналізовану та муніципалізовану), кооперативну і приватну. При цьому перевага надавалася державній власності. Зокрема, земля, надра, ліси, води, залізниці загального користування проголошувалися виключно властністю держави [2, с.275-276]. Кінцеві положення ЦК УСРР були присвячені спадковому праву, яке закріплювало спадкування за законом та за заповітом.

У системі сімейного права релігійні обряди не вважалися свідченням про укладання шлюбу, лише реєстрація в органах ЗАГСу. Це також стосувалося і розлучення. Розрізняли роздільну власність, тобто те майно, яке було придбано до шлюбу, і спільну власність - майно, яке набуто за період подружнього життя. Також містилися положення щодо опіки та піклування, аліментів, право усиновлення або удочеріння та інші.

Згідно Земельному кодексу УСРР (1922) право приватної власності на землю, надра, води та ліси у межах УСРР скасовувалося назавжди, а всі землі у межах радянської України становили власність держави. Відповідно купівля, продаж, заповіт, дарування і застава землі заборонялися [2, с.277-278]. Однак можливість користуватися землею залишалася за дотримання певних умов.

Наступною сферою у праві, яка підлягала кодифікації була трудова. Було визначено, що робочий день мав тривати не більше 8 годин, а для тих, хто мав пільги був передбачений 6-годинний. До кола цих осіб входили особи у віці від 16 до 18 років, розумової і конторської роботи, а також ті, що працюють на підземних роботах. У кодексі законів про працю УСРР (1922) закріплювалися норми, які регулювали умови праці, встановлювали розмір оплати, гарантії і компенсації для робітників під час виконання їхньої роботи та інше. Тому усі договори або угоди, які не відповідали цим положенням скасовувалися або ж вважалися недійсними.

Кримінальний кодекс УСРР (1922) складався з двох частин: загальної та особливої, яка визначала склади різних злочинів. У 1927 році було ухвалено новий кодекс, за яким збільшили кількість злочинів, де мірою покарання виступала смертна кара. Також була встановлена відповідальність за недонесення про державні злочини. Кримінальний кодекс УСРР (1922) давав визначення злочину: «Злочином визнається будь-яка суспільно небезпечна дія або бездіяльність, що загрожує основам радянського ладу і правопорядку, встановленому робітничо-селянською владою на перехідній до комуністичного суспільства період» [2, с.279]. Була визначена мета покарання: попередити виникнення правопорушень, пристосувати правопорушника до співіснування шляхом виправних робіт і позбавити можливості вчинити новий злочин. Існували і інші види покарання: виправні роботи, позбавлення волі.

Щодо цивільно-процесуального (1924) та кримінально-процесуального кодексів (1922) УСРР можна сказати, що там мала місце тенденція до розширення втручання влади у справи громадянина, а також посилення впливу держави на суспільство.

Отже, влада УСРР активізувала всі свої сили в законодавчій сфері у 1922-1929 роках, було ухвалено досить велику кількість нормативно-правових актів, які змогли охопити найбільш важливі сфери життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Історія України. Комплексне видання для підготовки до ЗНО та ДПА/ О.І. ГУК.- К: Видавничий дім «Освіта», 2019.- 296 с. + 32 с. іл.
2. Історія держави і права України: Курс лекцій / Д.А. Шигаль. – Х.: «НТМТ». 2013. – 352с.

Науковий керівник: Лісогорова К.М., к.ю.н., доцент кафедри історії держави та права України та зарубіжних країн НЮУ імені Ярослава Мудрого

*Мелішев Ілля Сергійович
студент 11 групи 1 курсу 1 факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
історії держави та права
України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава
Мудрого Шигаль Д. А.*

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ УЧАСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ У ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ

З давніх-давен залучення представників народу до здійснення правосуддя на території українських земель вважалось одним із фундаментальних принципів судочинства, зародження та розвиток якого, у свою чергу, відбувався одночасно зі становленням суду як одного з провідних інститутів тогочасної держави.

Так, під час існування Давньоруської держави однією з перших реальних форм народного суду стали народні збори, які йменувалися віче. Зародження та поступальний розвиток такої форми правосуддя був зумовлений існуванням у слов'янських племен звичаю, відповідно до якого усі конфлікти, які виникали у тогочасному соціумі, підлягали розв'язанню на племінних сходах. Остаточне своє «правове» оформлення віче отримало протягом IX-X століть – саме у той період, коли з метою розгляду справ до головного міста прибували «кращі люди зі всієї землі». Компетенція віче полягала у вирішенні особливо важливих справ. За умов зародження та поступового розвитку феодалізму і, як наслідок, зміцнення влади князя діяльність віче як вищого органу міської влади поступово припинилася.

Починаючи з XIV ст., у межах українських земель у складі Великого князівства Литовського особливою формою народного суду став копний суд, компетенція якого зводилася до розв'язання конфліктів, які виникали між жителями сільської общини, з урахуванням положень звичаєвого права.

Копний суд складався з виборних копників, які йменувалися копні судді, й, відповідно, членів общини, присутність та участь котрих сприяла дотриманню демократичності та публічності судового процесу. Процедура полягала у наступному: шукаючи особу, яка заподіяла шкоду, позивач ініціював скликання народних зборів сільської общини (копи), перед якою він висловлював зміст скарги, зібрані докази та просив присутніх «сходатаїв» розслідувати справу і постановити вирок на підставі права. З метою всебічного розгляду справи та прийняття відповідного рішення на копі могли бути допитані особи, які тим або іншим чином були причетними до справи, а також безпосередньо досліджувалися докази («знаки»). Якщо у ході обшуку позивач виявляв свого «шкодника», то він звертався до відповідної сільської громади з вимогою видати його. Після закінчення слідства копа постановляла вирок шляхом загального голосування.

Таким чином, копні суди розглядали справи по суті, виносили вирок, який був остаточним і виконувався негайно, а організація копного суду та його провадження здійснювалися за принципами сусідства та групової солідарності.

Характерно, що джерела права як доби Київської Русі, так і польсько-литовського періоду досить часто містять положення, що передбачають участь у суді представників народу, які іменувалися «добрі люди» та «судні мужі». Проаналізувавши наукову літературу, можна зробити висновок, що основним їхнім завданням було забезпечення у судовому процесі контролю за дотриманням статутних грамот, перешкоджання хабарництву і упередженості в суді, а також участь як знавців місцевого звичаєвого права у вирішенні справ. Участь «добрих людей» і «судних мужів» була визнана необхідною спочатку за звичаєм, а потім і за законом.

Окрему увагу в контексті розгляду питання форм участі народу у здійсненні правосуддя слід приділити періоду Національної революції 1648-1654 рр. Її прямим наслідком стала активна розбудова Української держави, включаючи судову систему, яку склали Генеральний суд, полкові, сотенні та громадські (сільські) суди. У той же час у магістратських, ратушних, копних судах зберігався попередній порядок судочинства з розгляду цивільних і кримінальних справ, який закріплювався як у нормативних актах, так і в адміністративно-судовій практиці. Судові засідання, як правило, проводилися відкрито, за активною участю громадськості. Продовжували існувати дві форми процесу: змагальний і слідчий (інквізиційний). Останньому підлягали справи з тяжких злочинів.

Підсумовуючи все викладене вище, можна зробити висновок, що українському судочинству ще з давніх-давен були притаманні змагальність, гласність, публічність та демократизм. Вервні суди, суди князя або посадників, тіунів, «судних мужів», копні суди тощо розглядали найважливіші цивільні і кримінальні справи за участю представників громадськості чи місцевої громади. На судоустрій і порядок відправлення правосуддя в Україні значною мірою вплинули норми Руської Правди, Литовських статутів, Магдебурзьке право, козацьке самоврядування, норми звичаєвого права. Так зародилась і розвивалась судова система Гетьманщини з її невід'ємним атрибутом у вигляді представників народу – козаків, селян і міщан.

*Михайлова Марина Іванівна
студентка 12 групи 1 курсу 1 факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
історії держави та права
України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава
Мудрого Шигаль Д. А.*

РОЗКВІТ ПРАВА КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Розвиток права Київської Русі розпочався за правління великого князя київського Ярослава Мудрого (1016 р.). Особливе значення отримав новий звід законів – «Руська правда», яка стала одним із найавторитетніших юридичних документів Європи. «Руська правда» була складена у XI-XII ст. на основі звичаєвого права та містила норми кримінального, спадкового, зобов'язального і торгівельного права. Відомо три редакції «Руської правди»: Коротка Правда, Поширена Правда і Скорочена Правда. Насамперед, статті «Руської правди» дають достатньо повне уявлення про правову систему Київської Русі і доводять остаточне утвердження права. Невдовзі вона була доповнена «Правдою Ярославичів» синами Ярослава Мудрого – Святополком Ізяславовичем і Володимиром Мономахом.

Причинами появи «Руської Правди» зазвичай називають прагнення князя Ярослава обмежити язичницькі традиції у відповідності з християнськими цінностями. По суті, запровадження християнства Володимиром Великим у 988 р. і стало поштовхом до укладання цього правового збірника. Також основною причиною створення «Руської Правди» стала необхідність систематизувати усі правові документи та накази для формування законодавчої системи Русі.

Основний суб'єкт «Найдавнішої Правди» – муж (вільний чоловік). «Руська правда» Ярослава описує деякі категорії давньоруського (новгородського) суспільства:

- 1) русин – молодший княжий дружинник;
- 2) грідін – представник бойової дружини;
- 3) купчина – дружинник, який займався торгівлею;
- 4) ябетник – дружинник, пов'язаний із судовим процесом;
- 5) мечник – складальник штрафів;
- 6) ізгой – людина, яка втратила зв'язок з громадою;
- 7) словенин – житель Новгородської землі та звичайний житель.

Зобов'язальне право за «Руською Правдою» було зосереджено на зобов'язаннях за договорами і зобов'язаннях внаслідок заподіяння шкоди. Договори, як правило, укладалися усно і у присутності свідка або митника.

Шлюбно-сімейне право з прийняттям християнства стало вводити нові для народу поняття: моногамію, складність розлучення, безправність позашлюбних дітей, суворі покарання за позашлюбні зв'язки тощо. За церковним статутом князя Ярослава, моногамна сім'я стає об'єктом захисту з боку церкви.

Спадкове право зберігало багато рис патріархальних відносин, а також формувалося внаслідок появи приватної власності.

У кримінальному праві виділялися злочини і покарання. Усі незаконні діяння називалися «образою». Цікавим було те, що кримінальне правопорушення та цивільно-правове чітко не розрізнялися.

Отже, розквіт права Київської Русі був досить тісно пов'язаний з появою «Руської Правди», яка, по-перше, заклала основи нормативно-правової системи, а, по-друге, стала основним джерелом права східнослов'янської держави. Для сучасної історико-правової науки норми і положення цього документа являють неабияку цінність, оскільки надають досить повне уявлення про соціальне та економічне життя Київської Русі, а також традиції людей, що проживали в ті часи.

Мукосяєв І.О.

*Студент 5 групи 1 курсу факультету з
підготовки кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

СТВОРЕННЯ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ ПІД ЧАС ЛЮБЛІНСЬКОЇ УНІЇ

Перед тим як, як розповісти про створення Речі Посполитої, я хочу сказати декілька слів, чому я вибрав цю тему. Причина мого вибору в тому, що історія цієї держави, дуже сильно пов'язана з українським народом, адже після об'єднання Королівства Польського та Великого князівства Литовського майже вся територія України опинилася під владою Польщі, врешті-решт ця подія залишила відбиток, не тільки на нашій історії, а і на культурі і, майже,

на всіх сферах життя . І так, я хочу перейти до основної теми: “ Створення Речі Посполитої під час Люблінської унії “ .

Річ Посполита утворилась через об'єднання Великого князівства Литовського та Польського Королівства під час Люблінської унії 1569 року . А взагалі цей процес почався ще в 1385 році під час Кревської унії коли великий князь литовський Ягайло одружився на спадкоємиці польського престолу Ядвізі , тим самим об'єднав династії і Велике князівство Литовське хоч і стало формально васалом Польщі , але залишилося самостійною державою .

Щодо самої Люблінської унії , то перші переговори почалися 7 січня 1564року. Сам проект Польща надала Литві 11 січня того ж самого року, згідно з цим проектом у обох державах мав бути один король , одне право та суспільні урядовці. Пізніше цей проект було розглянуто на литовських сеймах у Бельську , Парчеві і Любліні. Литовські магнати не могли погодитися на всі пропозиції польської сторони . Через це король Сигізмунд II Август на 23 грудня 1568року скликав до Любліна сейм де приймали участь обидві сторони , а обговорення питань унії почалось 10 січня 1569 року , це проходило в умовах гострої боротьби прихильників різних моделей державного об'єднання. Польська сторона прагнула до інкорпорації Великого князівства Литовського , посилаючись на свої права щодо цих земель , у свою чергу литовська сторона наголошувала на збереженні суверенітету в межах майбутньої конфедерації. Через ці розбіжності 1березня 1569року литовська сторона , майже , у всьому складі покинула сейм. Після цих подій Сигізмунд II Август гарантував збереження і непорушність прав і привілеїв панівного класу і 9 березня за королівським наказом частина послів принесли клятву вірності . Врешті-решт після дискусій 28 червня 1569року між представниками обох сторін підписали угоду, 1 липня того ж року цю угоду роздільно затвердили представники Польщі та представники Литви , а 4 липня 1569 року угоду , формально , затвердив король .

Люблінська унія не відбулась безпричинно. По-перше наростала загроза з боку Російської держави та Османської імперії, а по-друге у кожної з двох держав були свої передумови для цього. Литва через програш у московсько-литовських війна опинилась у стані глибокої кризи, її також конче необхідно була військова підтримка з боку Польщі , саме це змусило Велике князівство Литовське погодитися на об'єднання , але магнати боялись , що можуть втратити становище , тому вони погодилися на підписання угоди тільки за умови існування власного сейму у державі. Польща у свою чергу хотіла скористатися становищем Литви у свою користь та поширити свій вплив на слов'янський схід , а польські магнати , і середня та дрібна шляхта хотіли отримати у володіння нові орні землі та нових закріпачених селян.

Згідно до угоди унії главою країни був король, який обирався на сеймі. Король відповідав за виконавчу гілку влади, виконувати обов'язки йому допомагали : великий маршалок ,надвірний маршалок , коронний канцлер і підканцлер , коронний підскарбій , коронний гетьман та референдарії . Вони , також , входили до складу спільного сенату . Спільний сенат був вищою палатою двопалатного вального сейму, в якій більшість були магнати .

В кінці хочеться зазначити , що Люблінська унія це подія колосального масштабу , адже після неї на карті Європи появилась могутня держава , яка могла стримувати агресію з боку Османської Імперії та Росії . Також, Речь Посполита потужним культурним центром і форпостом євроатлантичної цивілізації серед слов'ян та народів Прибалтики.

СПАДКУВАННЯ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ЗА ЛИТОВСЬКИМИ СТАТУТАМИ

Питання спадкування залишаються актуальними й до сьогоднішнього дня, оскільки воно безпосередньо пов'язане із власністю особи. З огляду на це, ще з давніх часів порядок спадкування та всі інші, пов'язані з ним моменти щодо обсягу майна, особи, до якої має перейти майно, перебувають у центрі уваги як людини, так і держави. Так як Україна є спадкоємицею правового надбання, котре формувалося на українських землях, то сучасне вітчизняне право сягає своїм корінням джерел права Руської держави, Великого князівства Литовського, Речі Посполитої.

Детальніше слід зупинитися саме на Великому князівстві Литовському, оскільки в межах саме його правової системи, спадкове право сформувалося як самостійний інститут цивільного права, а точніше – в той час, коли були прийняті Литовські статuti, в яких закріпилися відповідні норми спадкового права. Питання, які стосувалися спадкування майна, отримали доволі детальну правову регламентацію в Литовських статутах, саме тому воно і виокремилося в самостійний правовий інститут.

Завдяки систематичному розвитку даного інституту вже у Третньому Литовському статуті 1588 року було регламентовано положення щодо принципів, умов та порядку спадкування майна, які загалом склали 32 статті.

Як і в сучасному спадковому праві, у Литовських статутах спадкування поділялося на два види, а саме: за заповітом та за законом. В свою чергу, спадкування за законом відбувалося згідно черги спадкоємців, що також визначено сучасним законодавством.

Перший Литовський статут 1529 року передбачав, що у разі спадкування за законом, спадкоємцями визнавалися діти, брати, сестри, батьки, а також інші кровні родичі. Найбільш розвинутим став артикул 15 IV розділу, котрий встановив отримання рівних прав на частку батьківського майна дітьми від першої, другої, третьої та усіх подальших дружин. [2, с.232]

Як і сьогодні, Литовські статuti передбачили також і виключення осіб з кола спадкоємців за законом, до таких належали: діти державних злочинців; вдова – шляхтанка, яка без згоди своїх найближчих родичів вийшла заміж за людину, яка є представником непривілейованого стану; дочка, котра вийшла заміж без отримання згоди батьків; син, що вдарив або образив батька; та інші категорії осіб.

Другим видом спадкування, якому надавалася перевага, було спадкування за заповітом.

Перший Литовський статут не приділив достатньої уваги саме даному виду, виділивши лише декілька статей цьому питанню. Більш об'ємно спадкування за заповітом було закріплено Другим Литовським статутом, котрий вже містив, на відміну від Першого, розділ VIII «Про заповіти» та Третім Литовським статутом.

Вище зазначені обмеження пояснюються тим, що кожний наступний новий власник вотчини мав продовжувати виконання обов'язків, оскільки вона була отримана попередніми спадкодавцями від князя за військову службу. Таке обмеження виконувало так би мовити захисну функцію, котра полягала у захисті прав дітей спадкодавця, та гарантуванні того, що державна служба буде функціонувати стабільно.

Отже, положення спадкового права, закріплені у трьох редакціях Литовських статутів виконали основоположну роль, виступивши фундаментом та точкою відліку для подальшого

розвитку даного інституту і формування в майбутньому законодавства у даній сфері правовідносин. Так, Перший Литовський статут 1529 року закріпив поділ спадкування на види, визначив обставини, за наявності яких, особи усувалися від права спадкування. Другий та Третій статут створили досить стійку законодавчу основу для реалізації суб'єктами спадкового права своїх прав та обов'язків. Як висновок, Литовські статuti своїм розвитком та рівнем правового регулювання завдячили римському приватному праву, й у поєднанні з наступним прогресивним удосконаленням давньоукраїнського права, виступили передумовою існування сучасного розвиненого законодавства у даній сфері правовідносин.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Історія держави і права України. -У 2-х ч. -4.1 /А.И. Рогожин. М.М. Страхов, В.Д. Гончаренко та ін.; За ред. А.Й. Рогожина -К.: Ін Юре, 19%. -368 с.
2. Статути Великого князівства Литовського: У 3-х томах. -Т.3. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: У 2-х кн. -Кн.1 /За ред. С. Ківалова, П. Музиченька, А.Панькова -Одеса: Юридична література, 2002. -464 с
3. Історія держави і права України: підручн./ [керівн. авт.кол. А. Чайковський, В.Батрименко, Л.Зайцев, О.Копиленко та ін.; за ред. А. Чайковського]. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 512с.
4. Добров О. Право необхідного спадкування за Литовським статутом/ О. Добров // Праці комісії для виучування історії західно – руського та вкраїнського права. – К., 1925. – Вип.1. – С. 82-89.

*Немеш Кристина Олександрівна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Студентка 1 курсу, 9 групи,
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України*

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ЖІНКИ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ

Для характеристики правового становища жінки в Київській Русі, спочатку потрібно зазначити, що, оскільки держава існувала не одне століття, то і становище жінок змінювалося протягом великого проміжку часу. Також суттєві розбіжності існували і у відношенні до дівчини зі звичайної родини, і дівчини зі знатного роду. Одна з наймогутніших держав свого часу вирізнялася своєю культурою і особливим життєвим укладом [1,ст.121]. Досліджуючи роль та місце жінок в часи існування Київської Русі, можна зробити висновок, звідки в нашій культурі образ жінки-матері, берегині, яка знаходиться "за чоловіком"- господарем родини і дому.

Оскільки правовий статус включає в себе права та обов'язки суб'єкта, то для характеристики статусу жінки в Київській Русі потрібно брати до уваги нормативно-правові акти держави, а також інші письмові джерела. В різноманітних працях і літописах того часу досить рідко згадувалося про місце жінки у суспільстві, частіше вони розглядалися як доповнення чоловіка. Тому висновки можна робити в більшій мірі лише спираючись на звичаї і норми звичаєвого права. Загалом, жінки мали обмежену кількість прав і ніколи не були повністю самостійні у своїй дієздатності [2, ст.76].

До заміжжя, донька повинна була повністю підпорядковуватися батькові, а після того як її віддадуть заміж - чоловікові. Жінка як берегиня домашнього вогнища - такий образ міцно укріпився в українській культурі, але, якщо дослідити його зміст, то частково можна з'ясувати

і положення жінки в родині. Деспотичні патріархальні порядки суттєво впливали на відношення між членами родини: якщо по відношенню до князя "господаря" чоловік був холопом, то вдома він набував статусу государя у власному домі, внаслідок чого склалися відносини, в яких жінка не могла без дозволу чоловіка виходити з дому, ходити до церкви, приймати та дарувати подарунки [3, ст.324].

Оскільки жінка займала досить безправне положення в родині, то і працювала достатньо важко: спочатку для своєї родини, а потім для родини чоловіка. Нерідко чоловік міг підняти руку на дружину, а нормами звичаєвого права за це відповідальності не передбачалося.

Показовим є той факт, що в домонгольській Київській Русі жінка володіла цілою низкою прав: вона могла успадковувати майно батька до виходу заміж, нормативно закріплювалися дуже високі штрафи за зґвалтування чи образу "сороміцькими" словами [4, ст.513].

Справжню дієздатність жінка набувала після смерті чоловіка, оскільки ставали повноправними господарями в домі, до того ж вдови користувалися великою повагою в суспільстві. Та все одно, за всіх часів, на жінок традиційно лежить відповідальність за ведення домашнього господарства, виховання дітей та догляд за чоловіком [5, ст.91].

Незважаючи на досить важке правове становище жінки в період існування Київської Русі, говорити про приниження її статусу не можна, оскільки навіть на прикладі відношення князів до своїх дружин можна зробити висновок, що жінка в родині займала важливе значення і хоча чоловік був "над" усією родиною, дружина була її центром.

Науковий керівник - Булгаков Артур Олександрович

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Міхневич В. Русская женщина XVIII столетия. М., 1990. Пушкирева Н.Л. Женщины Древней Руси. М., 1989
2. Русский народ. Его обычаи, предания, суеверия и поэзия. Ростов-на-Дону, 1996
3. Волошина Т.А., Астахов С.И. Языковая мифология славян. Ростов-на-Дону, 1996
4. Новий довідник: Історія України. - К.: ТОВ "КАЗКА", 2005 - 736 с.
5. Історія України. А.В. Воронянський. Навчальний посібник. Харків "Парус" 2006

*Мерник Анастасія,
асистент кафедри теорії і філософії права
Національного юридичного університету
України імені Ярослава Мудрого*

*Нечипоренко Софія,
студентка факультету адвокатури
Національний юридичний університету
України імені Ярослава Мудрого*

ЗАХИСТ ВІД ГЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ В УКРАЇНІ

Дискримінація сьогодні є негативним соціальним явищем, що може торкнутися кожного з нас, незалежно від віку, статі чи стану здоров'я, політичної та релігійної приналежності. Стаття 24 Конституції України [1] закріплює: «Громадяни мають рівні права та свободи та є рівними перед законом». Тобто з ніяких причин та обставин не може бути встановлено привілеїв та обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичної чи релігійної

приналежності, статі, соціального та етнічного походження, майнового стану, за мовними ознаками, місцем проживання уподобаннями, смаками та іншими ознаками.

Що стосується гендерної дискримінації, то це – дискримінація за статевою ознакою, де одній статі віддається перевага над іншою. На прикладі українського суспільства можна спостерігати елементи гендерної дискримінації жінок.

Однією з причин дискримінації жінок у суспільстві є декларативність законодавчих гарантій в сфері гендерної рівності, закріплених у профільних законах України: «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [2], «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [3], «Про запобігання та протидії домашньому насильству» [4].

О. Уварова виділила можливі причини дискримінації жінок у суспільстві, серед яких наступні: низька обізнаність жінок у своїх правах (особливо у сільській місцевості), невміння представників юридичної професії проаналізувати той чи інший проступок зв'язаний з гендерною дискримінацією, а також сприймання текстів міжнародних документів як щось абстрактне, що не пропонує практичних можливостей та перспектив для вирішення реальних життєвих ситуацій [5].

Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» [2] є першим спеціальним нормативно-правовим актом, що закріпив основні принципи рівності за статевою ознакою. Його основна мета – це досягнення рівноправного становища жінок і чоловіків у суспільстві, а також ліквідація дискримінації за гендерною ознакою шляхом правового забезпечення рівних прав та свобод, застосування особливих та спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення нерівноправних дій між жінками та чоловіками.

Одним з ефективних заходів, прийнятих Кабінетом Міністрів України, щодо реалізації гарантій рівності прав, свобод та можливостей жінок та чоловіків є проведення гендерно-правової експертизи законодавчих нормативно-правових актів. Ця експертиза є обов'язковою щодо усіх законів, є довгостроковою за часом та дієвою за наслідками, бо прийняті таким чином акти забезпечують рівноправне (гендерне) моделювання способу життя українського суспільства, визначає основні напрями проведення державою гендерної політики для рівного становища жінок та чоловіків у своїх правах та можливостях. Окрім експертизи дієвим механізмом реалізації гарантій рівності прав, свобод та можливостей жінок та чоловіків можуть стати відповідні інституції громадянського суспільства, що залучають активістів для обізнаності українського народу у свої правах та можливостей.

Для нашого суспільства є важливим ліквідація гендерної дискримінації, бо це крок у майбутнє – стати правовою, демократичною, сучасною та модернізованою країною, де гендерні права будуть захищатися державною, а найголовніше, щоб кожен громадянин розумів, що його права не просто задекларовані у нормативно-правових актах, а дійсно йому належать з народження і ніхто не зможе їх відмінити або порушити.

Отже, елементи захисту від гендерної дискримінації існують в правовій системі України. Закріплення гарантій недопущення дискримінації жінок у чинних нормативно-правових актах України, проведення гендерно-правової експертизи законів України, утворення та функціонування відповідних інституцій громадянського суспільства створює передумови для ліквідації нерівностей прав та можливостей жінки та чоловіка в нашій країні.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР, редакцією станом на 01.01.2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>

2. Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 №2866-IV, поточна редакція – Редакція від 07.01.2018, підстава - 2229-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
3. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України 06.09.2012 № 5207-VI, поточна редакція – Редакція від 30.05.2014, підстава - 1263-VII
4. Про запобігання та протидія домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 №2229-VIII, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава - 2671-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
5. Уварова О.О. Права жінок і гендерна рівність в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://helsinki.org.ua/prava-zhinok-i-henderna-rivnist-v-ukrajini-o-uvarova/>

*Нечипоренко Софія Михайлівна
студентки 1 курсу 9 групи
факультету адвокатури
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ – САМОСТІЙНИЙ ДЕРЖАВНИЦЬКИЙ ШЛЯХ

У 1991 році, у серпні місяці, 24 числа урочисто відбулося святкування Дня Незалежності України після позачергової сесії Верховної Ради України, яка прийняла Постанову та Акт проголошення незалежності України.

Ця подія стала для України новою сторінкою у її житті, але чого це коштувало. Зануримося на декілька місяців раніше. Радянська влада на той момент ще мала фізичну військову силу, але не наважилася брати силою, бо в разі такого, втратила б усі рештки легітимності.

Події 1989-91 рр. показали, що світ готовий відвернутися від радянської влади та створити власні незалежні держави без тоталітарного контролю – на принципах демократії (Грузія та Румунія у 1989-му, Литва на початку 1991-го). Отже, хапаючись за останню надію, «Кремль» пропонував концепцію оновлення та домовленостей.

Наслідком став Всесоюзний референдум у березні 1991р., де постало наступне питання: «Чи згодні Ви з тим, що Україна має бути у складі Союзу радянських суверенних держав на засадах декларації про Суверенітет України?» Одночасно з цією подією три галицькі області (Тернопільська, Івано-Франківська та Львівська) також виступили на референдумі, але зі своїм питанням, котре вони сформували в дусі демократії та зміст якого був значно чіткішим, ніж у кремлівських очільників: «Чи хочете Ви, щоб Україна стала незалежною державною, яка самостійно вирішує усі питання внутрішньою та зовнішньої політики, забезпечує рівні права громадянам незалежно від національної та релігійної спрямованості?»

Референдум принципово нічого не вирішив, результати були спірними: за збереження Радянського Союзу проголосували 70%, за Союз на засадах Декларації про Суверенітет України – 80%, і такий же самий відсоток галичан проголосувало за незалежність.

Унаслідок плебісциту кожен хоч і отримав бажане і концепція Михайла Горбачова начебто й отримала підтримку більшості населення, але вона зовсім не сподобалася жодній зі сторін.

Комуністи насправді ж хотіли повернути «єдину та неділиму країну» звісно ж, знов з тоталітарним режимом, без усілякого послаблення й почали організовувати переворот, що був здійснений у серпні 1991 року. Він повинен був врятувати їх, але, навпаки, добив. Цим

скористалася партія демократів. Вони винесли на опитування у парламент до порядку денного питання, обговорення якого вони й мріяти не могли ще декілька місяців тому.

Перший варіант історичного документа, укладеного 24 серпня, зазнав значних змін, був іменований Універсалом та укладений Левком Лук'яненком. Цим намагалися показати його значущість, пов'язану з добою Українською Центральною Радою та відродження національного духу. Головною ідеєю було не проголошення, а відновлення незалежності, яка була укладена ще у січні 1918 року за IV Універсалом УЦР. Але, як нам добре відомо, під час обговорення назви документа усі ці підґрунтя зникли, а у сучасному вигляді він має назву «Акт проголошення незалежності України». Концепція домовленості, насамперед, була важливою частиною, для того щоб отримати якомога більше голосів.

Науковий керівник: Лісогорова Катерина Миколаївна

доцент кафедри історії держави та права України і зарубіжних країн

ННУ ім. Ярослава Мудрого

Олійников І.В.,

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,

**Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України,**

1 курс, 9 група

РОЗВИТОК МАЙНОВИХ ВІДНОСИН ПІД ЧАС ПРАВЛІННЯ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Питання розвитку майнових відносин ще за часів давньоруської держави є дуже актуальною темою, бо ця правова спадщина, залишена нам за часів існування Київської Русі, являє собою важливе підґрунтя, за яким формувалася майбутня українська держава.

Під час правління Ярослава Мудрого — великого князя Київської Русі, значного розвитку набуває приватна власність, яка потребувала регулювання відносин в економічній сфері суспільного життя у зв'язку із виникненням майнової нерівності, земельної власності та боярської верхівки.

Вирішенням питання регулювання цих відносин стало створення найбільш значущою пам'ятки давньоруського права — Руської Правди. Вона була першим кодифікованим збірником та являла собою дуже важливе джерело ранньофеодального права.

Аналізуючи статті Руської Правди, можемо побачити, що не було загального терміну, який визначав би право власності, так само, як і чітко не перелічувалося коло суб'єктів відносин. Також не були чітко окресленими підстави набуття власності, але, спираючись на характерні риси розвитку тогочасного суспільства, можна зробити висновок, що у земельному праві, серед підстав набуття власності переважало освоєння нових земель та дарування певних земельних наділів представникам вищого класу суспільства. Хоча історик Черепнин Л.В. вважає, що всі земельні наділи належали князю, а інші були лише тимчасовими користувачами цих наділів. [2,129].

Загалом до суб'єктів відносин належали: бояри, духовенство, князі, купці, смерди, ремісники. Закупи також могли виступати суб'єктами права власності, бо вони були наділені правом відлучитися з двору господаря для відпрацювання свого боргу. Не були суб'єктами холопи та челядь. Безсумнівно, що швидкий економічний розвиток держави та значна кількість представників панівної верхівки свідчать про те, що потрібно було надати можновладцям того часу захист їх приватної власності.

Об'єктами договору “купівлі-продажу” за Руською Правдою визначалося лише рухоме майно, наприклад: кінь, одяг, худоба тощо. Яскравим прикладом цього є стаття 13 Короткої редакції Руської Правди *“Аще поиметь кто чюжъ конь, либо оружие, либо порт, а познаешь в своем мире, то взяти ему свое, а 3 гривне за обиду”* [3,9]. Щодо нерухомого майна, то звід законів не визначає його, як предмет договору.

Цікавим є той факт, що законодавець розрізняє право володіння та право власності у статтях 13 та 14 Короткої редакції. Дослідник Іванов В. М. зазначає, що існували певні положення, що регулювали порядок купівлі-продажу, повернення речі справжньому власникові з неправомірного володіння, позики. Отже, враховуючи ці фактори, він стверджує про застосування в давньоруській державі інститутів права володіння та права власності [4,50].

На основі вищесказаного, ми можемо констатувати, що у часи давньоруської держави майнові відносини регулювалися переважно Руською Правдою на високому для того часу рівні. А саме Ярославом Мудрим було покладено значущий фундамент, який дав основу для подальшого розвитку майнових відносин серед різних верств суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посіб. / Упоряд.: А. С. Чайковський (кер.), О. Л. Копиленко, В. М. Кривоніс, В. В. Свистунов, Г. І. Трофанчук. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 656 с. – С. 18.
2. Новосельцев А.П., Пашуто В.Т., Черепнин Л.В.. Пути развития феодализма: (Закавказье, Сред. Азия, Русь, Прибалтика) / АН СССР. Ин-т истории СССР. – Москва: Наука, 1972. – 338 с.: схем. – Список лит. в примеч.: с. 325-326. – Указ. имен: с. 327-336
3. «Правда Руська» Ярослава Мудрого: початок вітчизняного законодавства: навч. посіб. / уклад.: Г. Г. Демиденко, В. М. Єрмолаєв; вступ. сл. В. Я. Тація. – 2-ге вид., змін. та допов. – Харків: Право, 2017. – 392 с.: іл
4. Іванов В. М. Історія держави і права України. Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2003. – 416 с. – С. 50.

*Папакиця Ірина Валеріївна
студентка 1 курсу Інституту прокуратури та
кримінальної юстиції
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

МАГДЕБУРЗЬКЕ ПРАВО МІСТА КИЄВА

Князівська влада в місті Києві була остаточно ліквідована у 1471 році. До 1569 року містом правлять воєводи великого князя литовського. У 1494 році Києву, як компенсацію за втрачене автономне князівство, було надано міське управління за німецьким (магдебурзьким) правом. “Уставна грамота” 1494 року, видана місту Києву великим литовським князем Олександром значно обмежувала права воєвод, які призначались князем, і розширювала права громадян міста. Надання Києву магдебурзького права в повному обсязі відбулося у 1498-1499 роках.

Магдебурзьке право (в деяких історичних документах – німецьке або саксонське право) передбачало надання громаді міста права запровадити систему міського самоврядування на зразок управління німецьким містом Магдебургом. За магдебурзьким правом громада міста була зобов'язана платити податки до королівської скарбниці і взамін могла самостійно вирішувати питання внутрішнього управління.

Слід зазначити, що більшість українських міст мали неповний його варіант і лише Львів, Київ і Кам'янець користувалися повним правом самоврядування. Надання магдебурзького права означало новий етап у розвитку місцевого самоврядування в місті Києві – європеїзація міського управління на зразок західноєвропейських міст.

Норми магдебурзького права врегульовували низку правовідносин. У сфері суспільно-правових відносин це право регламентувало права міських станів – купців і ремісників. У сфері управління – звільняло міста від управління феодалів і визначало порядок обрання і функції органів міського самоврядування. У судовій сфері – регламентувало порядок судочинства, визначало заходи кримінального покарання. У корпоративному праві – регламентувало внутрішню статутну діяльність купецьких корпорацій, ремісничих цехів. Магдебурзьке право врегульовувало правовідносини у сфері торгівлі, ним регулювалися питання оцінки й успадкування майна тощо.

Міщанство переводилося на окремий суспільний стан, який мав свої органи самоврядування, а міста мали податковий і судовий імунітет, право власності на землю, торговельні пільги, звільнялися від феодалських повинностей. Магдебурзьке право встановлювало порядок обрання влади, регламентувало функції посадовців, основні норми карного й цивільного законодавства, правила судочинства й оподатковування. Мешканці міст, на території яких діяло магдебурзьке право, були юридично вільними. В залежності від статусу, міста звільнялися від судової та адміністративної великодержавної влади, або влади власника міста та повинностей на його користь. Мешканці міст отримували право вільної торгівлі, збирання прибутків. Всі доходи поступали в міську скриню, з якої йшла плата за магдебурзьке право, вносились податки, покривались різні витрати. Міста могли мати власну казну, млин, воскобійні, броварні, солодовні, перевози, громадську лазню, шинок, які передавали в наймання. Міська скарбниця Києва наповнювалась, насамперед, за рахунок податків (з купців та ремісників), чинних мит, оренди міського майна. Привілеї звільняли міщан від обов'язку щодо примусових робіт, окремих повинностей, утримання гінців і послів, від обов'язку виставляти на замку сторожу тощо. Містам надавалося право побудови будинку для магістрату, на нижніх поверхах якого дозволялось мати крамниці. У крупних містах був гостинний двір для купців, які здійснювали оптові операції. У Києві дозволялося двічі на рік проводити ярмарки.

На Подолі знаходилась ратуша, де розміщався магістрат – орган міського самоврядування, який складався із двох колегій – ради (адміністративний орган) та лави (судовий орган). Раду магістрату очолював бурмістр, колегію лавників – вїйт.

Магістрат був виборчим органом. Право бути обраними до магістрату мали жителі міста “добрі, розумні, осілі в місті, віком від 25 до 70 років, не дуже багаті і не дуже бідні, з доброю славою, законороджені, охороняючі справедливість та правду, такі, що не мають жадібності та злості, не лихварі, не двосжонці тощо”.

Магістрат відав усіма міськими справами – адміністративними, фінансовими, господарськими, правовими, судовими, військовими тощо; мав свого зодчого (архітектора), міську охорону, а також власні збройні підрозділи. Так, місто Київ мало свою кавалерію під назвою “Золота корогва”. Київський магістрат регулював ціни на всі споживчі товари і крам, карав перекупників, контролював точність ваг і мір, забороняв азартні ігри, заарештовував волоцюг та жебраків; утримував міську лікарню, народне училище, віспаний будинок, пожежну команду та міських музик. Магістрат щорічно звітував перед громадою про прибутки та видатки міста.

Правовими наслідками отримання Києвом магдебурзького права стали: відміна звичаєвого народного (копного) права, обмеження прав місцевої державної адміністрації (воєвод, намісників тощо), обрання власного органу міського самоврядування – магістрату.

Магдебурзьке право, яке було основою місцевого самоврядування міста Києва впродовж 340 років, було ліквідовано 1834 року, коли імператор Микола I своїм указом остаточно ліквідував права і привілеї міста і передав міське управління у відання Думи.

*Пиган Станіслав Васильович
Студент 1 курсу 9 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

СЕВЕРИН АНТОНІЙ (ЙОСИПОВИЧ) ПОТОЦЬКИЙ І ЙОГО ВПЛИВ НА СТВОРЕННЯ УНІВЕРСИТЕТУ В ХАРКОВІ

Досить тривалий час українські землі знаходилися у складі Російської імперії і це зумовило дуже тісний зв'язок між розвитком культур українського та російського народів та власне їх історій загалом. Отож, XIX століття від самого свого початку в історії Російської імперії було ознаменовано реформами в сфері освіти. Деякі дослідники, якщо не більшість, схильні вважати, що на цей час, власне, припадає створення системи освіти як такої взагалі. Тобто, саме на початку XIX ст. починається становлення системи освіти шляхом її вирізнення з-поміж інших систем суспільного розвитку.

Становлення Харкова як центру Слобожанщини багато в чому пов'язане з розвитком освіти. 24 січня 1803 року було створено Харківський навчальний округ і разом з тим, у той же день, указом Олександра I опікуном цього округу було призначено Северина Антонія Потоцького. На момент зайняття цієї посади йому було сорок два роки, до того ж у цей час в Російській імперії вже існувало три університети, а саме: Віленський, Московський та Дерптський. Міністерство народної освіти планувало побудувати університети в Петербурзі, Казані, Харкові та деяких інших містах, однак через брак коштів та кваліфікованих кадрів цей список довелося дещо скоротити. Потоцький вдало користувався своїм наближенням до Олександра I, а тому усіляко намагався переконати його, що в столиці і так достатньо закладів для освіти. До речі, він був не єдиним хто намагався протестувати проти побудови нового університету у Санкт-Петербурзі. Таким був і Василь Каразін, ім'ям якого пізніше і буде названий цей університет. І зрештою їм це вдалося.

17(29) січня 1805 року царем був підписаний указ про відкриття Імператорського університету в місті Харків. Пізніше сам Потоцький у своїй промові так коментував цю подію: “В настоящее время при быстрых успехах человеческого ума во всех родах знаний, каждый народ должен напрягать все свои силы, чтобы по крайней мере не отстать от других, если уже не может быть впереди: остановиться – значит то же, что подаваться назад и приближаться к прежнему ничтожеству. Останавливаться возможно только в деле завоеваний, но не в науках, искусствах, технических знаниях и вообще культуре – никогда”.[1]

Власне, у витоків цього університету стояло троє осіб. За рекомендацією графа Потоцького створення умов для відкриття університету було покладено на плечі Іллі Федоровича Тимковського та Василя Назаровича Каразіна. Вони відразу розподілили між собою функції. Оскільки з їхнього кола Каразін був єдиним корінним харків'янином, то він опікувався збиранням коштів з місцевої знаті для майбутнього університету. За його ж зусиль

тодішній губернатор Харкова поступився своєю резиденцією та канцелярією на користь майбутнього університету.

Ілля Федорович опікувався облаштуванням кабінетів, аудиторій та корпусів. Він мав дбати про належний вигляд гуртожитків та лабораторій.

Що ж стосується Северина Потоцького, то його вклад у розвиток університету просто неймовірний. Найважливішою його заслугою є підбір кваліфікованих кадрів. Перебуваючи на кордоні він запрошував різних професорів з Європи, переважно німців. Це була основа викладацького складу, яка знайомила студентів не тільки зі своєю наукою, а й з культурою Західної Європи.

Крім запрошення західноєвропейських викладачів Потоцький опікувався забезпеченням університету усім необхідним. Загалом на потреби університету він пожертвував близько двох тисяч книжок, цінну колекцію стародавніх монет (820 срібних та 20 золотих), декілька картин, електричну машинку, зразки мінералів, різні колекції предметів та багато чого іншого. А особливої уваги заслуговує його інтерес до ботанічного саду університету. Він усіляко намагався розвивати його, за його ініціативи до саду доставляли рідкісні саджанці.

Северин Йосипович Потоцький усіляко намагався сприяти поширенню освіти як у Харкові, так і в усьому окрузі. Він робив все для того, щоб залучити молодь до навчання і підвищити її освітній рівень. Потоцький був першим опікуном Харківського округу і віддав цій справі чотирнадцять років свого життя. Він сумлінно виконував усе що від нього вимагалось, ба навіть більше. Його можна назвати ідеальним опікуном університету та округу в цілому. Його внесок у розвиток освіти в Харкові важко переоцінити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Потоцький Северин Осипович // Попечители Харьковского учебного округа / Б. П. Зайцев, С. И. Посохов. – Харьков, 2000. – С. 16–21 : портр.
2. Газета “ZN,UA” / Віктор Меліхов, №36 «ДЗЕРКАЛО ТИЖНЯ. УКРАЇНА» : “Пам’ять, яку повернули”
3. Вікіпедія: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (https://uk.wikipedia.org/wiki/Харківський_національний_університет_імені_В._Н._Каразіна)

***Науковий керівник:** Лісогорова Катерина Миколаївна, доцент кафедри історії держави та права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

***Пілішенко Софія Олексіївна**
студентки 1 курсу 10 групи
факультету адвокатури
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ГЕНОЦИД КОМУНІСТИЧНОГО РЕЖИМУ ПРОТИ УКРАЇНЦІВ

Насамперед, треба почати з того, що геноцид – це дії, вчинені з метою знищити, повністю або частково, будь-яку національну, расову чи релігійну групу шляхом убивства членів такої групи, а також навмисного створення життєвих умов, які призводять до тотального або часткового знищення їх фізично.

Геноцид – це злочин проти людяності. Закон України від 28.11.2006 року «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні» - перший нормативно-правовий акт, де офіційно Голодомор визначається актом геноциду українського народу. У 1948 році Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято Конвенцію про запобігання злочину геноциду та покарання

за нього. Вона закріплює правове визначення геноциду, яке стало довговічною роботою польського юриста та основоположника поняття «геноцид» Рафаеля Лемкіна. На сьогодні Конвенцію ратифікували 144 держави світу, серед яких і Україні.

Голод 1921-1923 років, репресії 1937-1938 років, голод 1946-1947 років – жодну з цих подій неможливо порівняти з тими стражданнями і муками, що відбувалися під час Голодомору 1932-1933 років.

Геноцид був спрямований на те, щоб знищити українців та ліквідувати остаточні спроби українського народу боротися за самостійну та незалежну Українську державу.

У 20-х рр. XX століття на українських землях почався український визвольний рух, котрий ставив перед собою мету, яка передбачала поновлення української незалежності. Але, для радянських керівників це було загрозою, бо означало, що їх влада може похитнутися. СРСР боявся втратити Україну як головний ресурс, без якого побудова могутньої, ідеальної та індустріальної держави, здатної завоювати світ, залишилась би тільки мрією.

Після повалення УНР на території України почалася жорстока репресивна політика. Одним із головних елементів цієї політики була колективізація. Селян заганяли в колгоспи, а після їх завершення формування вони повинні були здавати хліб, зерно та іншу продукцію. Це призвело до дефіциту виробництва продуктів.

ЦВК та Раднарком СРСР видав спеціальну постанову 07.08. 1932 року «Про охорону майна державних підприємств колгоспів і кооперацій та зміцнення суспільної (соціалістичної) власності» відому як «Закон про п'ять колосків», яка вводила кримінальну відповідальність навіть на невелику крадіжку колгоспного майна. За це несли таке покарання як розстріл або ув'язнення понад 10 років. Наслідки призвели до голоду та мільйонів смертей українського народу.

Геноцид української нації здійснювався такими заходами: заборонялося виїжджати за межі України; постійні вилучення харчів, одягу, майна; посилення репресій на всіх, хто чинив опір проти радянської влади. Головною рисою було те, що комуністичний режим усіма способами намагався приховати інформацію про Голодомор. І, коли все ж таки ця інформація потрапила у світ, багато країн пропонували свою допомогу, але радянський уряд відмовив.

Радянський партійний і державний діяч Мендель Хатаєвич, другий секретар ЦК КПРС, відповідальний за виконання хлібозаготівель у Харківській області, охарактеризував ситуацію під час Голодомору так: «Між селянами і нашою владою точиться жорстока боротьба. Це боротьба на смерть. Цей рік став випробуванням нашої сили і їхньої витривалості. Голод довів їм, хто тут хазяїн. Він коштував мільйони життів, але колгоспна система буде існувати завжди. Ми виграли війну».

Все це говорить про те, що радянська влада протягом 1932-1933 років навмисно створила Голодомор, який був спрямований на знищення більшої частини українського населення. Тому, відповідно до міжнародного права, таке діяння становить склад злочину геноциду.

Комуністичний режим був спрямований на соціальну і економічно ідеальну державу, де панувала б рівність та справедливість, усі потрібні умови для життя людей, а також малося б на увазі те, що не повинно бути бідного чи багатого класу. Однак, у підсумку, сутність комунізму полягала у поневоленні та залякуванні народу під контролем Радянського Союзу.

ОСНОВНІ РИСИ ТА ПРИНЦИПИ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ В ГЕТЬМАНЩИНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТОЛІТТЯ

Як і в другій половині XVII ст., так і в сучасності, для Української держави головним завданням залишається побудова дієвої системи судочинства, яка б могла через повний розгляд справ реалізувати принцип «верховенства права».

Процес судочинства другої половини XVII ст. мав типові риси. По-перше, судочинство було тісно пов'язане з матеріальним правом. Не дивлячись на те, що норми процесуального права містились у збірниках матеріального права, проте викладені вони були лише в окремих розділах, навіть паралельно з нормами матеріального права.

Як у кримінальних, так і в цивільних справах, провадження здійснювалося за однаковою процедурою. Це обґрунтовується тим, що кримінальні та цивільні справи мали приватноправовий характер.

Для того, щоб розпочати судовий процес у кримінальних та цивільних справах, потрібна була скарга потерпілого. Провадження могло закінчуватися мировою угодою. Потерпіла сторона могла відмовитися від позову. Важливого значення надавалося задоволенню матеріальних потреб потерпілому в і кримінальному, і в цивільному судочинстві.

Однак були й деякі відмінності. Наприклад, у кримінальній справі проти відповідача могли бути застосовані катування, чого не передбачалося у цивільному судочинстві.

Судовий процес вважався особистою справою сторін. Керівна роль належала суду. Потерпілий мав право затримати злочинця, схопленого на місці злочину, та відвести його до суду. У разі опору злочинця, можна було застосовувати зброю. За бажанням потерпілого, якщо йому відшкодували збитки, злочинця не карали.

Судочинство за часів Гетьманщини побудоване на певних демократичних принципах, які подібні до сучасних принципів судочинства.

Одним із принципів судочинства в Гетьманщині був принцип змагальності. Судовий процес був контрадикторним. У судовому розгляді участь брали дві сторони: сторона захисту та сторона обвинувачення. Для провадження кримінальної справи був потрібний приватний обвинувач. Позивачем могла бути кожна особа, яка у визначеному порядку вказала на підозрювану особу та заявила про своє бажання розслідувати злочин.

Ще одним принципом був принцип диспозитивності. Він полягав у тому, що потерпілий сам міг вирішувати, подавати скаргу чи ні. Також він міг відмовитися від свого обвинувачення. Під час судового процесу, сторони могли дійти миру.

Наступним є принцип безпосередності. Присутність сторін та свідків на судовому засіданні вважалася обов'язковою. На основі особистої участі або особистого спостереження фактів, які пов'язані із розглядом справи, вони повинні були давати свідчення. Суд був зобов'язаним провести допит, оглянути документи, тілесні ушкодження та речові докази. Рішення приймалося на основі фактів, з якими судді напряду ознайомились.

Характерним принципом судочинства був принцип усності процесу. Позивачі нерідко усно подавали скарги, учасники процесу також виступали усно. Їх доводи записувалися до судової книги.

Принцип гласності судового розгляду означав, що під час розгляду справи, в суді мали право бути присутніми всі правоздатні громадяни. Судовий процес часів Гетьманщини характеризувався багатолюдністю та публічністю, правосуддя вважалося всенародним актом. Кожен із присутніх міг без виклику повідомити суд, що йому відомо про певну справу.

Наступним принципом є принцип колегіального розв'язання справ. Усі справи вирішувалися колегією осіб, наділених правом юрисдикції. Це запобігало зловживанням владою та допомагало прийняттю демократичних рішень.

Принцип виборності суддів полягав у тому, що судді обирались безпосередньо народом на радах.

Мова судочинства. Українська мова була неофіційною мовою судового процесу. На Правобережжі він проводився польською мовою, на Лівобережній Україні вживались старослов'янські терміни.

Ще одним є принцип апеляційного оскарження судових рішень. Сторона, не задоволена рішенням суду, мала право подати скаргу до вищої судової інстанції. Рішення суду, що не набрало законної сили, могло бути оскарженим. Підставами для відміни постанов були: необґрунтованість вироку, неправильне застосування або порушення норм процесуального чи матеріального права.

Судові особи. На посаду судді допускалися лише ті особи, які досягли 21 року та не були старші за 70-75 років. Рішення вони повинні були ухвалювати відповідно до доказів, обставин, покарання призначати згідно праву. Судді не мали права розглядати ті справи, де самі виступали стороною.

Важливою судовою особою був писар, який займався збиранням документів, веденням реєстрів, складанням вироків. Ним могла бути лише юридично грамотна та освічена особа.

Учасники процесу. Процесуальну правоздатність мали всі особи, крім «проклятих», невільників та «безчесних». Не мали процесуальної дієздатності наступні особи: неповнолітні, глухі, німі, сліпі, психічно хворі. Їх представляли заступники. Представництва потребували також і жінки. У другій половині XVII ст. у Гетьманщині інституту адвокатури та посади державного обвинувача ще не було.

Доказове право. Серед джерел доказів, які визнавалися законодавством були: присяга, документи, показання свідків, визнання «оскарженого», пояснення сторін, речові докази, допити на муках. Визнання оскарженим своєї вини, присяга, допити на муках були характерними лише для часів Гетьманщини.

Отже, дослідивши основні принципи, за якими здійснювалося судочинство в Гетьманщині, доходимо висновку, що їх вивчення є надзвичайно важливим, оскільки існуючі демократичні принципи сучасного судочинства беруть початок з давнього українського судового процесу.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Правові основи автономії України у XVII-XVIII століттях: історико-правове дослідження [Текст] / М. М. Яцишин, І. В. Оксенчук // Право України. - 2011. - N 10.
2. Основні риси та принципи судового процесу в Гетьманщині другої половини XVII століття [Текст] / М. В. Журавель // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2012. - N 1.
3. Судове провадження при розгляді кримінальних справ у Гетьманщині в другій половині XVII ст. [Текст] / М. В. Журавель // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2012. - N 5.
4. Правова система України-Гетьманщини у другій половині XVII-80-х рр. XVIII ст. [Текст]: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 - Теорія та історія держави і права;

*Приходько Валерія Сергіївна
студентка 11 групи 1 курсу 1 факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

РЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА СРСР ПЕРІОДУ «ЗАСТОЮ» НА ПРИКЛАДІ ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

У сучасних умовах державного будівництва України як ніколи актуальним є питання пошуків нових моделей взаємодії державних структур та інститутів громадянського суспільства, зокрема, релігійних організацій. Для цього треба засвоїти історичний досвід, набутий попередніми поколіннями, у тому числі, й негативний. Наприклад, усвідомити шкідливість і безперспективність спроб встановити тотальний державний контроль над діяльністю Церкви та релігійних організацій у радянський період.

Релігійну політику за часів «застою» досліджували науковці В. Є. Єленський [3], П. М. Бондарчук [1], О. С. Кисельов [5] та ін. Наприклад, загальній характеристиці релігійної ситуації в УРСР середини 1960-х – 1980-х рр. присвячено статтю П. М. Бондарчука «Особливості релігійної ситуації в Україні (друга половина 1960-х – середина 1980-х років)» [1].

Упродовж 1943-1965 рр. в Радянському Союзі існували два державних органи зі взаємодії з релігійними організаціями – Рада у справах Російської Православної Церкви та Рада у справах релігійних культів. Відповідно до постанови Ради Міністрів СРСР №1043 від 8 грудня 1965 р. Рада у справах РПЦ та Рада у справах релігійних культів були реорганізовані в Рад у справах релігій при Раді Міністрів СРСР [6, с. 16]. Головою об'єднаного органу став В. О. Куроедов, який, на думку науковців, мав войовничий атеїстичний світогляд.

На рівні областей діяли уповноважені Ради у справах релігій. До складу апарату уповноваженого Ради по Донецькій області входило дві людини: безпосередньо уповноважений та старший референт. На посаду уповноваженого було призначено Г. О. Гомлю, комуніста та атеїста за світоглядом [6, с. 303].

Відповідно до Положення про Рад у справах релігій до обов'язків уповноваженого по Донецькій області входило:

1. Контролювати виконання радянського законодавства про релігійні культу.
2. Ставити питання про притягнення осіб, винних у порушенні релігійного законодавства, до адміністративної та кримінальної відповідальності.

Особливим чином стосунки уповноваженого склалися із силовими структурами регіону, зокрема, управлінням внутрішніх справ, яке виконувало поліцейські функції по відношенню до віруючих. Саме завдяки міліції здійснювався контроль за несанкціонованим життям у Донецькій області.

Одним з основних напрямів діяльності уповноваженого Ради у справах релігій була атеїстична пропаганда. Головним методом боротьби з (як тоді писалося у газетах) «релігійним дурманом» було активне використання лекційного потенціалу партійних, комсомольських та університетських кадрів.

У 1966 році в Радянському Союзі було прочитано 760 тис. атеїстичних лекцій [3, с. 347]. Уповноважений по Донецькій області був куратором подібних заходів в регіоні. До проведення атеїстичних лекцій у школах, інститутах, а також для працівників промислових

підприємств і колгоспів залучалися товариство «Знання», викладачі гуманітарних кафедр вищих навчальних закладів регіону тощо.

У старших класах середніх шкіл, вищих навчальних закладах обов'язково викладався предмет «Основи наукового атеїзму» [2, с. 4].

Однак, як зазначає В. Є. Єленський, більшість самих радянських пропагандистів – викладачів наукового атеїзму – визнавали пропаганду неефективною. Що згодом підтвердилося і самим життям, коли у другій половині 80-х років XX століття під час «перебудови» та розпаду Радянського Союзу відбулося бурхливе зростання кількості віруючих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондарчук П. М. Особливості релігійної ситуації в Україні (друга половина 1960-х – середина 1980-х років) // Український історичний збірник. 2008. № 11. С. 294-316. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://resource.history.org.ua\publ\green_2008_11_294
2. Гордиенко Н. С. Основы научного атеизма : учеб. пособие для студентов педагогических институтов. Москва : Просвещение, 1988. 304 с.
3. Єленський В. Є. Велике повернення: релігія у глобальній політиці та міжнародних відносинах кінця XX – початку XXI століття : монографія. Львів : Видавництво УК, 2013. 504 с.
4. Історія релігії в Україні : навчальний посібник / А. М. Колодний, П. Л. Яроцький, Б. О. Лобовик та ін. ; За ред. А. М. Колодного, П. Л. Яроцького. Київ : Т-во «Знання», КОО, 1999. 735 с.
5. Кисельов О. С. Монографія «Культура. Релігія. Атеїзм» як документ часів перебудови // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. Ч. 2-3. Львів : Логос, 2016. С. 43-51.
6. Луковенко І. Г. Радянська держава і Російська православна церква на Донеччині у 1943-1964 роках : монографія. Донецьк : Донбас, ДОГО «Центр Діскавері», центр релігієзнавчих досліджень та міжнародних духовних стосунків, 2011. 353 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри історії держави та права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д. А.

Романюк Ольга Сергіївна

студентка 5 групи 1 курсу

факультету підготовки кадрів для органів юстиції НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМ ЙОСИФА II

Після смерті Марії Терезії, яка чимало зробила для Австрії, на трон вступив Йосиф II. Він здійснив широку програму модернізації держави, яка включала комплекс адміністративних, соціально-економічних і церковно-політичних реформ, спрямованих на уніфікацію внутрішнього ладу імперії Габсбургів. Влада імператора була спрямована на зміцнення позицій Австрії, він хотів зробити її єдиною країною з потужним державним управлінням.

У сфері адміністрування Йосиф II прагнув до якомога більшої уніфікації вищих органів влади, в яких кількість бюрократичного апарату потрібно було зменшити, зокрема було скорочено майже в чотири рази кількість членів Державної ради. Було об'єднано адміністрації Галичини і Буковини, а також різні території приморських провінцій. Була проведена реформа

юстиції, введені єдині суди для всіх станів, реорганізована армія і система управління, створений потужний поліцейський апарат. У 1782–1784 рр. було видано низку патентів у сфері судочинства. До їхнього видання ще діяла система попередніх нижчих судів – патримоніальних у сільській місцевості та судів магістратів у королівських містах. У 1784 р. імператор надав німецькій мові статус єдиної державної мови. Політика централізації і германізації викликала опір в ненімецьких землях. Ще більше зростала роль поліції у державі та поширювалася цензура. У дусі освіченого абсолютизму Йосиф II багато уваги приділяв соціальній сфері: були побудовані лікарні, притулки для сиріт і виховні будинки, створений фонд допомоги бідним. Найбільше хотів він полегшити становище селян. Так у 1871 році в Австрійській імперії почалася аграрна реформа, у 1872 було видано патент, за яким було скасоване кріпосне право як особисту залежність селян від панів. Шляхті було заборонено вимагати від селян більше трьох днів панщини на тиждень. Селяни, у свою чергу, отримали право вільного пересування, виходу з громади і села та інше. Йосиф II задумав підпорядкувати дворян платежу податків, відняв у них привілейоване становище перед судом, зробив доступними державні посади для всіх станів. Йосиф II дбав і про культурний розвиток своїх народів, влаштувавши щось на зразок особливого міністерства народної освіти, якому довірив і цензуру книг, відібрану у духовенства. Він продовжував здійснювати свою церковну політику, яка отримала назву «йозефінізму». Він ліквідував чисельну кількість монастирів, конфіскував їх майно і скоротив число ченців, залишено було тільки ті монастирі, які займалися корисними для суспільства та держави справами. Він відміняв репресивні заходи щодо некатоліцьких християнських конфесій при збереженні пріоритету католицизму як «панівної релігії». Йосиф II реформував і спеціальні духовні училища, які тепер повинні були готувати священиків, цілком слухняних державі.

Реформаторська діяльність Йосифа II була на той час прогресивним явищем. Реформи викликали в західноукраїнському суспільстві почуття глибокої вдячності та відданості Габсбурзькій династії. Однак уже незабаром прогресивні нововведення було зведено нанівець наступними австрійськими правителями.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Історія держави та права України [Текст] : навч. посіб. / Г. І. Трофанчук. - 2-ге вид., перероб. і доп. - Київ : Юрінком Інтер, 2019. - 568 с
2. Велика українська юридична енциклопедія [Текст] : у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; редкол. В. Я. Тацій [та ін.]. - Харків : Право, 2016 Т. 1 : Історія держави і права України / редкол. В. Д. Гончаренко [та ін.] . - 2016. - 848 с.
3. Історико-правова оцінка інкорпорації західноукраїнських земель до складу Австрійської імперії у другій половині XVIII століття [Текст] / І. Й. Бойко // Проблеми законності : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2019 = Problems of legality = Проблемы законности. - Вип. 145. - С. 8-22. - Бібліогр. : с. 20-21.
4. Історія держави і права України [Текст] : посіб. для підгот. до іспиту / Д. А. Шигаль. - Харків : Право, 2017. - 252 с. -

КОДИФІКАЦІЯ ПРАВА ГЕТЬМАНЩИНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ.

Формування правових норм та правової системи Гетьманської України обумовлювалося багатогранністю та різноманітністю джерел права, які ставали підґрунтям для регулювання суспільних, в тому числі правових відносин. Це впливає з того, що систематизація норм права здійснювалася на основі чинних правових актів, які були безпосереднім проявом впливу іноземних держав.

Зберігали свою силу головні джерела права, які були чинними до 1648 року, тобто початку визвольної боротьби українського народу – Литовські статuti, зокрема 3 литовський статут, який регулював відносини спадкування, зобов'язального права, злочинів і покарання, а також судочинства. Крім того значний вплив з боку німецької правової системи мали прояви магдебурзького права на території України, які були наслідком німецької колонізації. Серед інших проявів впливу іноземних правових систем можна згадати Саксонські зеркала, Хельмінське право, угоди між царем та гетьманом, укази російської адміністрації тощо.

Важливо наголосити, що особливістю систематизації права Гетьманщини, була не тільки інтеграція іноземних стандартів та спирання на імплементовані юридичні норми інших держав, але й зростання впливу так званого «козацького права». Під зазначеним терміном маються на увазі звичаї та традиції, які сформувалися під впливом часу в процесі розвитку суспільного й державного життя Гетьманщини, і які з часом набули юридичної чинності та офіційного закріплення.

Окрім того, важливим етапом на шляху імплементації норм звичаєвого права була необхідність в забезпеченні державним примусом, оскільки для того, щоб усталена традиція перетворилася в правову норму необхідно здійснити її державне санкціонування.

Характерною рисою кодифікації права, в тому числі із залученням норм звичаєвого права, на території Гетьманщини була особлива значущість цих правил поведінки в Запорізькій Січі, які регулювали усі сфери суспільного та державного життя цієї адміністративно-територіальної одиниці, зокрема маються на увазі правила ведення війни, організація діяльності судових органів, питання кваліфікації злочинів та визначення покарань. Вирішуючи юридичні, за своєю природою спори, кошовий суд, який був вищою судовою інстанцією, керувався принципами розумності, співрозмірності та здорового глузду.

При цьому важливо сказати, що правова система Гетьманщини містила багато внутрішньо-правових суперечностей і як наслідок прогалин у регулюванні суспільних відносин. Зокрема, науковець Кульчицький у своїх роботах зазначає, що неоднорідне застосування вищенаведених правових норм призводила до певних труднощів, в тому числі зловживань у сфері судочинства, а також сприяла виникненню проблем у регулюванні феодално-кріпосницьких відносин. Така різноманітність джерел права Гетьманщини мала наслідком необхідність у кодифікації та уніфікації правовідносин окремих сфер суспільного життя. Така ідея знайшла підтримку і в російському адміністративному апараті, оскільки вони сподівалися на поглинення або хоча б зближення російської і української правових систем.

Важливу роль у процесі кодифікації займали так звані «приватні кодифікатори». Маються на увазі фахівці, представники української шляхетської верхівки, які бажали зберегти чинну правову систему й закріпити вигідні для себе умови життєдіяльності. Крім того, українські шляхтичі бажали урівнятися в правах та привілеях із російськими представниками панівної верхівки.

Кодифікаційною роботою займалися й безпосередньо органи влади, зокрема в 1728 році була створена кодифікаційна комісія, яка займалася інкорпорацією (систематизацією) норм права і результатом діяльності якої стало прийняття збірнику «Права, за яким судиться Малоросійський народ».

Безсумнівно, кодифікаційні роботи вказаних суб'єктів були значною мірою спрямовані на відстоювання та захист власних «шкурних» інтересів. Так посилення влади та збільшення привілеїв козацької старшини та української шляхти була здійснена внаслідок приватної кодифікації Кондратьєва, результатом якої було прийняття збірнику «Книга Статут та інші права малоросійські». Зазначений правовий акт слугував важливим документом, яким керувалися судді в межах судового провадження.

Таким чином, кодифікація права Гетьманщини була вкрай необхідною протягом всього існування цієї держави, яка мала низку результатів, передусім політичних (досягнення єдності й спільності інтересів української й російської шляхти, досягнення рівних привілеїв). Окрім того систематизація (інкорпорація та кодифікація) права Гетьманщини мали б подолати прогалини й вади звичаєвого права, не допускаючи зловживань в судовій та інших сферах державотворчого процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Струкевич О.К.- Україна-Гетьманщина та Російська Імперія протягом 50—80-х рр. XVIII століття.
2. Кульчицький С.В. - Українська Держава часів Гетьманщини.
3. Грозовський І. - Козацьке право як історичний тип українського звичаєвого права (XVI ст. – 40 рр. XIX ст.)

*Самушій Володимир
студент 4 групи 1 курсу
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції України
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМА РОЗКРИТТЯ ІСТОРИЧНОЇ ДІЙСНОСТІ У ЛІТОПИСАХ НА ПРИКЛАДІ СВЯТОПОЛКА

На сучасному етапі найбільш ефективним методом визначення достовірності літописів є порівняльно-історичний метод дослідження літописних текстів О. Шахматова, яка полягає у порівнянні усіх історичних джерел.

Показовим у даній темі є постать Святополка, сина Володимира Великого. За повістю минулих літ Святополк володарював у Турові. Основними претендентами на престол після смерті Володимира були Борис та Гліб, але вони були вбиті Святополком, який бажав стати князем Київським.

Подібна позиція викладена і в Першому Новгородському літопису та творі «Казання про Бориса і Гліба».

Розглядаючи Перший Новгородський літопис та «Казання про Бориса та Гліба» О.О. Шахматов вказував на запозичення багатьох фактів з Повісті минулих літ. М.М.Ільов зазначає, що підчас порівняння документів можна визначити, що в їх основу покладено єдине джерело. Основуючись на вище зазначеному Повість минулих літ, Перший Новгородський літопис та «Казання про Бориса і Гліба» не можна називати незалежними джерелами.

Окрім цього позицію, щодо братовбивства Святополка, ставлять під сумнів через невідповідність Руських джерел з закордонними.

По-перше, свідчення Тітмара, викладені у його «Хроніці», не збігаються з подіями висвітленими у Повісті минулих літ. Так у повісті після смерті Володимира Великого, Святополк захоплює престол у Києві, що стає приводом для початку боротьби з Борисом. Ця інформація спростовується Тітмарем, який зазначав, що Святополк після смерті батька відправився до Польщі через, що не міг вбити своїх братів.

По-друге, інформацію, щодо вбивства Святополком своїх братів ставить під сумнів «Сага про Еймунда». У цьому скандинавському творі була висвітлена боротьба синів Володимира Великого за Київський престол. Вона вказує, що Еймунд, який служив Ярославу Мудрому, вбив Бориса. Таким чином прямо звинувачуючи Ярослава у братовбивстві. Концепція вчинення вбивства Ярославом вписується у свідчення Тітмара.

Щодо Повісті минулих літ, то вона була написана нащадками Ярослава Мудрого, метою яких була ідеалізація цієї історичної особи через, що вона не має остаточно об'єктивний характер. Перший Новгородський літопис фактично був написаний на основі Повісті минулих літ, лише додаючи дрібні та не значні факти, що не дає змоги звертатися до неї як до незалежного від Повісті джерела.

Повертаючись до «Хроніки» Тітмара, варто зазначити, що він описував події 1015 року на основі розповідей саксонських рицарів-найманців, які брали участь у поході Святополка на Київ у 1018 році. Проблема полягає у сумніву, щодо точності та правдивості свідчень подій трьохрічної давнини, свідками яких рицарі не могли бути.

Розглядаючи «Сагу про Еймунда», варто зазначити, що і це джерело не можна вважати до кінці достовірним. Це доводить той факт, що Еймунд, який був нанятий Ярославом Мудрим для убивства Бориса, прибув до Київської Русі лише восени 1015, коли він вже був мертвий.

Переходячи до висновків, варто зазначити, що однією з основних проблем висвітлення історичних подій за літописам полягає у відсутності об'єктивного висвітлення історичних фактів, що пов'язано з метою ідеалізування особи або епохи та присутність фактичних помилок та неточностей, що може призвести до не правильної оцінки подій.

*Синявіна Марина,
Студентка 1 курсу 8 групи
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції України
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

БОСПОРСЬКЕ ЦАРСТВО

Боспорське(Боспор – давньогрецька назва Керченської протоки) царством з центром у Пантікапеї, вважають найбільшою державою Північного Причорномор'я. Воно виникло внаслідок об'єднання античних міст на початку V ст. до н.е. й охоплювала територію

Керченського і Таманського півостровів, а також південне узбережжя Азовського моря до гирла Дону. Держава не була суто грецькою, до неї входили і місцеві племена. [1]

Періодом найбільшого економічного та культурного розвитку прийнято вважати IV – III ст. до н.е., що припадає на період спроб Боспорду поширити свою владу на все узбережжя Чорного моря. З III ст. до н.е. розпочинається пора поступового занепаду. Країна зазнала глибокої економічної кризи, розпочалося загострення класової суперечності та спалахнули повстання рабів. Остаточного удару Боспорському царству завдають гуни, що змушує країну увійти до Візантії, і таким чином вона і припиняє своє існування. [2]

Суспільний устрій. За класовим поділом все населення в державі поділялось на рабовласників та рабів, вільних та невільних жителів. До панівного класу належали правителі та їх найближче оточення, чиновники, купці, ремісничі майстри, воєначальники. Представниками еліти також вважались вихідців скіфської знаті, які засвоїли грецьку мову, звичаї і перетворились на таких самих рабовласників, як і грецькі аристократи.

До вільних належали громадяни із середнім та низьким достатком, які не мали рабів і жили за рахунок власної праці. Серед вільного населення виділяли селян-общинників, чужоземців та пелатів. Пелати були головними платниками податків за право користування землею і несли основний тягар повинностей на користь держави. Селяни у свою чергу були зобов'язані служити в ополченні з власним спорядженням та кіньми. [3]

Серед рабів, які становили найнижчу ланку соціальної піраміди, також існувала класифікація. Державні раби – праця яких використовувалась для будівництва споруд державного значення та міських укріплень. Приватні раби – працювали в господарстві, вирощували сільськогосподарську продукцію на продаж.

У Боспорському суспільстві з'явилася нове явище – вільновідпущеники, вихід із рабства яких відбувався тільки у випадку, коли вільновідпущеник зобов'язувався стати іудеєм. Однак відпуск рабів призвів до посилення експлуатації залежного напіввільного населення, від яких отримували вагому частку хліба, що йшов на експорт. [4]

Державний лад. Боспорське царство – це рабовласницька держава. Правителем держави був спадковий цар. Виконавча влада зосереджувалась у руках призначених царем придворних чинів – міністр двору, особистий секретар, охоронець царських скарбів, спальник, управляючий селами.

Центральний апарат управління становили глава палацу, особистий царський секретар та керівники окремих відомств (начальник двору, фінансів, охоронець казни та ін.). Зв'язок з місцевими племенами та сусідніми державами забезпечувався спеціальними чиновниками, яких контролювали головні перекладачі. [5]

Право. Стосовно правової системи Боспорського царства зберіглося найменше відомостей. Джерелами права були звичаї місцевих племен, закони і декрети гірських міст-полісів, закони царів. [3]

Найбільша кількість правових норм була спрямована на захист державної та приватної власності, рабів та землі. Право регламентувало порядок сплати і виконання повинностей вільних селян, за користування землею, що перебувала у державній власності.

Найтяжчими злочинами вважались змова та замах на життя царя, чи когось із його родини, повстання, державна зрада. Покаранням за данні злочини назначалась смертна кара з конфіскацією майна. Переслідувались також злочини проти особи та власності. [5]

У боспорському царстві існувала державна і приватна власність на землю, худобу та рухоме майно. Вирізнялись різні форми землеволодіння: полісний, царське землеволодіння,

общино-варварські території. Всі вони в свою чергу поділялися на храмове землеволодіння, наділи військових поселенців і найманців, землі боспорської аристократії. [2]

Як бачимо, на території України існувала держава з власними звичаями, укладами, правом та державністю. Боспорське царство за своєю формою було рабовласницькою монархією, право якого захищали в першу чергу інтереси аристократії. До того ж в цей період сформувалися сталі політичні та економічні зв'язки між тогочасними державами та Боспорським царством. Воно відіграло суттєву роль в історії України, уплинувши на розвиток тогочасного місцевого населення, яке могло ознайомитися з правом та державним устроєм греків, з культурними надбаннями цього народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Історія держави та права України: навч. посіб., за ред. В.С. Кульчицького, Київ, Видавничий дім, 2007, ст. 22-25.
2. Історія держави та права України: нав. посіб, 2 т., том 1, за ред. В.Я. Тація, Київ, Видавничий дім, 2003, ст.27-33.
3. Історія держави та права України: нав. посіб., за ред. Г.І. Трофанчука, Київ, Юрінком Інтер, 2019, ст. 50-53.
4. Історія держави та права України: нав. посіб., за ред. В.С. Кульчицького, Київ, Атіка, 2001, ст.10-12.
5. Історія держави і права України: нав. посіб., за ред. В.Д. Гончарука, Харків, Право, 2013, ст. 23-24

Науковий керівник: асистент кафедри Історії держави та права України і зарубіжних країн Булгаков А.О.

*Сиротенко Яна Вікторівна
студентка 1 курсу, 8 групи
факультету адвокатури
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

БІЙ ПІД КРУТАМИ

Бій під Крутами – одна з трагічних сторінок історії нашої держави, що тоді й нині привертає увагу суспільства. З плином часу вона зазнала вимислу, масової містифікації та стала ,на жаль, об'єктом політичних спекуляцій.

Початком цих подій був ультиматум 17 грудня 1917 року Українській Центральній Раді від уряду РСФРР. У ньому більшовики вимагали легалізацію більшовицьких загонів та припинення їх роззброєння на території України. За не виконання вказаних вимог УЦР вважатиметься в стані відкритої війни проти російського радянського уряду. Не чекаючи відповіді, Раднарком Росії оголосив війну УНР, бойові дії розпочалися в середині грудня 1917 року. Головним об'єктом постав Київ.

Наступ на Київ радянські війська вели двома колонами. Одна, під керівництвом Михаїла Муравйова, наступала залізницею з Харкова через Полтаву. Друга, під керівництвом Рейнгольда Берзіна, наступала з Гомеля через Бахмач. Для охорони останнього перебував гарнізон у складі чотирьох сотень Першої української юнацької військової школи імені Богдана Хмельницького під командою сотника Аверкія Гончаренка. Протягом півтора місяця вони успішно стримували війська Берзіна. Військове командування основний наступ очікувало не з Бахмача, а з полтавського напрямку, тому саме туди скерувало найбільш навчені та боєздатні підрозділи. Тим часом Муравйов вирішив перекинути свої сили на Бахмач, де під командуванням сотника Федора Тимченка залишалося не більше 300 бійців.

Загалом, в бою брала участь тільки одна сотня Студентського куреня, що налічувала в своєму складі не більше 130 чоловік, які навчалися військовій справі не більше двох місяців та не призначалися для відправки на фронт. Юнаки випадково зустрілися з загоном юнацької військової школи і погодилися їхати з ними, адже Бахмач вважався спокійною ділянкою фронту.

Українські вояки на чолі з Аверкієм Гончаренком не наважуючись зустріти противників, без узгодження з іншими військовими підрозділами та керівництвом відступили до Києва, а саме до станції Крути, куди згодом прибули вцілілі юнаки 1-ї військової школи та студентська сотня. Позиції розташовані за кілька сотень метрів від самої станції були непогано укріплені і підготовлені до майбутнього бою. Бійці сотні Студентського куреня були поділені на чотири взводи по 28—30 людей. Три з них зайняли позиції в окопах, четверта, що складалася з наймолодших та тих, хто не вмів стріляти, перебувала у резерві [2, с.8-9].

Ранку 30 січня розпочався наступ більшовицької армії. Бій тривав до самого вечора, впродовж всього дня українцям вдалося відбити декілька атак. На допомогу противників прибули інші військові загони, обстріл оборонців розпочався з тилу. Праворуч бійців юнкерської школи у полі зайняли позицію приблизно 80 добровольців «Вільних козаків» із сусідніх сіл, які цілий день відбивали наступ більшовиків [3, с.49]. Коли стемніло, бій почав згасати, однак в цей час українське командування отримало листа з Ніжина, в якому йшлося, що курінь імені Тараса Шевченка заявив про підтримку радянської влади, це могло означати лише новий удар по українським загонам. Сотник Гончаренко дав наказ негайно відступати до потяга. Сотні йшли одна за одною, більшості вдалося покинути позиції. Переломним моментом стало збройне повстання на заводі «Арсенал», оскільки більший гарнізон під керівництвом Симона Петлюри направив туди свої війська й покинув позиції в Крутах.

Після зібрання всіх українських підрозділів, з'ясувалося, що сотні яка стояла найближче до станції не вистачає. Відступаючи у сутінках, в сум'ятті бою юнаки втратили орієнтир і вийшли прямо на станцію, яка вже була зайнята більшовицькими військами. За наказом командира Єгора Попова було ліквідовано полонених: за деякими свідченнями, з них спочатку знущалися, а потім розстріляли.

У бою під Крутами оборонцям України вдалося виконати наказ командування, а в результаті зупинити стрімке просування ворога на Київ. Ця подія сприяла українській делегації укласти Брест – Литовський мирний договір на користь нашої держави.

Подвиг студентів став символом мужності та вірної любові до Батьківщини, що був забутий на час радянської влади та отримав визнання у незалежній Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бій під Крутами: відомі й невідомі сторінки // Історична правда. — 29.01.2014. стаття
2. Світлана Маковицька. Удар під Крутами // Україна молода. — № субота, 16 лютого 2008. — С. 8-9.
3. Зозуля Я. Велика Українська Революція: Календар історичних подій за лютий 1917 – березень 1918. — Українська Вільна Академія Наук у США. — Нью-Йорк : англ. East Side Press, 1967. — С. 49.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Лісогорова К. М.

«ВІЧНИЙ МИР» 1686 Р. ТА ЙОГО НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Існує ряд договорів, що своїм укладанням призвели до доленосних наслідків для українського народу. Кажучи про такі договори, ми згадуємо й «Вічний мир» 1686 р., укладений між Польщею та Московською державою. Варто зазначити, що цей договір був важливим не лише для Гетьманщини, що являла собою Лівобережну частину території сучасної України, а й для Запорозької Січі та правобережного козацтва.

Слід розуміти, що кожна зі сторін даного договору керувалася власними корисливими мотивами. Так, Польща, здобувши перемогу над турецько-татарським військом у складі «Священної ліги», змогла поновити владу над чималою частиною земель Правобережжя, які раніше були підконтрольні туркам. Тож, наступним логічним кроком став пошук шляхів для укладення з Польщею договору, який виступив би гідною заміною «Андрусівському миру» 1667 р., та гарантував би можливість розраховувати на спільну боротьбу з турецьким військом та фактичне закріплення поділених земель. Таким чином, на думку С. Соловйова саме Польщі, а точніше польському королю Яну Собеському, належала ініціатива укладення даного договору. [1]

Відповідно, Московська держава мала власні інтереси щодо підписання «Вічного Миру». Князь Василь Голіцин вів політику, що була напрямлена на активне зближення з Польщею.[5] Основними мотивами такої поведінки було бажання закріпити надбані землі, зокрема території Лівобережної України та Смоленську. Критичною була необхідність послабити Кримське ханство, що завжди підривало плани Московії своїми військовими союзами з козаками. За словами О. Брінкера, Голіцину вдалося використати потребу Речі Посполитої у союзі із Московією, задовільнивши московські інтереси. [2]

Як зазначає Д. Дорошенко, до переговорів щодо укладення «Вічного миру» було також запрошено гетьмана Лівобережної України І. Самойловича. Проте, гетьман відмовився, пояснюючи свій вчинок тим, що просто не встигне відрядити своїх представників за відведений час. Насправді ж Самойлович розумів, що дана угода фактично зафіксує розподіл українських територій, що значно ускладнює їх об'єднання у майбутньому. [3] Також в інтереси гетьмана не входила спільна боротьба Московії й речі Посполитої проти турецько-татарського війська, адже це означало оточення Гетьманщини московською владою з усіх сторін, що унеможливлювало звернення до Криму зі підтримкою у разі такої необхідності.

Проте, незважаючи на невдоволення гетьмана, переговори, на яких було укладено «Вічний мир» все ж відбулись. Так, 6 травня 1686 року в Москві між обома сторонами було підписано договір під назвою «Вічний мир», що являв собою преамбулу та 33 статті. Так, виходячи зі змісту головних положень договору: Польща віддавала Київ у вічне розпорядження Московського царства, визнавала за ним Лівобережну Україну, Запоріжжя, Смоленськ та Чернігово-Сіверську землю. Московія у свою чергу зобов'язувалася виплатити Речі Посполитій 146 000 рублів за відмову від посягань на Київ, скасувати «Бахчисарайський мир» з Туреччиною та Кримом та вступити до антитурецької Священної ліги. Брацлавщина та Південна Київщина ставала «пусткою», тобто незаселеною територією між Польщею та Московією.

Умови договору визивали неприховане невдоволення І. Самойловича, яке втім повністю ігнорувалося польським королем Яном Собеським. А Кримський похід 1687р. став для гетьмана фатальним. Розлючена невдалим походом, московська верхівка та козацька старшина швидко знайшли винного, яким і виявився І. Самойлович. [4,6] Так, декілька заслужених козаків з старшини склали донос на гетьмана, щоб був вміло пересланий князем Голіциним безпосередньо до царя. У результаті, І. Самойловича було вислано до Сибіру, а на його місце обрано нового гетьмана- І.Мазепу.

Отже, ми можемо зробити висновок, що «Вічним миром» було остаточно закріплено поділ українських земель, що мав насильницький характер. Наслідком цього поділу стало значне гальмування розвитку національно-визвольного руху на теренах української держави. Прагнення Московії та Речі Посполитої контролювати козацтво також призвело до його розколу. Тож, логічним продовженням даної ситуації став занепад могутньої козацької держави, адже українське козацтво повністю втратило свою єдність. Усі ці фактори мали вкрай негативні наслідки як для економічного, так і ідеологічного стану українського населення. Ще одним важливим наслідком стало усунення гетьмана І. Самойловича з посади гетьмана Лівобережної України й відповідно обрання на його місце І. Мазепи, що стало початком нової сторінки в історії українського народу.

***Науковий керівник:** асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Булгаков А.О.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Соловьев С.М. История России с древнейших времен. – Т.13–14 // Сочинения. – Кн. VII. – М.: Мысль, 1991. – 718 с.
2. Брикнер А.Г. - История Петра Великого. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2002
3. Дорошенко Д. – Нарис історії України, Т.2 – К., 1991
4. Белов М.К. - Истории дипломатических отношений России во время крымских походов (1686 – 1689 гг)
5. Полонська-Василенко Н. Історія України Т.2, 1992р.
6. Літопис Самовидця/ Упор Я. Дзира – К. «Наукова думка», 1971

***Сніжко Марія Іванівна**
студентка 1 курсу 5 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРИВІЛЕЇ ПЕРШОЇ МАЛОРОСІЙСЬКОЇ КОЛЕГІЇ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В 18 СТ.

Малоросійська колегія – це центральний адміністративний орган Російської імперії з управління Гетьманщиною у 18 столітті. Цей орган заснований за указом імператора Петра І 27 травня 1722 року у Глухові. Спочатку це була лише колегія, що обмежувала гетьманські прерогативи, але після смерті І.Скоропадського та арешту наказного гетьмана П.Полуботка цей орган фактично очолив систему державної влади в Гетьманщині.

Малоросійська колегія мала широке коло повноважень на території України, але перед їх переліком слід сказати, що усі члени колегії призначалися царем або Сенатом з числа

російських офіцерів та цивільних службовців. Члени цього органу діяли відповідно до законів та інших нормативно-правових актів Російської імперії.

Окрім того, що колегія очолила владу в Гетьманщині, вона також мала такі привілеї:

- Набула функції вищої судової інстанції.
- Контролювала справи щодо податків.
- Приймала всі скарги від населення.
- Організовувала розквартирування війська.

Також, Малоросійська колегія провела ряд реформ для того, щоб підпорядкувати усі сфери українського центрального і місцевого управління російською адміністрацією, впровадити російські закони та правові норми в українське державне і суспільне життя. Учасники цього органу здійснили реформу щодо податкової системи, наслідком якої стало збільшення розмірів річних прибутків з 45 000 руб. до 115 000 руб., але не дивлячись на це, всі витрати були спрямовані на потреби Російської імперії.

Отже, діяльність Малоросійської колегії була спрямована на ліквідацію основних засад Переяславського договору 1654 року та гетьманських статей, автономію Гетьманщини. Цей орган припинив свою дію через смерть Петра I (1725 рік) та масову підготовку Росії до війни з Туреччиною, все це стало наслідком поновлення гетьманства в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Малороссия: научное издание / Н. П. Василенко // Василенко, Микола Прокопович. Вибрані твори : у 3-х т. / М. П. Василенко ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. - Київ : Юрид. думка, 2006. - Т. 1 : Історичні праці. - С. 279-308.
2. Колегія / В. Д. Гончаренко // Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 3: К-М. - К. : Укр. енциклопедія, 2001. - С. 149.
3. Історична динаміка форм правління у козацько-гетьманській державі / Б. В. Кіндюк // Право України. - 2015. - N 8. - С. 158-166. - Бібліогр. : с. 164-165.
4. Малоросійська колегія / В. М. Єрмолаєв // Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; редкол. В. Я. Тацій [та ін.]. - Харків : Право, 2016. - Т. 1: Історія держави і права України. - С. 473. - Бібліогр. : с. 473.

Степанова Дарія

*студентка 1 курсу, 7 групи, факультету
адвокатури*

*Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОСНОВНІ РИСИ ПРАВА ПЕРІОДУ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1648-1654 РОКІВ

В результаті національно – визвольної війни 1648-1654 років, право на території України, зазнало своїх значущих змін. Перш за все, з закінченням війни була створена Українська національна держава, або ж, як прийнято називати Гетьманська Держава, відповідно більша частина джерел права Речі Посполитої була скасована . Це можна побачити на прикладі скасування «Уставів на волоки» 1557 року так і більшості феодальних норм 3-го Литовського статуту 1588р. та Саксонського зеркала.

Становлення нової національної Української держави зумовило появу нових джерел права у вигляді звичаєвого козацького та церковного права .

Норми звичаєвого права регулювали, певною мірою, земельні відносини серед селянства й козацтва, окремі сторони особистих і майнових відносин у сім'ї, незначні кримінальні й цивільні справи та судовий процес у копних та доменіальних судах.

У найбільш традиційній формі й найповніше звичаєве право діяло на Запорозькій Січі. Звичаєве право продовжувало існувати і в умовах обмеження української державності у XVIII ст [1].

Про це свідчить, зокрема, той факт, що його норми враховувались усіма, без винятку, кодифікаціями та законодавством імперії, що розповсюджувалося на територію України.

Нове поняття - "козацьке право" включало сукупність норм звичаєвого права, доповнених і розширених новими джерелами права: рішеннями генеральних рад, гетьманськими універсалами - офіційними актами вищої державної влади, що поширювалися на всю звільнену територію України. Лише за їх допомогою регулювався і затверджувався процес становлення української державності (обрання вищих посадових осіб, включаючи гетьмана, вирішення питань війни і миру, укладання союзів з іншими державами, розподіл земельних володінь, встановлення повинностей і податків тощо).

Чільне місце серед них набули універсали гетьмана Богдана Хмельницького. Крім загальнообов'язкових універсалів, які видавались "до відома" панів полковників, сотників, отаманів "і всему товариству нашому реєстровому Війська Запорозького", "кожному, кому потреба ведати", були й спеціальні. Вони стосувались окремих установ, груп людей або конкретних осіб. Інколи універсали видавали і полковники (в разі коли гетьман наділяв їх такими повноваженнями).

Особлива категорія серед нових джерел права - це акти, що регулювали міжнародне правове становище України: її договори з Кримським ханством (1648 р.), Туреччиною (1648 р., 1654 р.), Річчю Посполитою (Зборівський, 1649 р., Білоцерківський, 1651 р.). Серед цих актів особливе місце посідають договірні статті, підписані гетьманом Б. Хмельницьким, з одного боку, і Московським царем з боярською думою - з другого ("Березневі статті" 1654 р.). [2]

Вони визнавали не тільки правові форми взаємовідносин України і Московії, а й визнавали недоторканність правового життя України. Так, у жалуваній грамоті царя Олексія Михайловича від 27 березня 1654 р. було зафіксовано: "Их права и вольности войсковые, как издавна бывали при великих князех русских и при королях полских... подтвердить".

Таким чином, становлення національної системи права України дало нове життя нормам звичаєвого права-"стародавнім правам і вольностям". Відтепер звичаєве право регулювало широке коло як публічних, так і приватних правовідносин: порядок і основні принципи формування органів військово-адміністративної влади, судової системи і судочинства, частину поземельних відносин, правовий статус окремих станів і груп населення тощо.

Його норми стосувалися всіх без винятку верств населення, проникали в усі сфери життя, визначали злочини та покарання за них. Козацьке право залишалося єдиним джерелом права, що регулювало суспільні відносини в Запорізькій Січі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1.Лепісевич П. М. , Терлюк І. Я. Козацька держава і право. Навчальний посібник з історії держави і права України / П. М. Лепісевич, І. Я. Терлюк. — Львів: видавництво «Край», 2005. — 136 с.-с.41.

2.Борисенко В. Й. Курс української історії: З найдавніших часів до XX ст.: навч. посібник / В. Й. Борисенко. – К. : Либідь, 1996. – С. 179-234.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Лісогорова К. М.

*Сулименко Дар'я Сергіївна
Студентка інституту підготовки
кадрів для органів юстиції України
1-го курсу 8-ої групи*

КЛОНУВАННЯ ТА ПРАВО

Перш ніж відповісти на питання чому в сучасному світі досліджувана тема привертає до себе значну кількість уваги, постає предметом громадських дискусій та неоднозначних коментарів з боку суспільства, слід дати загальну характеристику поняттю клонування, його методам та особливостям. Отже, клонування — це система методів безстатевого розмноження тварин або людей, сутність яких передбачає створення нових живих організмів, генетично ідентичних тим, що були на меті клонування. Не зважаючи на те, що така практика людської діяльності набула популярності лише в 21 столітті, тема генної інженерії була порушена ще 3 сторіччя тому, з дня запропонування німецьким фізіологом Теодором Шванном клітинної теорії, сутність якої полягала в тому, що кожна нова клітина походить від такої самої материнської клітини шляхом її поділу. Саме із відкриттям цієї теорії розпочинається активна діяльність з проведення дослідів клонування над морськими їжаками і жабами. Та вагомий інтерес і зацікавленість з боку людства біотехнології зазнали лише у 1996 році, відколи шотландським вченим Стіном Вілладсеном було вперше клоновано ссавця — в даному випадку — вівцю Доллі. Цей дослід було проведено завдяки одному з методів клонування — репродуктивному, який передбачає створення генетично ідентичної істоти, що походить від однієї батьківської особини. Не зважаючи на те, що репродуктивний метод клонування в деяких випадках може бути використано як засіб продовження роду, повернення померлої людини до життя та відновлення зниклих видів тварин, на сьогоднішній день в більшості країнах світу, враховуючи і Великобританію також, є забороненим та карається законом. Але це не безпідставно. Адже, по-перше, активне застосування цього методу значно погіршить і так ускладнену демографічну ситуацію, що склалася на планеті сьогодні, по-друге, статус людини, як неповторної, унікальної, зі своїми вподобаннями та світобаченням особистості, буде втрачено, окрім того, сучасними науковцями було доведено, що попри наявність всіх репродуктивних функцій, клоновані особи є надзвичайно уразливими та чутливими до хвороб. Ще одним значним недоліком впровадження біотехнологій є те, що на даний момент людство не може гарантувати, що клоновані особи не зазнаватимуть дискримінацій та не стануть об'єктом стрімкого розвитку так званого “чорного ринку”. Другим методом клонування є терапевтичне — один із методів біотехнології, що передбачає вилучення стовбурових клітин з людських ембріонів віком до чотирнадцяти діб, з метою їх подальшого використання в медицині, наприклад, при лікуванні різних хвороб та трансплантації органів, та наукових дослідженнях, в яких ембріональні стовбурові клітини виступатимуть в якості піддослідного матеріалу.

Та не дивлячись на те, що використання людських ембріонів у діагностичних, терапевтичних, наукових, комерційних та індустріальних аспектах людського життя є достатньо розповсюдженим явищем, така практика є забороненою багатьма світовими державами. І це не випадково. Адже велика кількість націй цінність ембріона ще на початковому етапі його існування розглядає, як і цінність будь-якого іншого дорослого індивіда, забезпеченого правом на життя. Саме з цього приводу в таких країнах забороняється

робити з ембріоном те, що могло б запобігти, ускладнити або взагалі унеможливити його подальший розвиток. Тож у більшій кількості держав світу ембріон вважається суб'єктом права, повноправним учасником правовідносин та прирівнюється до людини. Поряд з цим питанням підіймаються питання моральності та релігії, оскільки на сьогоднішній день більшість релігій світу диктують нам, що ембріон не може бути використано в цілях науки, оскільки він є створінням Всевишнього, прототипом ідеального, який не підлягає змінам чи переробкам. Стосовно розгляду питання розвитку генної інженерії в Україні, то Верховною Радою було впроваджено законопроект “Про заборону репродуктивного клонування та ввезення і вивезення клонованих ембріонів на терени держави”, який ґрунтується на принципах поваги до людини, людської гідності та цінності людини як індивідуальної особистості. Відповідно до чинного законодавства України, особи, що порушили цей закон, мають бути притягнутими до адміністративної, цивільно-правової або кримінальної відповідальності, залежно від ситуації, що виникла. Натомість ця заборона в жодному з випадків не розповсюджується на терапевтичне клонування, яке і досі залишається об'єктом наукової діяльності та суспільних обговорень.

Тож виходячи з положення і спираючись на сукупність всіх раніше перерахованих і згаданих вище фактів, можемо зробити висновок, що актуальність обраної теми зумовлена тим, що в сучасному світі не існує спільної думки, яка констатувала б тільки позитивні або тільки негативні наслідки клонування людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Біологія: Посібник для вступників до вузів; Ред. Н.П. Манойло. -2-е вид., стереотип.. - К.: Либідь, 1995. - 335 с.
2. Грищенко О. Проблема клонування: суспільний та правовий аспект //Юридичний журнал. – 2005. - № 10. – с. 24-29
3. <http://referat-online.com.ua/all/Medicina/137.html>
4. <https://narobraz.ru/tovary-i-uslugi/klonirovanie-cheloveka-argumenty-plyusy-i-minusy.html>
5. <https://works.doklad.ru/view/s-HijbF3sIU/all.html>

*Сулименко Дар'я Сергіївна
Студентка інституту підготовки
кадрів для органів юстиції України
1-го курсу 8-ої групи*

ЗНАЧЕННЯ РЕЛІГІЙНОЇ РЕФОРМИ ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО ДЛЯ ТОГОЧАСНОГО ТА СУЧАСНОГО СВІТІВ

Повертаючись у часи Київської Русі, важко недооцінити Володимира Великого як державного діяча, засновника та покровителя, не звернути увагу на його реформи та впровадження, які суттєво вплинули на тогочасне суспільство та сучасний світ в цілому. Однією з таких є релігійна реформа 988 року.

Ціннісність даної реформи полягає у тому що: по-перше, вона дає змогу об'єднати країну в єдине ціле, по-друге, із запровадженням цієї реформи русини активно починають налагоджувати дипломатичні стосунки з країнами Західної Європи, Візантією та Болгарією, що в майбутньому допомогло їм детальніше ознайомитися з досягненнями світової культури. По-третє, з'являється писемність, запроваджується грошова одиниця — розпочинається карбування злотників і срібників (перших українських монет), швидко розвиваються

архітектура та мистецтво. Згодом поширюється будівництво храмів та монастирів, іконопис та різьблення по каменю, набувають значення фресковий живопис та мозаїка, створюються школи та бібліотеки. Поряд з'являються нові звичаї і обряди, які увінчувались успіхом не тільки тисячі років тому, а й є затребуваними серед сучасних реалій світу, змінюється картина навколишнього, образ життя та навіть повсякденне харчування руського народу.

Та актуальність даної теми полягає не тільки в піднесенні культурної спадщини українського народу та його господарського життя, а й в формуванні його соціального, інтелектуального, духовно-морального потенціалу. Основою релігійного життя русинів постає Церква. Вона прищеплює нові ціннісні орієнтири, звертає увагу на людину та її природу, світосприйняття та духовний світ всередині неї, водночас стверджує рівність усіх перед Богом та Небесним світом.

Церква виховує людину як таку, що є носієм моральності та справедливості, уособленням совісті, мудрості та доброти.

Тож виходячи з положення і спираючись на сукупність всіх раніше перерахованих і згаданих вище фактів, можемо зробити висновок, що прийняття християнства посідало важливе місце та мало позитивні наслідки, оскільки підвищувало авторитет Київської Русі та її суспільства на міжнародній арені серед країн Європи. На сьогодні дана релігія відіграє не менш важливу роль, ніж тисячі років тому, за даними вчених, її сповідує понад 32 відсотки населення світу, що є достатньо високим показником порівняно з іншими релігіями. Християнство, як і колись продовжує плекати надію на порятунок, позбавляє страху перед стихійними силами природи, очищує духовний світ людини від негативних проявів, наділяє впевненістю та милосердям тощо.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. <https://naub.oa.edu.ua/2014/znachennya-zaprovadzhennya-hrystyianstva-u-derzhavotvorenni-ukrajiny/>
2. <https://www.culture.ru/materials/151806/verovaniya-na-rusi-do-kresheniya>
3. http://veterano.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=6861:pravlinny-a-knyazya-volodimira-teritorialne-zrostannya-kijivskoji-rusi&catid=36&Itemid=191
4. <https://centrevraz.ru/khristianstva-na-rusi>
5. <http://studies.in.ua/ru/kultura-ukrainy-shpargalki/558-31-hristyianstvo-yogo-rol-znachennya-v-rozvitku-kulturi-rus-ukrayini.html>
6. https://pidruchniki.com/17771110/istoriya/pidnesennya_rozkvit_kiyivskoyi_rusi_volodimir_velikiy_yaroslav_mudriy

Суський Кирило Олегович

Студент 1 к. 8гр.

*Інституту підготовки кадрів для
органів юстиції України*

ФЕНОМЕН ОПРИШКІВСЬКОГО РУХУ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ПІД ПРОВОДОМ ОЛЕКСИ ДОВБУША

Як запевняють історики, опришки виникли на західноукраїнських землях у XVI столітті, як реакція народу на дії польської адміністрації. Рух опришків не даремно співпав у часі з розгортанням на українських землях періоду народно-визвольної боротьби українського народу у 1648-1657 роках на чолі з великим гетьманом України Богданом Хмельницьким. Але перш за все потрібно з'ясувати, опришки є народними месниками чи розбишаками?

Історики ділили їх на дві групи. До першої групи відносяться опришки – месники, які є народними героями, оборонцями власних прав. Другу групу складають опришки – бандити, які є нещадними горлорізами, ладні за грейцара душу відібрати. Але, на думку радянських дослідників, існує ще й третя група опришків, учасники якої ведуть сувору між класову боротьбу (боротьба між бідними та багатими). Зокрема, поляки сприймають опришків жорстокими бандитами, горлорізами, навпроти, українські історики доводять, що опришківський рух не є бандитизмом, і не є соціально поневолених верст населення, рух опришків є боротьбою кращих представників українського народу.

Опришки - повстанці боролися за: відновлення козацьких вольностей; визволення від шляхетсько-магнатської залежності; за права православної церкви; за скасування панщини, кріпосної системи; за скасування соціальної нерівності; за особисту волю.

Опришківський рух був відкритим протестом проти поневолення української землі Московою, Польщею, Мадярщиною та Австрією. Опір селян певного часу набув настільки загрозливих розмірів, що місцева адміністрація змушена була направити в села й містечка військові загони для придушення опору повстанців. У XVIII ст. почали боротися опришки. В 1738 – 1745 роки лідером опришківського руху, невтомним борцем за справедливість та права українців є Олекса Довбуш (Добощук, Добош). Опришки це «ватаги відчайдушів», які не боялися ані тортур, ані смерті, вони мали чітку мету й торували свій нелегкий шлях до неї. Українські історики висувають теорію про тісний зв'язок національно-визвольну політику Богдана Хмельницького та опришківського руху, як продовження боротьби на Закарпатті. Достовірно відомо про те, що гуцули ще за часів Северина Наливайка брали участь у козацько – селянських повстаннях. Богдан Хмельницький особисто під час війни 1648 – 1657 рр. налагоджував тісний контакт з місцевим населенням Прикарпаття задля подальшої співпраці у визволенні від польських шляхтичів. Є цікавим фактом й те, що до лав опришківського руху вступали не лише знедолені українці Закарпаття, а й селяни Угорщини та Молдавії.

Опришки не мали військової освіти, але нерідко вдавалися до успішної партизанської тактики, діяли злагоджено, невеликими загонами, користувалися довірою українців, які надавали повстанцям підтримку.

Проаналізувавши отриману інформацію, я можу зробити висновок, що не потрібно відокремлювати соціальну і національну складові мотивації народно-визвольної боротьби опришків. Можна вважати, що обидва фактори соціального і національного духу були присутні в цій боротьбі. Опришківський рух, на мою думку, є тим періодом в історії України, який не повинен сприйматися як проблема, яка науково себе вичерпала. «Феномен» цього руху до кінця не розкритий, і необхідно провести всі необхідні дослідження, для отримання більш чіткої картини.

Також слід зазначити, що, незважаючи на всі репресії збоку Польщі, Австрії опришки добре трималися навіть на тортажах, і не зраджували своїх побратимів, тим самим демонструючи свою відданість своїй ідеї, та мужню непокору. Тому новітнє покоління істориків має провести в даному напрямку більш масштабну, ґрунтовну дослідницьку роботу.

*Таранов М. А.,
студент 1 курсу, 9 групи, факультету
адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПЕРША КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СУЧАСНЕ ПРАВО

У 1996 році було затверджено Конституцію України, яка діє і до сьогодні. Історично можна виділити щонайменше три документа, які виступали конституцією в різні часи. Одним з таких документів є Конституція Пилипа Орлика, повна назва якого «Пакти і Конституції законів і вольностей війська Запорізького». Укладена 5 квітня 1710-го року, вона фактично стала першою конституцією не тільки в Україні, але й в усьому світі. Враховуючи актуальність розгляду становлення конституціоналізму, необхідно проаналізувати найбільш важливі історичні документи, що вплинули на розвиток сучасного права, до якого відноситься і Конституція Пилипа Орлика.

Історики мають різні думки щодо того, чи був цей документ Конституцією у сучасному розумінні цього слова або прогресивним актом, який випередив свій час [2]. В будь-якому випадку відомі французькі філософи, а також «батьки» американської конституції на той час ще не народилися. Виходить, що сама ідея поділу влади могла бути пов'язана саме з іменем Пилипа Орлика [6].

Норми Конституції були зафіксовані у вигляді договору між гетьманом і козацькою старшиною та запорожцями. Вона мала демократичний характер і втілювала в собі республіканську ідею. Конституція складалася з преамбули, в якій було стисло викладено історію нашого народу, та 16 пунктів, в яких спочатку були розглянуті загальні положення (відновлення автокефалії української церкви, визначення кордонів Української держави тощо), а центральне місце займає шостий пункт про принципи діяльності органів державної влади.

Найважливіші питання державного та суспільного життя повинні були вирішуватися на Генеральній Раді, і ці рішення мали вищу юридичну силу. Гетьман контролював виконавчу владу, але враховуючи негативний досвід попереднього гетьманського правління, було утворено старшинську раду, орган, що контролював діяльність гетьмана. Судова гілка складалася з Генерального Суду, що виносив такі рішення, якому «мав підкоритися кожен, як переможений законом». Окрім трьох основних гілок влади, особлива увага приділялася управлінню фінансами та посаді Генерального скарбника, який відав фінансовими справами, враховуючи думку Гетьмана, але без його безпосереднього втручання [1 с. 12-15].

Досить важливим положенням було наявність механізму стримувань і противаг, за яким рішення Генеральної Ради були обов'язковими для Гетьмана, але при цьому Гетьман мав право законодавчої ініціативи. Гетьман діяв за погодженням зі старшинською радою, за контролю з боку незалежної судової гілки влади. Так, через взаємоконтроль окремі гілки влади утворювали єдиний державний механізм, що був достатньо інноваційним для свого часу [1 с. 12-15]. Важливою рисою Конституції була турбота про захист «простого люду», тобто непривілейованих прошарків, що надає цьому документу виразно гуманістичного спрямування [1 с. 16].

Аналізуючи Конституцію Пилипа Орлика, можна з впевненістю сказати, що сучасна Конституція України багато в чому успадкувала її основні засади. Слід зазначити, що Конституція виражає суверенну волю народу, спираючись на багатовікову історію

українського державотворення [3, с. 65]. Реалізовано принцип поділу влади між такими інстанціями, як Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Верховний Суд України. Втілено систему стримувань та противаг, яка забезпечує недопущення концентрування влади в одних руках. Конституція забезпечує захист прав людини, встановлює кордони та вказує на суверенність держави. Деякі положення в сучасній Конституції та Конституції 1710 року відрізняються (свобода віросповідання, рівність усіх перед законом), але це пояснюється понад трьохсотрічним розвитком суспільства та еволюцією прав людини.

Через певні історичні обставини «Пакти і Конституції законів і вольностей війська Запорізького» не набули реальної політичної сили, але в період 1710-1714 рр. цей документ діяв на території Правобережної України. Залишається лише гадати, як би склалася історія у разі прийняття цього документу на всій території тогочасної України. Та треба зазначити, що цей документ має виключне значення в процесі становлення ідей конституціоналізму в Україні та світі.

Конституція Пилипа Орлика 1710 р. є не тільки важливою історичною пам'яткою для історії України, але й одним з основних документів, що вплинув на становлення конституціоналізму в нашій країні. Ідеї Пилипа Орлика випередили свій час, і хоча їм не вдалося реалізуватися в XVIII ст., вони знайшли своє місце в Конституції 1996 р. та сучасному праві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Страхов М. М. Конституція Пилипа Орлика 1710 року / М. М. Страхов // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – Х. : Право, 2006 – Вип. 11. – С. 10-17.
2. Конституція Пилипа Орлика – перша конституція у світі. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pon.org.ua/novyny/1246-konstituciya-pilipa-orlika-persha-konstituciya-u.html>
3. Окладна М. Г. Політико-правові ідеї Конституції Пилипа Орлика і сучасна українська Конституція / М. Г. Окладна, М. Ш. Киян // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 11. - Х. : Право, 2006. - С. 61-68.
4. Стеценко Н. С. Система органів влади у «Пактах і Конституціях законів і вольностей війська Запорізького» Пилипа Орлика / Н. С. Стеценко // Теорія та практика сучасної юриспруденції : матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. конф., 15 верес.-15 жовт. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 83–87.
5. Тодика Ю. М. Політико-правове значення Конституції Пилипа Орлика для розвитку українського конституціоналізму / Ю. М. Тодика // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 11. - Х. : Право, 2006. - С. 3-9.
6. Конституція, яка випередила час. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: incognita.day.kyiv.ua/konstitucziya-yaka-viperedila-chas.html

Науковий керівник: Лісогорова К. М., к. ю. н., доцент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн НЮУ імені Ярослава Мудрого.

БЕРЕЗНЕВІ СТАТТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ІНКОРПОРАЦІЮ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

Актуальність даної теми важко переоцінити. Оскільки розглядаючи вищезазначену тему крізь призму сучасності ми можемо побачити деякі паралелі. Ця тема є досить дискусійною, оскільки по сьогодні немає однозначної відповіді на стосовно намірів, втілених у березневій статті. Зокрема радянська школа історії описує цю подію як возз'єднання двох православних держав з метою спільного існування. Сучасні історики вважають, що об'єднання Гетьманщини з Московським царством підступним планом останнього, метою якого було повне загарбання Війська Запорізького.

Для кращого розуміння даної проблематики я пропоную висвітлити деякі дефініції:

Березневі статті- угода між українським і московським урядами, які регламентували політичне і правове становище Гетьманщини після Переяславської ради.

Інкорпорація- приведення чогось до загальної системи.

З 1648 року між Гетьманщиною і Московським Царством розпочався постійний обмін посольствами. Метою Гетьманщини було пошук нового союзника у боротьбі проти Річі Посполитої. Оскільки кримський хан тричі зраджував Богдана Хмельницького, а молдавські походи ні до чого не призвели, то вибір гетьмана пав на Московське царство. У результаті чого Олексій Михайлович відрядив до України посольство на чолі з боярином Васильом Бутурліним. Результатом цього присягання на вірність царю та взяття Гетьманщини під «Високу государеву руку». Але все це було лише в усній формі, юридично стосунки між двома державами були закріплені у березневих статтях. Договір певним чином обмежував зовнішні і внутрішні права Гетьманщини: запроваджувався збір податків на користь царської казни, заборонялися зносини гетьмана з турецьким султаном та польським королем, інформація, щодо нового гетьмана повинна була надходити до Москви на підтвердження, українські землі ставали автономними у складі Московського Царства.

Недобрі наміри Московського Царства проявилися в укладені ними сепаратного мирного договору з Річу Посполитою. У 1656 році Московське Царство уклало з Річу Посполитою Віленське перемир'я, що пояснює те що, Московське Царство не мало гарних намірів у відношеннях з Гетьманщиною.

Друга хвиля наступу на українські права була під час епохи Руїни. Починаючи з правління Юрія Хмельницького кожен гетьман після виборів на посаду підписував угоду з царем для легітимізації своєї влади і автономії гетьманщини. Принциповим є те, що так звані статті укладалися у формі міждержавного договору, при цьому з кожним новим упорядником права Війська Запорізького звужувалися.

Під час гетьманування Івана Мазепи інкорпорація українських земель дещо законсервувалась, оскільки гетьман мав видатні дипломатичні здібності та деякий вплив на молодого імператора Петра І. Але після переходу Мазепи на бік Шведів, всі його здобутки були зведені до нуля. У 1708 році до влади приходить Іван Скоропадський. Цар Петро І побоювався схожого сценарію, який відбувся з Мазепою, тому відмовив у запровадженні Решетилівського указу, натомість видав у 1710 році інсталяційну грамоту на гетьманство.

Власне з цього моменту відносини між Гетьманщиною і Московським Царством набули зовсім іншого правового оформлення, адже нормативні документи, що його регулюють перестали бути схожими на міжнародні договори. Але зберігалися фактичні ознаки автономії та структури українського державного утворення.

Останнім етапом інкорпорації була майже повне обмеження самостійності Гетьманщини

У 1722 році була створена Малоросійська колегія, яка істотно заважала працювати гетьману. Гетьманування Данила Апостола дещо покращило ситуацію, відновивши певну самостійність, але у 1734 році гетьман помер.

У 1734-1750 рр. діяло Правління гетьманського уряду. Справи Війська Запорізького були передані до сенату.

У 1750-1764 рр. до влади приходить Кирило Розумовський, який робить останню спробу переломити хід подій та здобути незалежність для Гетьманщини. У 1763 році в Глухові старшинська рада склала петицію про повернення вольностей та створення шляхетського парламенту. Але у відповідь на це Катерина II ліквідувала Гетьманщину. На українських землях почала існувала Друга малоросійська колегія. 1786 року вона припинила своє існування, що означало ліквідацію полково- сотенного устрою. На цьому і завершилася інкорпорація українських земель.

Узагальнюючи усе вищесказане, я хочу наголосити на тому, що березневі статті стали поштовхом для наступу Московського царства на українські землі та дуже обтяжили можливість боронити Гетьманщину, оскільки прихильників прихильників договору було багато, то процес інкорпорації був невідворотнім.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1)Власов: історія України- Генеза 2003. 136-142 с.
- 2)Історія держави і права України. Т.1.-Київ 2003. 221-227 с.

*Трубчанінова Аліна Сергіївна,
студентка 1 курсу 4 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції
Національного юридичного
університету ім.Ярослава Мудрого*

ПРАВОБЕРЕЖНА УКРАЇНА ЧАСІВ РУЇНИ

Актуальність обраної мною теми зумовлена тим, що Україна часів Руїни один з найяскравіших історичних прикладів негативних наслідків розколу суспільства. Саме цей приклад показує важливість не розколу, а об'єднання народу навіть в складних політичних ситуаціях, що є актуальним і в наш час.

В історії України період 20 років після смерті Богдана Хмельницького відомий як "Руїна". Основна причина такої назви походить від того, що за ці роки політичні та соціальні надбання, досягнуті Хмельницьким внаслідок Великого заколоту, були втрачені серед безлічі внутрішніх конфліктів та іноземних втручань.

Коли всередині українського суспільства був розкол у питанні того, хто з сусідів України повинен бути «захисником», а самі ці сусідні країни, на жаль, не враховували політичних інтересів України і шукали лише шанс отримати більше землі та селянської праці для себе.

Серед науковців немає усталеної думки щодо основної причини настання періоду Руїни. Деякі науковці вважають, що основні причини – соціальні, деякі – що політичні.

Головною ознакою доби Руїни є розподіл України на 2 частини: Правобережну та Лівобережну. Ці дві частини країни мали певні особливості в той надскладний період. Правобережна Україна була спустошеною та зазнала значних втрат у різних сферах суспільно-політичного життя, були демографічна та економічна кризи. Причинами цього були:

1 – війна гетьманату за незалежність і територіальну цілісність з Польщею та з Московською державою;

2 – війна за право володіти козацькою Україною між Польщею, Московською державою, а також Туреччиною.

Розкол Гетьманщини по Дніпру був закріплений домовленостями між Росією та Польщею, у тому числі, Андрусівським перемир'ям у січні 1667 року, яке закріплювало вхід Лівобережної України до складу Росії, а Правобережної – до складу Польщі, Київ на два роки залишався за Росією, а Запорозька Січ мала перебувати під владою двох держав. Досить часто історики зазначають, що поділ на два гетьманства розбив Україну, начебто на дві абсолютно різні держави. Але насправді ситуація складалася так, що не тільки еліта, але й більшість населення Правобережжя та Лівобережжя продовжували усвідомлювати себе представниками єдиної держави та одним народом. Тобто можна зробити висновок, що цей поділ був нав'язаним і насправді на початку руїни не було настільки серйозного соціального розколу між населенням, соціальна напруженість якраз сягнула свого піку вже після поділу українських земель.

Боротьба національно-патріотичних сил за об'єднання України почалася на Правобережжі, її очолив правобережний гетьман Петро Дорошенко. Він вважав, що Польща та Московська держава переслідують хіба власні інтереси ціною поділу України.

На жаль, наслідки Руїни були фатальними для України. Після зречення П. Дорошенка від гетьманства Правобережна Україна майже перестала існувати як цілісне й самостійне державне утворення, а перетворилась у ході постійних виснажливих війн XVII ст. на справжню пустку. Зазнала значних демографічних втрат, які сягнули близько 70 відсотків від загальної чисельності населення.

В умовах практично безперервних війн у 1660 - 1670-х роках економічне життя в Україні не було процвітаючим, особливого занепаду зазнала Правобережна Україна. Однак, науковці зазначають, що українці навіть у таких надскладних умовах з вражаюче самовідданістю відновлювали поселення, працювали на землі, вирощували сади, розводили тварин, займалися торгівлею.

Підсумовуючи все вищесказане, необхідно зазначити, що період Руїни був вкрай важкий для всієї території України, однак, все ж найбільших втрат зазнала саме Правобережна Україна, яка була ослаблена постійною боротьбою з сусідніми країнами, які зазіхали на її території, а також внутрішніми повстаннями та зазнала значних демографічних втрат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Пасічник М.С. Проблеми Хмельниччини та руїни в українській і зарубіжній історіографії XX ст., 2000 р. url: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/8548/1/26.pdf>
2. Чухліб Т. "Руїна" Гетьманщини чи боротьба за утвердження Української козацької держави? / Відп. ред. В. Смолій. – Вип.4. – К., 2004. – С. 473 – 508.
3. Чухліб Т. "Руїна" як історичний та історіографічний термін: проблеми різночитання // Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. - Вип.3. - К., 2013. - С.55 - 60.

4. Яковлева Т. Гетьманщина в другій половині 50-х років XVII століття. Причини і початок Руїни. – К., 1998

5. Subtelny Orest Ukraine a history/ University of Toronto Press Incorporated, 2009. URL: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/11408/file.pdf>

Науковий керівник: Булгаков А.О., - к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

*Фоменко Валерія Сергіївна
студентка інституту підготовки
кадрів для органів юстиції України
I курсу, 8 групи
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого*

ЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА ДЛЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Конституція – це закон, який розв’язує засадові питання державного життя, закладає правові підвалини суспільного буття й має найвищу юридичну чинність у країні. [1] Конституція Пилипа Орлика, яку називають не лише першою українською конституцією, а й першою європейською конституцією в сучасному її розумінні, була написана у 1710 році під впливом ідей західноєвропейського парламентаризму. Вона стала неабияким кроком вперед у розвитку української політичної думки: заклала основні демократичні принципи та надихнула майбутніх діячів політики.

До написання «Пунктів й конституції законів та вольностей Війська Запорозького...» на території сучасної України не існувало законів, що детально регулювали б управління державою. «Руська правда» стосувалася насамперед питань карного права, законотворчість періоду Хмельницького була представлена міждержавними договорами, що майже не торкалися управління державою, Гадяцька унія більш детально розкривала статус української держави, та вона не була ратифікована.[2] Отже, Конституція Пилипа Орлика стала першим документом, що юридично оформив політичний устрій країни.

У підготовці проекту Конституції, крім Пилипа Орлика, брали участь й інші представники військової, світської, релігійної верхівки тогочасного українського суспільства. Вона складається з 2 частин – Преамбули, 16 статей та тексту присяги гетьмана Війську Запорозькому.[3] Основна мета – створення незалежної демократичної України. Конституція була написана двома мовами: латинською та староукраїнською. Набула чинності після підтвердження виданим шведським королем Карлом XII – протектором України.

Виконавча влада належала гетьману, що також виступав символом держави. Він обирався представниками усіх верств населення та був підзвітний Генеральній раді. До його повноважень належали здійснення зовнішньої політики, головування в уряді, вирішення відповідних законодавчих питань разом з генеральним старшиною. Генеральна старшина підпорядковувалася гетьману. Законодавча влада належала Генеральній Раді, до якої входили генеральний старшина, цивільні полковники з урядниками і сотниками, генеральні радники від полків, послы від Низового Війська Запорозького. Вона мала скликатися тричі на рік: на Різдво, Великдень та Покрову та була покликана обмежувати владу гетьмана. Судовій владу у Конституції приділялося найменше уваги. Генеральний суд – найвищий суд, уповноважений розглядати всі судові справи. [4] Тож Конституція стала першим документом, що закріпив

чіткий розподіл влади на законодавчу, виконавчу та судову, втілив у собі механізм стримування і протидії.

Текст «Пактів й конституції законів та вольностей Війська Запорозького...» починається зі слів: «Во ім'я отця, і сина, і святого духа, прославленій у святій Трійці Господа Бог»,^[5] з чого можна зробити висновок про прийняття та встановлення православного християнства як державної релігії.

Ще одним нововведенням Конституції було запровадження посади Генерального скарбника, який відав державною скарбною, що тепер була відділена від гетьманського скарбу.

Влада на місцях належала виборним полковникам, було введено посаду полкових підскарбіїв, які обиралися козаками та міщанами, селянами.

Отже, Конституція 1710 року запроваджувала загальне виборче право, скасовувала станову диференціацію, вперше виділила 3 гілки влади. Без сумніву стала найважливішим документом для подальшого оформлення конституціоналізму на території України. Вона мала зовсім нову форму, не властиву українським документам до неї, - суспільного договору між провідником та народом, укладеного навечно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- [1] – Політологічна теорія держави/ С. Г. Рябов
- [2] – Гетьман Пилип Орлик і його Конституція/ Ірина Кресіна, Олексій Кресін
- [3], [5] – Історія української Конституції/ А. Г. Слюсаренко, М. В. Томенко
- [4] - Конституція Пилипа Орлика 1710 року: основні правові і політичні ідеї та її історичне значення/ О. Скрипнюк

*Футала Ольга Андріївна
студентка 12 групи 1 курсу 1 факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ДІЯЛЬНІСТЬ ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

Павло Скоропадський – авторитетний генерал, який проявив себе відповідальним політичним діячем й зумів розпочати будівництво могутньої української держави у надзвичайно скрутній і суперечливій ситуації, що потребувала чітких і точних дій у створенні різних численних державних інституцій.

П. Скоропадський прийшов до влади 29 квітня 1918 року. Україна була проголошена Гетьманською державою.

Очоливши Українську державу, генерал П. Скоропадський поставив ціль відновити в країні порядок, вивести її на передові міжнародні позиції, подолати безлад в економіці. Право видавати закони, призначати уряд, керувати зовнішньою політикою та військовими справами, бути верховним суддею – ці повноваження були надані гетьману для відновлення стабільності у країні.

На початку правління генерала в Україні було створено новий адміністративний апарат. Робота міністерств швидко налагодилася, відбувся чіткий адміністративний розподіл України на губернії і повіти.

Українська держава здобула широке міжнародне визнання. Австро-Угорщина, Болгарія, Туреччина, Данія, Персія, Греція, Норвегія, Швеція, Італія, Швейцарія, Ватикан тощо встановили тісні дипломатичні зв'язки з Україною. Загалом були встановлені контакти з 30-ма державами світу.

Значні зміни відбулися в організації економічного життя. Вони обумовили неабиякі успіхи, в основі яких лежало оновлення фінансової системи. Була закладена тверда основа української валюти. Гетьманський карбованець дорівнював царському рублю.

Павло Скоропадський намагався помірними реформами вирішити аграрне питання. Генерал вживав певних заходів, що були спрямовані на нормалізацію становища селянства. Разом з тим, реформи Скоропадського передбачали й те, щоб земельні комісії зобов'язували селян повернути поміщицьке майно і відшкодувати збитки, яких вони завдали великим землевласникам.

Поступово уряд намагався налагодити відбудову транспортних магістралей країни. Вдалося відновити стабільний залізничний рух влітку 1918 року. Гетьман також висував завдання щодо створення організованого міцного козацького стану й створення потужної армії на українських землях, чому, однак, перешкоджало німецьке командування.

Досягнення гетьмана в культурно-освітній сфері є досить високими. Зокрема, можна виділити такі його здобутки: створення Української Академії наук, першим президентом якої став В. Вернадський, заснування двох державних українських університетів – у Києві та Кам'янці-Подільському, 150 українських гімназій, Національного архіву, Національної бібліотеки та інших навчальних й культурних закладів протягом 1918 року. Створення і подальша діяльність усіх перелічених вище закладів супроводжувалася державним фінансуванням. Національне життя поступово поновлювалося конкретними досягненнями, яких не було ані за часів Центральної ради, ані Директорії. Стрімко розвивалася освіта, наука й культура на українських землях. Також варто відзначити, що підвищувався й авторитет Української Православної Церкви. У цей же період відбувався й прогресивний розвиток Української Автокефальної церкви.

За короткий час правління Павла Скоропадського на чолі Гетьманської держави українська державність позбулася політичної демагогії, анархії та безладу; потреби суспільства більше не ігнорувалися, а спрямовувалися у русло правопорядку й законності. Тим не менш, під час своєї політичної діяльності П. Скоропадський здійснив чимало помилок, які виявилися фатальними. Основною і критичною з яких виявилася його залежність від Німеччини, окупаційні війська якої нещадно грабували Українську державу. Гетьман та його уряд аргументовано звинувачувалися у проросійській політиці. Крім того, П. Скоропадський тісно співпрацював із заможними верствами українського населення, які й підштовхнули його до ліквідації соціальних здобутків трударів.

***Науковий керівник:** к.ю.н., доцент кафедри історії держави та права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д. А.*

***Храпська Анастасія Олександрівна**
студентка ІІ групи І курсу І факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ДЖЕРЕЛА ПРАВА КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Київська Русь – могутня середньовічна держава, право якої почало свій розвиток на основі східнослов'янської правової традиції, що мала витoki у звичаєвому додержавному праві. Можна навіть вести мову про те, що основоположним та первинним джерелом права у Київській Русі став саме правовий звичай.

Проте, за умов стрімкого розвитку суспільних відносин, поступово визнаючи державну владу, суспільство мало слідувати чітко сформованим правилам (нормам) загальноприйнятої

поведінки, які, у свою чергу, були наслідком та результатом законодавчої діяльності князів Київської Русі. Таким чином, поступово поряд із правовим звичаєм формується нове джерело права – нормативно-правовий акт. Так, одним із найвідоміших прикладів законодавства княжої доби стала «Руська правда» – збірник права Київської Русі.

Розкриваючи питання поступової трансформації правової системи княжої Русі, слід зосередити увагу на тому, що провідна роль на міжнародній політичній арені Давньоруської держави призводить до появи ще одного джерела права – міжнародно-правового договору. У цьому аспекті найбільш важливими були русько-візантійські договори. У зв'язку з тим, що у 988 році християнство стало державною релігією Київської Русі, активізувався процес рецепції візантійського права, що, відповідно, викликало зміни у правовому регулюванні тогочасних суспільних відносин.

Зазначені положення та системний аналіз наукової літератури створюють можливість виділити таку класифікацію джерел права Київської Русі: правові звичаї, князівське законодавство (княже право), міжнародні договори, збірники візантійського права.

Щодо характеристики звичаєвого права, то воно більшою мірою превалювало у відносинах приватно-правових, серед яких чільне місце займали відносини власності, зобов'язальні, спадкування, а також шлюбно-сімейні. Норми звичаєвого права переважно містили положення, присвячені визначенню особливостей юридичної відповідальності за їх порушення та закріпленню порядку відправлення правосуддя. Тобто, можна стверджувати, що звичаєве право пронизувало усі сфери суспільного життя Київської Русі.

Як було зазначено, розвиток давньоруського права викликав об'єктивну потребу у здійсненні систематизації норм звичаєвого права, логічним наслідком чого стало укладання одного з найвидатніших стародавніх збірників – «Руської правди», яку з упевненістю можна назвати класичним прикладом князівського законодавства.

«Руська правда» стала найважливішим законодавчим актом, у якому були зафіксовані як чинні, так і нові, сформовані державою, правові норми й може бути охарактеризована як своєрідний синтез та компроміс між традицією та реформаторськими прагненнями князів.

Характерно, що поняття «князівське законодавство» є доволі умовним, оскільки давньоруські князі приймали законодавчі акти не завжди одноособово, а інколи й разом з віче. А за часів феодальної роздробленості загальнодержавне законодавство здебільшого закріплювалося у рішеннях феодальних з'їздів та договорах між удільними князями.

Не менш важливими джерелами права Київської Русі стали й церковні статuti, розроблені та прийняті за часів князювання Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Прийняття церковних статутів було обумовлене тим, що тогочасне суспільство потребувало правового закріплення місця церкви у державі, визначення її правового статусу та окреслення сфери компетенції.

Так, наприклад, Володимир Великий прийняв церковний статут про десятини і церковних людей, який зафіксував привілеї, що були надані представникам духовенства, а саме: право збору податків на церкву, право мати феодально залежних людей тощо. Встановлений цим статутом церковний податок отримав назву «десятина», оскільки становив десятину частину прибутків населення. Його первинною метою було фінансування спорудження Десятинної церкви у Києві; згодом він трансформувався у загальнодержавний податок для матеріального забезпечення духовенства. Іншим церковним статутом був статут про церковні суди, прийнятий Ярославом Мудрим. До юрисдикції цих органів були віднесені справи щодо сімейних відносин та злочинів проти релігії.

Підсумовуючи усе вищевикладене, можна відзначити: не дивлячись на те, що у розглянутий період починається утвердження таких джерел права, як: нормативно-правовий акт, міжнародно-правовий договір, церковний статут тощо, правовий звичай продовжував залишатися важливим регулятором суспільних відносин. Про це, зокрема, свідчить й те, що саме на звичаєво-правових нормах базувалися як «Руська правда», так й інші джерела права Київської Русі.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри історії держави та права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д. А.

*Худик Василиса Геннадіївна
студентка 1 курсу юридичного
факультету
ХНУ імені В.Н. Каразіна*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Ключові слова: права людини, правові межі, обмеження прав людини.

Постановка проблеми. Права і свободи людини і громадянина є фундаментальним надбанням людства, важливим елементом у процесі становлення й соціалізації кожного індивіда, адже дозволяють йому задовольняти свої потреби та реалізовувати власний потенціал у різних сферах суспільного життя. Ступінь їх гарантування є показником демократичного розвитку будь-якого суспільства. Проте сьогодні попри великий ступінь уваги юридичної спільноти до прав людини питання їх обмеження залишається ще не достатньо дослідженими.

Метою роботи є дослідження правових меж обмеження прав людини на прикладі законодавства України.

Об'єктом дослідження є права людини, **предметом** – правові межі обмеження прав людини.

Виклад основного матеріалу. Наразі законодавство всіх держав світу передбачає можливість обмеження прав і свобод людини на цілком легітимних підставах, стосовно чого не винятком є й Україна.

При цьому конституційно-правове регулювання обмеження прав людини має вичерпні правові параметри, які не можуть розширюватися в довільному порядку і мають дискретний характер. Серед таких обмежень прав людини визначають: 1) загальні; 2) конкретно-індивідуальні.

У першому випадку обмеження прав людини є наслідком настання певного правового режиму чи стану. Такі обмеження охоплюють права, які поширюються на осіб загального конституційно-правового статусу і визначають допустимі межі вилучень з основних прав і свобод та цілі, яким вилучення повинні відповідати. Так, в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватись окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень.

Також обмеження прав людини пов'язані безпосередньо з потребами захисту національної безпеки як категорії, що передбачає захищеність людини, суспільства та держави, у тому числі державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичних засад конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз, і оборони держави.

У другому випадку обмеження прав людини обумовлені особливостями основного статусу окремих категорій громадян та відносин з державою. В цьому випадку межі можливих обмежень, як правило, Конституцією не визначено. У той же час, варто зазначити, що ці обмеження можуть встановлюватися виключно законом і повинні бути виправдані природою цих відносин, а судом можуть перевірятися з урахуванням єдності конституції та її поширення на всіх громадян.

Також необхідно наголосити, що чинну зараз систему прав і свобод людини та громадянина, що гарантуються Конституцією України, розроблено з урахуванням відповідних міжнародних правових актів: Загальної декларації прав людини 1948 р., Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р., Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. Крім того, Конституція України в цьому питанні спирається на відповідні приписи Європейської конвенції про права і основні свободи людини (1950 р.). Зокрема, ст. 15 (Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації), ст. 16 (Обмеження політичної діяльності іноземців), ст. 17 (Заборона зловживання правами). Тому наведені випадки можливого обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина України повинні повністю відповідати вимогам зазначених міжнародно-правових документів і лише в такому разі такі обмеження можуть бути легітимними.

Висновки. Обмеження прав людини можливе в Україні лише у зазначених у роботі *правових межах* (умовних лініях, що розділяють легітимність та нелегітимність діяльності держави), тобто на законних підставах. Такі повноваження для держави мають бути встановлені Конституцією, чинними на території України міжнародними договорами та законами України. Обмеження прав людини за інших умов є не правомірними та такими, які повинні бути скасовані.

*Циганок Б.А.,
Студент 5 групи 1 курсу Інституту підготовки
кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 17 СТ.

Получив независимость в ходе Освободительной войны украинский народ создал собственную судебную систему, которая является одним из признаков государственности. Хотя эта система имела ряд недостатков к примеру: сочетание административной и судебной власти и большое количество судебных инстанций, которое должно было пройти дело. Но мы видим стремление создать, действительно народный суд.

Новая судебная система имела такое иерархическое распределение. Самую высокую судебную власть имел гетман, который, в основном, решал дела с участием Совета старшин, а впоследствии – Совета генеральной старшины. Высшей судебной инстанцией была также общая казацкая рада, но вскоре она стала очень редко созываться. Генеральный военный суд рассматривал дела генеральной старшины, полковников и бунчуковых. Позже Генеральный военный суд стал апелляционным. Наибольшее количество судебных дел рассматривали полковые суды, коллегиальным способом, в этот период полковой суд мог присуждать смертный приговор, который не соглашался с судами высшей инстанции. Внизу судебной системы действовали сотенные суды во главе с сотником, они рассматривали судебные дела сотни.

В городах действовали магистратские суды за польскими порядками, до конца 17ст. они объединились с казацкими судами. В сёлах действовали сельские суды, где большое влияние имело население. Панов судили панские суды.

В судовом процессе использовались некоторые сборники писаного права, которые использовались в Речи Посполитой, обычаи и гетманское законодательство. Криминальные дела рассматривали с помощью процессуальных норм из Литовского статута и магдебургского права. Универсалы гетманов и полковников регулировали некоторые вопросы суда и касались они отдельных субъектов.

Суд Гетманщины был обвинительно соревновательным с двумя сторонами, истец и ответчик. Особенностью суда было то, что можно было по желанию подать дело в суд и его забрать, то-есть помириться в ходе судебного процесса. Доказательства: показания сторон, личное признание, клятва, вещевые доказательства, документы и также допрос. Проводились досудовое следствие, поиск доказательств, осмотр места преступления но это было не обязательно. Существовало также два вида мер пресечения: арест и личное поручительство.

Рассмотрение дела начиналось с установления явки сторон. Затем решался вопрос связан с доказательствами. Исследование дела начиналось с устной жалобы потерпевшего, который давал устные доказательства. После этого давалось слово обвиняемому. Выслушав стороны, суд приступал к допросу свидетелей. После выяснения всех обстоятельств дела, суд выносил приговор. Безупречным фактом высокого уровня суда Гетманщины является возможность апелляции в суд высшей инстанции.

Рассмотрев все факты, можно сделать вывод, что суд того времени был на уровне современных европейских судов. Потому, что он основывался на демократических принципах: выборность судей, гласный и коллегиальный способ рассмотрения дел. Большое внимание придавалось возмещению материальных убытков. А также возможность апелляции.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сиза Н. Суды і кримінальне судочинство України в добу Гетьманщини.
2. Теорія та історія держави і права. Історія політ. і правових вчень / О. І. Биркович. – Київ : Б. в., 2004. – 19с.
3. Кримінальний процес у правовій системі Гетьманщини. Б. Р. Стецюк. – Х. : в., 2008. – 21 с.

*Чабан Еліна Володимирівна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Студентка 1 курсу, 9 групи,
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України*

ДЖЕРЕЛА ПРАВА КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Право Київської Русі є основоположним чинником формування правової системи регіону в майбутньому, тому вивчення та аналіз фундаментальних положень дозволяє аргументувати характер існуючого законодавства. Розвиток джерел права Київської Русі пов'язане з розвитком класового суспільства, таким чином, за певний проміжок часу джерела видозмінювалися від локалізованих звичаїв до нормативно правових актів загальнодержавної дії.

Для регулювання відносин в первіснообщинному суспільстві застосовувалися звичаї, які описують у своїх працях літописці та зарубіжні дослідники. Поступово звичаї

трансформувалися в норми звичаєвого права, які, в свою чергу, санкціонувалися державою і забезпечувалися встановленням певних гарантій. До найдавніших норм звичаєвого права є регулювання порядку здійснення кровної помсти або певних процесуальних дій: ордалії, присяга, порядок оцінки показань свідків тощо. Більшість відомих норм були зафіксовані у давній частині Короткої редакції Руської Правди, саме завдяки цьому збереглися до наших днів [1, ст.123].

Слід також відмітити судову діяльність князів як специфічне джерело права Київської Русі, яка загалом сприяла трансформації старих звичаїв у норми права, а також створенню нових правових норм [2, ст. 82].

Важливим показником розвитку держави є русько-візантійські договори 907, 911, 944, 971 років, які демонструють авторитетність Київської Русі на міжнародній арені того часу. Договори являли собою сукупність норм давньоруського і візантійського права, які регулювали відносини у сфері торгівлі, визначали правовий статут руських купців у Візантії, закріплювали норми кримінального права, а також характеризували правове становище та привілеї феодалів [3, ст.342]. І знову таки, трансформуючись, з часом деякі з цих норм потрапили до Правди Ярославичів, а потім у Поширену редакцію Руської Правди.

Найвизначнішою пам'яткою права Київської Русі є Руська Правда, яка, увібравши досвід та норми минулих часів, структурувала та узагальнила більшість існуючих норм. Текст дійшов до наших часів в літописах та юридичних збірниках, існує більше ста списків з відповідною класифікацією та назвою. Списки в свою чергу поділяються на три редакції: Коротка Правда, Поширена Правда і Скорочена Правда. Редакції суттєво відрізняються, оскільки створювалися і діяли у різні часові відрізки, а тому відображають соціально-економічні та політичні відносини феодальної держави у процесі її становлення та розвитку [4, ст.104].

Руська Правда є найповнішою і найважливішою історичною пам'яткою найдавнішого звичаєвого права нашого народу. Крім звичаєвого права, в ній зібрано також і княжі устави. Але вони і змістом, і формою, і способом вислову та оголошення ближче стоять до звичаєвого права, ніж до писаного закону, бо вони були створені в принагідних випадках на доповнення, розвиток або зміну норм звичаєвого права; можна припустити, що й з'явилися вони вперше в усній формі. Тому Руську Правду можна вважати за збірник звичаєвого права взагалі.

Науковець Олійник А.М. у своїй праці підсумовує, що зібрані в Руській Правді норми свідчать про те, що вона мала чисто практичні цілі: дати можливість суддям справедливо вирішувати справи на підставі діючого права, а сторонам — боронити свої права на суді.

На теперішній час в історико-правовій науці „Руська правда” переважно розглядається як офіційне джерело світського характеру, кодекс феодального права, що від імені княжої влади забезпечував правовий захист життя, тілесної недоторканності, честі, майнових та інших інтересів панівних верств суспільства, а також обмежений захист інших верств населення [5, ст.25]. Вона відобразила становлення феодальних відносин на Русі: розвиток товарного господарства, поглиблення соціальної диференціації суспільства та посилення феодальної залежності сільського населення (смердів, холопів, закупів).

Загалом джерело права - це спосіб зовнішнього вираження і закріплення правових норм, який засвідчує їх загальнообов'язковість. Це засіб існування й вияву правових норм як певних установок у поведінці людей, що характеризуються владністю й підтримуються державним примусом. Таким чином, вивчаючи основні джерела права Київської Русі можна з'ясувати підвалини виникнення теперішньої правової системи, оскільки право розвивалося і

розвивається поступово, визначити характерні особливості права Київської Русі та їх вплив на сучасні норми.

Науковий керівник – Булгаков Артур Олександрович

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гурбик А. О. Руське право // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2012. — Т. 9 : Прил — С. — С. 399. — 944 с. : іл. — ISBN 978-966-00-1290-5.
2. Т. Л. Вілкул. «ЗАКОН СУДНИЙ ЛЮДЕМ» // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2005. — Т. 3 : Е — Й. — С. 209. — 672 с. : іл. — ISBN 966-00-0610-1.
3. В. А. Чехович. Руське право // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998—2004. — ISBN 966-749-200-1.
4. Історія держави і права України. У 2-х част. / За ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. — Київ, 2003
5. Правознавство / Навч. посібник для вузів / А. М., Олійник, А. Ю. Колодій. — К. : Юрінком Інтер, 2001

ЧОРНА А.Р.

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,

Інститут підготовки кадрів

для органів юстиції, 1 курс, 9 група

ДЕРЖАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЕЛИКОГО КИІВСЬКОГО КНЯЗЯ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Один із літописів зазначає: «Батько Ярослава зорав і зрушив землю, просвітивши хрестом, а Ярослав, Володимирів син, засіяв книжними словами серця вірних, а ми жнемо, користуючись з книжної науки».

Саме під час правління Ярослава Мудрого Київська Русь досягла свого найбільшого державного, політичного, культурного піднесення та мала високий міжнародний авторитет. Доказом цього може слугувати свідчення історичних джерел, які стверджують, що княжа резиденція Ярослава Мудрого була однією з найрозкішніших у Європі. Столиця Русі – Київ у XI столітті налічував близько 100 тисяч (за іншими даними 50 тисяч) мешканців і був одним із найбільших міст Європи, величезним міжнародним торговельним центром із численними колоніями іноземних купців. У Парижі, для порівняння, коли до нього прибула Анна Ярославівна, проживало близько 15 тисяч мешканців [1, с. 13]. Історія державотворення Київської Русі пройшла свій шлях від племінних союзів, організацією управління яких була військова демократія, до ранньофеодальної монархії, яка була відносно єдиною та побудованою на принципі сюзеренітету-васалітету.

Відіграючи вирішальну роль у державному ладі Київської Русі, великий Ярослав Мудрий міг успішно владарювати, спираючись на відповідні інституції, наділені державницькими повноваженнями. Так, при князеві утворювалася рада, до складу якої входили великі феодали, «княжі мужі», представники духовної знаті, а у деяких випадках і представники верхівки міст Київської Русі. До повноважень ради при князі відносилися важливі питання державного будівництва. Управління державою Ярослав у період

процвітання Київської Русі здійснював, використовуючи двірсько-вотчинну систему управління.

Судова влада в той час реалізовувалася великим київським князем, посадниками, волостями (управителями сільськими волостями), а також церковними судами в особі єпископів, архієпископів, митрополита. Крім того, існували вотчинні суди і суди общинні.

Цікавим досвідом був розвиток самоврядних органів на селі – верв, колишні родові общини. У часи правління Ярослава Мудрого верв, вервні збори, вервники могли суттєво впливати на відносини місцевої влади з княжими урядовцями, захищати інтереси общинників, вибудовувати стосунки з сусідніми общинами, вирішувати земельні та інші соціально-побутові питання.

Тому можна зробити висновок, що за правління Ярослава Мудрого склалася чітка державна система, яка мала усі ознаки автократичної феодальної монархії. Проте зі смертю Ярослава ці ознаки ставали дедалі слабшими. У «Слові о полку Ігоревім» так описується період після правління князя Ярослава: «І гинули замки і села, гинули великі тисячі руських людей, а половці, заохочені відсутністю єдності сил Русі, грабували її землі, вводили в полон багато тисяч селян і городян» [2].

Отже, правління Ярослава Мудрого є часом найбільшого розквіту Київської Русі. Його державотворча, правотворча та просвітницька діяльність заклала значні підвалини, якими українці скористалися під час створення держави наприкінці 20 століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1) Щодра О.М. Київська Русь: невиконане завдання сучасного покоління істориків [Текст] О.М. Щодра // Русь – Україна : посібник «Художня культура України». – Львів, 2014. – Вип.4. – С. 21–32.

2) Давня українська література : хрестоматія / упоряд., передм. та комент. М.М. Сулима ; худож. В. В. Чуприніна. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Освіта, 1993. – С. 197.

***Науковий керівник:** к.ю.н., асистент кафедри історії держави та права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого А.О. Булгаков.*

***Шевченко Ірина Анатоліївна**
студентка 5 групи 1 курсу
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ГЛУХІВСЬКИХ СТАТЕЙ 1669 Р.

У 1669 р. за відсутності Петра Дорошенка гетьманом Лівобережної України було обрано Дем'яна Многогрішного. Його діяльність була спрямована на реалізацію інтересів українців, передусім державних, та зміцнення відносин з Московською державою. Від'їхавши до Правобережної України, Петро Дорошенко був упевнений в тому, що Д. Многогрішний успішно зможе звільнити всю Лівобережну Україну та убезпечити українські землі від нападу російських військ. Проте згодом український народ зазнав значного тиску з боку Московської держави. Гетьман Д. Многогрішний був не готовий до цієї ситуації та не мав здатності належним чином захистити свою землю. У зв'язку з цим він звернувся за допомогою до П. Дорошенка. Дорошенко зазначив, щоб у вирішенні даного питання Многогрішний розраховував тільки на свої сили. Але гетьман не сподівався, що це приведе до позитивного

результату. Більшість переконувала Многогрішного піти на переговори з царським урядом. Переговори закінчилися тим, що гетьман присягнув на вірність російському цареві.

В березні 1669 р. відбулася рада в Глухові, на якій Многогрішний підписав із Московською державою Глухівські статті. Вони визначали становище українських земель у складі Московської держави. З їх прийняттям Московський договір 1665 р. втратив свою чинність. Статті містили в собі 27 пунктів, в яких обов'язково мали бути закріплені постанови гетьмана Б. Хмельницького з попередніх статей. Московські воєводи залишалися тільки в п'ятьох містах, а саме в Києві, Переяславі, Чернігові, Ніжині та Острі. Вони не могли втручатися в права та вольності, суди та інші справи місцевого населення. Було зазначено, що якщо будь-які ворожі війська наступатимуть на Україну, то Григорій Ромодановський буде боронити цю землю, дасть відсіч ворогу та захистить українські землі. Також стало відомо що будь-яка міжусобиця та пролиття невинної крові відбувається через свавільних людей, які в результаті чинять великі біди. Для вирішення цього питання було введено розпорядження щодо призначення полковника та тисячі реєстрових козаків при ньому для заспокоєння всіх свавільних людей. Було заборонено приймати, читати та відсилати від себе листи до будь-яких навколишніх госуларів, тому що внаслідок цього в містах були великі сварки (оскільки це положення було заборонено і колишнім гетьманам, в тому числі і Богдану Хмельницькому). Було вирішене питання і стосовно плати з царської скарбниці реєстровому війську, яке завжди перебуватиме на службі, буде чесним та відповідальним. На раді було ухвалено, що гетьман буде отримувати тисячу злотих червонних на рік, військовий писар і обозний – тисячу злотих польських, військові судді – триста злотих, суддівський писар – сто злотих, військові полкові осавули – триста злотих, сотники – сто злотих. Що стосується кількості реєстрового війська, то їх чисельність складає тридцять тисяч чоловік, і кожен з них має отримувати по тридцять злотих польських. Були встановлені побори на військо з усіх маєтків, окрім монастирів. Реєстрові козаки не мали право не згоди царя переобирати гетьмана. Гетьман та військо були наділені з боку царської величності правами та обов'язками, які були притаманні в свій час і Богдану Хмельницькому. Їх права та вольності ні яким чином не мають порушуватися. Також статті надали певні пільги розореним містам. Ніжин, Переяслав, Любеч і т.д. отримали пільгу на 9 років; Чернігів на 7 років; маленькі міста та села на 3 роки.

Що стосувалося Києва, то він поклався на волю царської величності (Многогрішний домігся, щоб Київ залишився за Московською державою). Це питання було узгоджено з гетьманом, козаками та старшиною. Старшина могла отримувати дворянські титули, але про це гетьман повинен був просити царську величність. Гетьман не мав права вступати в дипломатичні відносини з іншими державами. Гетьманщина не могла доставляти Росії деякі продукти, оскільки це могло залишити негативний відбиток на економіці Росії. Збір податків здійснювався козацькою старшиною. Перехід селян у козацтво був обмежений. За царським указом до всіх полків було надіслано обнадійні грамоти. Також було прийнято, щоб резиденція гетьмана була перенесена до Батурина.

Статті в багатьох випадках були аналогом попередніх статей, але і відрізнялися своїми положеннями та особливостями. В основному Глухівські статті 1669 р. були спрямовані на обмеження автономії України.

*Шевченко Д. В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України,
1 курс, 9 група*

ЗАСТОСУВАННЯ ШЛЮБНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

На початку XI століття, Київська Русь постала, як одна з наймогутніших держав тогочасного світу, що здійснила значний вплив на політичне життя країн Західної Європи, сусідніх азійських країн, а також країн, що мали велике значення в системі світової торгівлі. Її політична та економічна стабільність досить суттєво залежала від збалансованої зовнішньої політики. І тому варто зазначити, що в історії міжнародних відносин Руської держави, визначне місце займає політика князя Ярослава Мудрого, так званого «тестя Європи».

Князь Ярослав, продовжуючи справу свого батька, проводив глибоку зовнішню політику, укріплюючи позиції Русі у міжнародній галузі, що призвело до високого авторитету держави в середньовічному світі [1, с. 8]. Даний успіх був закріплений численними міжнародними договорами, а також тісною шлюбною дипломатією Ярослава з впливовими європейськими дворами (Візантії, Франції, Швеції, Угорщини, Англії, Норвегії та ін..). Династичні шлюби стали невід'ємною частиною зовнішньополітичного курсу князя, а її престиж залежав від військового та політичного статусу держави.

Союзнницькі відносини підтримувала Київська держава зі Скандинавією. Особливо зміцніли ці зв'язки завдяки шлюбу Ярослава з Інгігердою, дочкою шведського короля Улофа III Шетконунга. Також, гарні дипломатичні стосунки пов'язували Русь із Польщею, де польський князь Казимир одружився з сестрою князя Ярослава - Марією Добронега, а його сестра Гертруда-Олісава вийшла заміж за Ізяслава Ярославича, що дуже допомогло в укріпленні західного кордону. Порозуміння мала Руська земля і з Німецькою імперією, де нібито у 1040 р. було руське посольство. А вже через три роки, коли на престол посів Генріх III, посли від руського князя начебто пропонували взяти йому в дружини дочку Ярослава. Але Генріх був уже одружений і тому відмовився від цієї пропозиції. Але в XI ст. кілька шлюбів між представниками сім'ї Ярослава та німецькими чиновниками таки були укладені[2]. А саме: син Святослав одружився з дочкою німецького графа Леопольда фон Штаде, а Ізяслав – з родичкою німецького імператора Гертрудою. Також укріплялися відносини з Візантією, завдяки сину Всеволоду, який зв'язався узами шлюбу з Анастасією – донькою Візантійського імператора Костянтина IX Мономаха. У свою чергу, дочки ж Ярослава стали королевами Угорщини (Анастасія), Франції (Анна), Норвегії і Данії (Єлизавета) [3, с. 108]. Ця так звана «шлюбна дипломатія» вплинула на розширення та покращення міжнародних зв'язків і збільшення авторитету Київської Русі в Європі.

Звичайно, невід'ємною частиною зовнішньої політики Ярослава Мудрого були війни, певні силові методи, але «шлюбна дипломатія» слугувала запорукою миру і процвітання[4]. За допомогою неї вдалося знайти сильних і боєздатних союзників у боротьбі з печенігами. Варто згадати, наприклад, війну з Візантією 1041-1043, яка завершилася примиренням для кооперації сил та спільної боротьби із кочовим ворогом.

Проаналізувавши все вищесказане, можна зробити висновок, що князь Ярослав, завдяки своїй «шлюбній дипломатії», перетворив Київську Русь у рівноправного учасника

міжнародних відносин середньовічної Європи. Завдяки йому, розширилося й коло міжнародних торгівельних зв'язків держави, де центром цього всього став Київ. Якраз через його зовнішньополітичні маневри, Руська земля досягла найбільшої могутності, перетворившись на впливову рушійну силу як на Заході, так і на Сході.

ЛІТЕРАТУРА

1. Камінська О.А. Основні напрямки зовнішньої політики Київської Русі за часів правління Ярослава Мудрого // Правові новели. – 2014. - № 2.- С. 7-10.

2. 5 канал «Тест Європи» і будівничий Києва: спадок і загадки від Ярослава Мудрого: <https://www.5.ua/ukrayina/test-yevropy-i-budivnychi-kyieva-spadok-i-zahadky-vid-yaroslava-mudroho-203851.html>

3. Толочко П.П. Ярослав Мудрий / П. Толочко. – К.: Альтернатива, 2002. – 272 с.

4. Історико-патріотичний клуб «Алатир» Шлюбна дипломатія київського престолу: <https://www.alatyr-history.club/?p=2663>

*Шкурська Ілона Сергіївна
студентка 1 курсу 5 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

УТВОРЕННЯ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ПІД ЧАС БЕРЕСТЕЙСЬКОЇ УНІЇ 1596 РОКУ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

З 1054 року після «Великої схизми» у суспільстві стає пануючою ідея про воз'єднання як з боку католицької, так і з боку православної церкви. В Україні намагання об'єднати дві церкви беруть початок ще з XIII століття. Після того, як відбувся Флорентійський собор 1439 року, такі ідеї майже втілювалися в життя. Прихильники православної церкви мали страх, що прихильники католицької церкви будуть намагатися підпорядкувати їх під свою владу. Польські католики твердо стояли на тих позиціях, що наслідком унії стане асиміляція польського католицизму з українським православ'ям. Незважаючи на це, саме православна церква проголошувала безпосередній заклик до укладення унії. Найбільш активними ініціаторами втілення цієї ідеї стали Гедеон Балабан, Кирило Терлецький та Іпатій Потій. Єпископи вірили в те, що католицька церква зможе впровадити у суспільне життя православної церкви порядок і дисципліну, а також вони покладали надію, що їхній престиж значно зросте. Крім того, на думку єпископів, отримавши унію з католицькою церквою, останні мали б можливість увійти до Сенату католицької церкви.

Провівши декілька таємних зустрічей з королівськими урядовцями, католицькими єпископами та папським нунцієм, у червні 1595 року єпископи православної церкви погодилися укласти унію між православною церквою та Римо-католицькою церквою. Варто зазначити, що проект укладення унії містив 33 Артикули, або статті, відповідно до якого Київська митрополія визнавалася самостійною, незалежною і мала повноваження здійснювати еклезіальні, сотеріологічні функції. Згодом Кирило Терлецький разом з Іпатієм Потієм здійснили візит до Риму, де Папа Клемент VIII офіційно визнав об'єднання двох церков.

Українська спільнота, дізнавшись про укладення унії, досить неохотно прийняла її. Князь Василь-Костянтин Острозький обурився не стільки самому укладенню, а скільки, у який спосіб вона була ухвалена. Острозький став членом Антикатолицької спілки з протестантами. На українських теренах унія жорстоко засуджувалася. Внаслідок такого сприйняття деякі єпископи заявили про свої наміри створити таку собі опозицію щодо унії.

З метою розв'язання серйозного конфлікту, що назрів, в м. Брест вирішили скликати церковний собор, на якому зібралася колосальна кількість представників духовенства. На церковному соборі дійти консенсусу між сторонами було важко. Прихильники унії привселюдно підтвердили про свої наміри її укладення. Православна сторона не змогла переконати прибічників унії, щоб ті відступили. Внаслідок цього українське суспільство зазнало розколу: з одного боку, це православні магнати, більшість духовенства і народні маси; з іншого – колишні ієрархи, котрі підтримувалися колишніми прибічниками. Тепер замість двох церков існувало три – православна, католицька, уніатська, яка пізніше отримала назву греко-католицької.

У XVI ст. суперечки навколо утворення греко-католицької церкви призвели до появи полемічної літератури. Це були твори релігійного характеру, які присвячувалися проблемі об'єднання православної та католицької церкви, доцільності укладення унії, її вірогідних наслідків, порушувалися питання взаємовідносин між православними і католиками, організації церковного устрою та можливих шляхів реформування православної церкви з метою зміцнення її становища у суспільстві. Навколо питання утворення греко-католицької церкви відбувалася гостра полеміка як серед православних, так і серед католиків, що втілювалося в публікації великої кількості полемічних творів. Вони були спрямовані і на захист унії, і проти її ухвалення. Література полемістів була невеликою за своїм обсягом. Суттєво, що протягом десятків років дискусій, полемісти написали приблизно 20-30 творів. Полемічна література сприяла активізації розвитку суспільно-політичних та культурних процесів XVI століття. До публікації полемічної літератури вдавалися Петро Скарга, Стефан Зизаній, Христофор Філалет, Герасим Смотрицький, Мелетій Смотрицький, Іван Вишенський, Захарій Копистенський, Іов Борецький та інші.

Укладення Берестейської церковної унії 1596 року потягло за собою ряд вагомих проблем: церковно-релігійних, політичних, національних. Прийняття унії істотно вплинуло на розвиток Польської держави і на процеси державотворення українських земель.

Берестейська унія 1596 р. стала причиною запеклої боротьби людей православної віри з греко-католиками і загострення релігійних суперечностей в українському суспільному просторі. Можна сміливо стверджувати, що укладення церковної унії не пододало «Великої схизми»: до двох церков додалася ще й уніатська. Після її укладення українське суспільство не досягло єдності, тому що унія розділила його на дві частини – православну більшість і уніатську меншість. З обох боків було розпочато запеклу боротьбу в усіх напрямках. Уряд Польщі перебував на стороні уніатів і згодом проголосив греко-католицьку церкву обов'язковою для всіх православних українських мешканців. Всі церкви і церковні маєтності українського народу повинні бути передані уніатам, і тим самим Берестейська церковна унія призвела до духовного розколу української нації. Греко-католицька церква лише наприкінці XVIII століття поступово інтегрувалася в галицьке суспільство, де українська спільнота визнала її як національну українську церкву.

РОЗВИТОК ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Історія розвитку українського сімейного права сягає давніх часів. До його джерел відносять норми звичаєвого та канонічного права, які по-своєму впливали на зміну значення сім'ї і шлюбу того часу. Особливо це можна прослідкувати в історичному минулому Київської Русі – до і після прийняття християнства.

У дохристиянській Русі шлюбно-сімейні відносини регулювалися правовими звичаями і язичницькими обрядами. Поширеною формою шлюбу було «умикання», іншими словами викрадення нареченої. Такі шлюби укладались під час великих свят, у присутності чималої кількості народу і мали договірний характер. Однак, відносини в сім'ї будувалися на особистій та майновій залежності жінки від чоловіка. Укладення шлюбів часто залежало від рішення общини, а не від особистої волі людини, що зазвичай було викликане бажанням поріднитись родами. Щодо припинення шлюбу, то він міг розриватися як з волі чоловіка, так і за згодою обох сторін.

Після запровадження християнства сімейне право розвивалося відповідно до візантійського канонічного права. Найчастіше використовувалась давня форма укладання шлюбу – весілля, тобто шлюбна гостина, яка супроводжувалась старовинними обрядами. Хоча існувала й інша форма – вінчання – укладання шлюбу в церкві за участю священика. У той час таким шлюбом могли одружуватися лише вищі верстви населення. Під час укладання шлюбного договору встановлювалися посаг – майно нареченої, яке їй видавали батьки та віно з привінком – майно, яке вважалося подарунком нареченого. Посаг переходив у володіння родини, але віно залишалося назавжди власністю дружини.

У Київській Русі взаємини між чоловіком і дружиною здійснювалися на принципах рівноправності, духовності, гуманізму і справедливості. Правове становище жінки в сім'ї було, як для того часу, на високому рівні і її права охороняла держава. Жінка могла самостійно вести господарство, розпоряджатися власністю, укладати різноманітні договори. Однак, такі дані зазначені лише щодо представниць вищих верств населення. Можна припустити, що жінки нижчих станів не мали таких прав і залежали від чоловіка.

Щодо розлучення, то у статті 53 Статуту князя Ярослава зазначено 6 провин дружини, які є підставою для цього: якщо вона знала, але не повідомила чоловіка про майбутній напад на князя; якщо порушила подружню вірність; якщо намагалась позбавити життя чоловіка; якщо без дозволу чоловіка не ночувала вдома; якщо без супроводу чоловіка відвідувала ігрища; якщо займалася крадіємством. Згідно з церковним статутом, дружина мала право вимагати розлучення у випадку: коли чоловік торгував її честю; коли чоловік задумував недобре проти держави; коли чоловік звинувачував її у подружній зраді, не маючи доказів; коли чоловік приводив у дім коханку або були докази про подружню невірність з його боку.

Таким чином можна зробити висновок, що шлюбно-сімейні відносини Київської Русі було своєрідними і не повторними, оскільки формувалися на основі різноманітних народних звичаях, княжого законодавства та під впливом православної церкви.

Науковий керівник: *к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Григоренко Д.А.*

*Явтушенко Олексій Вадимович
студент 1 курсу, 7 групи, факультету
адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРАВА В УКРАЇНІ ПІСЛЯ ПРОГОЛОШЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ 1996 РОКУ

Україна, безперечно, країна, що завжди намагалась бути правовою, в усі періоди її розвитку. І в 1991 році, після розпаду Радянського Союзу, настав час «рухатись» самостійно всім механізмам та системам держави.

Не стала виключенням і правова система України, котра у 1996 році здобула один з найважливіших елементів будь-якої сучасної та незалежної країни – свою власну, написану кращими юристами України Конституцію.

В даній публікації я розкрию основні тенденції розвитку права в Україні після проголошення Конституції, бо, на мою думку, вони заслуговують уваги через їх суперечливий, проте від того не менш цікавий характер.

Почнемо з позитивних зрушень, вони дійсно були фундаментальними для нашої системи. Для початкового періоду формування незалежної державності — 90-ті роки ХХ ст. — були характерними кроки до становлення самостійної правової системи й водночас невизначеність праворозуміння, яке має бути підґрунтя побудови вітчизняної системи права, з одночасною відмовою від радянської концепції панування держави; визнання людини найвищою соціальною цінністю; розмежування права й джерел права, права й закону; сприйняття загальновизнаних світових цінностей у галузі права й держави, насамперед інституту захисту прав і свобод людини та громадянина; визнання права як загальної і рівної міри свободи індивідів.[1]

Хочу додати, що ці риси були дійсно важливими та корисними для нашої правової системи, проте, на практиці, на жаль, часто окремі положення Конституції не виконувались.

Крім того, є ще одна негативна тенденція, що в деякій мірі затьмарює позитивні риси в післяконституційному періоді розвитку нашої держави. Цією тенденцією, на мою суб'єктивну думку, є повільний перехід від авторитарних засад, що панували в СРСР, до демократичних засад, про які мова йде в Основному Законі нашої держави, а також певна невизначеність щодо подальших змін у правовому вимірі. Як політики/юристи, так і пересічні громадяни були не готові до таких радикальних змін, багато хто не знав, як жити у новому для себе вимірі. І ця невизначеність викликала нестабільну ситуацію в країні.

Проаналізувавши правову політику нашої держави, можна зробити висновок, що Україна все ж таки зробила великий крок вперед, але, на жаль, це лише один крок вперед. Так, зокрема, були прийняті важливі законодавчі акти у галузях цивільного, конституційного, адміністративного, цивільно-процесуального та кримінально-процесуального права, що певною мірою полегшили наше життя.

Я вважаю, що головне - це фундамент, який Україна, на мою думку, має у вигляді бажання до змін та зрушень. Прагнення до змін - це вже певною мірою зміни, і ці прагнення з боку можновладців та народу дають надію на подальше покращення та процвітання нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Юридичний журнал “Право України” 2017 р. / Національна правнича дискусія за темою: «Джерела права України: сучасний стан і тенденції модернізації» / Теоретико-методологічні засади розвитку джерел права: традиції та новації / Н. Пархоменко: Концептуальні основи теорії джерел права. С.11.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри історії держави і права зарубіжних країн і України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Лісогорова К.М.

*Юр'єв Євген Дмитрович,
студент 1 курсу 13 групи інституту
прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

ІСТОРИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА БУЛІНГУ

Основним пріоритетом правової, соціальної, демократичної держави є ефективний захист прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина. Особливого захисту у сучасних умовах стрімкого розвитку суспільства потребують неповнолітні, що пов'язується з існуванням такого явища як булінг. Термін «булінг» є запозиченим з англійської мови (від англ. *bullying*), він походить від слова «bully», яке можна перекласти як хуліган, грубіян або задирака. Сам термін вказує на такі процеси як, психологічний терор або психологічне переслідування. Не слід плутати значення терміна «булінг» з іншим терміном «мобінг». Обидва ці терміни є запозиченими за англійської мови, і мають деякі схожості (наприклад, систематичність та психологічні методи агресії). Основна відмінність між мобінгом і буллінгом полягає у кінцевих цілях цих процесів та у числі осіб втягнених у цей процес. Булінг – це цькування однією особою або групою осіб іншої особи з метою приниження її честі та гідності, яке поширене у колективах де переважають неповнолітні, а мобінг – це цькування усім колективом однієї людини з метою витиснення її з колективу. Найбільшого поширення термін набув вже у ХХІ сторіччі, і отримавши статус «міжнародного соціально-психологічного терміну» остаточно закріпився у лексиконі соціологів, психологів та правників. У багатьох країнах світу серед підлітків продовжують набувати поширення прояви жорстокості, агресії та психологічного тиску. Згідно з даними, наведеними на міжнародному форумі з кібербезпеки Cyber Security Forum 2018 (CSF 2018), 48% підлітків у віці 14-17 років ставали жертвами шантажу, 46% були підлітків свідками агресивної онлайн-поведінки, 44% - отримували агресивні повідомлення. В Україні, за рідними даними, із булінгом у колі однолітків стикалися близько 67% дітей. Близько 40% із тих дітей, хто зіткнувся з випадками булінгу, ніколи не розповідали про це своїм батькам. При цьому, 44% із тих, спостерігав, як знущаються над їх однолітками, не реагували на такі факти через страх піддатися аналогічному знущанню. Найчастіше причинами цькування з боку однолітків стають зовнішній вигляд, переконання та потенційно віктимна поведінка (найбільш вразливими до булінгу є сором'язливі, зі зразковою поведінкою діти, а також діти, які, в силу різних життєвих обставин «замкнути в собі», закриті для спілкування).

Першим дослідником булінгу традиційно вважається шведо-норвежський вчений Ден Олвеус (нар. 1931), який у 1970-их роках провів дослідження щодо знущань над дітьми, і у 1973 році опублікував дослідження у Європі, а згодом опублікував друге видання у США – «Агресія у школах: хулігани і хлопчики для биття» (англ. – *Aggression in the Schools: Bullies*

and Whipping Boys). До наукового добутку Олвеуса окрім цієї праці, яка вважається першою у цьому питанні, можна віднести таку книгу як Знущання у школі: Що ми знаємо і що ми можемо зробити (англ. – Bullying at School: What We Know and What We Can Do) та дослідження по вивченню питань по вивченню знущань учителів по відношенню до студентів. У 1980-их роках Олвеус розробив спеціальну програму по втручання у процес булінгу (Olweus Bullying Prevention Program – Програма попередження залякувань Олвеуса). Програма була спочатку прийнята у Норвегії та США, де після цього різко впав рівень цькування у навчальних закладах.

Українська держава також не стоїть осторонь запобігання та протидії цьому явищу. 18 грудня 2018 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», який набув чинності 19 січня 2019 року, та доповнив Кодекс України про адміністративні правопорушення статтею № 173-4, а саме: булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого, - тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене групою осіб або повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, - тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене малолітніми або неповнолітніми особами віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, - тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин. Діяння, передбачене частиною другою цієї статті, вчинене малолітньою або неповнолітньою особою віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, - тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин.

Аналізуючи результати першого року впровадження статі № 173-4 до Кодексу України про адміністративні правопорушення, хочеться звернути увагу на її досягнення. По-перше, в українському соціумі проблемі булінгу почала приділятися велика увага, що з упевненістю можна віднести до позитиву. З огляду на те, що проблема не є новою, до 2019 року у нашому правовому полі не існувало такого поняття. Також, вказана стаття заклала основні інструменти профілактики та протидії булінгу у закладах освіти. На сьогодні проблему булінгу визнано не просто складним соціально-педагогічним соціальним явищем, але й прийняли той факт, що булінг – це по суті насильство, а не звичайний конфлікт. Запровадження Плану заходів, який спрямований на запобігання і протидію булінгу (цькуванню), розробляють та оприлюднюють усі заклади освіти, що мають ліцензію на впровадження освітньої діяльності. Вони зобов'язані співпрацювати з територіальними органами Міністерства соціальної політики, Національної поліції, Міністерства юстиції, Міністерства охорони здоров'я тощо.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ імені Ярослава Мудрого Н. С. Стеценко.

Абдуллаєва Кароліна Вагіфівна
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України
2 курс, 9 група

ДО ПИТАННЯ ВИМОГ, ЩО ВИСУВАЮТЬСЯ ДО ОСІБ ПРИ ВСТУПІ НА ДЕРЖАВНУ СЛУЖБУ

Дослідження вимог, які висуваються до осіб при вступі на державну службу необхідно розпочати з дефініції поняття «державна служба». У ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. закріплено, що державна служба – це публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави, зокрема щодо: аналізу державної політики на загальнодержавному, галузевому і регіональному рівнях та підготовки пропозицій стосовно її формування, у тому числі розроблення та проведення експертизи проектів програм, концепцій, стратегій, проектів законів та інших нормативно-правових актів, проектів міжнародних договорів; забезпечення реалізації державної політики, виконання загальнодержавних, галузевих і регіональних програм, виконання законів та інших нормативно-правових актів; забезпечення надання доступних і якісних адміністративних послуг; здійснення державного нагляду та контролю за дотриманням законодавства; управління державними фінансовими ресурсами, майном та контролю за їх використанням; управління персоналом державних органів; реалізації інших повноважень державного органу, визначених законодавством [1].

Слід зазначити, що право щодо рівного доступу громадян України до державної служби закріплене у частині 2 статті 38 Конституції України [2]. У свою чергу ч. 1 статті 19 Закону України «Про державну службу» встановлює, що повнолітні громадяни України, які володіють державною мовою та мають відповідну освіту мають право на зайняття посади державного службовця [1]. Положення Закону України «Про державну службу» деталізують правову норму Конституції України та визначають загальні вимоги до осіб, які бажають працювати на посаді державного службовця [3, с. 182].

Вимоги, які висуваються до державних службовців при вступі на державну службу необхідно розділити на основні та спеціалізовані (які в свою чергу діляться на загальні та спеціальні).

Основними вимогами для вступу на державну службу є: громадянство України; досягнення повноліття; наявність відповідного ступеня вищої освіти не нижче: магістра – для посад категорій "А" і "Б"; бакалавра, молодшого бакалавра – для посад категорії "В". Також Законом України «Про державну службу» встановлено, що не може бути державним службовцем особа, яка: 1) досягла шістдесятип'ятирічного віку; в установленому законом порядку визнана недієздатною або дієздатність якої обмежена; має судимість за вчинення умисного злочину, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку; відповідно до рішення суду позбавлена права займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, або займати відповідні посади; піддавалася адміністративному стягненню за правопорушення, пов'язане з корупцією, - протягом трьох років з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили; має громадянство іншої держави; не пройшла

спеціальну перевірку або не надала згоду на її проведення; підпадає під заборону, встановлену Законом України "Про очищення влади" [1].

Спеціалізовані вимоги до вступу на державну службу визначаються з урахуванням особливостей статті 20 Закону України «Про державну службу». Особа, яка претендує на зайняття посади державної служби, повинна відповідати таким загальним вимогам:

(1) для посад категорії "А" – загальний стаж роботи не менше семи років; досвід роботи на посадах державної служби категорій "А" чи "Б" або на посадах не нижче керівників структурних підрозділів в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних посадах у відповідній сфері не менш як три роки; вільне володіння державною мовою, володіння іноземною мовою, яка є однією з офіційних мов Ради Європи;

(2) для посад категорії "Б" у державному органі, юрисдикція якого поширюється на всю територію України, та його апараті – досвід роботи на посадах державної служби категорій "Б" чи "В" або досвід служби в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності не менше двох років, вільне володіння державною мовою;

(3) для посад категорії "Б" у державному органі, юрисдикція якого поширюється на територію однієї або кількох областей, міста Києва або Севастополя, та його апараті – досвід роботи на посадах державної служби категорій "Б" чи "В" або досвід служби в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності не менше двох років, вільне володіння державною мовою;

(4) для посад категорії "Б" в іншому державному органі, крім тих, що зазначені у пунктах 2 і 3 цієї частини, – досвід роботи на посадах державної служби категорій "Б" чи "В" або досвід служби в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності не менше одного року, вільне володіння державною мовою;

(5) для посад категорії "В" – наявність вищої освіти ступеня не нижче молодшого бакалавра або бакалавра за рішенням суб'єкта призначення, вільне володіння державною мовою [1].

Також необхідно зазначити, що спеціальні вимоги до осіб, які претендують на зайняття посад державної служби категорій "Б" і "В", визначаються суб'єктом призначення з урахуванням рекомендацій, затверджених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби. Громадяни, які претендують на зайняття посад державної служби категорії "А", мають відповідати типовим вимогам (включаючи спеціальні), затвердженим Кабінетом Міністрів України.

Спеціальні вимоги до осіб, які претендують на зайняття посад державної служби, також можуть визначатися суб'єктом призначення у контракті про проходження державної служби (у разі укладення) у порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України [1].

Підсумовуючи вищезазначене можна зробити висновок, що внаслідок своєї суспільної важливості посада державного службовця передбачає відповідні критерії, дотримання яких підтверджує, що особа має необхідні знання та навички, які дозволять їй ефективно виконувати функції держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 4. Ст.43.

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.

3. Науково-практичний коментар до Закону України «Про державну службу» / Ред. кол.: К.О. Ващенко, І.Б. Коліушко, В.П. Тимошук, В.А. Дерещ (відп. ред.). К.: ФОП Москаленко О.М., 2017. 796 с.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Спасенко В.О.

Боковикова Є.О.

*Аспірантка кафедри фінансового права
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Реалізація реформи бюджетної децентралізації, яка триває в Україні, спрямована на підвищення ефективності здійснення повноважень з управління доходами органами місцевого самоврядування за рахунок власних ресурсів, створення ефективної моделі побудови місцевих бюджетів. В рамках реформи було запроваджено механізм горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій, покликаний забезпечити громадам рівні можливості для фінансування власних потреб. Зважаючи на те, що правильність організації міжбюджетних відносин безпосередньо впливає на рівень добробуту населення, проблема горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій набуває особливої актуальності.

Вирівнювання полягає у вилученні до Державного бюджету коштів в одних місцевих бюджетів для надання цих коштів у вигляді базової дотації з Державного бюджету іншим місцевим бюджетам.

Згідно зі ст.ст. 98, 99 Бюджетного кодексу України горизонтальне вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів здійснюється за двома рівнями бюджетів (окремо для обласних бюджетів та бюджетів міст обласного значення, районних бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад) з урахуванням: кількості населення; надходження податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб (для обласних бюджетів); надходження податку на доходи фізичних осіб (для бюджетів міст обласного значення, районних бюджетів та бюджетів об'єднаних територіальних громад) [1]. Так, на отримання базової дотації або передання реверсної дотації місцевим бюджетом обов'язково впливає значення індексу податкоспроможності відповідного бюджету як критерію дотаційності. Відповідно до ч.2 ст.98 і ч.2 ст. 99 Бюджетного кодексу України індекс податкоспроможності відповідного бюджету є коефіцієнтом, який визначає рівень податкоспроможності такого бюджету (обласного, зведеного бюджету міста обласного значення, бюджету об'єднаної територіальної громади, районного бюджету) порівняно з аналогічним середнім показником по всіх обласних, всіх зведених бюджетах міст обласного значення, районів і бюджетах об'єднаних територіальних громад в Україні у розрахунку на одну людину [1].

Проблеми, пов'язані з механізмом горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій, полягають у надходженні грошових коштів до місцевих бюджетів в обсягах, що відрізняються від запланованих, внаслідок несплати у повному обсязі податків, за надходженнями яких здійснюється горизонтальне вирівнювання. Ст. 98 Бюджетного кодексу України встановлено, що для обласних бюджетів такими податками є податок на доходи фізичних осіб і податок на прибуток підприємств. Здійснення

горизонтального вирівнювання податкоспроможності обласних бюджетів диференціюється за надходженнями кожного з цих податків окремо [1].

Однією з причин надходження грошових коштів до бюджетів в обсягах, що відрізняються від запланованих, є широке застосування платниками податків схем оптимізації оподаткування податку на прибуток. Особливого розповсюдження набуло так зване "дроблення" бізнесу, за допомогою якого значна частина фактичної діяльності одного підприємства вилучається із "білого" ланцюжка та включається в сферу діяльності іншого, спеціально створеного суб'єкта господарювання, діяльність якого оподатковується на пільгових умовах, що призводить до зменшення бази податку на прибуток основного підприємства, а відтак - кінцевого розміру сплачуваних податків. На практиці найбільш поширеним є дроблення бізнесу шляхом провадження частини діяльності через фізичних осіб-підприємців на спрощеній системі оподаткування, зокрема третьої групи зі ставкою єдиного податку 5% замість 18% податку на прибуток для юридичної особи на загальній системі оподаткування [2].

Іншою причиною неповного надходження податкових платежів до місцевих бюджетів є особливості сплати податку на доходи фізичних осіб податковими агентами. Пп."а" пп. 168.4.5 п.168.4 ст. 168 Податкового кодексу України визначено, що у випадку сплати податку фізичною особою через податкового агента податок сплачується за місцем реєстрації такого податкового агента, а не за місцем реєстрації фізичної особи [2]. На практиці, місце реєстрації підприємства не завжди є місцем здійснення ним фактичної діяльності. Особливого розповсюдження така ситуація набула у виробничій галузі: потужності виробництва поділені на декілька частин, що знаходяться на території різних адміністративно-територіальних одиниць, а центральний офіс - за місцем реєстрації юридичної особи. Так, податки, що сплачуються податковим агентом за осіб, що проживають та працюють в межах однієї адміністративно-територіальної одиниці, фактично сплачуються та надходять до місцевих бюджетів іншої (місця реєстрації підприємства), зменшуючи таким чином обсяги дохідної частини бюджету адміністративно-територіальної одиниці, на якій фактично *провадиться* діяльність .

Таким чином, місцеві бюджети фактично недоотримують грошові кошти з тих осіб, які користуються послугами, наданими за рахунок таких цих бюджетів, адже є членами відповідної територіальної громади, що сприяє викривленому формуванню показників спроможності територіальної громади.

Недоліки системи розподілу податків до місцевих бюджетів внаслідок описаних вище причин впливають на неможливість ефективної реалізації основної мети горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій - зрівняння фінансових можливостей територіальних громад. Базова дотація надається місцевим бюджетам, які реально б не потребували її надання у випадку мінімізації використання схем податкової оптимізації по сплаті податку на прибуток і за відсутності окремих особливостей справляння податку на доходи фізичних осіб податковими агентами. Зважаючи на зазначені обставини у територіальних громад відсутнє стимулювання до нарощування дохідної бази, що унеможливорює функціонування запровадженого механізму горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій і призводить до дотаційності фінансово спроможних громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

*Бугайчук Костянтин Леонідович
завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності
Харківського національного університету
внутрішніх справ*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ПИТАНЬ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ ТА ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД

Основним завданням депутатів України будь-яких рівнів є захист суспільних інтересів та інтересів своїх виборців, активна участь у здійсненні законотворчої роботи, виконанні контрольних та представницьких функцій.

Чинне законодавство України надає депутатам широкі можливості для забезпечення ефективної депутатської роботи. Дуже важливими важелями у взаємодії депутатів з органами державної влади та місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями, незалежно від їх підпорядкування і форм власності є, зокрема, інститути депутатського запиту та депутатського звернення. Крім того, відповідно до статті 87 регламенту Верховної ради України вона відповідно може утворювати тимчасові слідчі комісії порядку діяльності яких врегульовано Законом України від 19.12.2019 № 400-IX «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України».

Разом із вищевикладеним відмітимо, що на сьогодні трапляються випадки, коли депутатські звернення та запити ігноруються за своїм змістом, не отримують належної уваги службовими та посадовими особами яким вони спрямовані, і як результат, стають предметом виключно формальної оцінки без розгляду по суті. Внаслідок цієї ситуації, депутати фактично позбавлені будь-яких інших правових механізмів вирішення конкретної проблеми виборця або суспільно-економічної та політичної ситуації у певних сферах життя.

Враховуючи вищевикладені тези, на наш погляд, доцільною буде розробка та ухвалення законопроекту з питань посилення гарантій діяльності депутатів усіх рівнів шляхом:

- 1) встановлення юридичної відповідальності за порушення прав народних депутатів та депутатів місцевих рад на отримання інформації, необхідної для виконання депутатських повноважень;
- 2) посилення юридичної відповідальності за перешкоджання в реалізації народними депутатами України та депутатами місцевих рад закріплених законодавством України повноважень».

Зараз зазначені питання регулюються статтею 188-19 КУпАП [1] та статтею 351 Кримінального кодексу України [2]. Зокрема ними встановлена адміністративна відповідальність за: недодержання встановлених законом строків надання відповіді на звернення народного депутата України, чи його запит надання неправдивої або неповної інформації на таке звернення чи запит; кримінальна відповідальність за невиконання службовою особою законних вимог народного депутата України, депутата місцевої ради, створення штучних перешкод у їх роботі, надання їм завідомо неправдивої інформації, невиконання службовою особою законних вимог комітетів Верховної Ради України,

тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України чи спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, створення штучних перешкод у їх роботі, надання недостовірної інформації.

На нашу думку слід звернути увагу, що поза сферою правового регулювання залишилося питання встановлення адміністративної відповідальності за порушення встановлених законом строків надання відповіді на звернення чи запит депутатів місцевих рад, що є неприпустимим, оскільки відповідно до статті 11 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» від 11.07.2002 № 93-IV при здійсненні депутатських повноважень депутат місцевої ради має також право на депутатське звернення, депутатський запит, депутатське запитання [3].

Крім того маємо підкреслити, що частина 2 статті 351 Кримінального кодексу України регулює питання відповідальності за невиконання службовою особою законних вимог комітетів Верховної Ради України, тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України чи спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, створення штучних перешкод у їх роботі, надання недостовірної інформації.

Слід звернути увагу, що відповідно до статей 47, 48 Закону України «Про місцеве самоврядування», регламентів місцевих рад депутатів, зокрема обласних, в їх складі створюються постійні комісії та тимчасові контрольні комісії, але відповідальності за невиконання їх вимог не встановлено, що потребує від законодавців певних кроків щодо удосконалення змісту відповідної статті Кримінального кодексу України.

Як підсумок маємо запропонувати:

- 1) внести зміни до статті 188-19 Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині запровадження відповідальності за недодержання встановлених законом строків надання відповіді на звернення та запит народного депутата України, депутата місцевої ради, надання неправдивої або неповної інформації на таке звернення;
- 2) внести зміни до частини 2 статті 351 Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за невиконання службовою особою законних вимог постійних та тимчасових контрольних комісій місцевих рад депутатів, створення штучних перешкод у їх роботі, надання їм недостовірної інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 04.03.2020).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 04.03.2020).
3. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11.07.2002 № 93-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15> (дата звернення 04.03.2020).

*Макаренко Наталія Анатоліївна
доцент кафедри господарсько-правових
дисциплін факультету №3 Донецького
юридичного інституту МВС України, адвокат*

ПОЗАПЛАНОВІ ПЕРЕВІРКИ ПОДАТКОВИМИ ОРГАНАМИ В ПЕРІОД ОГОЛОШЕНОГО КАРАНТИНУ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Частиною 2 ст. 19 Конституції України передбачено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Згідно ст. 21 Податкового кодексу України, посадові особи контролюючих органів зобов'язані дотримуватися Конституції України і діяти виключно у відповідності з цим Кодексом та іншими законами України, іншими нормативними актами; забезпечувати сумлінне виконання покладених на контролюючі органи функцій; забезпечувати ефективну роботу та виконання завдань контролюючих органів відповідно до їх повноважень; не допускати порушення прав і охоронюваних законом інтересів громадян, підприємств, установ, організацій.

Постановою Кабінету Міністрів України від 11.03.2020р. № 211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» з метою запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19 та з урахуванням рішення Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій від 10 березня 2020 р., встановлено з 12 березня до 3 квітня 2020 р. на усій території України карантин.

Законом України від 17.03.2020 р. № 533-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» встановлено мораторій на проведення документальних та фактичних перевірок на період з 18 березня по 31 травня 2020 року, крім документальних позапланових перевірок з підстав, визначених підпунктом 78.1.8 пункту 78.1 статті 78 цього Кодексу.

Слід звернути увагу на те, що підстави для проведення документальних позапланових перевірок визначені пунктом 78.1. ст. 78 Податкового кодексу України, серед яких відсутнє посилання на проведення позапланової документальної перевірки за зверненням платника податків. Більше того, пунктом 78.2. ст. 78 Податкового кодексу України встановлено, що обмеження у підставах проведення перевірок платників податків, визначені цим Кодексом, не поширюються на перевірки, що проводяться на звернення такого платника податків, або перевірки, що проводяться у межах кримінального провадження.

Законом України від 17.03.2020 р. № 530-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» заборонено проведення органами державного нагляду (контролю) планових заходів із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності.

При цьому, пунктом 5.2. ст. 5 Податкового кодексу України визначено, якщо поняття, терміни, правила та положення інших актів суперечать поняттям, термінам, правилам та положенням цього Кодексу, для регулювання відносин оподаткування застосовуються поняття, терміни, правила та положення цього Кодексу.

У відповідності до пункту 4.1.4. ст. 4 Податкового кодексу України встановлена презумпція правомірності рішень платника податку в разі, якщо норма закону чи іншого

нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу.

Таким чином, виходячи з вищенаведеного, враховуючи, що Закон України від 17.03.2020 р. № 533-IX, яким встановлено мораторій на проведення документальних перевірок на період з 18 березня по 31 травня 2020 року, направлений саме на підтримку платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) та вказаний Закон містить посилання лише на підстави проведення документальних позапланових перевірок, визначених пунктом 78.1. ст. 78 Податкового кодексу України та не містить жодних обмежень щодо можливості проведення документальної позапланової перевірки за ініціативою самого платника податку, що визначено п. 78.2. ст. 78 Податкового кодексу України, з іншого боку, Закон України від 17.03.2020 р. № 530-IX містить пряму заборону щодо проведення органами державного нагляду (контролю) лише планових заходів, видається дискусійним питання можливості проведення документальної позапланової перевірки платника податків за зверненням останнього, якщо це є необхідним для дотримання його прав та законних інтересів навіть в період карантину, що, на нашу думку, потребує додаткового правового регулювання.

Морозов Ярослав Ігорович

студент 2 курсу 10 групи

*Інституту прокуратури та кримінальної
юстиції НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАКОРДОННИМИ СПРАВАМИ ЯК ОСОБЛИВОГО ВИДУ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На сучасному етапі державотворення досить актуальним є визначення засад державного управління в адміністративно-політичній сфері. Структура адміністративно-політичної діяльності включає забезпечення національної безпеки та обороноздатності держави, управління внутрішніми та закордонними справами, а також управління юстицією [1]. Відповідно, виходячи зі значної вагомості управлінської діяльності у сфері зовнішньополітичних відносин, постає необхідність у дослідженні її особливостей та специфічних рис.

Звертаючись до наукового тлумачення терміну «управління закордонними справами», слід звернути увагу на визначення, запропоноване Л. І. Ясуник. Дослідниця визначає цей напрям управлінської діяльності як самостійний комплексний напрямок державного управління в адміністративно-політичній сфері, а також як організаційно-регулюючий вплив системи спеціально уповноважених державних органів стосовно відносин, що стосуються організації діяльності цих органів та реалізації зовнішньої політики [2, с. 66].

Для відмежування управління у галузі закордонних справ від інших видів адміністративно-політичної діяльності слід визначити спеціальні ознаки, притаманні лише цьому напрямку. По-перше, С. А. Федчишин зазначає, що управління закордонними справами здійснюється спеціальними державними органами, уповноваженими здійснювати управлінську діяльність у цій сфері. Такими органами згідно із Законом України «Про дипломатичну службу» є Міністерство закордонних справ України, представництва Міністерства закордонних справ України на території України та закордонні дипломатичні

установи України [3]. По-друге, характерним для управління закордонними справами є спрямованість на впорядкування відносин з реалізації зовнішньої політики України та внутрішніх управлінських відносин в органах управління закордонними справами. По-третє, даний вид управлінської діяльності охоплює політичну, економічну, гуманітарну та інші сфери. По-четверте, особливим є те, що ця діяльність регулюється не тільки нормами адміністративного, а й нормами міжнародного права та інших галузей права [4, с. 150].

Наступною рисою, притаманною управлінню закордонними справами, є його здійснення на національному та міжнародному рівнях. Зокрема, на національному рівні виникають правовідносини між органами державного управління та правовідносини між цими органами та фізичними і юридичними особами. У свою чергу, на міжнародному рівні виникають правовідносини безпосередньо між державами. Проте характерними для управління закордонними справами також є специфічні правовідносини, що виникають поза межами згаданих рівнів, тобто між органами управління закордонними справами та фізичними і юридичними особами на території держави перебування [5, с. 66].

Крім того, слід більш детально дослідити об'єкт державного управління закордонними справами. Так, А. О. Коровайко розглядає суспільні відносини у галузі закордонних справ у функціональному та елементно-структурному аспектах. Функціональний аспект включає відносини України з іншими державами, з міжнародними і урядовими організаціями, з представництвами іноземних держав на території України; відносини, що безпосередньо виникають між суб'єктами управління закордонними справами під час здійснення ними своїх повноважень; відносини, пов'язані із наданням адміністративних послуг громадянам України, що перебувають за кордоном; візові та міграційні відносини з іноземцями, особами без громадянства та біженцями. У елементно-структурному аспекті дослідник об'єктом визначає фізичних та юридичних осіб, органи публічної влади, уповноважені на формування та здійснення зовнішньополітичної діяльності [6, с. 8].

Проаналізувавши викладене вище, можна зазначити, що адміністративно-правові відносини у сфері управління закордонними справами реалізуються у межах внутрішньої компетенції держави, тобто вони не поширюються на відносини поза межами її юрисдикції. У такому разі відсутні притаманні адміністративному праву відносини влади-підпорядкування, адже в основі лежать партнерські зв'язки між суб'єктами міжнародного права.

Не менш важливим є те, що управління закордонними справами спрямоване не тільки на суспільний та державний інтерес, а і на інтереси громадян. Цим визначається одне із завдань управлінської діяльності у цій сфері, адже забезпечення здійснення громадянами своїх прав за кордоном є одним із пріоритетних напрямів зовнішньополітичної діяльності держави. Як зазначає Л. І. Ясунік, зміст управлінської діяльності закордонних дипломатичних представництв та органів управління закордонними справами включає дієвий та оперативний захист прав громадян, що перебувають за кордоном, та постійне підтримання дипломатичних відносин з іноземними державами [2, с. 64].

Отже, для управлінської діяльності у галузі закордонних справ характерними є низка особливостей, що дозволяють відмежувати її від інших напрямів державного управління. До них відносять такі специфічні риси, як тісний зв'язок з міжнародно-правовими нормами, наявність системи відповідних органів, здійснення управління на національному та міжнародному рівні і т.д. З-поміж іншого, особливої уваги потребує соціальна спрямованість управління закордонними справами, що пов'язана із забезпеченням здійснення прав громадян, що перебувають за кордоном, іноземців, осіб без громадянства та ін. Відповідно, з урахуванням сучасних наукових розробок та зважаючи на значущість наукового визначення

особливостей цього виду управлінської діяльності, постає потреба у подальших дослідженнях у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пономаренко. Г. О. Сутність та особливості адміністративно-політичної діяльності як об'єкта державного управління. Вісник Харківського Національного університету внутрішніх справ. Харків, 2008. №40. URL: http://old.visnyk.univd.edu.ua/?action=publications&pub_name=pravo_i_bezpeka&pub_id=208941&mid=8&year=2008&pub_article=214111
2. Ясуник Л. І. Поняття, завдання та значення управління закордонними справами. Наше право. 2013. № 10. С. 62-67.
3. Про дипломатичну службу: Закон України від 07.06.2018 №2449-VIII / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2018. №26. Ст. 219.
4. Федчишин.С. А. До визначення поняття “управління закордонними справами” (адміністративно-правовий аспект). Магістр. 2012. С. 149-151. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1166/1/Fedchishin_1.pdf
5. Бондаренко К. В. Особливості державного управління закордонними справами. Право і суспільство. 2014. №5. С. 63-67.
6. Коровайко А. О. Адміністративно-правове регулювання державного управління у галузі закордонних справ в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 “Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право”; Нац. юрид. ун-т “Одеська юридична академія”. Одеса, 2018. 24 с.

Ю.О. Солдатенко

студентка 5 курсу 4 групи

господарсько-правового факультету

*Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПОДАТКОВОЇ АМНІСТІЇ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

В сучасних економічних умовах проблема детінізації економіки та відтоку капіталу стає все більш актуальною. Тому держава має шукати ефективні інструменти легалізації незадекларованих доходів та шляхи встановлення компромісу між платниками податків і державою. Одним із таких інструментів і є податкова амністія.

Податкова амністія є стимулом до виведення капіталів із тіні в легальний економічний обіг унаслідок сплати податків за зниженою ставкою зі звільненням від різних видів відповідальності. Водночас зменшується фінансування витрат бюджету, спрямованих на відшкодування та стягнення податкової заборгованості в примусовому порядку [6, с. 29]. Але поряд з цим податкова амністія має певні ризики, пов'язані з можливим сприйняттям платниками податків такого механізму як безкарності за порушення податкового законодавства, аніж заохочення до подальшого уникнення таких порушень.

Все це свідчить про важливість дослідження даного явища як з практичної, так і з теоретичної точки зору для формування пропозицій щодо впровадження податкової амністії в систему податкового законодавства України. Тому метою даного дослідження є визначення податкової амністії, цілей її запровадження, оцінка світового досвіду інших країн і можливості введення податкової амністії в Україні.

Серед вітчизняних вчених, які вивчали податкову амністію як можливий елемент податкової політики держави, слід відзначити Сльозко О.О., Глазову А.Б., Приходько І.В., Соловійова І.М., Трубіна І.В., Кармаліту М.В., Касперовича Ю.В. Зокрема, І.В. Трубін та М.В. Кармаліта зазначають, що податкова амністія являє собою ряд заходів із надання платникам податків права сплатити ті податкові платежі, встановлений законодавством строк яких минув [7, с. 40].

На думку, І.В. Приходько податкова амністія являє собою видання державно-правового акту – закону, що діє відносно певного кола осіб, які не виконали свої податкові зобов'язання, та містить пропозиції таким особам сплатити певні (додаткові) платежі або виконати податкові зобов'язання в обмін на непрягнення їх до відповідальності за порушення податкового законодавства, що були скоєні ними раніше. [5, с. 238]. Таким чином, можна виокремити ознаки, що притаманні податковій амністії: стосується осіб, які здійснили порушення податкового законодавства; передбачає звільнення від відповідальності за такі порушення за певних умов; головною умовою є добровільна сплата прихованих або несплачених сум податків в минулому.

Як показує зарубіжний досвід інших країн, ефективність проведення податкових амністій багато в чому залежить від стану економіки країни, рівня довіри населення до уряду та ефективності сформованої в країні системи податкового контролю. Так, в 2001-2002 роках податкова амністія відбулась в Італії і мала свій успіх, оскільки владі вдалось виявити і усунути причини, що призводили до ухилення від сплати податків. Суть амністії полягала в тому, що особи, які мають неоподаткований капітал за кордоном, могли просто заявити про його наявність уряду Італії і навіть залишити його в тому ж місці, але нарахована сума податку повинна бути сплачена. А в разі повернення активів до Італії, особа має сплатити 2,5 % від задекларованої суми. Таким чином, в країну поверталась більша частина активів, що загалом дало додаткові надходження до бюджету в розмірі 24 млрд євро [6, с. 30]. Податкова амністія в Ірландії (1999 р.) та у Бельгії (2015 р.) також мала свої результати завдяки підвищенню податкового контролю та посиленню відповідальності за податкові правопорушення, тому всі платники бажали скористатися цією можливістю, щоб не потрапити потім під податкові перевірки і добровільно сплачували податки з прихованих доходів [6, с. 33]. Отже, головним чинником, що вплинув на успішне впровадження податкової амністії в інших країнах, можна вважати саме прагнення держави не лише поповнити бюджет, а й встановити діалог з платниками податків шляхом легалізації доходів платника і звільнення від відповідальності, одночасно вживши заходів щодо запобігання порушень – посилення відповідальності за подальше приховування доходів.

Податкова амністія мала свій початок і в Україні в формі так званого податкового компромісу. Податковий компроміс являє собою звільнення від фінансової, адміністративної та кримінальної відповідальності для платників податків, які відповідали визначеним у Законі ознакам у разі добровільної сплати до бюджету знижених податкових зобов'язань [2]. Однак цей механізм не був ефективним, оскільки держава не отримала навіть 3% від очікуваних сум надходжень. За результатами податкового компромісу до державного бюджету надійшло майже 794 млн. грн., що не виправдало прогнозів Державної податкової служби, оскільки за підрахунками суми несплачених податків на прибуток та на додану вартість становили близько 200 млрд. грн., тому до бюджету мало надійти близько 10 млрд. грн [4, с. 170].

Перш за все, провал податкового компромісу пов'язаний з чинниками, які не були враховані державою на час запровадження такого механізму. Так, Закон було прийнято в 2014 році в період, коли країна опинилась в нестабільній політичній та економічній ситуації, що

стало причиною спаду економіки. Крім того, держава жодним чином не провела відповідні заходи з посилення відповідальності платників податків, що є обов'язковою запорукою успіху податкових амністій.

Важливим чинником є також низький рівень довіри платників податків до уряду на той час, і тому ці зміни могли сприйматись не як можливість покращити становище платника і налагодити взаємодію з податковими органами, а як лише отримання державою додаткового доходу [4, с. 171].

В 2019 році в Верховній Раді України було зареєстровано законопроект №1232 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей застосування спеціального декларування за порушення фізичним особами податкового та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, що мали місце до 31 грудня 2018 року» від 02.09.2019 року. Це нова спроба держави запровадити податкову амністію, але цей законопроект є дуже суперечливим щодо його застосування. Зокрема, він містить такий механізм, як спеціальне декларування, тобто звільнення платників податків від відповідальності за порушення податкового законодавства [3]. Завдяки цьому механізму особи, що мають неоподатковані прибутки, можуть сплатити до держави лише 5 % від суми задекларованих доходів, але доходи на суму до 300 тисяч гривень декларуванню не підлягають.

Однак в законопроекті № 1232 зазначено, що від відповідальності звільняються лише фізичні особи-платники податків, тому цей законопроект не застосовується до юридичних осіб – суб'єктів господарювання, що не сприяє в повній мірі досягненню цілей податкової амністії – взаємодії податкових органів та платників податків, до яких належать і суб'єкти господарювання.

Також слід відзначити досить швидкі темпи запровадження – в разі його прийняття в вересні 2019 року податкова амністія мала б запрацювати вже з 01 січня 2020 року і тривала б до 31 березня 2020 року. Наразі законопроект перебуває на стадії обговорення, але привертають увагу стислі терміни введення податкової амністії, що стало одним із чинників незадовільного результату від такої амністії в інших країнах. Передувати прийняттю такого законопроекту має проведення ряду реформ, зокрема, вдосконалення податкового адміністрування, збільшення фінансових санкцій за ухилення від оподаткування, посилення адміністративної та кримінальної відповідальності по завершенню термінів її проведення. Лише в сукупності цих заходів можна говорити про успішне запровадження податкової амністії в Україні, яка не лише стимулюватиме порушників сплачувати неоподатковані доходи, а і сприятиме запобіганню виникнення таких порушень в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України – 2011., – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст.112.
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей уточнення податкових зобов'язань з податку на прибуток підприємств та податку на додану вартість у разі застосування податкового компромісу : Закон України від 25.12.2014 № 63-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/63-19> (дата звернення 11.04.2020).
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей застосування спеціального декларування за порушення фізичним особами податкового та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, що мали місце до 31 грудня 2018 року: Проект Закону України від 02 вересня 2019 р. № 1232. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=66610.

4. Приходько І.В. Поняття податкової амністії як інституту податкового права Наука і правоохорона. 2015. № 4. С. 235-239.

5. Приходько І.В. Перспективи проведення податкової амністії капіталів фізичних осіб в Україні (з урахуванням результатів податкового компромісу 2014 року). Підприємництво, господарство і право. Серія: Право. 2018. Вип. 4. С. 167–172.

6. Сльозко О.О., Глазова А.Б. Позитивний досвід податкових амністій розвинутих країн для України. Інтелект ХХІ. 2015. №5. С. 27-35.

7. Трубін І.О., Кармаліта М.В. Застосування податкового компромісу та податкової амністії: теоретичний аспект. Фінансове право. 2014. № 2. С.39-42.

8. Касперович Ю.В. Податковий компроміс як елемент податкової реформи держави / Ю.В. Касперович // Економіка та держава. – 2015. – № 2. – С. 61-64.
Науковий керівник: Кобильнік Д.А., к.ю.н., доцент кафедри фінансового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

*Якименко Євгенія Романівна
Студентка 2 курсу 9 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ

Перш за все слід зазначити, що кожен громадянин має права, які гарантовані йому Конституцією, зокрема право на працю (ст.43), право на відпочинок (ст.45), право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом (ст.46) [1]. Рівень реалізації соціальних гарантій та заходів, які передбачені цими гарантіями є індикатором рівня життя, соціального забезпечення та підтримки населення, ступеню розвитку і задоволення потреб людини. Реалізація системи соціальних гарантій забезпечує стабільність суспільства, підтримує рівень життя населення в цивілізованому суспільстві. Соціальні гарантії – це сукупність матеріальних та юридичних засобів, що забезпечують соціальний захист людини, створюють основу для реалізації конституційних, соціально-економічних та соціально-політичних прав членів суспільства [2].

За роки незалежності в Україні відбулося становлення державної служби як окремого соціального інституту. З появою цього інституту, в Україні з'явилась необхідність у підвищенні соціальної ролі, престижу та значення державної служби. Державна служба забезпечує реалізацію завдань і функцій державного управління в процесі розбудови України як демократичної, правової та соціальної. Тому особливе значення надається державою забезпечення соціальними гарантіями державних службовців [3, с. 27].

Державні службовці, як і всі громадяни, мають право на соціальні гарантії, на заходи, що забезпечують стан соціальної захищеності осіб. Для осіб, які реалізують функції державної служби передбачені додаткові гарантії. Зокрема, в Законі України «Про державну службу» передбачені такі види гарантій соціальної захищеності особам, які перебувають на державній службі: (1) право на оплату праці – державні службовці мають право на оплату праці залежно від займаної посади, результатів службової діяльності, стажу державної служби, рангу та умов

контракту про проходження державної служби (у разі укладення) (ст.7 ЗУ «Про державну службу»); Держава забезпечує достатній рівень оплати праці державних службовців для професійного виконання посадових обов'язків, заохочує їх до результативної, ефективної, добросовісної та ініціативної роботи (ст.50 ЗУ «Про державну службу»); також Законом передбачено надбавки, доплати, премії та компенсації (ст.52 ЗУ «Про державну службу») під час реалізації функцій державної служби; схема посадових окладів на посадах державної служби та умови оплати праці державних службовців, з якими укладаються контракти про проходження державної служби, визначаються Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби (ст. 51 ЗУ «Про державну службу»); (2) соціально-побутове забезпечення державних службовців (ст.54 ЗУ «Про державну службу») – у разі необхідності державному службовцю може надаватися службове житло та матеріальна допомога для вирішення соціально-побутових питань; (3) гарантія на створення керівником державної служби здорових та безпечних умов, необхідних для належного виконання державними службовцями своїх обов'язків (ст.55 «Про державну службу»); (4) право на відпочинок, на щорічний основний, додатковий відпусток та на можливе встановлення неповного робочого дня або неповного робочого тижня у певних випадках за згодою керівника державної служби (передбачено Розділом VI ЗУ «Про державну службу») [4]; (5) право на пенсійне забезпечення гарантоване Конституцією України (ст. 46), Законом України «Про державну службу» (ст. 7, 90) та Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» за рахунок коштів Пенсійного фонду в солідарній системі призначаються такі пенсійні виплати: 1) пенсія за віком; 2) пенсія по інвалідності внаслідок загального захворювання (у тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства); 3) пенсія у зв'язку з втратою годувальника [5, с. 672-673].

В Україні систему соціального захисту державних службовців розрізняють за видами захисту (запобіжне, побутове, пенсійне, реабілітаційне тощо) та структурними елементами. Крім класичних складових (соціальної допомоги, соціального страхування і тд.), сучасні системи соціального захисту включають як окремий напрям сприяння у здобутті професійної освіти та підвищення кваліфікації державних службовців, стажування в органах влади вищого рівня та включення службовця до навчальних програм по лінії міжнародного співробітництва тощо [3, с. 29].

Таким чином, національне законодавство в Україні передбачає соціальні гарантії для державних службовців, які мають досить високий, порівняно з іншими категоріями працівників, рівень державного соціального забезпечення, тому, отримуючи такі соціальні гарантії та заходи забезпечення, кожен державний службовець зобов'язаний сумлінно та віддано виконувати покладені на нього обов'язки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України.1996. № 30. Ст. 141.
2. Соціальні гарантії. URL: https://studopedia.com.ua/1_335618_sotsialni-garantii.html
3. Державна служба : підручник : у 2 т. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; редкол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), О. Ю. Оболенський (заст. голови) [та ін.].К. ; Одеса : НАДУ, 2013. Т. 2. 348 с.

4. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII.
Голос України. від 31.12.2015. № 250.

5. Науково-практичний коментар до Закону України «Про державну службу». Ред. кол.: К.О. Ващенко, І.Б. Коліушко, В.П. Тимошук, В.А. Дерещ (відп. ред.). К.: ФОП Москаленко О.М., 2017. 796 с.

***Науковий керівник:** к.ю.н., асистент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Спасенко В. О.*

*Ковник Ольга Сергіївна
студентка 4 групи 4 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ В УКРАЇНІ ТА В ІНШИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

У наше сьогодення розвиток страхового посередництва на фінансовому ринку України незначний, що спричинено, недовірою громадян. Саме тому постає завдання для держави удосконалювати законодавство у сфері страхового посередництва, приводити нормативно-правові акти у відповідність до Директив Європейського Союзу та підвищувати страхову культуру населення.

Дослідженням правового регулювання діяльності страхових агентів в сучасний період займаються такі вчені, як Н.Б.Пацурія, Г.І.Сальнікова, Т.В.Степанова та інші.

Необхідно зазначити, що на сьогодні продаж страхових послуг відбувається не лише у прямий спосіб через штатних або спеціально найманих робітників, а й за допомогою страхових посередників.

Зазначена вище діяльність в Україні регулюється Законом України «Про стархування». Посередницька діяльність у сфері страхування регулюється статтею 15 зазначеного вище Закону. Частина перша статті 15 Закону передбачає хто може бути посередниками: страхові або перестрахові брокери, страхові агенти. Частиною другою зазначеної статті Закону передбачає як здійснюється така діяльність і що вона може включати [1]. Аналіз законодавчої бази не надав більш детальної інформації стосовно страхових посередників, що свідчить про недостатню врегульованість досліджуваного нами інституту страхових посередників.

Хоча при цьому, досвід європейських країн свідчить про необхідність державного регулювання як страхових компаній так і страхових посередників. Це є умовою успішного розвитку страхового ринку та гарантією захисту інтересів споживачів страхових послуг. 2 лютого 2016 року була опублікована нова Директива ЄС про страхове посередництво (IDD), яка була офіційно підписана 20 січня 2016 року президентами Ради і Європейського парламенту. Ця Директива внесла ряд поправок до Директиви 2002/92/ЄС Європейського парламенту та Європейської ради, яка містить спеціальні реєстраційні вимоги до усіх посередників на ринку, кваліфікаційні вимоги, котрі страхові посередники зобов'язані виконати до подання заяви на реєстрацію, а також особливі вимоги щодо надання інформації страховими посередниками їх клієнтам.

Страховими посередниками можуть бути страхові агенти і страхові брокери. Для роботи з фізичними особами частіше за все використовуються агентські мережі, а з корпоративними клієнтами – брокери. Крім того, в сучасних умовах брокери часто надають посередницькі послуги з перестрахування. Все це формує специфічні методи регулювання посередницької діяльності.

У багатьох країнах (зокрема, у всіх країнах ЄС) законодавчо закріплені вимоги до проходження страховими посередниками мінімально необхідної спеціальної підготовки. Проте зміст цих вимог різний; наприклад, мінімальні терміни професійного навчання в різних країнах складають від двох тижнів до декількох місяців. На органи страхового нагляду

(спільно з громадськими і саморегульованими організаціями страховиків і посередників) покладаються функції контролю за професійною підготовкою і підвищенням кваліфікації посередників. Затверджуються програми учбових курсів, кваліфікаційні вимоги, порядок проведення іспитів тощо. Найсуворіше контролюється професійний рівень брокерів – фізичних осіб і керівників брокерських організацій, найменші вимоги – до агентів, що працюють за сумісництвом. Крім того, іноді від проходження спеціальної підготовки можуть бути звільнені особи, що мають тривалий стаж роботи у сфері страхового посередництва [2].

У цілому можна сказати, що діяльність страхових брокерів у всіх країнах регулюється державою суворіше, ніж діяльність страхових агентів. Модель регулювання страхового посередництва, так само як і регулювання власне страхових операцій, залежить від системи, що діє в країні, ("англо-американської" і "континентальної") рацію, а також від специфіки національного страхового ринку. У рамках континентальної моделі страхового ринку (Німеччина, Італія, Іспанія та ін.) регулювання діяльності страхових посередників мінімальне. Крім того, переважаючим типом посередників в цих країнах є страхові агенти, а діяльності брокерів (найбільш "регульованого" типу посередників) надається другорядне значення.

Що стосується окремих держав:

- у Германії реєстрації в органах страхового нагляду підлягають тільки страхові брокери (маклери). Діяльність страхових агентів не контролюється органами страхового нагляду, а повністю регламентована договірними відносинами між страховиком та агентом, що реалізуються в рамках федерального законодавства [3];
- у Франції, страхова система якої займає проміжне положення між британською і континентальною моделями, застосовуються свої методи регулювання страхових посередників. Переважаючим типом посередників є агенти, їх діяльність, здійснювана в рамках законодавства, контролюється тільки самими страховиками, що залучають їх. Брокери, що укладають близько 20% всіх договорів страхування на ринку, підконтрольні не органам страхового нагляду, а саморегульованим організаціям [2].

Таким чином, ми можемо дійти висновку стосовно того, що в Україні відсутній такий важливий елемент, як професійні вимоги до кваліфікації страхових посередників і стандарти їх навчання. У той же час фахівці відзначають, що потреби страхового ринку диктують необхідність введення таких вимог і стандартів. Це дозволило б істотно підвищити професійний рівень українських посередників і поліпшити якість обслуговування клієнтів. Умовою успішного розвитку українського ринку є інтеграція в світову страхову спільноту, частиною якої може стати взаємодія з міжнародними організаціями, що діють у сфері страхового посередництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про страхування» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>
2. Р. Пікус, О. Терещенко. Міжнародний досвід діяльності страхових посередників // ВІСНИК Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2009 р. - № 107. – С. 20 – 23.
3. Страховой консалтинг. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.insuranceconsulting.ru>.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІДПОВІДНО ДО ГАТТ/СОТ

Під час здійснення зовнішньоекономічних операцій діяльність суб'єкта підприємницької діяльності підпадає під регулювання як норм національного законодавства, так і законодавства інших держав. А тому для спрощення та розширення можливостей здійснення зовнішньоекономічної діяльності необхідна уніфікація законодавства щодо її регулювання. Серед зовнішніх чинників, що мають вплив на становлення національного законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності, перш за все, слід відзначити створення Європейського союзу та Світової організації торгівлі (далі – СОТ) і підписання Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ). *Україна також є учасницею, зокрема, СОТ, а також підписантом ГАТТ, а тому тема дослідження є актуальною.*

Проблематика правового забезпечення здійснення зовнішньоекономічної діяльності *відповідно до ГАТТ/СОТ* висвітлена в дослідженнях О. М. Анісімової, Б. О. Бутка, Ю. В. Гуменюка, Н. В. Гуминської, Д. В. Задихайло, І. В. Клименка, Е. О. Ковтуна, В. С. Мілаш, В. П. Науменка, О.В. Шаповалової та ін.

Світова організація торгівлі – єдина міжнародна організація, що опікується глобальними правилами міжнародної торгівлі. Її головна функція – забезпечувати, щоб торгівля відбувалася настільки легко, передбачувано і вільно, наскільки це можливо. СОТ стала наступницею Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ), укладеної після Другої світової війни. *Членами СОТ є 164 країни, які охоплюють 98% світового торговельного обігу [1]. З 2008 року Україна також є членом СОТ.*

З огляду на вказане, угоди СОТ як акти займають центральне місце у регулюванні сучасної системи міжнародних торговельних зв'язків, визначаючи умови міжнародної торгівлі в цілому і для кожної країни-учасниці окремо, дедалі більше впливають на формування національних торговельно-політичних систем [2, с. 62].

Правові документи СОТ спрямовані на єдину мету, але в рамках такої єдності розрізняються два аспекти: економічний і юридичний. Визначальною, як і на національному рівні, є економічна складова. Економічна мета правових документів СОТ може бути визначена за двома напрямками. По-перше, це створення та розвиток торговельної системи, яка встановлювала б рівні умови участі в ній незалежно від стану економічного розвитку держав. По-друге, – унеможливлення відкритих економічних суперечок між окремими державами або економічними союзами [3, с. 47].

Співробітництво в рамках СОТ передбачає зведення до мінімуму бар'єрів в торгівлі між країнами-учасницями. Хоча Генеральна угода з тарифів і торгівлі не забороняє захист національної економіки, проте передбачає, що вона має будуватися на економічно обґрунтованих митних тарифах, а не на інших комерційно-обмежувальних заходах. Мета цього правила – чітке визначення об'єму захисту національного товаровиробника і зведення до мінімуму, включно до скасування, пов'язаних з ним захисних заходів, таких як: ліцензування імпорту та експорту, кількісні обмеження, тарифні квоти, сертифікація, субсидування тощо [4]. Відповідно до чинних документів СОТ, виключення становить лише галузь сільського господарства. Заходи державного протекціонізму, які може бути застосовано

в країнах — членах СОТ, передбачено Угодою про сільське господарство СОТ 1994 року. Згідно з Додатком 2 до цієї угоди, всі заходи щодо державної підтримки сільського господарства умовно поділено на три групи: «зелена» (заходи, що не спрямовані на підтримку обсягів виробництва та цін виробників), «жовта» (вважаються такими, що справляють викривлюючий вплив на торгівлю й виробництво, адже надають певні переваги виробникам) й «червона» (містить заборонені заходи підтримки) [5].

Отже, особливості правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності відповідно до ГАТТ/СОТ полягають в уніфікації норм національного законодавства відповідно до актів СОТ, створенні вільного міжнародного ринку з мінімальними бар'єрами для суб'єктів підприємництва, а також вільної конкуренції, при цьому має бути мінімізований захист національного виробника.

Науковий керівник: Товкун І.М.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. А. Бутін Діяльність України в рамках Світової організації торгівлі (СОТ). Аналітична записка / Бутін А. // Портал зовнішньої політики. - 11.10.2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fpp.com.ua/diyalnist-ukrayiny-v-ramkah-svitovoyi-organizatsiyi-torgivli-sot-analitychna-zapyska/>
2. Голубєва В. О. Міжнародно-правове регулювання зовнішньоторговельної діяльності та національне законодавство України (нетарифний аспект): дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.11 / Голубєва В. О. ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2004. – 219 с.
3. Ашурков О.О., Овчаренко Р.В. Мета і структура зовнішньоекономічного законодавства/ О.О. Ашурков, Р.В. Овчаренко // Вісник ІЕПД НАН України. 2010. – вип.. 1. – с. 44-53
4. Мандра Г.А. Оперативне тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності / Г.А. Мандра // Міністерство юстиції України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_20086
5. Колюбакін В. «Чарівні» скриньки протекціонізму / В. Колюбакін // журнал “The Ukrainian Farmer”. - липень 2018 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agrotimes.ua/article/charivni-skrinki-protekcionizmu/>

*Дроздик Олександр Анатолійович
Студент 1 групи 2 курсу ІПКОЮ
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ ПРАВ

Сьогодні інформаційно-телекомунікаційні системи відіграють важливу роль у житті людей. Важко уявити сучасний світ без гаджетіву час становлення «цифрової» епохи, тому досить актуальним є питання правового регулювання цифрових прав.

Цифрові права – це права людини, які дозволяють людям отримувати доступ та використовувати інформаційно-телекомунікаційні мережі. Концепція особливо пов'язана із захистом та реалізацією існуючих прав, таких як право на приватне життя та свободу вираження поглядів, в контексті цифрових технологій, передусім Інтернету [1].

Одним з найголовніших цифрових прав є право на доступ до Інтернету. Існують дискусії щодо існування цього права, зокрема внаслідокдумок, що Інтернет – це лише технологія, яка може бути змінена чи скасована, тому, швидше за все, є інструментом здійснення прав людини. Аргументом на користь існування права на доступ до Інтернету є те, що воно може бути виведене з інших прав. У справі «Ахмет Ілдірим проти Туреччини» Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) вказав, що таке право вважається невід'ємним від права доступу до інформації і спілкування. Воно включає право кожного брати участь у інформаційному житті суспільства та обов'язок для держав гарантувати доступ громадян до Інтернету. Таким чином, сукупність загальних гарантій, присвячених свободі слова, є належною основою для визнання і права безперешкодного доступу до Інтернету (п. 31 мотивувальної частини рішення) [2]. Отже, ЄСПЛ визнав право на доступ до Інтернету, яке підлягає захисту статтею 10 Європейської конвенції з прав людини.

Ми вважаємо, що право на доступ до Інтернету повинне бути закріплене в законодавстві України. Держава повинна забезпечити покриття мережеюІнтернетвсієї території України зі встановленням мінімальних вимог щодо швидкості передавання та приймання даних. Чинні нормативно-правові акти (як приклад – Правила надання та отримання телекомунікаційних послуг) встановлюють обов'язок операторів, провайдерів у разі надання послуг з доступу до Інтернету забезпечити споживачам швидкість передавання та приймання даних, визначену договором [3]. Однак досить часто у договорі про надання послуг не закріплено значень мінімальних швидкостей передавання/приймання даних або їх встановлено на рівні 0 Мбіт/с, що не забезпечує своєчасне та якісне отримання послуг.

Відсутність належної інфраструктури та неналежна якість надання послуг з доступу до Інтернету спричиняє «цифрову нерівність» всередині держави, яка особливо відчутна у сільській місцевості. Як зазначає Мукомела І.В., рівність з точки зору доступу до Мережі виводить нас на інший вимір явища цифрової нерівності – доступу до знань та інформації [4]. Це набуває особливої актуальності у зв'язку з впровадженням карантинних заходів для протидії поширенню корона вірусної хвороби COVID-19.

У Європейському союзі розвивається концепція права бути забутим (англ. *righttobeforgotten*), або права на забуття. Воно впливає з права на доступ до Інтернету та тісно пов'язане з правом на повагу до приватного та сімейного життя. Це право було визнане у рішенні Суду Європейського союзу (далі – Суд ЄС) у справі громадянина Іспанії Маріо Костехи Гонзалеса проти корпорації Google. Суд ЄС зазначив, що дані про особу можуть стати

такими, що вже не є актуальними стосовно особи, їх розповсюдження може стати надмірним стосовно цілей, для яких вони були оброблені та в світлі часу, що минув. Тому людина може звернутися з вимогою про те, щоб результати пошуку в інформаційних системах більше не були пов'язані з її ім'ям, якщо немає причин, що надають перевагу інтересам суспільства щодо доступу до інформації. Право бути забутим стосується вилучення правдивої (чи була колись правдивою), але старої, інформації, яка заважає подальшому життю людини або може мати на нього негативний вплив. [5].

Пізніше це право було закріплене у ст. 17 Загального регламенту захисту даних Європейського Союзу (далі – Регламент). Суд ЄС визнав право на стирання результатів пошуку, однак Регламент передбачає можливість звернутися до контролера, тобто до особи, яка отримала особисті дані від користувача. Постає питання, чи можна вважати пошукову систему контролером, оскільки така система безпосередньо не отримує та не містить даних від користувачів, а лише видає результати пошуку, які містять посилання на сайти, що містять такі дані. Також Регламент не встановлює чітких критеріїв, за якими контролери розмежовували б приватні та суспільні інтереси при видаленні даних. Отже, це потребує більш детального регулювання. Ми вважаємо за доцільне законодавчо закріпити право на забуття, оскільки кожна людина повинна мати право на повагу до приватного життя в умовах широкого поширення інформаційних ресурсів. Однак, з метою забезпечення права на інформацію, потрібно визначити конкретні випадки, коли особи не зможуть реалізувати право на забуття (як приклад – особа є публічною), та визначити механізм встановлення статусу особи, яка звернулася з вимогою видалити дані щодо себе.

Останнім часом починає формуватися право не бути онлайн (англ. Right to disconnect), яке полягає у можливості людей відключатися від роботи, передусім, у зв'язку з використанням електронних комунікацій, таких як електронні листи чи повідомлення у неробочий час. Хоча цифрові інструменти приносять працівникам гнучкість та свободу, вони також можуть створювати відсутність обмежень, що призводить до надмірного втручання у приватне життя працівників. Деякі користувачі електронної пошти очікують швидких відповідей, а інші – ні. Наштовхнувшись на цю плутанину, багато працівників відчувають тиск, щоб швидко реагувати на кожен електронний лист, текст або телефонний дзвінок. Число електронних листів та інших засобів комунікації сприймається багатьма працівниками як вторгнення у вільний час і заважає їм розумово відмовитися від роботи [6].

Нормативне закріплення права не бути онлайн слугуватиме гарантом повної та всебічної реалізації конституційного права на відпочинок. У зв'язку зі зростаючим впливом цифрових технологій, вважаємо, що визнання та закріплення цього права сприятиме соціальній захищеності громадян.

Отже, українське законодавство потребує оновлення у частині визначення цифрових прав людини. У зв'язку з «інформатизацією» виникають нові можливості людини, які потребують захисту, тому запровадження цифрових прав відповідатиме сучасним потребам суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Digitalrights. Wikipedia.URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_rights
2. Case of Yildirim v. Turkey (Application no. 3111/10): Judgment European Court of Human Rights, 18 December 2012. HUDOC / European Court of Human Rights URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-126863&filename=001-126863.pdf&TID=ihgdqbxnfi>

3. Правила надання та отримання телекомунікаційних послуг: затв. постановою Каб. Міністрів України від 11.04.2012 №292. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/295-2012-%D0%BF> (Дата звернення – 27.04.2020).

4. Мукомела І. В. Право на доступ до Інтернету: проблемивизначення та забезпечення. Вісник Національної академії правових наук України. 2016 № 4. С. 77-85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2016_4_9

5. Разметаєва Ю. С. Формування новітніх прав людини під впливом ІТ. ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в Україні: матеріали III Міжнародн. наук.-прак. конф. м. Львів 7 грудня 2018 р. URL: <http://aphd.ua/publication-567/>

6. Pansu, L.(2018), "Evaluation of 'Right to Disconnect' Legislation and Its Impact on Employee's Productivity ", *International Journal of Management and Applied Research*, Vol. 5, No. 3, pp. 99-119. URL: <http://www.ijmar.org/v5n3/18-008.html>

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри конституційного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б. С.

*Контарьова Тетяна Іванівна
студентка 2 курсу, 1 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

СОМАТИЧНІ ПРАВА КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРАВ ЖІНОК: ПРОБЛЕМА ЗДІЙСНЕННЯ АБОРТІВ

Біосоціальна природа людини зумовлює визнання сучасною юриспруденцією категорію соматичних прав (від грец. soma – тіло), які відображають реальну можливість кожного самостійно розпоряджатися власним тілом. Відтак, коли йдеться про їх проблематику крізь призму прав жінок, то однією з найгостріших є проблема репродуктивних прав, а саме здійснення абортів. Штучне переривання вагітності – право на вибір чи порушення права на життя? Сьогодні дане резонансне питання є темою багатьох наукових дискусій, оскільки розглядається не тільки у правовому контексті, а й як складна антропологічна, філософська та морально-психологічна проблема.

Всесвітньо прийнятим фактом є визнання людини найвищою соціальною цінністю та закріплення за нею абсолютного права на життя. Ці дві аксіоми є непорушними в контексті як міжнародного права, так і національного законодавства більшості розвинених держав. Саме тому підґрунтям багатьох дискусій стає питання щодо можливості визнання за ще ненародженою людиною права на життя.

Слід звернути увагу на те, що погляди генетиків та правників щодо даних питань різняться. Так, більшість науковців впевнені, що ембріон є «потенційною людиною», його не можна вважати частиною тіла матері, а аборт на будь-якій стадії вагітності є навмисним вбивством.

Що ж стосується правового погляду, то Європейський суд з прав людини займає чітку позицію щодо відсутності в ембріона абсолютного права на життя, зокрема у таких справах як «Во проти Франції» («Vo v. France»), «П. та С. проти Польщі» («P. and S. v. Poland»). Він наголошує на неможливості захисту прав ембріона окремо від життя вагітної жінки, в лоні якої він розвивається. А законний аборт не є порушенням Європейської конвенції.

Практика законодавчого закріплення можливості реалізації жінками своїх репродуктивних прав є різноманітною. Наприклад, такі країни як Польща, деякі штати США, Ірландія тощо, через вплив католицьких догм, різко негативно ставляться до питання штучного переривання вагітності. Натомість Україна є досить ліберальною країною стосовно легалізації абортів. Штучне переривання вагітності закріплене на законодавчому рівні, зокрема статтею 281 ЦК України та постановою Кабінету Міністрів України №144 від 15.02.2006 року щодо її реалізації, статтею 50 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я».

Право жінки на вільний вибір виношувати плід або ні обумовлене також актами Міжнародної федерації планування сім'ї. Адже штучне переривання вагітності – це насамперед репродуктивний вибір, тобто прояв моральної автономії особистості у питаннях сексуальності та дітонародження. Він виступає соціальною передумовою цілісності та стабільності репродуктивного здоров'я.

Аналіз законодавства найменш ліберальних щодо легалізації абортів країн зумовлює виникнення питання стосовно ефективності та доцільності закріплення заборони переривання вагітності. Табу на аборти стає реальною підставою для звернення жінки до протиправних методів реалізації свого репродуктивного права. А це призводить до негативних наслідків. Адже навіть кваліфіковане переривання вагітності завжди несе ризик. Однак його ступінь прагне до мінімуму, на відміну від ризику таємного абортів поза лікувальними установами. Відтак через незахищеність жінки стосовно питань, пов'язаних з перериванням вагітності, за даними щорічного звіту UN Woman, щодня помирає близько 830 жінок, при чому 99% цих випадків трапляються у країнах, що розвиваються.

Загальноприйнятим фактом є те, що у контексті права на штучне переривання вагітності, насамперед мова йде про матір та плід. Відтак при цьому нівелюються права та інтереси батька ще ненародженої дитини. Переломним моментом у запеклих дискусіях щодо заборони абортів у США став позов мешканця штату Алабама з приводу здійсненого екс-дівчиною абортів без його відома. Дана справа стала резонансною для сучасної юриспруденції, оскільки суд визнав плід позивачем для відкриття провадження, а його батька представником інтересів ще ненародженої дитини. У результаті розгляду позов, ідентифікований як позов про аборт "Baby Roe" проти клініки Хантсвілла, був відхилений. Відтак, це ще раз підтверджує концепцію, згідно з якою аборт – це лише виняткове репродуктивне право жінки вільно розпоряджатися своїм тілом, а плід не є людиною у правовому розумінні, розвиваючись у лоні матері.

Отже, штучне переривання вагітності – це завжди безальтернативний конфлікт між захистом інтересів матері та плода. Адже неможливо одночасно запобігти порушенню репродуктивних прав жінки та прав ненародженої дитини. Реалізація права на штучне переривання вагітності неминує нівелює право на життя плоду і навпаки. Однак визнання зародка людиною ставить під сумнів взагалі суть соматичних прав як можливості розпоряджатися власним тілом, що є неприпустимим. Законодавче закріплення табу на аборти є радше негативним явищем, ніж позитивним, оскільки не сприятиме зникненню потреби в них. Відтак питання переривання вагітності перейде в протиправне русло, що спричинить масові проблеми пов'язані зі здоров'ям жінок, які так чи інакше виконують одну з найголовніших функцій суспільства – репродуктивну.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України НЮУ імені Ярослава Мудрого Б.С. Мохончук

*Курчевьонук Ганна Євгенівна
студентка 2 курсу 1 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОBOB'ЯЗКУ УЧАСТІ У ВИБОРАХ

Загальновідомою проблемою виборів в Україні є явище абсентеїзму. З кожним роком проблема тенденції зниження рівня залученості у виборчий процес стає все більш актуальною. Цифри кажуть за себе – у 2019 році на виборах Президента України явка виборців становила приблизно 60%, а на позачергових виборах народних депутатів України становила менше половини – близько 49,8%.

Вибори в Україні проводяться із дотриманням демократичних принципів, оскільки вони є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Відповідно до ч. 2 ст. 71 Конституції України виборцям гарантується вільне волевиявлення, що включає, серед іншого, й неможливість примушування громадян до участі у виборах чи голосуванні. Водночас низький рівень явки та політичний нігілізм зменшують рівень легітимності влади та довіри до результатів голосування.

Окрім нігілізму до причин абсентеїзму можна віднести недостатню поінформованість про важливість інституту виборів, що сприяє поширенню думок про їх малозначність. Зниження явки підвищує можливість для фальсифікацій у перехідних демократіях – вплив підкупу виборців стає вищим, а невикористані бюлетені можуть без належного контролю можуть бути незаконно використані.

У світлі цього заслуговує на увагу ідея запровадження обов'язкового голосування. Система обов'язкового голосування запроваджена у Бельгії, Греції, Австралії, Аргентині, Бразилії, Сингапурі, Люксембурзі та інших країнах. За знехтування своїм обов'язком участі у виборах може наставати відповідальність у формі сплати штрафів, обмеження доступу до державної служби або навіть тимчасового ув'язнення. Рівень залученості у виборах у таких країнах досить високий. Як приклад, можна згадати вибори у Європарламент 2019 року, у яких взяли участь загалом в ЄС майже 51%, а рекорд по явці установила Бельгія (88,5%), у якій у той же день відбувалися місцеві та парламентські вибори. Також високим рівнем явки виділився Люксембург (84%). Обидві країни впровадили систему обов'язкового голосування. Навряд чи встановлення обов'язкового голосування дозволить повністю подолати проблема абсентеїзму, особливо у перші роки після його запровадження, водночас у довготерміновій перспективі це дозволить трансформувати «ілюзорне» формулювання «громадянського обов'язку» в загальновизнане обов'язкове правило суспільної поведінки.

Очевидно, що встановлення обов'язку щодо участі у виборах вимагатиме внесення змін до 3 розділу Основного Закону, що можливе лише після затвердження на всеукраїнському референдумі. Також перед Конституційним Судом України постане питання щодо відповідності таких змін ст. 157 Конституції України, зокрема чи не призводять вони до обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Водночас на нашу думку такі зміни не суперечать демократичним принципам, а навпаки, розвивають гарантії народовладдя, закріплені у ст. 5 Основного Закону. Досить відносно, але обов'язок участі у виборах можна порівняти з обов'язком сплати податків. Останній є умовою забезпечення функціонування держави, водночас вибори виступають необхідною умовою формування представницьких органів влади та є невід'ємним атрибутом

цивілізованого суспільства. У свою чергу референдарний спосіб затвердження відповідного законопроекту може слугувати підтвердженням суспільного консенсусу щодо необхідності встановлення обов'язку на відповідну форму політичної активності громадян. На завершення варто зазначити цитату американського літературного та театрального критика Нейтана Джорджа Джина, яку варто пам'ятати кожному свідомому громадянину: «Погану владу обирають хороші люди, які не голосують».

***Науковий керівник:** к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.*

***Лантєва Ірина Віталіївна**
студентка 2 курсу 3 групи
факультету адвокатури
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

СПІВВІДНОШЕННЯ СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ ТА ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

Свобода вираження поглядів та право на повагу до приватного та сімейного життя – це одні з основоположних прав і свобод людини, що висвітлені у Конвенції про захист прав і основоположних свобод (ст.10, 8) та Конституції України (ст.34, 32). Однак, у процесі їх реалізації відбувається зіткнення, що підтверджує нечіткість у визначенні того, де закінчується одне право й починається інше. Тому дослідження такого співвідношення є дійсно актуальним.

Поняття приватного життя, відповідно до посібника Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), неможливо визначити вичерпно. Воно включає не лише внутрішньо особистісне розмежування індивідуального й суспільного, але і його поєднання, яке проявляється через призму «приватного соціального життя». Тому у деяких випадках до змісту приватності відноситься професійна та комерційна діяльність. Відповідно до цього, термін приватне життя складається з трьох категорій:

- 1) фізична, психологічна чи моральна цілісність людини;
- 2) конфіденційність;
- 3) ідентифікація та самостійність.

Що стосується свободи вираження поглядів, то вона є досить широко реалізованою завдяки засобам масової інформації й в цілому у контексті інформаційного суспільства. У справах «Джерсїлд проти Данії», «Яновський проти Польщі» та інших ЄСПЛ визначає позицію необхідності у демократичному суспільстві плюралізму не тільки «ідей» та «поглядів», що були отримані зі згоди та є малозначними, а й таких, що можуть шокувати, ображати чи непокоїти. Більш того, свобода журналістів може бути втілена у провокаціях або перебільшеннях (справа «Перна проти Італії»).

Для визначення межі співвідношення свободи вираження поглядів та права на повагу до приватного та сімейного життя є важливими декілька факторів:

- 1) особа, про яку розголошується інформація;
- 2) характер цієї інформації;
- 3) способи здобуття інформації.

Визначення особи у процесі співвідношення має досить вагому роль. Розголошення відомостей про одну особу може порушувати її право на приватність, в той час як такого ж роду інформація про іншу – порушенням не є. Характерним для інтерпретування є визначення

ступеню публічності такої особи. Яскравим прикладом цього є справа «Ганновер проти Німеччини», яка стосувалася принцеси, дочки Князя Монако Райнера III. Справа стосувалася опублікування низки світлин, які були відзняті на відпочинку. Однак, варто звернути увагу, що навіть наявність такої публічної особи не дає право розголошення будь-якої інформації.

Другий, не менш важливий критерій – характер інформації, що поширюється. У рішеннях ЄСПЛ визначено, що опублікування відомостей, що становить громадський інтерес не є порушенням права на повагу до приватного й сімейного життя. Продовжуючи аналіз справи, що стосується Кароліни Ганновер, варто зазначити, що суд щодо різних світлин та публікацій виніс різне рішення. Основним фактором цього є наявність громадського інтересу. Так, фото з відпочинку принцеси, що містилося у статті, де згадували про хворобу її батька, суд не визнав порушенням права на приватність, адже стан здоров'я Князя та ставлення принцеси до цього має громадський інтерес.

Третім критерієм є способи здобуття такої інформації. Це стосується отримання інформації незаконним шляхом, яке є порушенням не лише прав людини, а й законодавства держави. Цей критерій тісно співвідноситься з гарантією, що закріплена у статті 31 Конституції України: кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Отже, свобода вираження поглядів та право на повагу до приватного й сімейного життя – є багатограними та досить складними поняттями. Визначення їх співвідношення неможливо узагальнити для всіх випадків та обставин. Тому, необхідно розглядати конкретну справу через призму трьох факторів: особа, про яку розголошується інформація, характер такої інформації та спосіб її здобуття.

*Маркобок Р.М.,
студент 2 курсу 1 групи
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України*

ОБОВ'ЯЗОК НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена тим, що військова служба на сьогодні починає відігравати все більш вагомую роль для захисту територіальної цілісності і суверенітету України. З позиції конституційного права доцільно дослідити сутність військової служби та актуальні питання її правового регулювання. Обране питання важливе і в аспекті вдосконалення вітчизняного законодавства для забезпечення європейської та євроатлантичної інтеграції.

Військова служба у конституційному праві може розумітись, як правовідношення, в якому громадянин України реалізує конституційний обов'язок перед державою. Військова служба може розглядатися і як право в контексті добровільного проходження військової служби громадянами України, а також іноземцями на контрактній основі. Конституційний обов'язок проходження військової служби, в свою чергу, охоплює строкову військову службу.

Громадяни України під час проходження військової служби, відповідно до статті 65 Конституції України вступають до Збройних Сил України і виконують обов'язок по захисту територіальної цілісності та державного суверенітету України. Важливою є частина 2 статті

65 Конституції України, відповідно до якої громадяни проходять військову службу відповідно до закону. З урахуванням положень статті 19 Конституції України, військова служба є різновидом державної служби, а тому її проходження може відбуватись тільки у суворій відповідності вимогам Основного Закону та галузевого законодавства.

На нашу думку, хоча військова служба за призовом і формою виконання конституційного обов'язку громадянина перед Україною але вона повинна мати двосторонній характер. Тобто, громадянин під час проходження військової служби наділений і певними правами. Найбільш важливими з них є право на відстрочку, право на належні умови служби, право на повагу до людської гідності та право на заміну військової служби альтернативною. В розрізі сказаного постає проблема протидії порушенню прав військовослужбовців з одного боку, та проблема запобігання зловживань при заміні строкової військової служби альтернативною з іншої сторони.

Вирішити вказані проблеми можливо декількома шляхами. По-перше, вважаємо доцільним запровадження посади військового омбудсмана, який здійснюватиме контроль за захистом прав військовослужбовців. По-друге, потрібно доповнити профільний закон про альтернативну службу положеннями щодо порядку та умов доведення обставин достатніх для того, щоб домогтись заміни військової служби на альтернативну. По-третє, сам процес проходження військової служби має регулюватись згідно стандартів антропоцентризму.

В контексті виконання конституційного обов'язку щодо проходження військової служби антропоцентризм знаходить свій прояв у тому, що держава має зустрічні зобов'язання щодо соціального забезпечення військовослужбовця. На нашу думку, в порівнянні з правовим регулюванням вказаного питання в зарубіжних країнах, українське законодавство є далеким від досконалості. Прикладом для наслідування на нашу думку є Ізраїль. Військовослужбовці ЦАГАЛ (Армії оборони Ізраїлю) по завершенню загальнообов'язкової військової служби отримують одноразову грошову виплату підйомних, пільгові умови для працевлаштування та поселення.

Держава гарантує людині, яка пройшла військову службу право на безоплатне отримання вищої освіти будь-якої спеціальності у вищих навчальних закладах Ізраїлю. При цьому, законодавство Ізраїлю продовжує вдосконалюватись у напрямі розширення соціальних гарантій для військовослужбовців. Переяняття подібного досвіду Україною не лише підвищить престиж виконання конституційного обов'язку щодо проходження військової служби, а й стане зразком визнання людини найвищою соціальною цінністю.

Конституційний обов'язок щодо проходження військової служби громадянами України на сьогодні не є безумовним. Існує система цензів, на підставі яких відбираються суб'єкти для проходження військової служби. Зокрема, це ценз громадянства, ценз статі, віковий ценз, ценз здоров'я тощо. На сьогодні існує ряд дискусій щодо заміни доповнення системи цензів. Наприклад, ставляться питання щодо призову жінок нарівні із чоловіками, збільшення терміну проходження військової служби, підвищення верхньої межі призовного віку.

На наше переконання строкова військова служба в сучасних реаліях повинна продовжувати існувати поряд із контрактною службою. Водночас потребують перегляду окремі питання цензів призову. До військової служби мають залучатись громадяни, які є для цього найбільш фізично придатними. З іншого боку, на наше переконання слід встановити призовний вік з 23 до 30 років. Протягом цього періоду громадянин за загальним правилом не встигає утворити сім'ю але вже отримує профільну освіту, а тому держава отримує можливість використовувати його спеціальні навички.

Отже, конституційно-правове регулювання проходження військової служби потребує вдосконалення та деталізації. На наш погляд, слід доповнити Конституцію України положенням щодо обов'язку України створити гідні умови для військовослужбовців та виконання військового обов'язку на засадах взаємності та антропоцентризму. При цьому, слід доповнити галузеве законодавство додатковими соціальними гарантіями та врегулювати механізми захисту прав військовослужбовців.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного Університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

Науменко Єлизавета Віталіївна
студентка 2 курсу господарсько-правового
факультету НЮУ ім. Ярослава Мудрого

«ПРАВО НА СМЕРТЬ» В КОНТЕКСТІ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Сьогодні у світі багато говорять про штучне переривання життя людини. Мається на увазі так звана евтаназія, ортаназія та САЛ (самогубство, асистоване лікарем). Існує багато поглядів на це явище: правовий, соціальний, гуманістичний, релігійний та інші, а дискусії з приводу даної проблеми не як не вщухнуть. Так, евтаназія є прийнятною на законодавчому рівні тільки у деяких штатах США (наприклад, штати Каліфорнія, Орегон, Північна Кароліна, Юта, Індіана та інші), Нідерландах (2001 рік), Бельгії (2002 рік), Люксембурзі (2009 рік), швейцарському кантоні Цюрих (2011 рік) та нещодавно у ФРН (рішення Другого сенату Конституційного Суду ФРН від 26 лютого 2020 року). В інших випадках хворі на смертельні хвороби чи люди, в яких хвороба перетікає з супутніми ускладненнями, повинні терпіти страшні муки або їхати в ті країни, де ці процедури легалізовані.

Питання евтаназії, ортаназії та САЛ піднімається і на міжнародному рівні, зокрема зверненнями до ЄСПЛ. Таких звернень відносно мала кількість, близько 15, і, на мою думку, це пов'язано з недосконалістю національного законодавства країн, а точніше з відсутністю законодавчого врегулювання цього питання. Сам ЄСПЛ неоднозначно ставиться до штучного переривання життя в аспекті порушення/дотримання ст.2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а саме право на життя. Рішення ЄСПЛ по справах в цьому питанні відрізняються своєю спрямованістю. Так, в справі *Pretty v. the United Kingdom* ЄСПЛ дійшов висновку про відсутність порушення ст.2, оскільки відмова у наданні дозволу на смерть не є гарантуванням права на життя, передбаченого цією статтею. Такі ж висновки чекали і на заявників по справам: *Sanles Sanles v. Spain*, *Haas v. Switzerland* (ст.8) та інші.

Але останнім часом Європейський Суд змінив свій підхід у рішеннях по справах, що стосуються права на життя. Першим рішення ЄСПЛ, що задовольнило вимогу заявника було *Gross v. Switzerland* (САЛ, але жінка не була хворою). Наступні рішення були у справах *Lambert and Others v. France* (2015 рік) та *Charles Gard and Others v. the United Kingdom* (2017 рік). Чому ЄСПЛ поступилося своєї позиції? Що такого особливого у цих справах?

Розглянемо детальніше кожну з цих справа, щоб зрозуміти кардинальні зміни у рішеннях Європейського Суду. У справі *Lambert and others v. France* заявниками були батьки та інші родичі пана Ламберта, який внаслідок автокатастрофи отримав тяжкі черепно-мозкові травми, які спричинили параліч і повну неспроможність. Це призвело до штучної гідратації потерпілого та живлення парентеральним шляхом з 2008 року. У 2013 році було розпочато колегіальне провадження з приводу припинення життя Ламберта, а вже в січні 2014 році було

припинено живлення та гідратація пацієнта. Родичі Ламберта звернулися до ЄСПЛ з позовом про порушення ст.2 Конвенції, але отримали відмову. Європейський Суд посилався на ту ж саму статтю, але вказував, що вона покладає на державу зобов'язання запровадити нормативно-правову базу, яка зобов'язувала б лікарні вживати належних заходів для забезпечення охорони життя хворих. До того ж справа стосувалася не евтаназії, а припинення лікування, яке штучно підтримує життя.

Дуже резонансною та вкрай клопітливою є справа *Charles Gard and Others v. the United Kingdom*. Мова йде про маленького хлопчика, який вже з 8 місяців боровся за своє життя. Чарльз народився з рідкісним генетичним пороком (енцефаломіопатичний синдром виснаження мітохондріальної ДНК), який зруйнував його мозок. Лікарня Great Ormond Street підтримувала життя немовляти, але в 2017 році в порядку цивільного судочинства до Високого суду Англії та Уельсу було подано позов про скасування життєпідтримуючого лікування. Позов був задоволений, а батьки дитини – невдоволені. Пройшовши всю судову систему Великої Британії, батьки звернулися до ЄСПЛ, який визнав відсутність порушення ст. 2 Конвенції. Знов ж таки, Європейський Суд виступав за створення нормативної основи, яка б регульована питання прав хворих. Але у цій справі мала місце й інша деталь – експериментальне лікування, яке могло бути проведене в США, але показники його ефективності були мізерними. ЄСПЛ вважав, що слід проаналізувати справу з наявності двох елементів: 1) законодавче закріплення права на життя; 2) врахування побажання батьків, дитини та лікарів.

Всі вимоги були дотримані, а рішення ЄСПЛ: «Відсутність порушення ст.2 Конвенції». Історія закінчилася смертю немовляти, адже він був переведений на курс паліативного лікування, здійснюваного шляхом введення малих доз морфіну.

Отже, останні рішення ЄСПЛ свідчать про кардинальну зміну поглядів суддів, які зрозуміли, що життя – це право, а не обов'язок. Тобто, людина не зобов'язана жити, поки її життя приносить страждання. Слід брати до уваги, що в таких випадках людина переносить не тільки фізичні страждання, а й психічні, психологічні та матеріальні. До того ж це стосується не тільки самого хворого, а й його родичів та близьких.

Аналізуючи рішення ЄСПЛ від 2015 та 2017 року, які дозволяють проводити штучне позбавлення життя та розкривають «право на смерть» через призму ст.2 Конвенції, можна говорити про визнання законним такого діяння. Але слід звернути увагу, що місце має ортаназія – оскільки в обох справах був поданий позов про дозвіл на відключення від апаратів підтримання життєдіяльності до суду з боку медичних працівників, а родичі оскаржували рішення національних судів щодо задоволення такого позову в ЄСПЛ. На мою думку, Європейський Суд визнав, що питання «смерті» пацієнтів повинні вирішувати лікарі, які можуть реально оцінити шанси людини та полегшити страждання, які вона зазнає.

*Фадєєва Дарія Сергіївна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції, 2 курс, 12 група*

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день конституційно-правові засади місцевого самоврядування нашої держави, принципи Європейської Хартії місцевого самоврядування та інших міжнародних

договорів, ратифікованих Україною, суперечать одне одному, незважаючи на те, що Україна взяла на себе зобов'язання щодо їх реалізації у повному обсязі.

У зв'язку з цим особливої уваги заслуговує питання відповідності норм Конституції та законодавства України європейським принципам і стандартам децентралізованого управління, що зафіксовані в Європейській хартії місцевого самоврядування та низці інших міжнародних актів. Адже саме вдосконалена система нормативно-правових актів у цій сфері повинна стати основою вироблення та реалізації засад інноваційної моделі суспільного та державного розвитку, визначити чіткий розподіл владних повноважень, який забезпечить збалансованість у владі, убезпечить державу від конфліктів, авторитаризму та стане наступним кроком на шляху до виконання таких програмних положень, як утвердження демократичної, соціальної, правової держави в Україні.

Сьогодні в нашій державі існує велика кількість окремих правових норм, що в тому чи іншому обсязі закріплюють міжнародно-правові стандарти у сфері місцевого самоврядування. Здебільшого ці норми містяться у підписаних та ратифікованих Україною міжнародних договорах: конвенціях, деклараціях або інших документах, що закріплюють загальноприйняті засади і принципи організації та функціонування місцевого самоврядування, хоча існує низка норм, що лише опосередковано впливають на вказані відносини, закріплюючи права людини та громадянина, загальні засади демократичного устрою тощо.

Після набуття незалежності Україна підписала та частково ратифікувала деякі міжнародні угоди та акти, що безпосередньо стосуються питань організації та функціонування місцевого самоврядування, а саме: Європейська Хартія місцевого самоврядування, Європейська декларація прав міст, Хартія конгресу місцевих і регіональних влад Європи, Європейська Хартія міст тощо.

Поступова імплементація принципів Європейської Хартії місцевого самоврядування, інших міжнародних документів та рекомендацій, співробітництво з Радою Європи та іншими організаціями дали в цілому позитивні результати. Наразі переважна більшість ґрунтовних реформ місцевого самоврядування в Україні проводиться саме на основі вищевказаної Хартії та її додаткових протоколів. Це обумовлюється тим, що принципи, які закріплені в Хартії, мають стати фундаментом для побудови унікальної системи ефективного та спроможного місцевого самоврядування, оскільки саме на їх основі функціонують найбільш розвинуті системи місцевого самоврядування у світі.

Тому Хартію слід розуміти не як документ, що має на меті обмеження та коригування курсу розвитку місцевого самоврядування будь-якої країни, а як розроблену та продуману систему принципів, основ та рекомендацій, що сприятимуть проведенню планів держави щодо реалізації права на своє власне, ефективне, сучасне та таке, що відповідає національним традиціям, місцеве самоврядування.

Крім того, наразі у законодавстві України містяться норми, які безпосередньо не сприяють реалізації норм міжнародного права. Так, Закон України «Про місцеве самоврядування» у розд. IV передбачає відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед державою, фізичними або юридичними особами у разі порушення положень внутрішньодержавних нормативно-правових актів, при цьому порушення загальних принципів і норм міжнародного права не вказано як підставу для притягнення до відповідальності.

Також доречно буде зазначити, що порівняльний аналіз норм українського законодавства та європейської Хартії свідчить, що, на відміну від положень Хартії та Всесвітньої Декларації, ані в Конституції, ані в Законі України «Про місцеве самоврядування

в Україні» не визначено, у чийх саме інтересах здійснюється місцеве самоврядування: держави, територіальної громади, інших суб'єктів. В Європейській хартії ж це питання отримало однозначне формулювання: «Органи місцевого самоврядування діють... в інтересах місцевого населення».

На завершення, хочеться зазначити, що міжнародні договори та інші документи часто характеризуються ширшим обсягом закріплення основоположних та ґрунтовних норм стосовно прав людини і громадянина, принципів та основних засад організації та функціонування місцевого самоврядування. І наразі не існує достатніх гарантій виконання приписів міжнародних нормативних актів, що в найближчому майбутньому може стати перепорою на євроінтеграційному шляху України, оскільки забезпечити виконання норм міжнародного права органами і посадовими особами місцевого самоврядування наразі майже неможливо.

***Науковий керівник:** канд. юрид. наук, доцент Дахова Ірина Іванівна*

*Волчкова Майя Ігорівна,
студентка 5 групи 3 курсу
Факультету Адвокатури
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

СТАТЕВА СВОБОДА ТА СТАТЕВА НЕДОТОРКАНІСТЬ ОСОБИ: СТАН КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

В частині 1 статті 3 Конституції України найвищою соціальною цінністю визнається людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. Відтак утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Варто зазначити, що термін «недоторканність», що вжитий законодавцем в Основному законі, має максимально широке значення і, вочевидь, охоплює й статеву недоторканість. Статева недоторканість, зокрема, посідає особливе місце серед особистих прав людини, адже статеві злочини характеризуються аморальністю та цинічністю дій винних осіб, принижують честь і гідність потерпілої особи та можуть завдати значної шкоди здоров'ю.

Злочини цієї категорії є досить поширеними, суспільно небезпечними і мають високий ступінь латентності (зокрема, через небажання жертв розголошувати інформацію про вчинений щодо неї злочин). Найбільш небезпечним злочином серед усіх є зґвалтування.

За офіційними даними Генеральної прокуратури України, можна простежити динаміку вчинення злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: за останні роки за ст. 152–156 КК України скоєно у 2005 р. – 1929, 2006 – 2114, 2007 – 1898, 2008 – 1995, 2009 – 1698, 2010 – 1348, 2011 – 1255, 2012 – 1232, 2013 – 1114, 2014 – 893, 2015 – 788, 2016 р. – 887.

Дані українських громадських організацій, свідчать, що кожна четверта жінка в Україні зазнала зґвалтування або замаху на зґвалтування хоча б раз у житті. До правоохоронних органів із заявами про зґвалтування чи сексуальне насильство звертаються лише 6% жінок-жертв. Інформаційне агентство «Українські реалії» вирахувало інші дані, які теж вражають: зважаючи на те, що до поліції звертається лише 10–15% постраждалих від сексуального насилля, в Україні скоюють близько 60–70 тис. зґвалтувань на рік. Це понад 160 сексуальних злочинів на день, один злочин кожні десять хвилин. Кожен десятий злочин чинить чоловік (рідше жінка) над чоловіком.

7 листопада 2011 року Україна підписала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульську конвенцію). Даний акт спрямований на захист жінок від усіх видів насильства, сприяння викоріненню дискримінації щодо жінок у будь-яких її проявах, сприяння рівноправності між жінками та чоловіками та розширення прав жінок. 14 листопада 2016 року Президент України вніс на розгляд Верховної Ради проект Закону України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Напередодні голосування щодо ратифікації Стамбульської конвенції Рада церков і релігійних організацій виступила із застереженнями, в зв'язку з чим у парламенті тривали палкі дискусії. Противники ратифікації Стамбульської конвенції наголошували на важливості «традиційних цінностей», «християнства» і «української родини», вбачаючи в ній загрозу сімейним та моральним цінностям, популяризацію нових гендерних ролей та одностатевих стосунків, через наявний в тексті термін «гендер».

Враховуючи наявні суперечки, Верховна Рада України зняла з розгляду ратифікацію Стамбульської конвенції, проте прийняла деякі Закони, спрямовані на реалізацію положень цієї Конвенції. Зокрема, 6 грудня 2017 р. Верховна Рада України ухвалила закон «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», який передбачає внесення змін до КК України.

На реалізацію положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами КК України доповнено новими ст. 126¹ «Домашнє насильство»,

ст. 151² «Примушування до шлюбу» та викладено у новій редакції ст. 152 «Зґвалтування», ст. 153 «Сексуальне насильство», ст. 134 «Незаконне проведення абортів або стерилізації».

Хоча сучасний стан кримінально-правової науки охоплює чимало питань кримінально-правової охорони статевої свободи та статевої недоторканості особи, але досі недослідженою є низка питань. Зокрема, немає одностайності щодо визначення понять «статева недоторканість як об'єкт кримінально-правової охорони»; «статева свобода як об'єкт кримінально-правової охорони»; «механізм заподіяння шкоди статевій недоторканості особи як об'єкт кримінально-правової охорони»; остаточно не визначено систему злочинів, які заподіюють шкоду статевій свободі та недоторканості особи як об'єкту кримінально-правової охорони.

Тому сподіваємося, що регулятивні заходи, які зобов'язалася реалізувати Україна як країна-підписант Конвенції, істотно вплинуть на зменшення статевої злочинності в Україні, дадуть змогу реально відобразити стан кримінально-правової охорони статевої свободи та недоторканості у нашій державі.

Науковий керівник : к. ю. н., доцент кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, **Гринчак С. В.**

Колодяжна Маріанна Юріївна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
СКИ, 2 курс, 3 група

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІШАНУ ФОРМУ ВИНИ

У статті 23 Кримінального кодексу України (далі – КК України) під виною розуміють психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Тобто, злочини умовно поділяють на дві групи, залежно від форми вини: умисні та необережні.

Але як свідчить аналіз норм Особливої частини КК України, існує низка злочинів з матеріальним складом, які сконструйовано таким чином, що окремі ознаки об'єктивної сторони складу злочину характеризуються різними формами вини. Наприклад, ст. 271 «Порушення вимог законодавства про охорону праці»; ст. 273 КК «Порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах»; ст. 276 КК «Порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту»; ст. 286 КК «Порушення правил безпеки руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами»; ч. 2 ст. 121 КК «Умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого» та ін. Таке поєднання в одному і тому ж

складі злочину різних форм вини (умислу і необережності) в теорії кримінального права науковці кримінального права називають змішаною (подвійною, складною) формою вини (*culpa dolo exorta*).

Переважає більшість учених-криміналістів допускає наявність змішаної форми вини, що не підпадає повністю під ознаки умислу або необережності, проте не виходить за рамки цих форм вини, її досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні учені кримінального права. Зокрема, О.О. Бахуринська, Р.В. Вереша, П.А. Воробей, С.В. Гончаренко, П.С. Дагель, В.Є. Квашиш, Г.А. Крігер, П.С. Матишевський, О.А. Пінаєв, А.І. Парог та ін. В цілому, під змішаною формою вини автори розуміють різне психічне ставлення особи у формі умислу і необережності до різних об'єктивних ознак одного і того ж самого злочину і виокремлюють два різновиди змішаної форми вини (дехто з вчених вважають, що існує тільки один вид змішаної форми вини).

У навчальній літературі з кримінального права усталеним є підхід до виділення двох основних видів злочинів зі змішаною формою вини. До одного виду відносять злочини, кваліфікований склад яких передбачає умисел стосовно діяння і найближчого наслідку та необережність щодо можливого іншого тяжкого наслідку. До іншого виду відносять злочини, у складах яких діяння полягає у порушенні відповідних правил безпеки (що само собою є адміністративним чи дисциплінарним правопорушенням), і лише настання суспільно небезпечних наслідків, пов'язаних з діянням, робить все вчинене злочином.

Отже, аналізуючи чинне вітчизняне кримінальне законодавство, можна зазначити, що у ньому не закріплено визначення змішаної форми вини, незважаючи на те, що учені цієї галузі права її виокремлюють у своїх наукових працях та надають свої визначення. Безумовно, це викликає певні складнощі у правозастосовній діяльності під час кваліфікації кримінальних правопорушень.

Якщо ж порівняти вітчизняне кримінальне законодавство із кримінальним законодавством пострадянських країн, то на відміну від КК України, законодавець таких закріпив у ньому «змішану вину». Наприклад, ст. 27 КК Російської Федерації: «злочини зі змішаною виною можуть мати місце у тих випадках, коли у результаті вчинення умисного злочину заподіюються тяжкі наслідки з необережності, які згідно закону тягнуть більш сурове покарання»; ст. 25 КК Республіки Білорусь: «змішана вина характеризується умисним заподіянням злочину і необережним по відношенню до наслідків, з якими закон пов'язує підвищену кримінальну відповідальність»; ст. 32 КК Вірменії: «умисний, закінчений злочин, який з необережності призвів до, не передбачених у диспозиції Особливої частини даного складу злочину, суспільно-небезпечних наслідків, які згідно закону тягнуть за собою більш суворе покарання»; ст. 19 КК Республіки Молдова: «якщо в результаті вчинення умисного злочину настають більш тяжкі наслідки, які за законом тягнуть більш суворе покарання і які не охоплювались умислом винного, кримінальна відповідальність настає тільки у тому випадку, коли особа передбачала суспільно небезпечні наслідки свого діяння, однак легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можливість настання таких наслідків, хоче повинна була і могла їх передбачити. Отже, в цілому розуміння законодавцем змішаної вини у зазначених країнах мають риси схожості.

Вказується на змішану вину й у кримінальному законодавстві інших зарубіжних країн. Наприклад, ч. 2 ст. 38 КК Японії, «якщо особа, що вчинила злочин, під час його вчинення не знала, що вчинює більш тяжкий злочин, ніж той, що вона, на її думку, вчинює, то до неї не можуть застосовуватися міри відповідно до вчиненого нею в дійсності більш тяжкого злочину»; § 20 КК Данії: «якщо покарання чи більша суворість покарання залежить від того

факту, що умисний злочин призвів до неумисного наслідку, то застосування такого покарання повинно мати місце, тільки якщо даний наслідок пояснюється недбалістю обвинуваченого чи якщо він в силу своїх можливостей не відвернув настання даного наслідку, після того як дізнався про небезпеку» та ін Крім того, кримінальні кодекси багатьох європейських держав містять дефініції, схожі з визначенням злочину, вчиненого з двома формами вини. Це КК Болгарії, Угорщини, ФРН та Естонії, Польщі, Франції. Отже, на відміну від даних європейських країн в Загальній частині КК України відсутнє не лише визначення змішаної форми вини, але й навіть згадка про таку форму вини.

Як справедливо указують учені кримінального права, значення змішаної вини полягає у тому, що вона дає можливість: конкретизувати ступінь суспільної небезпечності злочину та призначити правильне покарання; визначити правильну кваліфікацію; відмежувати близькі за об'єктивними ознаками склади злочинів. Тому, проблеми належного з'ясування особливостей суб'єктивної сторони злочинних діянь мають істотне значення для визначення кримінально-правових наслідків таких діянь та забезпечення того, щоб покарання особи, яка вчинила злочин, було необхідним та достатнім і максимально відповідало суспільній небезпечності вчиненого. Також від її правильного вирішення у подальшому це має значення й для вирішення низки інших питань кримінального права, зокрема звільнення від кримінальної відповідальності і покарання, умовно-дострокового звільнення від покарання та ін..

На підставі проведеного аналізу вважаємо, що чинне кримінальне законодавство України потребує удосконалення. Тому ми підтримуємо, думку щодо рішення цього питання у кримінальному законодавстві інших зарубіжних країн щодо закріплення «змішаної форми вини». Тому доцільно було б доповнити розділ V КК України «Вина та її форми» статтею 23¹ КК «Змішана вина». Вважаємо, це допоможе вирішити проблеми, які виникають у правозастосовній діяльності під час кваліфікації кримінальних правопорушень, конкретизувати ступінь суспільної небезпечності вчиненого суспільно небезпечного діяння та з урахуванням цього призначити правильне покарання.

Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри кримінального права № 2 Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого В.В. Гальцова

*Кукуріло Д.О.,
Господарсько-правовий ф-т, 2 курс, 4 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Кримінальній відповідальності в Україні за загальним правилом підлягають особи, яким на момент вчинення злочину виповнилось 16 років. Таке положення міститься в статті 22 Кримінального кодексу України. Проте, частиною 2 цієї ж статті передбачений вичерпний перелік злочинів, відповідальність за порушення яких настає з 14-річного віку. Отже, виходячи із встановлення зниженого віку щодо окремих складів злочинів, можна стверджувати, що злочинність серед неповнолітніх є достатньою проблемою. Таким чином доцільно було б розглянути особливості відповідальності такої категорії населення, що регламентовані розділом XV Загальної частини ККУ.

Перш за все, варто наголосити на окремій системі покарань, що застосовується до неповнолітніх (деталізується вона у статті 98 ККУ), а саме судом може застосовуватись наступний перелік основних видів покарань:

1. Штраф (застосовується лише до тих осіб, що мають самостійний дохід, власні кошти чи майно в межах до 500 неоподаткованих мінімумів доходів громадян; у разі відсутності вищезазначених умов до таких осіб застосовуються громадські чи виправні роботи);

2. Громадські роботи (призначаються у віці від 16 до 18 років; від 30 до 120 годин і їх тривалість не має перевищувати 2-х годин на день);

3. Виправні роботи (призначаються за місцем роботи на строк від двох місяців до одного року з відрахуванням в доход держави від заробітку від 5 до 10%);

4. Арешт (застосовується лише щодо осіб, що досягли 16-річного віку на строк від 15 до 45 діб);

5. Позбавлення волі на певний строк (не може призначатись неповнолітньому, що вперше вчинив злочин невеликої тяжкості; строк не має перевищувати відмітку у 10 років, а у випадку вчинення особливо тяжкого злочину – 15 років).

Ще однією особливістю відповідальності неповнолітніх є обов'язкова участь захисника у кримінальному провадженні від моменту встановлення факту неповноліття чи з появи сумнівів у цьому (дане положення регламентоване статтею 52 Кримінального процесуального кодексу).

Стаття 10 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24.01.1995 року зазначає, що неповнолітні, засудженні до позбавлення волі, відбувають покарання у спеціальних виховних установах Державної кримінально-виконавчої служби України. Такі заклади виконують декілька функцій: по-перше, встановлення спеціальних умов, порівняно з умовами утримування дорослих, по-друге, застосування великої кількості виховних, педагогічних, психологічних та інших заходів необхідних для повноцінного та всебічного навчального процесу, спортивної, культурної, а також трудової діяльності, по-третє, важливим принципом діяльності цих установ є виправлення засудженого та попередження вчинення злочину в майбутньому.

Таким чином, підсумовуючи вищезазначений матеріал, можна зробити висновок, що в Україні діє «пільговий режим» щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх. Це пояснюється особливою системою покарань (вдвічі менше, ніж для осіб, що досягли 18-річного віку); спеціальнимикладами відбування покарань; обмеженими строками позбавлення волі тощо. Проте, як свідчить статистика, щорічно неповнолітніми вчиняється біля 6-7 тисяч злочинів. Тож, чи можна стверджувати, що чинне законодавство у сфері кримінальної політики щодо неповнолітніх є достатньо ефективним для регулювання даного питання? Чи можна з упевненістю сказати, що усі міжнародні стандарти належно впроваджені та застосовуються на практиці? На мою думку – ні.

Отже, нагальною проблемою є реформування чинного законодавства, приведення його у відповідність до міжнародного; налагодження дієвої системи медіації (наказом Міністерства юстиції України від 21.01.19 № 172/5/10 було запроваджено пілотний проект: «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину»; не зважаючи на певні успіхи у його реалізації, він поширює свою дію лише на 6 областей: Донецьку, Одеську, Львівську, Луганську, Миколаївську та Харківську); проведення більшої кількості заходів виховного характеру для неповнолітніх, особливо для вразливих категорій населення, чіткий контроль спеціальних органів за умовами їх проживання тощо.

Науковий керівник: ас. В'юник М.В.

ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ ВВЕДЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Останнім суттєвим кроком у вирішенні дискусійного питання кримінальної відповідальності юридичних осіб було прийняття Закону України від 23.05.2013 № 314-VII, коли Загальну частину Кримінального кодексу України було доповнено розділом XIV¹ «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». Унісши зазначені зміни, законодавець обрав одну з тих позицій, які довгий час досліджувалися і пропонувалися серед теоретиків. Отже, наразі законодавчо підкріпленою є позиція противників запровадження інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб, серед аргументів яких, перш за все, невідповідність основоположних діючих принципів кримінального права, його інститутів та базових понять визнанню юридичної особи суб'єктом злочину, відсутність науково обґрунтованої системи саме кримінальних покарань юридичних осіб, які б містили інакші види, аніж ті що застосовуються як види цивільної, адміністративної відповідальності чи як заходи кримінально-правового впливу, утворення в кримінальному законодавстві України двох систем принципів і підстав кримінальної відповідальності в разі визнання юридичної особи суб'єктом злочину. Навпаки, прихильники криміналізації діяльності юридичних осіб, наводять такі аргументи на захист власних позицій:

1. Необхідність посилення державного контролю за діяльністю юридичних осіб, яка, виявляючись протиправною, завдає колосальних збитків. Самих лише цивільно-правових та адміністративних санкцій недостатньо для того, щоб державний контроль був ефективним. Адже, наприклад, цивільно-правова відповідальність використовує тільки один напрям впливу на юридичну особу – винятково через майно. Разом з тим, кримінальна відповідальність могла б охоплювати всі можливі напрями впливу і у зв'язку з цим бути більш дієвим засобом боротьби зі злочинністю корпорацій.

2. Застосування кримінальної відповідальності до юридичних осіб за суспільно-небезпечні наслідки їх діяльності, наприклад в сфері екології, економіки, сприятиме переосмисленню такими юридичними особами в цілому моделі ведення господарської діяльності, яка є небезпечною.

3. Окрім карального ефекту, кримінальне засудження особи має характер «клейма», яке часто суттєво шкодить її статусу і відносинам у суспільстві. Таким чином, ефективність саме кримінального засудження щодо юридичних осіб частково полягає у довгострокових репутаційних наслідках.

4. Більш тривалий строк давності для притягнення до відповідальності може вважатися аргументом на користь саме кримінального переслідування юридичних осіб. Адже застосування традиційно коротких строків давності, передбачених адміністративно-процесуальним законодавством, зменшує можливості успішного завершення розслідування щодо юридичної особи.

5. На даний момент норми міжнародного права не передбачають достатніх інструментів співробітництва в цивільно-, адміністративно-правових справах тощо. Навпаки, регулюванню взаємної правової допомоги у кримінальних справах присвячений цілий ряд міжнародних багатосторонніх конвенцій і двосторонніх договорів. Таким чином, уведення

інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб у кримінально-правову систему України сприятиме залученню нашої країни до ефективної міждержавної співпраці.

Відповідно до норм чинного Кримінального кодексу України можливість визнання юридичної особи суб'єктом злочину повністю виключена, адже в ч. 1 ст. 18 зазначено, що суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність. Більше того, навіть в розрізі можливості застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб, злочинною визнається не поведінка цих юридичних осіб як окремих суб'єктів права, а уповноважених фізичних осіб, які діяли в інтересах та від імені такої юридичної особи. Це прямо випливає зі змісту ч. 1 ст. 96³ КК України. Виходячи з вищенаведеного, навіть незважаючи на те, що власне заходи кримінально-правового впливу застосовуватимуться щодо конкретної юридичної особи, вона, з точки зору кримінального права України, не вважатиметься ані суб'єктом злочину, ані суб'єктом кримінальної відповідальності.

Для того, щоб інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб не суперечив актуальній кримінально-правовій доктрині, необхідним є конструювання поняття «суб'єкт злочину» (щодо юридичних осіб) як сукупності інших ознак, але зі збереження початкового змісту цього поняття. Адже з об'єктивної точки зору під суб'єктом злочину розуміється не людина і не особистість, а юридична умовність – сукупність ознак, які визначають статус особи, відповідальної за вчинення злочину. А відсутність хоча б однієї обов'язкової ознаки виключає кримінальну відповідальність. Крім того, в широкому розумінні суб'єкт злочину – це той, хто здійснює вплив на об'єкт кримінально-правової охорони і здатен нести за це відповідальність. Визначення суб'єкта злочину як сукупності ознак зробить можливим кримінальну відповідальність юридичних осіб.

Отже, інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб дозволить упровадити нові способи захисту держави та громадянського суспільства у сфері недобросовісної конкуренції, охорони навколишнього середовища, боротьби з корупцією, розширити можливості для міжнародного правового співробітництва. Втім, оскільки устрій системи кримінального права України наразі передбачає однобічну орієнтованість виключно на фізичних осіб, необхідним є істотний перегляд усієї вітчизняної кримінально-правової доктрини, комплексна заміна великої кількості нормативно-правових актів та правосвідомості суспільства в цілому.

*Мачух Д. І. студентка Інституту підготовка кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету ім.
Ярослава Мудрого*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ

Сучасне людство живе в Інформаційній ері. Якщо наприкінці XIX століття комп'ютери почали вперше використовувати для обчислення математичних розрахунків, то вже сьогодні використання штучного інтелекту, стало невід'ємною частиною повсякденного життя. Загалом він використовується в різних сферах повсякденного життя, зокрема, у електронних поштах, магазинах та послугах, веб-пошуку, соціальних засобах комунікації. Яскравим прикладом може виступати застосування штучного інтелекту як способу запобігання фінансовому шахрайству (шляхом відправлення мобільних сповіщень).

Штучний інтелект – це здатність автоматичних систем формалізувати та виявляти властивості, асоційовані з поведінкою людини [2]. Шведський вчений, професор

Оксфордського університету Нік Бостром зробив висновок про те, що до 2022 р. системи штучного інтелекту будуть мислити приблизно на 10% як людина, до 2075 р. – процеси мислення не будуть відрізнятися від людських [1]. До штучного інтелекту потрібно ставитися обережно, оскільки в майбутньому він може стати серйозною загрозою для світу через те, що за своїми розумовими здібностями зможе не лише наздогнати, але й перегнати людину. Саме тому вже сьогодні актуальним є визначення місця та ролі штучного інтелекту серед суспільних відносин, які охороняє кримінальне право, а також визнання штучного інтелекту одним із суб'єктів таких відносин.

Відповідно до ст. 18 КК України, суб'єкт злочину – це фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Таким чином, суб'єкт злочину має такі ознаки, як: 1) є фізичною особою, тобто людиною; 2) осудність – здатність усвідомлювати фактичну сторону вчинюваного людиною діяння та керувати своєю поведінкою (тобто можливість за конкретних умов здійснити свідомий та вольовий вибір між різними варіантами дій); 3) досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Штучний інтелект, коли проходив тест Тюрінга¹, повідомляв про те, що він повністю усвідомлює свої дії або бездіяльність [1]. Дані результати відповідають дійсності, оскільки у іншому випадку він не зможе ефективно здійснювати виконання отриманих завдань. Тому ми повинні повірити штучному інтелекту як і людині, яка говорить, що усвідомлює свої дії або бездіяльність.

На думку О. Е. Радутного, штучний інтелект, може мати здатність усвідомлювати фактичну сторону того, що відбувається, суспільну небезпечність діяння, матиме можливість за конкретних умов здійснювати вибір між різними варіантами поведінки, а також керувати своїми діями або бездіяльністю [4]. Також важливою ознакою суб'єкта злочину є вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність, яка знаходиться у тісному зв'язку з осудністю і має значення тільки для фізичної особи, тому така ознака, на думку О. Е. Радутного, є зайвою [4].

Це може наштовхувати нас на думку, що в майбутньому він може бути визнаним суб'єктом злочину з певними ознаками, зокрема такими, як: 1) є електронною особою, а не фізичною, 2) є осудним, що передбачає можливість усвідомлення своїх дій і керування ними [3].

Необхідно акцентувати увагу на понятті «електронна особа». На нашу думку, штучний інтелект неможливо розташувати серед відомих юридичній науці категорій, а тому необхідно створити нову.

О. Е. Радутний зазначає, що оскільки вже не викликає дискусій визнання юридичної особи як суб'єкта злочину, хоча раніше вважалося, що юридична особа діє лише через представників, які і повинні нести відповідальність за вчинені дії та наслідки, то і наділення штучного інтелекту статусом «електронної особи» не має зустріти неприйняття.[3]

У висновку можна сказати, що видається доцільним визнати штучний інтелект суб'єктом злочину та наділити його статусом «електронної особи» Це необхідно для попередження злочинів, які можуть бути здійснені штучним інтелектом, однак це потребує переосмислення всієї системи кримінального права.

¹ Тест Тюрінга — тест, створений для визначення здатності машини проявляти інтелектуально обумовлену поведінку, що тотожна до поведінки людини

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Радутний О.Е. Кримінальна відповідальність штучного інтелекту / О.Е. Радутний // Інформація в інших галузях права. «Інформація і право» –№ 2(21). – 2017. – 180 с.
2. Попок Т. В. Штучний інтелект: перспективи та загрози / Т. В. Попок. // Студентський вісник національного університету водного господарства та природокористування. – 2015. – №2. – С. 252.
3. Радутний О. Е. Штучний інтелект як суб'єкт злочину / О. Е. Радутний. // Інформація і право. – 2017. – №4. – С. 106.
4. Радутний О. Е. Суб'єктність штучного інтелекту у кримінальному праві: юрид. журнал Право України. — 2018 № 1, ст. 123-136

*Мельниченко Владислав Сергійович
аспірант кафедри кримінального права та
правосуддя
Запорізького національного університету*

КВАЛІФІКАЦІЯ ПОСОБНИЦТВА У ЗЛОВЖИВАННІ ПОВНОВАЖЕННЯМИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ПРИВАТНОГО ПРАВА НЕЗАЛЕЖНО ВІД ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ФОРМИ

Статтею 364-1 Кримінального кодексу України (далі ККУ) встановлена кримінальна відповідальність за зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно – правової форми.

В межах вивчення об'єктивної сторони у вчиненні цього злочину слід розглянути питання співучасті у вчиненні цього злочину. Встановимо спочатку, що таке співучасть. У статті 26 ККУ співучасть визначена як умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину. Об'єктивні ознаки співучасті полягають у тому, що декілька суб'єктів кримінального правопорушення спільно вчиняють умисне кримінальне правопорушення. З диспозиції статті 364-1 ККУ випливає, що зловживання повноваженнями – це умисне, з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб використання всупереч інтересам юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми службовою особою такої юридичної особи своїх повноважень. Отже, можемо зробити висновок, що, оскільки цей злочин є умисним, то і співучасть у ньому можлива. Але в цій роботі ми будемо розглядати пособництво у вчиненні злочину, який передбачений статтею 364-1 ККУ.

Зокрема, пособником у відповідності до ч. 5 ст. 27 ККУ є особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню злочину іншими співучасниками, заздалегідь обіцяла переховати особу, яка вчинила злочин, знаряддя чи засоби вчинення злочину, сліди злочину чи предмети, здобуті злочинним шляхом, придбати чи збути такі предмети, або іншим чином сприяти приховуванню злочину.

Проаналізуємо, яким же чином може бути вчинено пособництво у зловживанні повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно – правової форми на прикладі вітчизняної судової практики.

Вироком Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області від 24 жовтня 2018 року у справі № 233/4559/18 було засуджено ОСОБА 3 за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 27, ч.2 ст. 364-1 ККУ. Судом було встановлено, що ОСОБА 4 та ОСОБА 5, будучи засновниками ТОВ «ЦК Селена», призначили на посаду

директора ТОВ «ЦК Селена» ОСОБА 6. Згодом у ОСОБА 4 та ОСОБА 5 навесні 2016 року виник умисел на зловживання ОСОБА 6, як директором ТОВ «ЦК Селена», своїми повноваженнями, всупереч інтересам юридичної особи – здійсненні законної господарської діяльності та сплати у повному обсязі передбачених діючим законодавством податків з метою отримання неправомірної вигоди для себе та інших осіб, що виразилося у вивезенні з митної території України товарів під виглядом законних експортних операцій та подальшого отримання грошей з державного бюджету України в якості відшкодування податку на додану вартість. Судом встановлено, що 18.04.2016 року між ТОВ «ЦК Селена» в особі директора ОСОБА 6 та суб'єктом господарської діяльності – нерезидентом Nord Trade Company LTD (Canada) укладено контракт, відповідно до якого ТОВ «ЦК Селена» за допомогою вітчизняних суб'єктів господарювання з митної території України, вивозились певні товари на територію Ростовської області Російської Федерації для їх нібито подальшого транспортування на адресу вантажоотримувача – нерезидента Geo Imports Group Ltd (Georgia) (м. Тбілісі, Республіка Грузія). У дійсності, товари з території Ростовської області Російської Федерації у подальшому транспортувались невідомими особами на адресу тимчасово окупованої збройними формуваннями Російської Федерації частини Донецької області. На адресу Nord Trade Company LTD та Geo Imports Group Ltd від ТОВ «ЦК Селена» вказані товари ніколи не надходили. Зокрема, суд при винесенні вироку встановив, що до злочинних діянь була залучена ОСОБА 3, яка виконувала незаконні вказівки ОСОБА 5, а саме підшукував та орендував на території Ростовської області Російської Федерації складські приміщення, на які у подальшому, транспортувались та вивантажувались певні товари, вивезені ТОВ «ЦК Селена» з митної території України, забезпечував прийняття товарів з вантажних автомобілів, їх належний облік, здійснював розрахунки із водіями за логістичні послуги, реалізовував отриманий товар на території Ростовської області Російської Федерації невстановленим особам і у подальшому ці товари транспортувалися на тимчасово окуповану територію Донецької області. Зокрема, судом було встановлено, що внаслідок такого зловживання державі було заподіяно матеріальних збитків на суму 502 003,80 грн. шляхом їхнього зарахування на рахунок ТОВ «ЦК Селена» в якості бюджетного відшкодування податку на додану вартість.

З огляду на вищезазначене, робимо висновок, що ОСОБА 3 дійсно вчинив активні дії з пособництва у вчиненні зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права, виконуючи вказівки ОСОБА 5, а саме директора ТОВ «ЦК Селена» ОСОБА 6. І суд це правильно визначив, оскільки дії ОСОБА 3 з об'єктивної сторони перебували у причинному зв'язку з злочином, який вчинив ОСОБА 6, внаслідок якого було заподіяно матеріальних збитків державі. З суб'єктивної сторони вважаємо, що ОСОБА 3 усвідомлював, що сприяє вчиненню злочину, виконуючи незаконні розпорядження ОСОБА 5 і бажав цього або свідомо припускав, оскільки ОСОБА 3 міг відмовитися від вчинення вищезазначених дій, але не зробив цього.

Отже, констатуємо, що Костянтинівський міськрайонний суд Донецької області дійшов правильного висновку, кваліфікувавши дії ОСОБА 3 за ч.5 ст.27, ч.2 ст. 364-1 ККУ.

СМЕРТНА КАРА І ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ЕВОЛЮЦІЯ ПОКАРАНЬ

Дискусії навколо смертної кари – вічнозелений сюжет в історії кримінально-правової думки. Умоглядне узагальнення аргументів у цих дискусіях дозволяє виокремити дві основні їх гілки. Перша – це гуманістичні аргументи італійського маркіза Чезаре Беккарія, який одним з перших системно критикував смертну кару. Його аргументи використовуються і у сучасній правозахисній практиці. Беккарія вважав, що застосування смертної кари неправомірне, оскільки закони про смертну кару є лише ширмою насильства і деспотизму державної влади [3]. Друга група аргументів генетично пов'язується з поглядами французького філософа Мішеля Фуко, який показав, що відмова від смертної кари і тортур - це не наслідок гуманізації, а новий погляд на те, як працює влада [8].

За його думкою, відмова від застосування такого виду покарання пов'язується зі зміною певних основ суспільного життя, коли влада розсіюється через дисциплінарні інститути по всьому соціальному простору, і відбувається перехід від покарання до нагляду завдяки соціальним агентам, які втілюють у собі цю мікрофізику влади. Тому у сучасному світі відчутна тенденція відмови від покарань, які нагадують за своєю суттю принцип талону («око за око, зуб за зуб»), і відбувається перехід до покарань, які здатні повернути людину до соціуму. На заміну смертній карі приходить довічне позбавлення волі, при застосуванні якого у засуджених залишається право на життя, що є втіленням принципу поваги прав людини, сформульованому в Загальній декларації прав людини 1948 р.

Смертна кара в Україні була визнана такою, що не відповідає Конституції України, у 1999 р. [7]. Рішення Конституційного Суду ґрунтувалося на міжнародних зобов'язаннях України, передбачених протоколами № 6 та № 11 до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. Поява у Кримінальному кодексі України 2001 р. такого виду покарання, як довічне позбавлення волі, обумовлювалося прагненням держави створити альтернативу смертній карі, передбачивши більш гуманне покарання. Беззаперечно, що довічне позбавлення волі призначається у виняткових випадках, щодо таких злочинців, які потребують тривалої ізоляції від суспільства. Відповідно до ст. 64 КК України, даний вид покарання встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у тих випадках, якщо суд не вважає за можливе застосувати позбавлення волі на певний строк [5].

Хоча вже минуло майже двадцять років, як в Україні виконується покарання у виді довічного позбавлення волі, практика показала низку серйозних проблем щодо відповідності даного виду покарання міжнародним стандартам прав людини.

Так, проф. Нотінгемського університету Дірк ван Зіл Сміт, автор дослідження «Life imprisonment: a Global Human Rights Analysis» [1], на науково-практичній конференції «Проблеми довічного ув'язнення в Україні: міжнародний досвід та європейські вимоги» у Харкові у квітні 2019 р. зазначив, що довічне ув'язнення залежно від наявності реалістичної перспективи звільнення поділяється на два види: довічне ув'язнення з реалістичною перспективою звільнення, і без такої, і щонайсуворіша форма довічного ув'язнення – це довічне ув'язнення без права дострокового звільнення. Проте, зараз у світі спостерігається тенденція впровадження довічного позбавлення волі таким чином, щоб цей вид покарання був

не виключно каральним, а мав реалістичну перспективу звільнення та повернення до соціального життя.

Дірк ван Зіл Сміт акцентував увагу на низці питань, пов'язаних з довічним ув'язненням, але найбільш базова проблема у цій сфері, на його переконання, пов'язана із правами людини.

Звісно ж, люди не можуть перебувати у становищі, коли немає надії доєднатися до суспільства знову. Покарання без реалістичної перспективи звільнення принижує гідність людини, порушує право на надію і нівелює положення ст. 3 Конвенції 1950 року. Європейський суд з прав людини при розгляді справи «Петухов проти України (№ 2)» від 12.03.2019 (Заява № 41216/13) дійшов висновків, що в Україні довічне позбавлення волі порушує ст. 3 Європейської конвенції, яка забороняє катування та погане поводження: довічно ув'язнені не мають реальної перспективи звільнення, а інститут президентського помилування не є ані прозорим, ані передбачуваним. Отже, ув'язнені просто не знають, на якій підставі вони можуть отримати право на звільнення.

Необхідно, щоб в Україні був розроблений механізм умовно-дострокового звільнення від довічного позбавлення волі, який був би прозорим і передбачуваним, аби таким чином кожна особа, засуджена до довічного ув'язнення, знала, що має робити для звільнення, та могла реально оцінити свої шанси. Відповідні спроби в Україні були. Так, законопроектом № 2033а від 05.06.2015 р., поданим народними депутатами VIII скликання Верховної Ради України В. Чумаком та І. Луценко, передбачалося, зокрема, введення можливості заміни невідбутої частини покарання у виді довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням й умовно-дострокового звільнення таких засуджених (зміни до статей 81 і 82 КК України). Однак 03.10.2018 року законопроект було відхилено.

Ще однією проблемою є те, що переважна більшість людей помилково вважає, що засуджені до довічного ув'язнення завжди будуть небезпечні. На думку проф. Д. ван Зіла Сміта, таке передбачення є беззмістовним, адже кожна людина має змогу змінюватися. Видається, з таким аргументом не можна непогодитися, оскільки застосування смертної кари взагалі не дає можливості виправлення. Серійний вбивця можливо і не заслуговує виправдання в очах суспільства і родичів жертв, але його страта точно не залишає йому шансу обмірковувати свою поведінку.

Безумовно, що рішення проте, чи представляє довічно засуджений загрозу для суспільства, має бути обґрунтованим. Тому головним при визначенні доцільності звільнення від довічного позбавлення волі є розробка справедливої та гуманної процедури, що дозволить оцінити готовність того чи іншого довічно ув'язненого до виходу на свободу [2].

Ще однією складною проблемою є наявність в українському кримінальному законодавстві довічного позбавлення волі жінок. В Україні був розроблений проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації кримінальної відповідальності жінок) № 2254а від 03.07.2015 р. Відповідно до змісту цього законопроекту довічне ув'язнення пропонувалося не застосовувати до жінок взагалі. Проте депутати не підтримали даний законопроект і, на жаль, його так і не було прийнято.

Не можна оминати стороною також і оприлюднену електронну петицію «Про скасування довічного позбавлення волі для жінок» від 27 листопада 2018 р.[4]. Ініціаторка петиції Яна Баранова посилялася на те, що «на сьогодні в Україні довічне позбавлення волі відбувають понад 1500 осіб, у тому числі 22 жінки. Умови тримання довічно ув'язнених в Україні є жорсткими». Доводячи свою позицію, ініціаторка петиції використовувала значну кількість аргументів, проте доцільно відзначити аргумент про відсутність дискримінації щодо чоловіків у такій ситуації і підкреслити, що ідея скасування довічного ув'язнення для жінок не

порушує питання рівності між чоловіками і жінками (таку позицію висловив ЄСПЛ у справі Khamtokhu and Aksenchik v. Russia (Application № 60367/08) від 24 січня 2017 р.).

У червні 2019 р. у Верховній Раді було зареєстровано Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо скасування довічного позбавлення волі для жінок) № 10392. Проект загалом викликає інтерес, але йому не судилося бути розглянутим під час парламентської каденції VIII скликання.

Умови тримання засуджених до довічного позбавлення волі жінок також потребують особливої уваги. Зокрема, необхідно звернутися до Правил ООН, що стосуються поводження з жінками-в'язнями та заходів для жінок-злочинниць, не пов'язаних з позбавленням волі (так звані Бангкокські правила) [6]. Вони стосуються уразливості жінок в системі кримінального правосуддя і були схвалені Генеральною Асамблеєю ООН 21 грудня 2010 р. Правила наголошують на необхідності урахування особливих потреб жінок-ув'язнених. Облік таких потреб з метою забезпечення реальної рівності чоловіків і жінок не вважається дискримінацією. Думається, на цьому принципі мають будуватися усі національні документи, які тим чи іншим чином стосуються питань ув'язнення жінок, адже специфічне поводження із засудженими жінками зумовлене низкою обставин як фізичного, так і психологічного характеру.

Виходячи із зазначеного, скасування на законодавчому рівні довічного позбавлення волі для жінок наблизить Україну до європейських цінностей прав людини та призведе до покращення міжнародного образу України на світовій арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Dirk van Zyl Smit & Catherine Appleton, Life Imprisonment: A Global Human Rights Analysis. Harvard University Press, 2019. 447 p.
2. Бараш Є. Ю. Загальні тенденції гуманізації та перспективи пенітенціарної пробації щодо довічного позбавлення волі / Є. Ю. Бараш // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2015. – № 1(4). – С. 344–354. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/4_22.pdf
3. Беккарія Ч. О преступлениях и наказаниях: пер. с итал. / Чезаре Беккариа. – К.: Ин Юре, 2014. – 240 с.
4. Електронна петиція. «Про скасування довічного позбавлення волі для жінок» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://petition.president.gov.ua/petition/48523>
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 25-26. – Ст. 63
6. Правила ООН щодо поводження з жінками-в'язнями та заходів, непов'язаних з позбавленням волі, по відношенню до жінок-правопорушниць (Бангкокські правила), затверджені резолюцією 65/229 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 2010 року. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/bangkok_rules.shtml
7. Рішення Конституційного Суду України у справі N 1-33/99 від 29 грудня 1999 р. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99>
8. Фуко М. Наглядати й карати: народження в'язниці / Пер. з фр. П. Тарашук. – Київ: Основи, 1998 – 392 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого О.В. Харитонова

СИСТЕМА КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Проблема злочинності серед неповнолітніх є надзвичайно важливою та актуальною темою в нашому суспільстві. Адже саме від них залежить те, яка буде наша держава через декілька років, які перспективи на неї чекають. Аналіз останніх досліджень та статистичних даних дає всі підстави стверджувати, що в Україні сьогодні спостерігається тенденція до зниження злочинності серед неповнолітніх, проте, на жаль, частка тяжких та особливо тяжких злочинів, скоєних підлітками, постійно зростає. До того ж, правопорушниками стають дедалі молодші особи. Такий стан злочинності в нашій державі зумовлений рядом причин: від негативної обстановки, яка складається в родині, до відсутності роз'яснювальних бесід на тему «заборони злочинності» у школах.

Останнім часом в кримінальному законодавстві спостерігається тенденція до гуманізації покарань, що зумовлене переходом від радянської моделі покарання злочинців до більш демократичної. Проте, я вважаю, що та система покарань, яка стосується неповнолітніх і діє сьогодні в Україні, є недостатньо ефективною та потребує модернізації, адже під час призначення притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності у судів виникають проблеми.

Так, наприклад, що стосується штрафу, то відповідно до положень статті 99 КК, він може бути застосований лише до тих неповнолітніх, які мають самостійний доход, власні кошти або майно. З одного боку, доволі мало осіб у віці 16-18 років працевлаштовані, тобто в них відсутній самостійний заробіток. Те ж саме стосується і призначення такого покарання, як виправні роботи. А з іншого ж боку, в Україні достатньо поширеною є проблема з «неоформленими працівниками», адже через небажання роботодавців сплачувати податки, вони офіційно не реєструють неповнолітніх працівників. Таким чином, це унеможливорює призначення судом цих видів покарань.

Найсуворішим покаранням серед зазначених є позбавлення волі на певний строк, що в основному найчастіше застосовується до неповнолітніх. На мою думку, призначення цього виду покарання повинно відбуватися у виключних випадках як крайня міра відповідальності, тобто за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, оскільки наслідками позбавлення волі є неможливість отримання повноцінної освіти, відсутній інтелектуальний, комунікативний та спортивний розвиток, поява криміногенних зв'язків, завдяки чому підліток сприймає антисоціальну поведінку як норму. До того ж, соціальна реабілітація після відбування покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк є доволі складним процесом, внаслідок чого неповнолітній знову повертається до злочинної діяльності, а отже кількість рецидивів у таких випадках лише зростає.

На моє переконання, пріоритет щодо покарання неповнолітніх необхідно надавати саме громадським роботам, ефективність яких доводить і позитивний досвід зарубіжних країн. Переваги цього виду покарання полягають у тому, що, перш за все, неповнолітній виконує суспільно корисні роботи, розвиваючи в собі трудові навички та приносить користь державі, яка в цьому випадку не витрачає жодних коштів, на відміну від застосування позбавлення волі. Щодо освітнього процесу неповнолітнього, то він не припиняється, адже відбування

покарання проходить у вільний від навчання час і не перевищує двох годин на день. Варто зазначити, що громадські роботи призначаються за місцем проживання особи, а це створює передумови для осуду особи знайомими та слугує запобіганню злочинності серед ровесників. Ще одним позитивним аспектом є те, що неповнолітній не набуває криміногенних зв'язків як у випадку із позбавленням волі, а отже після відбування цього покарання він не потребує періоду ресоціалізації. Проте, у той же час, судам необхідно з особливою увагою та ретельністю підходити до вибору тих видів робіт, які дозволені неповнолітнім, та не порушувати норм законодавства, адже Кодекс законів про працю України містить певні винятки стосовно регулювання трудової діяльності неповнолітніх.

Варто зазначити, що, під час призначення судом покарання неповнолітньому правопорушнику необхідним є врахування всіх обставин та каталізаторів, що призвели до вчинення ним злочину. Саме на це і звертається увага в Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» від 16.04.2004 № 5, де передбачено, що до уваги необхідно брати «вік злочинця, стан здоров'я та загального розвитку, характеристика (ставлення до навчання, праці, поведінка в побуті тощо), умови життя і виховання (дані про сім'ю, побутове оточення), обставини, що негативно впливали на його виховання, вплив дорослих підмовників та інших осіб, які втягнули неповнолітнього у злочинну діяльність, а також його ставлення до вчиненого діяння». На практиці ж суди дуже рідко враховують всі ці умови та, як зазначалося раніше, призначають найтяжче з усіх видів покарань – позбавлення волі на певний строк.

Отже, зважаючи на всі вищезазначені проблеми, які виникають при застосуванні кримінальної відповідальності до неповнолітніх, можна дійти висновку, що дана система покарань однозначно потребує реформування. Тому необхідним є оновлення методологічного підходу до санкцій, що призначаються неповнолітнім, стосовно розширення їх видів та індивідуалізації у виборі покарання. У той же час, важливо знайти такий співрозмірний баланс, який урегулює як потреби суспільства в захисті, так й інтереси самих неповнолітніх як специфічну верству населення.

Науковий керівник: асистент кафедри кримінального права В'юник М. В.

Удяньська Катерина Владиславівна

студентка 5 курсу

4 групи Слідчо-криміналістичного інституту

НЮУ ім. Ярослава Мудрого

НЕНАЛЕЖНІ УМОВИ ТРИМАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ОСІБ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Проблема порушення прав людини у місцях позбавлення волі дотепер залишається однією з найактуальніших в Україні. Позбавлення волі на певний строк як вид покарання полягає в ізоляції засудженого від суспільства та поміщенні його до кримінально-виконавчої установи, та є одним із найсуворіших кримінальних покарань, оскільки, насамперед, суттєво обмежує конституційне право людини на свободу та особисту недоторканність. Тому умови тримання в місцях позбавлення волі регламентовані як Мінімальними стандартними правилами поведіння із засудженими та Європейськими тюремними правилами, міжнародними актами у сфері захисту прав людини, так і національним законодавством,

зокрема Кримінально-виконавчим кодексом України (далі – КВК) та іншими нормативно-правовими актами.

Згідно ч. 2 ст. 102 КВК, режим у колоніях має зводити до мінімуму різницю між умовами життя в колонії і на свободі, що повинно сприяти підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку і усвідомленню людської гідності. Це положення відповідає рекомендаціям, які містяться у Мінімальних стандартних правилах поводження із засудженими та Європейських тюремних правилах, відповідно до яких прийнятий в установі режим повинен прагнути зводити до мінімуму різницю між життям у в'язниці й життям на волі.

Важливою нормою є ст. 25 Загальної декларації прав людини згідно якої, кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд і необхідне соціальне забезпечення, які необхідні для підтримання її здоров'я й добробуту. У подальшому дане положення знайшло своє утілення у Основному законі держави – ст. 48 Конституції України, відповідно до якої кожен громадянин України (у тому числі й засуджені до позбавлення волі, які продовжують залишатися громадянами України) має право на достатній життєвий рівень, а саме: достатнє харчування, одяг, житло.

Щодо умов відбування покарання, вони визначаються главою 17 КВК України, а забезпечення ув'язненим і засудженим побутових умов, що відповідають правилам санітарії та гігієни закріплюється Наказом Міністерства юстиції України від 14.06.2019 р. № 1769/5 «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України».

Згідно зі ст. 115 КВК України особам, які відбувають покарання у виправних і виховних колоніях, створюються необхідні житлово-побутові умови, що відповідають правилам санітарії та гігієни. Норма житлової площі на одного засудженого у виправних колоніях не може бути меншою чотирьох квадратних метрів, у лікувальних закладах при виправних колоніях, у виправних колоніях, призначених для тримання і лікування хворих на туберкульоз, у стаціонарі – п'ять квадратних метрів.

Крім того, відповідно до Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями, всі приміщення, якими користуються в'язні, особливо спальні, повинні відповідати всім санітарним вимогам, причому належну увагу слід звертати на кліматичні умови, особливо на кубатуру цих приміщень, на мінімальну площу їх, на освітлення, опалення і вентиляцію. В приміщеннях, де живуть і працюють в'язні: а) вікна повинні мати достатні розміри для того, щоб в'язні могли читати і працювати при денному світлі, і повинні бути сконструйовані так, щоб забезпечувати доступ свіжого повітря, незалежно від того, є чи немає штучної системи вентиляції; б) штучне освітлення повинне бути достатнім для того, щоб в'язні могли читати і працювати без шкоди для зору. Санітарні вузли повинні бути достатні для того, щоб кожен в'язень міг задовольнити свої природні потреби, коли йому це потрібно, в умовах чистоти і пристойності. Всі частини закладу, якими в'язні користуються регулярно, повинні завжди утримуватися в належному порядку і суворій чистоті.

Незважаючи на належне правове регулювання умов тримання у місцях позбавлення волі в Україні, вони є такими, що не відповідають міжнародним стандартам у сфері поводження із засудженими та захисту прав людини. Про це свідчать неодноразові моніторингові візити Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України під час яких були виявлені низка суттєвих порушень вимог національного законодавства та недотримання міжнародних рекомендацій і норм у сфері поводження із засудженими та особами, узятими під варту.

Зокрема, виявлено порушення права засуджених та осіб, узятих під варту, на належні умови утримання. На час візиту камери були переповнені ув'язненими, яких не забезпечено особистим простором та спальним місцем. Внаслідок цього, частині ув'язнених доводилось спати по черзі, чи безпосередньо на підлозі. Незважаючи на заходи, які вживаються адміністрацією слідчого ізолятору з проведення ремонтних робіт, більшість камер слідчого ізолятору, який було зведено понад двісті років тому, продовжують перебувати у непридатному для утримання в'язнів стані (вкриті грибок та пліснявою). Внаслідок відсутності доступу до чистої питної води, засудженим та особам, узятим під варту, доводиться пити водопровідну воду. Камери мають недостатнє природнє та штучне освітлення. Матраци, подушки засуджених та осіб, узятих під варту, знаходяться у край зношеному стані та потребують заміни та списання.

Вказане у рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) визнається порушенням ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), відповідно до якої нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. Зокрема, ЄСПЛ встановлює, що держава повинна гарантувати забезпечення всіх ув'язнених належними умовами проживання, які б не принижували їх людську гідність, не змушували страждати та не завдавали ще більше труднощів, які й так є неминучими, під час перебування за ґратами, а також не ставити під загрозу їх здоров'я.

У березні 2020 р. Європейська правозахисна організація України анонсувала перемоги в ЄСПЛ у справах «Онищенко проти України» № 54434/18 та «Федоряк проти України» № 3801/19. Всі ці справи об'єднує те, що заявники скаржилися на неналежні умови тримання під вартою, як такі, що принижують людську гідність і завдають шкоди здоров'ю. В обох справах наявне порушення ст. 3 Конвенції, а саме наявність у камері комах/гризунів, брак свіжого повітря, брак або недостатня кількість гігієнічних засобів, брак або неналежна якість постільної білизни, відсутність приватного доступу до туалету, брак туалетних приналежностей, пліснява і бруд у камері, брак або обмежений доступ до душу, брак або обмежений доступ до теплої води, завелика кількість людей у камері, незадовільна якість їжі, неякісна питна вода, брак або обмежений доступ до питної води). Тому неналежні умови тримання; погана робота систем опалення та вентиляції; відсутність або неналежне водопостачання; не забезпечення ув'язнених та засуджених постільною білизною; невідповідність камер санітарним нормам, викликають у ув'язнених та засуджених почуття розпачу і неповноцінності. Тобто такі умови тримання принижують гідність людини, а за висновками Комітету проти катувань Ради Європи, слід розглядати як застосування тортур у місцях позбавлення волі.

Отже, щоб засуджений після відбуття покарання повернувся у суспільство законослухняним та свідомим громадянином, умови тримання в місцях позбавлення волі повинні бути такими, щоб не тільки не викликали у них почуття втрати людської гідності, але й максимально були б спрямовані на збереження людського життя та здоров'я, які відповідно до ст. 3 Конституції України є найвищими соціальними цінностями держави та суспільства в Україні.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Гальцова Олена Володимирівна.

ПОРУШЕННЯ ТАЄМНИЦІ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ В УКРАЇНІ

Частина 3 ст. 63 Конституції України проголошує, що засуджені користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень визначених законом і встановлених вироком суду [1]. Таке ж положення й у ч. 2 ст. 7 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК). Стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Згідно цих норм, не є виключенням і право засудженої особи на таємницю кореспонденції. Оскільки для засуджених та осіб, які тримаються під вартою право на повагу до кореспонденції є одним із важливих та ключових, адже листування є одним із засобів підтримання зв'язків із зовнішнім світом.

Згідно ст. 31 Конституції України, кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо. Отже, органи державної влади не можуть порушувати право засуджених на таємницю кореспонденції, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [2].

Проте у ст. 113 КВК зазначається, що листування між особами в місцях позбавлення волі, які не є родичами, допускається тільки з дозволу адміністрації колонії; а кореспонденція, яку одержують і надсилають засуджені до відбування покарання у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, середнього та максимального рівня безпеки, підлягає перегляду (ч. 3 ст. 113 КВК) [3].

Стосовно таких суперечностей у чинному законодавстві, науковці кримінально-виконавчого права пропонують:

1) усунути зі ст. 113 КВК України положення про перегляд кореспонденції засуджених до позбавлення волі; або

2) у Конституції України сформулювати положення про обмеження таємниці листування в такий спосіб, щоб перегляд листів засуджених не залишався поза законом [4]. Однак, дана пропозиція ученого й дотепер не втілена у чинне законодавство, і тому така колізія стала підставою значної кількості звернень до національних судів та до Європейського суду з прав людини про порушення основоположних прав людини. Наприклад, справи, щодо яких Європейський суд з прав людини неодноразово встановив порушення Україною ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод стосовно перегляду кореспонденції осіб, що тримаються під вартою, як під час досудового тримання під вартою, так і впродовж відбування покарання за вироком суду, це: «Сергій Волосюк проти України» від 12 березня 2009 р., «Беляєв та Дігтяр проти України» від 16 лютого 2012 р., «Вінтман проти України» від 23 жовтня 2014 р. (постанова від 12.09.2018 у справі № 585/3179/17).

В цілому порядок перегляду письмових звернень та листів засуджених до позбавлення волі регулюється Інструкцією з організації перегляду кореспонденції (листування) осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 02.07.2013 р. № 1304/5. Згідно цієї Інструкції,

кореспонденцію, яка підпадає під категорію, що не підлягає перегляду, засуджені чи особи, взяті під варту, особисто запечатують у конверти (із зазначенням адресата). Така кореспонденція перегляду не підлягає і надсилається адресату протягом доби з часу її подачі. Кореспонденція, що надійшла від вищезазначених органів (осіб), засудженим (особам, узятим під варту) вручається протягом доби у запечатаному вигляді (конверті) [5].

Проте, на жаль, під час відбування покарань існують випадки, коли вказана категорія кореспонденції підлягає перегляду, всупереч чинному законодавству. Зазвичай, засуджені вкидають кореспонденцію для відправлення в незапечатаному вигляді в поштові скриньки. Засуджені, які відбувають покарання у приміщеннях камерного типу виправних колоній максимального рівня безпеки, і особи, взяті під варту, кореспонденцію для відправлення в незапечатаному вигляді передають старшому корпусного відділення, який здає її інспектору або особі, яка виконує його обов'язки. Варто зауважити, що і у випадках, коли кореспонденція вручається черговому, і коли засуджені відправляють кореспонденцію шляхом вкидання в поштову скриньку, неможливо відслідковувати факт відправлення кореспонденції, дотримання адміністрацією установи термінів відправки, а також вимоги щодо заборони перегляду такої кореспонденції.

Підсумовуючи, зазначимо, що сьогодні право на таємницю кореспонденції навіть з обмеженнями, встановленими кримінально-виконавчим законодавством, у повному обсязі в установах виконання покарань не гарантується. Отже, слід внести певні зміни до законодавства України, які полягали б у посиленні законодавчих гарантій захисту прав людини, зокрема у сфері забезпечення права засуджених і осіб, які тримаються під вартою, на повагу до кореспонденції та приведення законодавства у відповідність до положень Конвенції з урахуванням їх тлумачення Європейським судом з прав людини. Це дозволить уникнути значних витрат з державного бюджету на виплати сум справедливої сатисфакції та судових витрат за рішенням Європейського суду з прав людини у разі констатації порушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 08.06.2017).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення: 08.06.2017).
4. Романов М.В. Правове регулювання права засуджених на листування і звернення з пропозиціями, заявами і скаргами. Проблеми законності. 2011. Вип. 115. С. 162–170.
5. Про затвердження Інструкції з організації перегляду кореспонденції (листування) осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах: Наказом Міністерства юстиції України від 02.07.2013 р. № 1304/5 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1110-13> (дата звернення: 08.06.2017).

***Науковий керівник:** канд. юрид. наук, асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Гальцова Олена Володимирівна.*

**Ванячук Богдан В'ячеславович,
студент 5 курсу факультету адвокатури
НЮУ ім. Ярослава Мудрого**

ВІДЕОКОНФЕРЕНЦВ'ЯЗОК ТА ЙОГО МІСЦЕ В СУЧАСНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Сьогодні інформаційно-комунікаційні технології є необхідними складовими в роботі фахівців усіх сфер діяльності, в тому числі і в сучасному судочинстві. Як зазначав свого часу М. Я. Сегай, використання інформаційних технологій надасть змогу оптимізувати діяльність усіх правових інституцій, що задіяні в судочинстві, – органів досудового слідства, прокуратури, судово-експертних установ, судів, установ виконання покарань, адвокатури. На його переконання, застосування інформаційних технологій у судочинстві має бути дозволено при виконанні будь-яких процесуальних дій, як у звичайному, так і в інтерактивному (дистанційному) режимі, з одночасним веденням документообігу і діловодства на паперових та електронних носіях, з яких для учасників процесу у випадках, передбачених процесуальним законодавством, виготовляються автентичні копії процесуальних документів [1, с. 191].

Однієї з таких інформаційно-комунікаційних технологій сьогодні є відеоконференцв'язок, який дозволяє візуалізувати відносини, обмінюватися даними і спільно обробляти їх в інтерактивному режимі, використовуючи можливості звичного всім комп'ютера, максимально наближаючи спілкування на відстані до реального живого спілкування.

Сьогодні це питання є вельми актуальним, адже із розвитком суспільства розвивається судочинство та способи його здійснення за допомогою інформаційних технологій, що має величезний вплив у наші дні.

Уперше на пострадянському просторі відеоконференція в судочинстві була організована в травні 1999 р. у Челябінському обласному суді для дистанційної участі обвинувачуваних у касаційних судових засіданнях. Прийнята схема організації каналу відеоконференцв'язку відповідала міжнародним стандартам і забезпечувала дистанційну участь обвинувачуваних у судовому засіданні.

Слід зазначити, що ця технологія в різних державах застосовується (а) при перегляді судових рішень, коли особи, що оскаржують вирок, тримаються під вартою і забезпечення їх фізичної присутності утруднене; (б) при розгляді судами питань, пов'язаних з обранням запобіжного заходу; (в) для забезпечення участі в процесі осіб, які через фізичні вади не можуть бути присутніми в залі засідань.

У новій редакції Кримінального процесуального Кодексу України в ст. 336 визначено, що судові провадження може здійснюватися у режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення, у тому числі яке знаходиться поза межами приміщення суду (дистанційне судові провадження), у разі: неможливості безпосередньої участі учасника кримінального провадження в судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; необхідності забезпечення безпеки осіб; проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності судового провадження; наявності інших підстав, визначених судом достатніми [2]. Також з метою вдосконалення інформаційно-телекомунікаційної системи судів; якісного поліпшення рівня судового захисту прав і свобод громадян та юридичних осіб; підвищення

прозорості та доступності, зростання довіри до органів правосуддя, поліпшення думки населення про суди, їх ролі та соціальної значимості; формування позитивного іміджу судової системи в цілому; підвищення правового рівня інформованості населення, їх ділової активності щодо забезпечення захисту своїх прав, свобод і законних інтересів в судовому порядку; поліпшення бізнес-клімату наприкінці 2012 року було розроблено «Стратегічний план інформатизації судової системи України» [3]. Одним із першочергових завдань Плану було упровадження підсистеми «Відеоконференцз'язок» у всіх судах нашої держави.

Вважаємо, що можливість застосування відеоконференцз'язку в сучасному судочинстві дозволить заощадити час розгляду справ у суді та бюджетні кошти на доставку підсудних і виклик свідків на судові засідання та буде додатковим захистом сторін судового засідання від надмірного затягування процесу. Тільки відеозапис може адекватно відобразити всі події в судовому залі, включаючи поведінку сторін у визначальні моменти судового процесу. Як зазначає М. Смирнов, думку якого ми цілком підтримуємо, застосування відеоконференцз'язку у судочинстві надасть змогу, зокрема: підвищити рівень безпеки судової діяльності; значно скоротити час розгляду кримінальних справ у суді; заощадити кошти на транспортування та в цілому вирішити проблему доставки в судові засідання осіб, що тримаються під вартою; не відволікати для контролювання та забезпечення охорони в суді працівників органів внутрішніх справ; зменшити ймовірність втечі засуджених з-під варти; забезпечити право засуджених особисто викласти свою позицію щодо питання, які розглядає у суді; полегшити психологічний стан підсудного – він не почуватиме себе невпевнено, як це часто буває, в залі судового засідання, особливо якщо там присутні його родичі та знайомі; зменшити ризик поширення захворювань, на які страждають особи, що тримаються під вартою; значно скоротити проміжок часу від вчинення злочину до призначення покарання винній особі [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Сегай М. Я. Сучасна парадигма інформатизації судочинства і питання захисту прав і законних інтересів учасників кримінального процесу. Вісник Академії правових наук України. 2001. № 4. С. 190-198.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-13. Ст. 88.
3. Стратегічний план інформатизації Судової системи України. URL: <https://aj.court.gov.ua/archive/22059/>
4. Смирнов М. І. Щодо використання відеоконференцз'язку при перегляді судових рішень у касаційному порядку. Вісник Верховного Суду України. 2004. № 1. С. 38-40.

*Данилюк Олександр
студент 3 курсу 3 групи
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

РОЛЬ МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

На сучасному етапі в Україні активно проходить реформування системи законодавства різних галузей права та впровадження змін, не винятком є й кримінальне процесуальне законодавство. Одним із нововведень може стати прийняття закону «Про медіацію». Медіація є одним із альтернативних способів вирішення спорів, врегулювання конфлікту, що спрямоване на примирення сторін. Такий інститут як медіація впливає на поглиблення гуманізації та звернення норм у бік інтересів громадянина. Головна мета закріплення медіації

в Україні є зміна карально-репресивного методу щодо протидії злочинам, який ґрунтується на покаранні винного, на знаходження консенсусу між сторонами конфлікту. Також, процедура медіації спростить і прискорить вирішення кримінальних справ, підвищить рівень довіри до правоохоронних та судових органів.

У рішенні Європейського Союзу «Статус потерпілого у кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 р. міститься таке визначення: «медіація у кримінальних справах – це процес пошуку до або під час кримінального процесу взаємоприйнятного рішення між потерпілим та правопорушником за посередництвом компетентної особи – медіатора».

Запровадження медіації в світі розпочалося в США ще у 70-х роках ХХ століття, наступними країнами, які запровадили даний альтернативний механізм вирішення конфліктів були Англія, Бельгія, Німеччина, країни СНГ (Росія, Білорусь, Казахстан) в свою чергу ввели цей інститут ще на початку 10-х років ХХІ століття. В Україні же тільки з 2015 року розпочалася розробка закону “Про медіацію”.

З огляду на положення Указу Президента України «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки» вбачається, що серед першочергових реформ, які необхідно впровадити у цій сфері, особлива увага приділяється судовій реформі. Однією із реформ повинен був стати закон “Про медіацію”, який було зареєстровано в Верховній Раді одразу після Указу Президента у 2015 році. Законопроект був прийнятий у першому читанні в 2016 році, а в 2019 році його було відхилено. 28 грудня 2019 року Кабінет Міністрів подав новий проект закону до Верховної Ради. Зараз же законопроект знаходиться на розгляді в Комітеті з питань правової політики.

Стосовно чинного законодавства України, то відповідно до статті 469 Кримінального процесуального кодексу за ініціативною потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого може укладатися угода про примирення щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. Домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді). Отже, механізм вирішення конфлікту відповідно до якого усування шкоди, завданої суспільно-небезпечним діянням відбуватиметься шляхом домовленостей між сторонами особою існує, проте самого порядку та умов здійснення примирних процедур між ними в законодавстві не передбачено. Тобто в кримінально процесуальному законодавстві України на сьогоднішній день фактично закріплений інститут медіації, але невизначні ані порядок здійснення такої процедури, ані її умови, ані ця особа, яка буде здійснювати цю процедуру. В свою чергу відповідно до законопроекту “Про медіацію”, медіація проводиться під керівництвом медіатора (медіаторів) з дотриманням вимог цього закону, договору про проведення медіації, правил проведення медіації та етики медіатора. Медіація починається з моменту укладення сторонами медіації договору про проведення медіації. Відповідно до ст.16 проекту, Сторони медіації мають право:

- 1) за взаємною згодою обрати медіатора (медіаторів) та/або організацію, що забезпечує проведення медіації;
- 2) визначати умови договору про проведення медіації;
- 3) за взаємною згодою залучати до медіації інших учасників;
- 4) відмовитися від послуг медіатора та обрати іншого медіатора;
- 5) у будь-який момент відмовитися від участі в медіації;

б) у разі невиконання чи неналежного виконання угоди про результати медіації звернутися до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу в установленому законодавством порядку;

Для медіатора встановлюються окремі вимоги. Ним може бути фізична особа, яка має вищу освіту та пройшла базову підготовку у сфері медіації в Україні або за її межами. Медіатором не може бути особа, яка має незняту чи непогашену судимість, визнана судом обмежено дієздатною або недієздатною. Базова підготовка у сфері медіації становить не менш як 90 годин навчання медіатора, у тому числі 45 годин практичного навчання. Підготовку у сфері медіації здійснюють заклади освіти, організації, що забезпечують проведення медіації, суб'єкти господарювання незалежно від форми власності та організаційно-правової форми.

Закінчується медіація укладенням угоди, тобто письмове оформлення домовленостей між сторонами, що включає обов'язки для обох сторін угоди. Необхідно зазначити, що укладена між сторонами угода може бути: як підстава для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням потерпілого та особи, що вчинила суспільно-небезпечне діяння, а також щодо неповнолітніх, як пом'якшувальна обставина при призначення покарання, як обставина, що береться до уваги при звільненні від відбування покарання з випробуванням.

Відповідно до статті 469 частини 7 слідчий, прокурор зобов'язані проінформувати підозрюваного та потерпілого про їхнє право на примирення, роз'яснити механізм його реалізації та не чинити перешкод в укладенні угоди про примирення.

Відповідно до рекомендація N R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи, медіація може розглядатися як окрема факультативна стадія кримінального процесу, тобто як спосіб реалізації законних прав та інтересів разом із судовим розглядом кримінальної справи. Розглядаючи медіацію як додаток до офіційного правосуддя, необхідно звернути увагу на те, що вона застосовується паралельно з офіційною системою, тобто не замінюючи судовий розгляд справи. Також медіація може застосовуватися й після винесення вироку у кримінальній справі чи навіть відбування покарання.

Процес медіації є популярним в зарубіжних країнах та позитивно себе зарекомендував на практиці. Можна стверджувати, що процес медіації розпочато в Україні, однак на законодавчому рівні потребує точного та більш детального закріплення. Актуальним ще й досі залишається питання про прийняття ЗУ «Про медіацію», як спеціального закону та внесення змін до чинного КПК.

***Науковий керівник:** асистент кафедри кримінального процесу - Зуєв Володимир Вікторович*

***Драган Марія**
студентка 4 курсу 1 групи
господарсько-правового факультету*

СПЕЦИФІКА СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД

Перш ніж перейти безпосередньо до питання судових експертиз при розслідуванні ДТП, слід звернути увагу на статистичні дані, які відображають ситуацію на дорогах України, зокрема кількість ДТП за останній період (січень-грудень 2019 року). Так, відповідно до офіційних даних Патрульної поліції загальна кількість ДТП становить - 160675, а за добу - 440[1]. Ця статистична звітність є важливою для розуміння необхідності та важливості проведення судових експертиз під час розслідування дорожньо-транспортних пригод.

Потрібно зауважити, що немає певного положення, яке б зафіксувало конкретну кількість та види експертиз, які є необхідними та обов'язковими при розслідуванні дорожньо-транспортних пригод. Необхідність призначення експертиз та їх види визначаються органами досудового розслідування у кожному окремому випадку, зокрема залежно від наявності тяжких наслідків.

Проте можна виділити такі найбільш часто застосовувані експертизи для з'ясування обставин ДТП:

1) судово-медична експертиза - у межах цього виду експертизи експерту виносять такі питання, як: час та причина настання смерті потерпілого, характер та ступінь тяжкості тілесних ушкоджень та їх локалізація, давність спричинення тілесних ушкоджень, механізм утворення травм, взаємозв'язок наявних тілесних ушкоджень з дорожньо-транспортною пригодою, взаємне розташування особи потерпілого і транспортного засобу на момент зіткнення та інші питання.

2) автотехнічна експертиза - покликана дати відповідь на питання щодо встановлення несправностей транспортного засобу, які загрожували безпеці руху, причин їх утворення та часу виникнення можливості виявлення несправності звичайно застосованими методами контролю за технічним станом транспортного засобу, визначення механізму впливу несправності на виникнення та розвиток пригоди, встановлення механізму ДТП та її елементів, зокрема швидкості руху (у разі наявності слідів гальмування та за пошкодженнями), гальмівного та зупинного шляхів, траєкторії руху, відстані, пройденої транспортним засобом за певні проміжки часу, інших просторово-динамічних характеристик пригоди, а також встановлення відповідності дій водія транспортного засобу у даній дорожній ситуації технічним вимогам Правил дорожнього руху, наявності у водія технічної можливості запобігти пригоді з моменту виникнення небезпеки, встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями водія та ДТП.

3) транспортно-трасологічна експертиза - призначається у разі необхідності встановлення конкретних елементів механізму ДТП, вона покликана дати відповідь на такі питання, як: траєкторія руху транспортного засобу та інших об'єктів, причетних до ДТП, відносне їх розташування у момент зіткнення, встановлення місця зіткнення, наїзду тощо.

4) дактилоскопічна експертиза - цей вид експертизи слугує можливістю довести чи спростувати факт керування транспортним засобом конкретною особою, а також факт наїзду транспортного засобу на потерпілого у разі, якщо на транспортному засобі залишилися сліди пальців/долонь потерпілого тощо [2, с.17-20].

Необхідно розуміти, що у кожній конкретній ситуації можливим є проведення й інших експертиз, адже вищевказані різновиди є лише найбільш поширеними при розслідуванні дорожньо-транспортних пригод, особливо у разі наявності підстав підозрювати вчинення злочину проти безпеки руху та експлуатації транспорту.

Деякі науковці справедливо зазначають, що цілком обґрунтованим у певних випадках є призначення біологічної експертизи, об'єктами якої є біологічні речовини, які можуть бути вилучені з місця події. Так, цей вид експертизи покликаній дати відповідь на такі питання, як: наявність у наданому зразку об'єкта біологічного походження, якщо встановлена його наявність, якого саме; видова приналежність біологічного об'єкта (людини, тварини); групова, статева приналежність наданого біологічного об'єкта; наявність загальної групової приналежності біологічної речовини у наданих зразках; давність утворення сліду біологічної речовини на наданому об'єкті тощо [3, с. 173-174].

Важливим є також клас інженерно-транспортних експертиз, серед котрих у свою чергу є експертизи, які дають відповідь на питання, чи відповідають технічні та інші показники автомобільних доріг чинним нормативним вимогам, також це стосується відповідності вимогам щодо організації дорожнього руху [3, с. 175].

Слід зазначити, що вищенаведені експертизи часто можуть призначатися в межах однієї комплексної експертизи, коли необхідно отримати відповіді на питання, які виносяться на вирішення в межах двох чи більше таких експертиз.

На підтвердження вказаного свідчить і судова практика. Так, наприклад, 3 лютого 2020 року Валківський районний суд Харківської області розглянув клопотання захисника про призначення комплексної судово-медичної та автотехнічної експертизи у межах кримінального провадження за обвинуваченням особи у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК України. На вирішення експертизи поставлені такі питання: 1) визначити місце зіткнення автомобіля та велосипеда, що належить потерпілому, 2) під час зіткнення автомобіля та велосипеда велосипедист рухався чи стояв, 3) на якій відстані від центру дороги опинився велосипедист після зіткнення відносно напрямку руху велосипедиста, 4) який кут був між подовжніми осями автомобіля та велосипеда у момент первинного контакту з урахуванням трьох взаємодіючих пар (точок) у даному ДТП - велосипед, автомобіль, шапка темно-синього кольору, що належить потерпілому, 5) враховуючи висновок судової трасологічної експертизи №13724/25530, складений 21.12.2017 року, - чи можливе з технічної точки зору відокремлення частини заднього бамперу під час зіткнення автомобіля та велосипеда, якщо так, то взаємодія з якими частинами велосипеда чи тіла потерпілого могла спричинити відокремлення частини заднього бампера автомобіля, 6) який механізм утворення тілесних ушкоджень на тілі потерпілого, враховуючи висоту, чи могло ліве дзеркало автомобіля спричинити тупу травму живота потерпілому, 7) чи маються в діях велосипедиста невідповідності вимогам Правил дорожнього руху України (зокрема, але не виключно: порушення п. 6.2, п.п.1, п. 6.6 ПДР України), 8) чи мав водій технічну можливість уникнути ДТП при порушенні велосипедистом ПДР України, а саме: рух на велосипеді, не обладнаному фарами (ліхтарем) та світлоповертачами, 9) якщо допустити, що місцем дорожньо-транспортної пригоди є місцезнаходження велосипеда та/або пластикових деталей, зображених на Схемі огляду ДТП номера 4 та 10 відповідно, - чи міг автомобіль проїхати 97 метрів до зіткнення з деревами по узбіччю, яке має нахил 30 градусів, 10) чи забезпечує організація дорожнього руху на дослідній ділянці дороги безпеки дорожнього руху при ширині проїжджої частини та відсутності дорожньої розмітки [4].

Таким чином, можна дійти висновку, що роль судової експертизи має вагоме значення для повного, всестороннього та неупередженого розслідування дорожньо-транспортних пригод, адже ця категорія злочинів є однією із найбільш специфічних з точки зору встановлення усіх необхідних обставин події.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри криміналістики Дудніков А. Л.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Статистика. Патрульна поліція України [Електронний ресурс]: <http://patrol.police.gov.ua/statystyka/>
2. Використання можливостей судових експертиз при розслідуванні дорожньо-транспортних пригод / О. І. Антіпова // Форум права. - 2014. - № 2. - С. 17–21.
3. Судові експертизи, що проводяться під час розслідування дорожньо-транспортних пригод / Грига М. А., Осетрова О. С. // Правовий часопис Донбасу. - 2017. - № 3–4 (61). - С. 172-178.

4. Рішення Валківського районного суду Харківської області у справі №625/124/18 від 3 лютого 2020 року [Електронний ресурс]: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87407438>

Єременко Єлизавета Володимирівна
студентка 7 групи 3 курсу
ІПКЮ НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ІНСТИТУТ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Інформатизація суспільного життя позначається на всій правовій системі, і кримінальний процес не є виключенням. Яскравим підтвердженням процесу модернізації є поява інституту електронних доказів у кримінальному провадженні в ході судової реформи 2017 року.

Джерелами доказів чинне законодавство визнає показання, речові докази, документи та висновки експертів. Поняття ж електронних доказів у кримінальному процесуальному законі не закріплено.

Відповідно до п.1 ч.2 ст. 99 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), до документів можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні). Також, відповідно до п.3 ч.2 ст. 99 КПК, до документів можна віднести носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії. Очевидно, що законодавець категорію «електронні докази» включає у поняття «документ».

Але що все ж таки варто розуміти під електронним доказом? Визначення цього поняття закріплено у ст. 100 Цивільного процесуального кодексу України, ст. 96 Господарського процесуального кодексу України, ст. 99 Кодексу адміністративного судочинства України. У цих процесуальних кодексах зазначається, що електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи, веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі.

Узагальнивши перелік електронних доказів, можна визначити поняття «електронні докази» як фактичні дані, які зберігаються в електронному вигляді на будь-яких типах електронних носіїв і в електронних засобах, та які після обробки спеціальними технічними засобами та програмним забезпеченням стають доступними для сприйняття людиною.

Електронні докази мають такі особливості: існують в нематеріальному вигляді; не можуть існувати без носія інформації; переносяться чи копіюються на різні пристрої без втрати характеристик; мають властивість існувати в багатьох місцях одночасно; невидимі «неозброєним оком» і для їх відтворення необхідно використовувати технічні засоби.

В Україні нормативне регулювання електронних доказів у кримінальному провадженні лише розпочато, тому при практичному застосуванні цього інституту виникає чимало проблем. Велика кількість праць вітчизняних науковців присвячена розгляду цього питання, зокрема в контексті проблеми збирання, фіксації і оцінки таких матеріалів у кримінальному провадженні. На думку Д. М. Цехана, під час виявлення цифрової інформації у слідчих виникають значні труднощі щодо її фіксації відповідно до вимог, які висуває кримінальний процесуальний закон до доказів та подальшого використання у кримінальному судочинстві. В.В. Марков та Р.Р. Савченко зазначають про відсутність підстав недопустимості електронних доказів (отриманих із будь-яких носіїв інформації) та правового порядку отримання відповідно до КПК України.

Через недостатнє врегулювання інституту електронних доказів у кримінальному процесі з'являються багато проблемних питань у процесі доказування. Перші складності виникають вже на етапі збирання доказів. Слідчий, виявивши на жорсткому диску чи в

оперативній пам'яті ЕОМ (електронної обчислювальної машини) цифрову інформацію, повинен відносити її до речових доказів чи документів. Але електронний об'єкт, який не має відповідних якісних фізичних характеристик, сприймається людиною лише після обробки ЕОМ та виведення інформації на відповідний технічний пристрій (монітор), не міститься на певному носії і, як наслідок, не може визнаватися речовим доказом чи традиційним документом.

При оцінці доказів судом теж виникають складнощі. Суд повинен досліджувати лише оригінал документу. У КПК закріплено, що оригіналом електронного документа є його відображення. Для електронного документа такі поняття як «оригінал», «дублікат», «копія» є умовними, оскільки у всіх цих випадках електронний документ залишається оригіналом. Також незрозуміло, що буде оригіналом, а що копією, якщо мова йде про відомості, які містяться на веб-сайті в мережі Інтернет. Технічної можливості з'ясувати це без проведення експертизи немає.

Найчастіше електронні докази подаються в суд не на технічному, а на паперовому носії, тобто перетвореними в друкований вигляд, що дозволяє візуально досліджувати і оцінювати подані докази. Це зумовлено технічною невідповідністю суду та існуючим протягом тривалого часу паперовим документообігом в судах. У ст. 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» передбачено, що електронна копія та копія електронного документа на папері засвідчуються в порядку, передбаченому законом, але відповідний нормативний акт до цього часу не ухвалено.

Оскільки електронний доказ можна легко знищити, питання як надійно та правильно зберегти й надати його суду залишається відкритим. Особливо, якщо йдеться про публікації в соцмережах. Електронні дані набагато легше змінити чи підробити, ніж традиційні форми доказів. Тому правоохоронцям, для забезпечення допустимості електронних доказів, потрібно дотримуватися певних правил поводження з такими даними.

Таким чином, нормативного врегулювання потребують і термінологія, і процедура застосування електронних доказів. Слід зазначити, що необхідно встановити процесуальний порядок їх вилучення, зберігання, механізм визнання електронних доказів недопустимими у кримінальному провадженні тощо. Це зумовлює необхідність внесення до КПК України окремої статті чи низки статей, які б стосувалися інституту електронних доказів.

Науковий керівник: к. ю. н., ас. кафедри кримінального процесу НЮУ імені Ярослава Мудрого Беспалько І. Л.

*Корнієнко Ангеліна Юріївна
студентка 4 групи, 3 курсу
Інституту прокуратури та
кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІНУ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Статтею 219 Кримінального процесуального кодексу визначено, що досудове розслідування повинно бути закінчено: 1) протягом 1 місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку; 2) протягом 2 місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину.

При цьому загальний строк досудового розслідування не може перевищувати: 1) 2 місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку; 2) 6 місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості; 3) 12 місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Загальними положеннями продовження строку досудового розслідування, тобто ч. 3 ст. 294 КПК передбачено, що якщо з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину досудове розслідування (досудове слідство) неможливо закінчити у строк, зазначений у п. 2 абз.3 ч. 1 ст. 219, він може бути продовжений в межах строків, встановлених пунктами 2 та 3 частини другої ст. 219: 1) до 3 місяців - керівником місцевої прокуратури, заступником Генерального прокурора; 2) до 6 місяців - слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з керівником регіональної прокуратури або його першим заступником чи заступником, заступниками Генерального прокурора; 3) до 12 місяців - слідчим суддею, за клопотанням слідчого, погодженим з Генеральним прокурором чи його заступниками.

Однак не виключаються ситуації, коли у зв'язку із проведенням слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, орган досудового розслідування з'ясовує нові факти та отримує докази, що свідчать про необхідність зміни попередньої кваліфікації кримінального правопорушення, що тягне за собою зміну повідомлення про підозру. А відповідно і змінюються строки протягом яких, досудове розслідування має бути завершено.

Наприклад, в ухвалі слідчого судді Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області (справа №607/19668/19, провадження 1кс/607/11241/2019), зазначається, що зміна повідомлення про підозру полягає у: не підтвердженні частини повідомлення про підозру; доповненні повідомлення про підозру; зміні повідомлення про підозру. Такими підставами є: непідтвердження будь-якої події злочину, що інкримінується підозрюваному; непідтвердження обставин, що обтяжують відповідальність; встановлення обставин, що змінюють оцінку і кваліфікацію вчинку (замах, повторність); встановлення обставин, що пом'якшують відповідальність.

Зміна повідомлення про підозру може обумовлюватися виявленням обставин, які змінюють характер відомостей, викладених в попередньому повідомленні про підозру. Можуть бути уточнені фактичні обставини скоєного (місце, час, спосіб діяння, характер і розмір шкоди), виправлена раніше допущена помилка або неточність формулювання підозри. В результаті іншої оцінки доказів може виникнути необхідність змінити кваліфікацію.

При необхідності змінити або доповнити повідомлення про підозру слід мати на увазі, що нове повідомлення про підозру має бути узагальненим і виноситися не в доповнення до попередніх повідомлень, а замість раніше складених повідомлень про підозру. У цьому випадку раніше винесене повідомлення про підозру, яке залишається в матеріалах провадження втрачає свою силу.

У статті 279 КПК вказана можливість зміни повідомлення про підозру у випадку виникнення підстав для повідомлення. Слідчий, прокурор зобов'язаний виконати дії, передбачені ст. 278 цього Кодексу. Тобто вручити письмове повідомлення про підозру в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення - у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень. Дата та час повідомлення про підозру, правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті закону України про кримінальну відповідальність невідкладно вносяться слідчим, прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Аналізуючи норми КПК, робимо висновок, що він не містить порядку, яким було б врегульовано дії прокурора у випадку впливу строків досудового розслідування, які були передбачені для більш тяжкого діяння, у разі зміни повідомлення про підозру у вчиненні менш тяжкого злочину. У такому випадку доречно говорити про можливість застосування аналогії закону. Так, відповідно до ч. 7 ст. 295-1 («Порядок продовження строку досудового розслідування слідчим суддею») у разі відмови слідчим суддею у продовженні строку

досудового розслідування прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення цього досудового розслідування, зобов'язаний протягом п'яти днів здійснити одну з дій, передбачених ч. 2 ст. 283 цього Кодексу.

Логічно, що слідчий суддя відмовить в продовженні строків, оскільки зі зміною кваліфікації діяння на менш тяжке, змінюється і строк досудового розслідування, протягом якого воно повинно бути закінчено. Тому, вважаємо за необхідне доповнити КПК нормою: якщо у разі зміни повідомлення про підозру у зв'язку зі зміною кваліфікації діяння на менш тяжке сплили строки досудового розслідування, і відповідно вони не можуть бути подовженими, то прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення цього досудового розслідування, зобов'язаний протягом п'яти днів здійснити одну з дій, передбачених ч. 2 ст. 283: 1) закрити кримінальне провадження; 2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Науковий керівник: к. ю. н., ас. Зуєв В. В.

*Краснянська Дар'я Олегівна
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 3 курс, 7 група*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ЩОДО АДВОКАТІВ

На сьогодні, є дуже суперечливим питання щодо проведення слідчих (розшукових) дій, саме до адвокатів. Це полягає в тому, що зазначений спеціальний суб'єкт має певні правові гарантії, які регламентовано в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – Закон). Вони забезпечують реалізацію прав і обов'язків, а також захист і відновлення в разі порушення.

Юридичні гарантії адвокатської діяльності, пов'язані з проведенням процесуальних дій, за цілеспрямованістю належать до превентивних, тобто їх мета – забезпечити збереження адвокатської таємниці та не допустити її незаконного розкриття. Відповідно до рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) «Петрі Саллінен та інші проти Фінляндії» від 27.09.2005 року, де зазначено, що проведення слідчих (розшукових) дій, щодо адвокатів не повинні піддавати загрозі розкриття адвокатської таємниці, або мають бути наявні підстави для такого втручання. Так, відповідно до п. 3, ч. 1 ст. 23 Закону, такі оперативно-розшукові заходи чи слідчі дії, можуть проводитися виключно на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора України, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, м. Києва та м. Севастополя.

Актуальним є питання щодо присутності незалежного спостерігача, який також пов'язаний з адвокатською діяльністю під час обшуку. У законодавстві багатьох європейських держав передбачено присутність представника органу адвокатського самоврядування під час проведення слідчих дій. Наприклад, у Кодексі етики адвокатів Польщі зазначено, що у випадку проведення обшуку в приміщенні, в якому працює адвокат або у житлі, адвокат повинен вимагати участі у цих діях представників адвокатського самоврядування. Тому, наявність представника можна вважати міжнародним стандартом.

Згідно з рішення «Головань проти України» ЄСПЛ визначив, що відповідні гарантії, такі як присутність та дійова участь незалежного спостерігача, завжди мають бути доступними

під час обшуку офісу адвоката для забезпечення того, щоб інформація, яка захищається адвокатською таємницею, не була вилучена. При цьому такий спостерігач повинен мати обов'язкову юридичну кваліфікацію, щоб фактично брати участь у процесі. Крім того він також повинен бути пов'язаний адвокатською таємницею, щоб гарантувати захист конфіденційного матеріалу та прав третіх осіб. Нарешті, спостерігач повинен бути наділений необхідними повноваженнями, щоб бути спроможним запобігти під час аналізу процесу будь-якому можливому втручання в адвокатську таємницю.

Дане обґрунтування відображене в статті 23 Закону, де зазначено про обов'язкову присутність представник ради адвокатів регіону. Однак, неявка представника ради адвокатів регіону за умови завчасного повідомлення ради адвокатів регіону не перешкоджає проведенню відповідної процесуальної дії. Законом визнається можливість проведення обшуку без присутності незалежного спостерігача для адвоката, що можна визнати невідповідністю з міжнародною практикою, так як в зазначеному раніше рішенні суд використовує таку термінологію, як «завжди», що унеможливорює існування інших випадків.

Якщо ж немає необхідності у невідкладному проведенні вказаної слідчої дії, то після того, як прокурор отримає ухвалу слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку, слідчий, згідно з вимогами Закону, повинен завчасно повідомити належний орган адвокатського самоврядування про заплановані слідчі дії. Зважаючи на те, що основною метою проведення огляду, обшуку житла чи іншого володіння особи (у тому числі і адвоката) є збирання доказів, то їх потрібно проводити якомога швидше (щоб не втратити доказову інформацію). А відповідно до Закону оціночне поняття «завчасно» може спричинити втрату мети проведення слідчої дії та знизити ефективність кримінального провадження. Тому в Законі, як мінімум, мало б бути зазначено «завчасно, якщо це можливо» попередити Раду адвокатів регіону. І, щоб уникнути зловживанням з боку правоохоронних органів, то «завчасно» слід замінити «відразу після отримання ухвали». Саме з того моменту буде відраховуватись час, відколи Рада адвокатів була попереджена і можна буде визначити можливість їх прибуття на обшук. Але, якщо обшук потрібно проводити негайно відразу після отримання дозволу, бо є реальні факти про можливість знищення, перевезення вірогідних доказів, то чи потрібно попереджати взагалі і чекати відповідь?

Ми вважаємо, що навіть в такій ситуації попередження має бути. Рада адвокатів повинна дати згоду на проведення обшуку без їх присутності, спираючись на надані їм факти, так як наявність представника є головною гарантією прав адвоката, що закріплена не тільки Законом, але й ЄСПЛ, тому вона повинна бути всіляко дотримана.

Отже, на сьогодні, існують проблемні моменти з проведенням обшуку щодо адвокатів. На нашу думку, чинне законодавство потребує детальної регламентації, пов'язаної з даним питанням. В Кримінальному процесуальному кодексі має бути конкретизовано час попередження Ради адвокатів про проведення обшуку, а також має містити процедуру, яка б передбачала ефективне проведення процесуальної дії з обов'язковою присутністю представника.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри кримінального процесу НЮУ ім. Ярослава Мудрого Беспалько І.Л.

*Крет Галина Романівна
суддя Касаційного кримінального суду у складі
Верховного Суду,
кандидат юридичних наук, доцент*

ВИМОГИ ДО СИСТЕМИ ДОКАЗІВ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ДЛЯ УХВАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ, ЯК ОСНОВА ДЛЯ ВИОКРЕМЛЕННЯ СТАНДАРТІВ ЇХ ДОСТАТНОСТІ

Достатність доказів в її змістовному аспекті характеризується наявністю сукупності доказів, на що законодавцем звертається увага у ч. 1 ст. 94 КПК України. Із урахуванням вказаної норми, оцінці з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення підлягає саме сукупність зібраних доказів [4].

У доктрині кримінального процесу сукупність доказів визначається шляхом розкриття її змісту та функціонального призначення. Так, В.С. Зеленецький розглядає сукупність доказів як особливим чином організоване об'єднання всієї численності належних і допустимих до кримінальної справи фактичних даних, які утворюють у своїй єдності цілісну та стабільну їх систему, що забезпечує адекватне (істинне) відображення всіх елементів предмета доказування, прийняття законних та обґрунтованих рішень у кримінальній справі [2, с. 5]. Тобто зміст сукупності доказів становить система відомостей про факти, за допомогою яких встановлюються обставини, що підлягають доказуванню, а за функціональним призначенням вона спрямована на забезпечення ухвалення процесуальних рішень. При цьому кожен доказ, що входить до їх сукупності, використовуваної для постановлення відповідного процесуального рішення, повинен характеризуватися процесуальними властивостями належності, допустимості та достовірності. Звертаючи на це увагу, низка вчених у контексті визначення поняття достатності доказів вказує на відображення цією процесуальною властивістю сукупності належних, допустимих і достовірних доказів [1, с. 82; 3, с. 190; 5, с. 60].

У результаті здійснення оцінки доказів із точки зору їх достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення суб'єкти доказування, вказані у ч. 1 ст. 94 КПК України, встановлюють притаманність наявній сукупності доказів ознак системи. Вимоги до системи доказів, які використовуються для обґрунтування процесуальних рішень, нормами кримінального процесуального закону прямо не закріплюються, хоча аналіз низки його норм свідчить про побічне віднесення до їх числа повноти та узгодженості (ч. 1 ст. 94, ч. ч. 3 і 4 ст. 370 та ч. 1 ст. 411 КПК України).

У доктрині кримінального процесу коло вимог до системи доказів визначається доволі неоднозначно. Так, О.О. Хмиров наголошує, що основними вимогами до системи доказів є її повнота, достовірність, надійність, узгодженість та однозначність [6, с. 108]. Звертаючись до характеристики системи непрямих доказів, Ю.В. Шелегов вважає, що вона повинна відповідати вимогам однозначності, повноти, внутрішньої узгодженості та надійності [7, с. 105-106].

Аналізуючи наведені підходи потрібно відзначити, що відповідність системи доказів вимогам повноти, однозначності й узгодженості є достатньою для її використання у ході обґрунтування процесуальних рішень. Повнота системи доказів свідчить про всебічне та повне встановлення за їх допомогою всіх обставин, які становлять предмет доказування. Структура останнього, як зазначає О.О. Хмиров, є об'єктивним критерієм повноти системи доказів: якщо доказами встановлюються всі елементи, які входять до нього, система є повною, а якщо певні

з цих елементів не мають «своїх» доказів, належна повнота системи ще не досягнута, і система повинна бути поповнена збиранням, перевіркою та включенням до неї відсутніх доказів [6, с. 108]. Однозначність системи доказів вказує на можливість обґрунтування на їх основі єдиного висновку щодо обставин, які становлять предмет доказування, та виключає іншу інтерпретацію останніх. Узгодженість доказів свідчить про відповідність змісту одних доказів, що використовуються для встановлення конкретної обставини, яка входить у предмет доказування, змісту інших доказів, використовуваних для її встановлення, а також про їх відповідність змісту доказів, що використовуються для встановлення інших обставин.

Висновки вчених про доцільність виокремлення достовірності та надійності як вимог до системи доказів вбачаються недостатньо обґрунтованими. Що стосується достовірності, то, по-перше, вона є індивідуальною процесуальною властивістю доказу, а не їх системи, у зв'язку з чим її встановлення передуює оцінці доказів із точки зору достатності, а по-друге, встановлення недостовірності призводить до виключення доказу з їх системи, оскільки використання недостовірного доказу тягне за собою порушення вимог однозначності й узгодженості доказів. Надійність системи доказів, як вказують вчені, напряму пов'язана з їх внутрішньою узгодженістю та взаємозв'язком [7, с. 106] й означає не лише її здатність достовірно встановлювати фактичні обставини справи, але й робити це з певним «запасом міцності», створювати резерв доказової інформації, необхідної на той випадок, якщо в ході подальшого провадження у справі окремі докази будуть поставлені під сумнів або виключені із системи [6, с. 110]. Не заглиблюючись в аналіз цієї позиції, необхідно вказати, що у наведеному вченими розумінні надійність доказів охоплюється повнотою як вимогою до їх системи.

Таким чином, система доказів, які використовуються для ухвалення процесуальних рішень, повинна відповідати вимогам повноти, однозначності й узгодженості. Вказані вимоги становлять основу для виокремлення стандартів достатності доказів, а саме: 1) докази повинні повно встановлювати обставини предмету доказування, для підтвердження яких вони використовуються у процесуальному рішенні; 2) докази, які використовуються у процесуальному рішенні, повинні забезпечувати обґрунтування єдиного висновку щодо обставин, які становлять предмет доказування; 3) докази, які використовуються для ухвалення судового рішення, повинні бути узгоджені між собою та перебувати у тісному взаємозв'язку. Водночас наведеним не вичерпується систему стандартів достатності доказів, оскільки остання включає в себе й інші стандарти, сформовані у практиці як Європейського Суду з прав людини, так і вітчизняних судів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Деєв М.В. Достатність доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2007. 218 с.
2. Зеленецкий В.С. Проблемы формирования совокупности доказательств в уголовном процессе: монография. Х.: Восточно-региональный центр гуманитарно-образовательных инициатив, 2004. 108 с.
3. Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. 618 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. Стоянов М.М. Властивості доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2010. 245 с.
6. Хмыров А.А. Косвенные доказательства. М.: Юридическая литература, 1979. 184 с.

7. Шелегов Ю.В. К вопросу о значении системы косвенных доказательств в обеспечении достаточности для принятия процессуальных решений. *Сибирский юридический вестник*. 2015. № 1 (68). С. 102-107.

Крікорова Елен

Студентка 3 курсу 7 групи

**Інституту прокуратури та кримінальної
юстиції НЮУ ім. Ярослава Мудрого**

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ

Домашній арешт є відносно новим запобіжним заходом, адже його було запроваджено із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) у 2012 році. Констатовано, що останніми роками випадки його застосування стали поширеними серед запобіжних заходів, які обираються до підозрюваних та обвинувачених. Чинний КПК України чітко встановлює дефініцію, порядок застосування та строк дії такого запобіжного заходу як домашній арешт.

Безумовно, можна ствердити, що будь-який запобіжний захід звужує обсяг конституційних прав та свобод, винятком не є і домашній арешт. Такий запобіжний захід обмежує право на свободу пересування та особисту недоторканність, що визначені як в Конституції України, так і в низці міжнародно-правових актів. У контексті застосування Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Конституційний Суд України (далі – КСУ) у своїх рішеннях неодноразово вказував на те, що право на свободу пересування та особисту недоторканність не є абсолютним і може бути обмежене, але тільки на підставах та в порядку, які визначені в законі. У рішенні КСУ за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради з прав людини зазначено, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими.

Сутність домашнього арешту полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або в певний період доби (ч.1 ст.181 КПК). Виникає питання, що саме потрібно розуміти під «житлом особи». У Листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України», а саме в п. 15 конструкція "житло цієї особи" охоплює випадки, коли підозрюваний, обвинувачений: 1) є власником (співвласником) такого житла; 2) зареєстрований у такому житлі; 3) постійно або тимчасово проживає в такому житлі без реєстрації тощо. Таким чином, «місце утримання» під домашнім арештом має бути житло, де підозрюваний (обвинувачений) мешкає постійно (де мешкає його сім'я, міститься його майно тощо).

Як відомо, за особами, які перебувають під домашнім арештом, необхідно здійснювати контроль. Відповідно, передбачено 2 його типи: за допомогою електронного пристрою та контроль органами Національної поліції. Під засобом контролю слід розуміти пристрій, який закріплюють на тілі підозрюваного, обвинуваченого, який дає змогу відслідкувати та фіксувати його місцезнаходження. Як правило, такий пристрій неможливо зняти самостійно. Електронний засіб контролю не повинен унеможливити або порушувати нормальний уклад життя чи спричиняти незручності. Але система засобів електронного контролю на

сучасному етапі є недосконалою, оскільки почастишали випадки самостійного зняття та втечі з-під домашнього арешту. Недоліком застосування електронного засобу контролю є і його немала вартість. Це іноді призводить до фінансової неспроможності забезпечити їх у достатній кількості.

Органи Національної поліції мають право з'являтися в житло цієї особи, вимагати надати усні чи письмові пояснення, який теж, на наше переконання, не є досконалим. До основних проблем, що пов'язані із виконанням органами Національної поліції такого заходу, можна резюмувати наступні: не визначено чіткий час проведення контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом; не передбачено періодичність відвідування особи, що перебуває під домашнім арештом.

Зазначимо, що важливою підставою реалізації домашнього арешту є те, що він застосовують до осіб, які підозрюються чи обвинувачуються в злочині, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі. Таке положення не містить жодних обмежень щодо певних осіб. Суд при обранні запобіжного заходу повинен врахувати всі обставини вчиненого злочину, включаючи особистість підозрюваного, його соціальний статус, репутацію та прийняти обґрунтоване рішення. Зрозуміло, що нелогічно буде застосовувати домашній арешт до особи, яка підозрюється або обвинувачується в злочині щодо близьких або осіб, з якими вона проживає разом.

Констатуємо, що існує чимало проблемних питань щодо застосування домашнього арешту як запобіжного заходу. Важливо резюмувати, що домашній арешт широко застосовується в зарубіжних країнах, оскільки вважається гуманним запобіжним заходом, що мінімально обмежує права та інтереси підозрюваного, обвинуваченого, що є не менш важливим для нашої країни.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри кримінального процесу НЮУ ім. Ярослава Мудрого Беспалько І.Л.

*Лейба Олена Анатоліївна
кандидатка юридичних наук,
асистентка кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків*

СУТНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА НЕДОТОРКАНІСТЬ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Засади кримінального провадження є гарантіями реалізації завдань кримінального провадження та дотримання процесуальної форми цього захисту.

Значну роль вони відіграють у подоланні прогалин, наявних у законодавстві, й усуненні колізій у ньому. Значення принципів як норм вищого ступеня нормативності полягає, насамперед, у тому, що кожне правозастосовне рішення, яке приймають з порушенням їх вимог, має підлягати скасуванню, тобто дотримання принципів є гарантією винесення законних й обґрунтованих рішень, дотримання прав і законних інтересів особи у кримінальному судочинстві [1].

Згідно із частиною 6 статті 9 КПК України, у випадках, коли положення цього Кодексу не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовують загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 КПК України.

До цих загальних засад, відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 7 КПК України, належить і недоторканність права власності. Стаття 16 КПК України визначає зміст цієї засади такими нормами: позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому цим Кодексом; на підставах та в порядку, передбачених цим Кодексом, допускається тимчасове вилучення майна без судового рішення [2]. Однак суттєвим недоліком вказаних правових норм, на наш погляд, є відсутність прописаного в КПК положення щодо важливості розуміння засад кримінального провадження, зокрема і права на недоторканність житла чи іншого володіння особи.

Засади як правила поведінки визначають зміст цілих груп норм права, що сприяє забезпеченню логічності, єдності, стабільності правового регулювання суспільних відносин. У цьому аспекті засади як правила поведінки виражені в нормах права та є фундаментальними для системи права і правової системи загалом. На їх підґрунті формуються конкретні моделі поведінки суб'єктів права, їх правомочності й обов'язки, заходи юридичної відповідальності тощо. Тому питання щодо порушення засад кримінального провадження має бути належним чином відображене у положеннях чинного кримінального процесуального законодавства.

На нашу думку, відсутність положень щодо важливості та значення засад кримінального провадження у чинному КПК України є значною прогалиною, адже при існуванні подібного положення, є сподівання щодо формування належної практики розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень. Зокрема, дана норма надасть можливість правильно координувати органи досудового розслідування при обранні належної слідчої дії чи запобіжного заходу при розслідуванні кримінального правопорушення, зокрема, при застосуванні обшуку на житло чи інше володіння особи. Тому пропонуємо ст. 7 КПК України доповнити частиною 3 у наступній редакції: «3. Порушення засади кримінального провадження, залежно від його характеру та істотності, тягне за собою скасування винесених у ході цього провадження рішень та/або визнання недопустимими доказів, установлених внаслідок проведення процесуальної дії, виконаної з таким порушенням».

Згідно зі статтею 30 Конституції України, кожному гарантується недоторканність житла, що наводить на думку про абсолютну визначеність недоторканності житла конституційною засадою [3].

Слід зазначити, що із прийняттям чинного КПК України питання щодо закріплення недоторканності житла чи іншого володіння особи як засади кримінального провадження було вирішено досить позитивно. Так, відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 7 КПК України, вказана засада належить до загальних засад кримінального провадження. Водночас, у ст. 13 вона конкретизується та визначається наступним чином: «не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених цим Кодексом». Так само, засаду недоторканності житла деталізовано і у ст. 233 КПК України, відповідно до частини 1 якої «ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім невідкладних випадків» [2].

Ґрунтуючись на змісті викладених норм, слід констатувати, що сучасна концепція прав людини засновується на створенні ефективного механізму їх захисту та відповідальності держави за їх порушення. Також і в науковій літературі зазначається, що законодавець надає гарантуванню права на недоторканність житла значення однієї із загальних засад

кримінального провадження, що разом із іншими засадами утворює той фундамент, на якому базується легітимність всіх процесуальних дій, що за наявності передбачених законом підстав можуть здійснюватися в житлі [4, с.25].

Погоджуючись із такою думкою, пропонуємо звернутись до ролі держави у забезпеченні права на недоторканність житла чи іншого володіння особи, зокрема з позиції практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Дослідження сутності права на недоторканність житла чи іншого володіння особи передбачає необхідність звернення до аналізу понять «житло» та «інше володіння особи». Проте перш за все необхідно підкреслити, що предметом захисту у ст. 8 КЗПЛ і відповідно практиці ЄСПЛ є житло, у той час як Конституція України та галузеве законодавство гарантують забезпечення права на недоторканність житла чи іншого володіння особи [5, с.8].

На відміну від українського законодавця, ЄСПЛ застосовує широкий підхід до розуміння поняття «житло», наголошуючи на універсальності даного поняття, та вказуючи, що розуміння цього поняття не залежить від різновидів житлових приміщень, що охороняються національним правом, від тлумачення цього поняття у законодавстві [6, с.5]. Основний критерій, який дозволяє віднести приміщення (чи інший об'єкт) до житла, згідно практики ЄСПЛ ґрунтується на концепції прайвесі [7, с.95]. Таким критерієм є те, що особа відчуває себе «вдома», тобто, охороні підлягає не само помешкання, а право людини на спокій у цьому помешканні. Суд зазначає, що для цілей ст. 8 заявник не обов'язково повинен бути власником «житла»; приміром, випадки проживання в будинку, що належить іншій особі, якщо таке відбувається кожен рік протягом тривалих проміжків часу, також підпадають під захист ст. 8 КЗПЛ (Menteş та інші проти Туреччини, § 73) [8]; проживання у квартирі, договір оренди якої укладено на ім'я іншої особи (Prokorporovich проти Росії, § 36); проживання на підставі договору соціального найму, навіть якщо згідно з внутрішніми нормами право заявника на проживання в цьому місці припинило свою дію (McCann проти Сполученого Королівства, § 46), або проживання у квартирі протягом багатьох років без законних підстав (Brežec проти Хорватії).

При цьому ЄСПЛ вказав, що держава може орієнтуватися на власну інтерпретацію права на недоторканність житла (державі надана свобода розсуду в певних межах), оскільки стаття 8 Конвенції не вимагає попереднього судового дозволу на проведення обшуків і вилучень. Однак при цьому у національному законодавстві мають бути передбачені гарантії проти зловживань при обмеженні недоторканності житла. Наприклад, такою гарантією може бути право особи звернутися до суду із скаргою на законність та обґрунтованість постанови про обшук [9].

Вказаний підхід ЄСПЛ до розуміння поняття «житло» в сенсі гарантій статті 8 КЗПЛ імплементовано в практику ВСУ. Зокрема, в постанові ВСУ від 24.03.2016 р. [10].

З прийняттям КПК України поняття «житло» та «інше володіння особи» вперше отримали нормативний вираз. Так, відповідно до ч. 2 ст. 233 КПК «під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом» [2]. Тож у даному випадку законотворець уникнув наведення переліку об'єктів нерухомого майна, яке може бути розцінено як житло [11], а застосував певний критерій для його визначення – це будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи

тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб.

Для визначення поняття «інше володіння особи» у КПК застосовано відкритий перелік об'єктів, що можуть бути до нього віднесені [2]. Однак на думку деяких вчених, такий підхід законодавець є не дуже продуктивним, оскільки, з одного боку, його можливо безмежно розширювати, а з іншого, він лишає багато питань практичного характеру щодо можливості віднесення того чи іншого об'єкта до іншого володіння особи. Тому, очевидно, більш ефективним є інший підхід до нормативного визначення цього поняття, яке випливає із доктрини приватності [4, с.51]. Відповідно до цієї доктрини Верховний суд США у справі «Кац проти Сполучених Штатів» наголошував, що, коли йдеться про право на недоторканність житла, то такій охороні підлягає людина, а не приміщення [12]. Ґрунтуючись на вказаній концепції право на недоторканність житла виникає виключно у зв'язку з існуванням особи у житлі, тобто, само по собі існування приміщення не тягне за собою у особи виникнення права на недоторканність, якщо це приміщення (інший простір чи об'єкт) в той чи інший спосіб не пов'язані з людиною [4, с.51].

Виходячи з вище викладеного, необхідно підсумувати, що недоторканність приватної власності як засада кримінального провадження є певним станом захищеності від посягань або заборону вчиняти будь-які дії всупереч волі власника. Без сумніву, недоторканність житла чи іншого володіння особи є гарантією від неприпустимого, невинновданого та незаконного втручання у здійснення права на приватну власність.

Таким чином, сутність недоторканності житла чи іншого володіння особи як засади кримінального провадження полягає, на нашу думку, у безпосередньому захисті як з боку держави, так і з боку уповноважених осіб від необґрунтованого та незаконного позбавлення або обмеження права власності під час здійснення кримінального розслідування.

Тому, очевидно, що право на недоторканність житла – це право безпосереднього захисту свого особистого життя і гідності, а також гарантування наявності зон безпеки, автономії та захищеності, яка необхідна кожній людині. Проте, як відомо, засада кримінального провадження перетворюється у реальну цінність лише за умови фактично гарантування та реалізації з боку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний процес: підручник / О.В.Капліна, О.Г.Шило, В.М.Трофименко та ін./ за заг. Ред.. О.В. Капліної, О.Г. Шило. Х.: Право; 2018. 584 с.;
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року № 4651-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. Ст.88.;
3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.;
4. Вегера-Іжевська І.В. Забезпечення права на недоторканність житла чи іншого володіння особи в кримінальному провадженні: монографія. – Х.: Право, 2019. – 232 с.;
5. Маляренко В. Про недоторканність житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства. *Право України*. 2004. № 7. С. 7-12;
6. Дело «Прокопович против Российской Федерации» (жалоба № 58255/00): Постановление Европейского Суда по правам человека от 18.11.2004 года. *Бюллетень Европейского суда по правам человека*. 2006. № 8. С. 5-7;
7. Сergygin В. Зміст і обсяг права на недоторканість приватного житла (прайвесі). *Вісник Академії правових наук України*. Харків, 2010. № 4. С. 88-97;
8. Case of Menteş and others v. Turkey (Application no. 58/1996/677/867): *Judgment European Court of Human Rights*, 28.11.1997. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58120>;
9. Дело «Смирнов против Российской Федерации» (жалоба № 71362/01): Решение Европейского Суда по правам человека от 07.06.2007 года. *Права человека: Практика Европейского Суда по*

правам человека. 2008. № 3. С. 146; **10.** Постанова Верховного Суду України від 24.04.2016 року № 5-299кc15. URL: [http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)](http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)); **11.** Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28.03.2008 року № 2. *Вісник Верховного суду України*. 2008. № 4. С. 4; **12.** Katz v. United States (Справа «Кац проти Сполучених Штатів»). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/389/347/case.html>.

*Макаренко Наталія
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого
Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції, 3 курс, 7 група*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МОНІТОРИНГУ БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ ЯК НЕГЛАСНОЇ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ

Україна перебуває у процесі реформування державних органів, зокрема у галузі боротьби з корупцією. Саме у 2015 році Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) було доповнено новою статтею 269-1 і тим самим запроваджено нову негласну слідчу (розшукову) дію (далі – НС(Р)Д) – моніторинг банківських рахунків.

Відповідно до цієї статті у разі наявності обґрунтованої підозри, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку, або з метою розшуку чи ідентифікації майна, що підлягає конфіскації або спеціальній конфіскації, у кримінальних провадженнях, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, прокурор може звернутися до слідчого судді для винесення ухвали про моніторинг банківських рахунків. Отже, особливістю даної НС(Р)Д є те, що вона може здійснюватися виключно підрозділами детективів і підрозділами внутрішнього контролю НАБУ. Однак, на нашу думку, це положення обмежує можливості інших суб'єктів для проведення моніторингу банківських рахунків в кримінальних провадженнях.

Законодавство передбачає можливість отримання інформації від банків щодо рахунків їх клієнтів іншими суб'єктами, зокрема підрозділами СБУ для протидії корупції, організованих злочинності та у боротьбі з тероризмом. Згідно з п. б ч. 2 ст. 12 ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» вищезгадані підрозділи мають право одержувати від банків (а також кредитних, митних та інших установ) інформацію та документи про операції, рахунки, вклади, внутрішні та зовнішні економічні угоди фізичних і юридичних осіб.

Ст. 62 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» визначає суб'єктів, які мають право на одержання інформації, що становить банківську таємницю, серед яких органи прокуратури, підрозділи СБУ, Національної поліції. Отримання цієї інформації можливе у порядку тимчасового доступу до речей і документів (ст. ст. 159-163 КПК). Однак отримання цих відомостей неможливе у режимі реального часу. Лише НАБУ, відповідно до ст. 269-1 КПК, отримує інформацію про операції, що здійснюються на банківських рахунках, до її виконання, а у разі неможливості – негайно після цього. Вважаємо, що з метою уніфікації кримінального процесуального законодавства для можливості його широкого та ефективного застосування,

КПК слід доповнити положенням, яке надає право слідчим усіх відомств на здійснення моніторингу банківських рахунків.

Ще одним недоліком регламентації даної НС(Р)Д є недостатня визначеність процедури її проведення. Ст. 269-1 встановлює обов'язок банку надавати НАБУ в поточному режимі інформацію про проведення операцій на одному або декількох рахунках, але ні в КПК, ні в інших нормативно-правових актах немає норм щодо способу передачі інформації та процесуальної форми її фіксації. Вважаємо за потрібне приділити увагу питанню дій посадових осіб, які можуть забезпечити затримку банківської операції в інтересах слідства задля своєчасного повідомлення про їх здійснення. До того ж, аби забезпечити ефективність моніторингу банківських рахунків, окремо слід регламентувати процедуру зупинення банківської операції (як заходу забезпечення кримінального провадження), а в подальшому – таку слідчу дію як виїмка банківських документів та накладення арешту на банківські рахунки.

Отже, констатуємо, що моніторинг банківських рахунків як НС(Р)Д потребує подальшого вдосконалення шляхом внесення змін та доповнень до законодавства.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри кримінального процесу НЮУ ім. Ярослава Мудрого Беспалько І.Л.

*Мачух Д. І. студентка Інституту підготовка кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету ім.
Ярослава Мудрого*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ У ЖИТЛІ ЧИ ІНШОМУ ВОЛОДІННІ

Відповідно до ст. 30 Конституції України кожній особі гарантується недоторканність її житла чи іншого володіння. [1] Згідно зі ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Втручання у здійснення цього права у демократичному суспільстві не допускається, за винятком випадків, коли втручання відбувається згідно із законом і є необхідним в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або прав і свобод інших осіб [2].

Виходячи із цього, можна дійти висновку про те, що це право не є абсолютним і за наявності передбачених законом підстав воно може бути обмежено. Зокрема, під час проведення обшуку у кримінальному провадженні.

Однак, не завжди обмеження прав особи відбувається на законних підставах і не виключені помилки та зловживання з боку слідчого, прокурора, судді, що зумовлено неправильним застосуванням або недотриманням належної правової процедури. Свідченням цього є численні рішення Європейського суду з прав людини щодо порушення статті 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (зокрема, «Ратушна проти України» тощо).

Однією з гарантій забезпечення права на недоторканість житла чи іншого володіння особи є участь адвоката під час проведення обшуку в житлі чи іншому володінні.

Як свідчить правозастосовна практика, достатньо поширеними є випадки відмови слідчими, прокурорами у допуску адвоката до участі у проведенні обшуку. У зв'язку із цим надзвичайно актуальним видається питання допуску адвоката до участі у проведенні обшуку.

Означене питання, на нашу думку, необхідно розглянути у двох аспектах. Перший – про допуск адвоката - захисника підозрюваного, другий – стосовно адвоката, який надає правову допомогу своєму клієнтові, який не має процесуального статусу підозрюваного в кримінальному провадженні [3]

У першому із вказаних випадків слід керуватися правилами, передбаченими ч. 5 ст. 46 та ч. 1 ст. 236 КПК України [3,4]. Тлумачення вказаних законодавчих положень у їх системному зв'язку дозволяє дійти висновку про те, що обшук житла здійснюється у присутності адвоката, представника на вимогу такої особи. Неявка адвоката, представника для участі у проведенні обшуку особи протягом трьох годин не перешкоджає проведенню обшуку

У другому випадку виникає більш складна ситуація. У такому разі зазначені положення КПК України не можуть застосовуватися. Для правильного вирішення цього питання слід виходити із конституційного права людини на правову допомогу, яке, як видається, не може бути обмежено у зв'язку з відсутністю спеціальної правової норми, спрямованої на забезпечення його реалізації.

Навіть до прийняття КПК України 2012 р., Рішенням КСУ від 30 вересня 2009 р. було зазначено, що реалізація кожним права на правову допомогу не може залежати від статусу особи та характеру її правовідносин з іншими суб'єктами права. Конституційне право кожного на правову допомогу за своєю суттю є гарантією реалізації, захисту та охорони інших прав і свобод людини і громадянина, і в цьому полягає його соціальна значимість [5].

КПК України містить норму, в якій закріплено, що для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження (ч. 1 ст. 236) [4]. Цитована норма не містить положення щодо можливості участі захисника (представника) особи, яка ще не набула процесуального статусу підозрюваного. Тому, з метою забезпечення прав особи, у житлі чи іншому володінні якої проводиться обшук, доцільним вбачається надання можливості залучення захисника, як особи, що має визначений процесуальний статус у кримінальному провадженні, так і особи, у якої його немає, вже після виявлення бажання особи залучити адвоката. Тобто, після виявлення такого бажання, їй необхідно надати можливість викликати свого адвоката.

Необхідно звернути увагу, що така пропозиція повинна стосуватися не тільки потерпілого, свідка, підозрюваного, але й іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, як-от власник приміщення чи іншого володіння особи.

У якості висновку можна зазначити, що під час проведення обшуку відбувається тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, тому застосування належної правової процедури сприятиме забезпеченню захисту прав і свобод людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України [Електронний ресурс]//Відомості Верховної Ради України(ВВР).–1996.–№30.–с.141.–Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Вегера І. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УЧАСТІ АДВОКАТА ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОБШУКУ / Ірина Вегера.//Підприємство, господарство і право.–2016.–№7.–С. 143.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України// Відомості Верховної Ради України: кодекс від 13.04.2012, редакція від 02.04.2020 [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

5. Рішення Конституційного Суду України № 23-рп/2009 від 30 вересня 2009 року у справі № 1-23/2009. // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09> (дата звернення: 18.04.2020)

Мельник Максим
студент 3 курсу 3 групи
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ

Однією з найважливіших процесуальних дій на стадії досудового розслідування у кримінальному провадженні є повідомлення особі про підозру. Важливість даної процесуальної дії полягає в тому, що законодавець пов'язує саме з повідомленням про підозру початок притягнення даної особи до кримінальної відповідальності.

Найбільшою практичною проблемою, що стосується підозри, є порядок вручення письмового повідомлення про підозру. Так, письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором. Отже, законодавець розрізняє поняття «вручення» і «складення». При цьому слід наголосити, що вручення повідомлення про підозру повинно здійснюватися уповноваженою особою безпосередньо, оскільки правова норма передбачає саме вручення, а не передачу, що означає те, що та особа, яка склала письмове повідомлення про підозру повинна особисто її вручити, окрім випадків коли буде застосовуватися спеціальний порядок вручення повідомлення про підозру спеціальним суб'єктам.

КПК України також регулює випадки, коли відсутня можливість особистого вручення письмового повідомлення про підозру в день його складення, у такому разі застосовуються положення глави 11 КПК України. Частиною 2 статті 135 КПК України, передбачено порядок вручення повідомлення про підозру (в контексті ч.1 ст. 278 КПК України) шляхом передачі під розписку дорослому члену сім'ї чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи, у разі тимчасової відсутності особи за місцем її проживання.

Насамперед потрібно зазначити, що застосовувати положення ст. 135 КПК України можливо лише, якщо, згідно з ст. 42 КПК України, невстановлено місцезнаходження особи і, відповідно до ст. 278 КПК України, якщо відсутня можливість особистого вручення письмового повідомлення про підозру. Отже, на прокурора чи слідчого покладається обов'язок спочатку здійснити заходи щодо вручення повідомлення про підозру за загальним порядком, а якщо це не можливо - застосовувати положення ст. 135 КПК України.

Також важливою частиною вручення письмового повідомлення про підозру є момент, з якого особа набуває статусу підозрюваного – факт належного підтвердження отримання особою повідомлення. Відповідно до ст. 136 КПК України, якщо повідомлення здійснюється за допомогою поштового зв'язку, то факт отримання підтверджується розписом про отримання поштового повідомлення. Направлення повідомлення за допомогою електронної пошти можливе лише, якщо особа попередньо повідомила слідчого чи прокурора про свою поштову адресу, а підтвердженням факту отримання такого повідомлення є направлення особою зворотного листа до прокурора чи слідчого.

Але, у такому разі, постає питання про порушення права особи на захист, оскільки, згідно з п. 2 ч. 3 та ч. 8 ст. 42 КПК України, підозрюваний має бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, передбачені цим Кодексом, а також отримати їх роз'яснення та має отримати пам'ятку про його процесуальні права та обов'язки. Якщо пам'ятку про права та обов'язки ще є можливим додати до поштового чи іншого повідомлення, то можливості отримання особою роз'яснень власних прав вона повністю позбавлена. Аналогічна ситуація складається і з «передачею» повідомлення через дорослого члена сім'ї навіть, якщо особі буде фактично передано повідомлення, то вона не має можливості отримати роз'яснення власних прав, оскільки таке роз'яснення здійснюється особою, що повинна вручати підозру, а дорослий член її сім'ї не є таким суб'єктом.

КПК України в ст. 481 передбачає особливий порядок вручення підозри переліченим в статті особам. Даний порядок характеризується тим, що він регламентується не лише КПК України, а й відповідними законами України, якими регулюється діяльність відповідних осіб, перелічених у ст. 481 КПК України. Наприклад, КПК України зазначає, що письмове повідомлення про підозру адвокату здійснюється Генеральним прокурором, його заступником, керівником регіональної прокуратури в межах його повноважень, а спеціальний нормативно-правовий акт – ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» статтю 23 регламентує, що повідомлення про підозру адвоката у вчиненні кримінального правопорушення може бути здійснене виключно Генеральним прокурором, його заступником, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя.

Таким чином, законодавець поряд з термінами «складення» та «вручення» застосовує ще і термін «здійснення». Стаття 276 КПК України зазначає, що повідомлення про підозру обов'язково здійснюється в порядку, передбаченому статтею 278 КПК України, тобто оскільки дана стаття є загальною відповідно до всього інституту повідомлення про підозру, то можемо зробити висновок, що зміст поняття «здійснення» охоплює і вручення, і складення письмового повідомлення про підозру.

Також КПК України у ч. 2 ст. 481 зазначає єдиний можливий порядок неособистого вручення письмового повідомлення про підозру, а саме: Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора), його заступник, керівник регіональної прокуратури може доручити іншим прокурорам здійснити письмове повідомлення про підозру особам, визначеним частиною першою цієї статті, у порядку, передбаченому ч. 1 та 2 ст. 278 КПК України. Отже, оскільки законодавець в даній нормі зазначає термін «здійснення», то, можемо припустити, що таким дорученням Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора), його заступник, керівник регіональної прокуратури уповноважує відповідного прокурора на складення та вручення письмового повідомлення про підозру.

КПК України також закріплює можливість особи здійснювати захист шляхом оскарження повідомлення про підозру. Так згідно з п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України, на досудовому провадженні підозрюваний, його захисник чи законний представник можуть оскаржити слідчому судді повідомлення слідчого, прокурора про підозру після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом.

Законодавець також встановив строк протягом якого особа може оскаржити повідомлення про підозру, а саме ч. 1 ст. 304 КПК України, передбачає, що таку скаргу особа може подати протягом десяти днів з моменту вчинення відповідної процесуальної дії, але оскільки п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України передбачає, що оскарження повідомлення про підозру

можливе після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, то відлік цих десяти днів буде здійснюватися лише після спливу такого строку. Але дане право може бути обмежено, оскільки законодавець встановив, що право на оскарження цієї процесуальної дії можливе до закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом, тобто якщо настане одна з даних умов, то право на оскарження повідомлення про підозру не виникне.

Отже, незважаючи на позитивний напрямок впровадження норм до КПК України, окремі питання повідомлення про підозру залишаються не до кінця вирішеними і потребують розроблення законодавчих норм з урахуванням як наукових напрацювань, так і практичних потреб.

Науковий керівник: асистент кафедри кримінального процесу НЮУ ім. Ярослава Мудрого Зуєв Володимир Вікторович.

Прасол Влада Ігорівна

Студентка 1 факультету, 3 курсу, 1 групи

НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ПРИНЦИП ГЛАСНОСТІ І ВІДКРИТОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Важливу роль у вирішенні актуальної на сьогодні проблеми відсутності довіри суспільства до суду відіграє ефективна реалізація такої загальної засади кримінального провадження, як засада гласності та відкритості судового провадження та його повного фіксування технічними засобами. Зазначена засада є наслідком імплементації міжнародних принципів здійснення правосуддя в національне законодавство та безпосередньо пов'язана з реалізацією права на доступ до правосуддя.

Так, відповідно до статті 27 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), учасники судового провадження, а також особи, які не брали участі у кримінальному провадженні, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, не можуть бути обмежені у праві на отримання в суді як усної, так і письмової інформації щодо результатів судового розгляду та у праві на ознайомлення з процесуальними рішеннями й отримання їх копій. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді інформації про дату, час і місце судового розгляду та про ухвалені в ньому судові рішення, крім випадків, установлених законом. Зазначається, що під час судового розгляду забезпечується повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу. При цьому, офіційним записом судового засідання є лише технічний запис [1].

В.В. Назаров та Г.М. Омеляненко зазначають, що гласність — це своєрідний громадський контроль за діяльністю суддів, прокурорів, слідчих, адвокатів, що підвищує в них почуття відповідальності за перебіг і результати процесу, позитивно впливає на етику взаємовідносин осіб, які беруть участь у справі, посередньо, але досить відкрито сприяє підвищенню професійної кваліфікації суддів, прокурорів, адвокатів завдяки кращому баченню в таких умовах своїх помилок і похибок, а також позитивних актів діяльності [2].

Відповідно до п. 2 ст. 27 КПК України, кримінальне провадження в судах усіх інстанцій здійснюється відкрито. При цьому, звісно, перелічені випадки, коли слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини. Це такі випадки: 1) якщо обвинуваченим є неповнолітній; 2) якщо розглядається справа про злочин проти

статевої свободи та статевої недоторканості особи; 3) в разі необхідності запобігти розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи; 4) якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом; 5) в разі необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

На нашу думку, позитивний вплив на реалізацію засади гласності та відкритості судового провадження справляє розвиток технічного прогресу. Наприклад, на офіційному веб порталі «Судова влада України» розміщено інформацію про суд, що розглядає справу, сторін спору та предмет позову, дату надходження позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги, стадію розгляду справи, місце, дату і час судового засідання та є розклад он-лайн трансляцій судових засідань, на ютуб - каналі «Відкритий суд» розміщуються записи судових засідань у вільному доступі та інше. Проте, з іншого боку існують і складнощі в реалізації вказаної засади кримінального провадження, наприклад, пошук балансу при вирішенні питання про закритий розгляд справи у вище перелічених випадках зазначених у п. 2 ст. 27 КПК України.

Хоча положення ст. 27 КПК України відповідають основним вимогам Європейської конвенції, однак, при його застосуванні треба також повною мірою враховувати відповідну практику Європейського суду щодо права особи на повагу до приватного і сімейного життя та на свободу вираження поглядів (ст. ст. 8, 10).

ЄСПЛ неодноразово, зокрема в рішенні від 12 липня 2001 р. у справі «Мельхоус проти Чеської республіки», наголошував, що гласний розгляд справи має своєю метою як захист учасників судового розгляду від випадків правосуддя, що здійснюється таємно, без контролю з боку громадськості, так і стимулювання довіри громадськості до суду як такого. Проведення публічних слухань допомагає забезпечити прозорість і добросовісність судового процесу й запобігти потенційним зловживанням у ході судового процесу. Загалом громадський контроль може заохочувати суддів і прокурорів діяти безсторонньо та професійно, стимулювати свідків говорити правду, а також сприяти підтриманню суспільної довіри до системи правосуддя [4].

Так, у справі «Платон Лебедев проти Російської Федерації» суддя не допустив адвокатів до розгляду питання про затримання, оскільки вони запізнилися, а формулювання в рішенні московського суду містило вказівку, що «справа є закритою для тих, хто не бере в ній участь». Європейський суд з прав людини визнав такий підхід безглуздим і висловив сумнів, що можна навести якусь розумну причину, чому участь адвокатів заважала б здійсненню правосуддя [4].

Наведені теоретичні положення є відправним пунктом у визначенні ролі принципу гласності кримінального судочинства для підвищення авторитету суду в суспільстві, оскільки його реалізація обумовлює виховний вплив процесу на присутніх у залі та поза його межами й формування правосвідомості населення, довіри до правосуддя.

На нашу думку, можна зробити висновок, що зміст та форма кримінального провадження в Україні в цілому відповідають засаді гласності та відкритості, що визначена Загальною декларацією прав людини, Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, Конвенцією про захист прав та основоположних свобод людини, хоча і мають місце певні проблеми і порушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. (із змінами та доповненнями). – Відомості Верховної Ради УРСР від 12.01.1961 р. – №2. – Ст. 15.
2. Назаров В.В., Омеляненко Г. М. Кримінальний процес України : [підручник]. — К., 2005. — С. 52.

3. Кримінальний процес : [підручник] / [Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О. Г. Шило]. — Х., 2013. — С. 91.

4. Справедливое судебное разбирательство в международном праве: юридический сборник. Опубликовано Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека. — Варшава, 2013. — С. 82.

Науковий керівник: д. ю. н., професор кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Трофименко В. М.

*Сверзоленко Діана
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 3 курс, 7 група*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником вказаної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування. Зазначена процесуальна дія до прийняття нового КПК існувала у вигляді оперативно-розшукового заходу іменованого як оперативне проникнення.

Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації полягає в організації слідчим і оперативним підрозділом введення уповноваженої ними особи, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, в організовану групу чи злочинну організацію під легендою прикриття для отримання речей і документів, відомостей про її структуру, способи і методи злочинної діяльності, які мають значення для розслідування злочину або злочинів, які вчиняються цими групами. Введення відповідної особи в злочинне середовище потребує проведення певних організаційних заходів, таких як підбір та підготовка кандидата на впровадження, оперативне прикриття такої особи, матеріально-технічне забезпечення цієї негласної слідчої (розшукової) дії тощо.

Закон забороняє залучати до виконання розшукових (негласних) слідчих дій медичних працівників, священнослужителів, адвокатів, якщо особа, стосовно якої вони повинні здійснювати зазначені дії, є їх пацієнтом чи клієнтом. Суб'єктами виконання спеціального завдання можуть виступати наступні категорії осіб: 1) працівники оперативних підрозділів органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність; 2) співробітники розвідувальних органів, які відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» можуть здійснювати оперативно-розшукові заходи; 3) штатні та позаштатні негласні співробітники спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю органів внутрішніх справ і Служби безпеки України; 4) члени організованої групи чи злочинної організації та інші особи, які погодилися співробітничати з працівниками оперативних підрозділів або дали згоду на проникнення у такі злочинні об'єднання з метою виконання спеціального завдання. Виконання вказаними особами такого спеціального завдання здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови

прокурора, без відповідного погодження, із збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу. Виконання спеціального завдання не може перевищувати шість місяців, а в разі необхідності строк його виконання продовжується слідчим за погодженням з керівником органу досудового розслідування або прокурором на строк, який не перевищує строку досудового розслідування. При цьому важливою фактичною підставою є наявність відомостей про організовану злочинну діяльність.

Метою виконання спеціального завдання, пов'язаного з розкриттям злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, є намагання у подальшому припинити чи розкрити вчинені ними злочини, або ж попередити вчинення інших злочинів членами таких об'єднань. Якщо відсутня організована група, злочинна організація і якщо злочин (тяжкий або особливо тяжкий) вчиняється одноособово, групою осіб, або групою осіб за попередньою змовою, то проведення негласної слідчої (розшукової) дії, пов'язаної з виконанням спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності є неможливим. Також, важливо, що не є злочином вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх діяльності. Кримінальній відповідальності така особа відповідатиме лише за вчинення в складі організованої групи чи злочинної організації особливо тяжкого злочину, вчиненого умисно і поєднаного з насильством над потерпілим, або тяжкого злочину, вчиненого умисно і пов'язаного з спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настанням тяжких або особливо тяжких наслідків (каліцтво, смерть тощо). Така особа не може бути засуджена до довічного позбавлення волі, а покарання у виді позбавлення волі не може бути призначене на строк, більший ніж половина максимального строку позбавлення волі, передбаченого законом за цей злочин. Таким чином, уповноважена на виконання спеціального завдання особа може заподіювати шкоду охоронюваним законом інтересам, але лише вимушену, і в певних межах. Ця шкода підлягає відшкодуванню з державного бюджету, в порядку визначеному законом.

Дана негласна слідча (розшукова) дія має велике значення для кримінальної сфери. Адже такі угруповання є надзвичайно небезпечними для суспільства. Діяльність особи, що здійснює спеціальне завдання, не має прямо ставити під загрозу його життя та здоров'я. Цьому передують довготривала підготовка. Завдяки такій дії, можна не тільки викрити злочинну діяльність, а й попередити її. Так як превентивна функція завжди стоїть на першому місці.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри кримінального процесу НЮУ ім. Ярослава Мудрого Беспалько І. Л.

*Алгаш Валентина Вікторівна,
студентка 5 курсу, 1 групи
Інституту прокуратури
та кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

«ПРАВО ЛЮДИНИ НА СМЕРТЬ» В АСПЕКТІ ЗМІСТУ ГАРАНТОВАНОГО ЄКПЛ ПРАВА НА ЖИТТЯ

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод містить низку фундаментальних прав, а право на життя, що закріплене ст. 2 є природним та невід'ємним правом кожної людини, без належного забезпечення якого всі інші права втрачають свою цінність.

Стаття 2 Конвенції гарантує захист права кожного на життя законом. Та слід зазначити, що ЄКПЛ не може підтверджувати право на самовизначення в сенсі надання людині права вибирати смерть, а не життя. ЄКПЛ забороняє використання сили, що може спричинити смерть, або будь-які інші дії, що можуть спричинити загибель людини, і, відповідно, не надає жодній особі права вимагати від держави дозволу (сприяння) позбавити себе життя.

Питання права людини на смерть залишається найсуперечливішим та неоднозначним як в аспекті медицини та моралі, так і в правовому забезпеченні позбавлення життя іншої людини на її прохання в різних формах. Евтаназія, ортаназія, САЛ (самогубство асистоване лікарем) – легалізовано в Голландії, Бельгії, Франції, Ізраїлі, Канаді, Швейцарії та шести штатах США (Вермонті, Каліфорнії, Монтані, Орегоні, Вашингтон і Колорадо), але в більшості інших країн за це передбачено кримінальну відповідальність. Серед таких і Німеччина, що у своєму Кримінальному кодексі передбачає відповідальність за активну евтаназію та містила пункт 217, що забороняв пропаганду самогубств і унеможлилював самогубців використовувати вибрану ними допомогу третіх осіб.

Показовим стало нещодавнє рішення Другого сенату Конституційного Суду ФРН від 26 лютого 2020 року щодо евтаназії. Кілька років судді заслуховували медиків, представників товариств, які надавали супровід смертельно хворим, та самих пацієнтів, аби ретельно вивчити їхні досвід та аргументацію. Суть юридичної позиції рішення КС ФРН зводиться до вираження особистої автономії права людини на самотійну смерть. Право померти на основі самовизначення включає свободу накласти на себе руки. Таке рішення людини відмовитись самотійно від продовження свого життя обумовлено його розумінням щодо якості свого життя і бачення припинення власного існування. Держава і суспільство має поважати рішення особи як акт автономного самовизначення. Так як рішення накласти на себе руки включає в себе свободу і можливість звертатись з цією метою за допомогою до третіх осіб і просити про допомогу в тій мірі, в якій вона пропонується [1]. Це рішення дає можливість смертельно хворим за бажання із честю піти з життя після безуспішного закінчення усіх доступних у їхній ситуації форм терапії. Визначальним є саме вичерпання всіх можливих медичних способів лікування та недієвість препаратів у подоланні нестерпного болю.

Аналізуючи практику США, зокрема штату Орегон, що став першим американським штатом, який легалізував пасивну евтаназію, можна зазначити про негативні прояви. Так був зареєстрований випадок, коли страхова компанія сказала жінці, що вони не можуть оплатити її лікування, що може коштувати дорого, та запропонували їй піти на евтаназію, оскільки така

ін'єкція коштує 50 доларів, а хіміотерапія – до 1000 [2]. Відсутність коштів на лікування не можна вважати підставою для позбавлення людини життя та відповідного припинення її права на життя. Хоча близько 35,2% лікарів визнали, що їм доводилось відмовляти хворим у наданні ефективної медичної допомоги через брак коштів. Такий високий показник визиває занепокоєння, оскільки відсутність ліків через брак коштів стимулюватиме вимоги хворого про евтаназію, виходячи з економічних міркувань. Хоча, наприклад, закон про евтаназію у Бельгії дозволяє мешканцям країни, в яких бракує коштів, безкоштовно отримувати знеболювальні ліки, щоб не йти з життя просто внаслідок нестерпного болю [3].

Позиції щодо неприпустимості легалізації евтаназії дотримується Європейський суд із прав людини у низці рішень: «Морт'є проти Бельгії», «Афірі та Бідарі проти Франції», «Мануела Санлес проти Іспанії», «Кох проти Німеччини», «Хаас проти Швейцарії». Найкраще свою думку ЄСПЛ виразив у рішенні «Претті проти Сполученого Королівства». Заявниця просила суд надати імунітет від кримінального переслідування її чоловіку, який мав надати їй допомогу у здійсненні самогубства, що переслідується законом, оскільки її стан паралічу не давав можливості здійснити таке самогубство самостійно. ЄСПЛ відмовився тлумачити «право на життя» у протилежному значенні і прийшов до висновку, що порушення ст. 2 Конвенції не було. Отже, ЄСПЛ прийшов до висновку, що ст. 2 Конвенції не може тлумачитися настільки широко, щоб включати у право на життя діаметрально протилежне право на смерть. ЄСПЛ не визнав евтаназію невіддільним правом людини розпоряджатись своїм життям.

Незважаючи на негативне загальноєвропейське ставлення до евтаназії, є чітка тенденція до легалізації пасивної евтаназії у правових порядках окремих економічно розвинутих країн. Проте з огляду на значну кількість зловживань, на мою думку, можливість евтаназії робить тяжко хворих та схильних до самогубства людей ще більш вразливими та знецінює людське життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дроздов О., Дроздова О. Чи має людина право на смерть — позиція ЄСПЛ / Олександр Дроздов, Олена Дроздова // «Закон і Бізнес» випуск № 7 (1461) 2020. – [Електронний ресурс]. – URL: https://zib.com.ua/ua/141629-chi_mae_lyudina_pravo_na_smert_poziciya_espl.html
2. Sarah Ahmed Malik – Euthanasia: Right to life vs right to die [Електронний ресурс]. – URL: <https://dailytimes.com.pk/515162/euthanasia-right-to-life-vs-right-to-die/>
3. Рапаєва М. В. Евтаназія у сучасному суспільстві та перспективи її доцільності в Україні / М. В. Рапаєва // Юридична наука. - 2014. - № 12. - С. 183-190.- Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2014_12_18

*Амосов Олександр Русланович
студент 5 курсу факультету адвокатури
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ СУДАМИ УКРАЇНИ

Ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод 17 липня 1997 р. (далі - Конвенція), Україна визнала її дію на своїй території та юрисдикцію Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) з питань, які стосуються тлумачення і застосування Конвенції. Це положення підтверджується національними правовими актами,

передусім ст. 9 Конституції України, відповідно до якої чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною радою України, є частиною національного законодавства України, а також ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», згідно з якою суди мають застосовувати під час розгляду справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права [1, 2].

Сьогодні можна сказати про ідею, засновану на інтернаціоналізації національних правопорядків, яка своїм змістом змінює природу рішень ЄСПЛ та відносить їх до феномену «прецедентності» через більш широке поняття загальнообов'язковості.

В. В. Комаров зазначає, що прецедентність рішень ЄСПЛ слід розглядати не лише з точки зору, власне, прецедентного характеру, тобто кваліфікації їх як прецедентів, а з точки зору загальнообов'язковості. Загальнообов'язковість є ширшою за своїм призначенням властивістю рішень ЄСПЛ. Крім того, очевидним є той факт, що в сучасній правовій доктрині, яка відбиває реальний стан юридичної практики у країнах романо-германської правової сім'ї, є поширеною концепція «усталеної судової практики». Відповідно до цієї концепції низка прийнятих судових рішень може розглядатися як переконливий доказ правильного тлумачення правової норми. Ця концепція стала певним еквівалентом англо-саксонської доктрини дії прецедентного права у країнах романо-германської правової сім'ї, і саме у вигляді цієї концепції слід розуміти порядок дії прецедентного права у європейських країнах [3].

Беручи за основу розуміння прецедентності рішень ЄСПЛ як їх загальнообов'язковості в контексті концепції усталеної судової практики, слід звернути увагу на неоднорідність практики ЄСПЛ. Зокрема, виникає необхідність розмежування рішень, ухвалених у справах проти України, та рішень, ухвалених у справах проти інших держав. І якщо обов'язковість перших не викликає сумнівів у науковій спільноті, то щодо обов'язковості других тривають дискусії.

Щоб відповісти на це питання потрібно звернутися до норм національного законодавства. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують під час розгляду справ Конвенцію та практику Суду як джерело права [2]. В Законі України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 р. визначено, що Україною визнається дія статті 46 Конвенції на всій своїй території, яка стосується виконання остаточних рішень Європейського суду з прав людини в будь-якій справі, в якій вона є стороною. Також у ч. 2 ст. 8 та ч. 5. ст. 9 КПК України зазначено, що принцип верховенства права у кримінальному провадженні та кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ [4]. Таким чином, аналіз законодавчих положень дає підстави для висновку про обов'язковість обох видів рішень: як тих, що ухвалені проти України, так і тих, що ухвалені проти інших держав. Слід погодитися із Т. Фулей у тому, що у даній статті йдеться саме про «практику Суду» у значенні, розкритому у статті 1 цього Закону, тобто практику ЄСПЛ та Європейської комісії з прав людини, а не лише про рішення щодо України [5].

Саме така позиція викладена в Постанові пленуму Вищого спеціалізованого суду «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя» (п. 12): «Враховуючи, що Україна визнає юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції, то застосування судами цієї Конвенції має здійснюватись з обов'язковим урахуванням практики Європейського суду з прав людини не тільки щодо України, а й щодо інших держав» [6].

Національне законодавство не проводить різниці та не встановлює правил застосування практики ЄСПЛ щодо України та іноземних держав під час розгляду справ судами, обидва види практики мають застосовуватися однаково. Різниця між зазначеними видами рішень полягає в тому, що рішення проти України є обов'язковими для застосування та виконання, а рішення проти інших держав є обов'язковими лише для застосування.

Однак на практиці виникають проблеми із застосуванням практики ЄСПЛ проти інших держав, що зумовлені деякими фактами. По-перше, відсутні не тільки офіційні переклади практики ЄСПЛ у справах проти інших держав, а й здебільшого взагалі будь-які переклади рішень, адже ЄСПЛ ухвалює рішення англійською або французькою мовою, а Україна взяла на себе зобов'язання офіційного перекладу тільки рішень ЄСПЛ, які ухвалені проти України. По-друге, складнощі, виникають навіть не через вади перекладу, а через відсутність застосування рішень ЄСПЛ суддями. По-третє, проблема застосування Конвенції та практики ЄСПЛ на рівні національного правопорядку пов'язана з необхідністю не просто знати окремі рішення ЄСПЛ, а й орієнтуватися у конвенційній системі захисту прав, ефективно оперувати понятійним апаратом та бути обізнаним з основними концепціями, принципами тлумачення Конвенції з урахуванням всього масиву практики ЄСПЛ.

Таким чином, ключовою у даному контексті є проблема доступності прецедентної практики ЄСПЛ, що нині є досить актуальною у нашій країні. Однак варто зауважити, що відповідно до принципу субсидіарності саме на державу покладається обов'язок забезпечити ефективну систему захисту на національному рівні прав передбачених Конвенцією.

Для правильного застосування рішень ЄСПЛ необхідна наявність знань та вмінь щодо виокремлення у структурі прецеденту *ratio decidendi* (підстава/основа для вирішення справи) з метою правильного застосування зазначеного положення адже неправильне застосування положень Конвенції та практики ЄСПЛ може бути підставою для скасування або зміни судових рішень у разі їх перегляду судами вищих інстанцій.

Отже, сьогодні ми маємо проблеми у застосуванні практики ЄСПЛ під час розгляду та вирішення справ у національних судах, що пов'язані із недоступністю рішень ЄСПЛ, через відсутність їх перекладів, а також браком загальної культури та навичок застосування практики ЄСПЛ серед суддів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України (ВВР, 1996, № 30, ст. 141).
2. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (ВВР, 2006, № 30, ст. 260).
3. Комаров В. В. Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод і практика судочинства / В. В. Комаров // Проблеми теорії та практики цивільного судочинства / за заг. ред. В. В. Комарова. – Х.: Харків юридичний, 2008. – С. 13-38.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України (ВВР, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88).
5. Фулей Т. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя : науково-методичний посібник для суддів / Т. Фулей. – К., 2015. – 208 с.
6. Постанова Вищого спеціалізованого суду «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя» від 19.12.2014 р. № 13.

Науковий керівник: О. М. Сіваш, к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ЖИТЛА: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Євроатлантичний напрям, обраний Україною та закріплений у преамбулі Основного Закону, вимагає не лише формальних дій: вступу до відповідних міжнародних міждержавних організацій та ратифікації відповідних міжнародних актів, а й приведення у відповідність вітчизняного законодавства, забезпечення його застосування у правозастосовній практиці.

Європейська конвенція з прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) містить перелік основних прав, які повинні забезпечуватися у цивілізованому суспільстві. Визнання обов'язковості виконання рішень постановлених проти України та дотримання практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) спрямовані на забезпечення реального впровадження європейських стандартів у повсякденне життя. Так, ст. 8 ЄКПЛ передбачає право кожного на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції [2]. Вказана норма виступає з однієї сторони – негативним зобов'язанням держави утримуватись від порушення вказаних прав, а з іншої сторони – покладає на державу позитивні зобов'язання в аспекті встановлення підстав для втручання у вказане право з врахуванням принципу юридичної визначеності, забезпечення принципу пропорційності.

Звернемось до аспекту житла, як складового права, яке захищається ст. 8 ЄКПЛ. Аналіз рішень ЄСПЛ дає підстави для висновку, що поняття "житло" та "майно" може суттєво збігатися за ст. 1 Протоколу № 1, але існування "житла" не залежить від наявності права або інтересу стосовно нерухомого майна (справа «Surugiu v. Romania», § 63) [6]. Слід зазначити, що деякі заходи, що становлять порушення ст. 8, не обов'язково призведуть до виявлення порушення ст. 1 Протоколу № 1. У рішенні по справі «Ivanova and Cherkezov v. Bulgaria» акцентується увага на різниці між інтересами, захищеними ст. 8 ЄКПЛ і ст. 1 Протоколу № 1, і, як наслідок, невідповідністю в обсязі захищеного ними права, зокрема, коли мова йде про застосування вимог пропорційності до фактів певної справи (§ 74) [5].

ЄКПЛ встановлює можливість обмеження вказаного права, у цьому аспекті важливим є встановлення меж втручання у право особи на повагу до її житла. З цього приводу ЄСПЛ прийняв низку рішень у яких, на підставі принципів пропорційності та юридичної визначеності, встановлював факти правомірності втручання держави. У своїй правовій позиції ЄСПЛ вказує, що таке втручання має бути не лише законним, але й необхідним у демократичному суспільстві. Інакше кажучи, воно має відповідати нагальній суспільній необхідності, зокрема бути співмірним із переслідуваною законною метою (рішення у справі «Zehentner v. Austria») [8]. Враховуючи, що виселення є серйозним втручанням у право особи на повагу до її житла, ЄСПЛ надає особливої ваги процесуальним гарантіям, наданим особі в процесі прийняття рішення (рішення у справі «Zehentner v. Austria») [8]. Зокрема, навіть якщо законне право на зайняття приміщення припинено, особа вправі мати можливість, щоб співмірність заходу була визначена незалежним судом у світлі відповідних принципів ст. 8 ЄКПЛ (рішення у справі «Stankova v. Slovakia») [7]. Відсутність обґрунтування в судовому рішенні підстав застосування законодавства, навіть якщо формальні вимоги було виконано, може серед інших факторів братися до уваги при вирішенні питання, чи дотриманий

справедливий баланс заходом, що оскаржується (рішення у справі «Beyeler v. Italy») [1, с. 36 - 40].

Досить поширеною є національна практика судів нижчих інстанцій з виселення осіб військовослужбовців зі службового житла без наступного надання іншого житлового приміщення особам, які не мають іншого житла (рішення Дарницького районного суду міста Київ від 22 січня 2013 року у справі № 2602/2387/12, Коропського районного суду Чернігівської області від 17 січня 2018 року у справі № 735/598/17, рішенні від 13 липня 2015 року в справі № 357/3355/15-ц). Названі справи переглянуті Верховним Судом та у всіх випадках винесене рішення про відмову у задоволенні позову про виселення осіб.

У своїх правових позиціях Верховний Суд вказує, що втрата права на користування житловим приміщенням має бути зумовлена поважними причинами. Вказане кореспондує правовій позиції ЄСПЛ висловленій, зокрема у справі «Спорронг і Льоннрот проти Швеції», щодо застосування принципу пропорційності під час вирішення правомірності втручання у обмеження права особи. Останній полягає у дотриманні «справедливого балансу» між потребами загальної суспільної ваги та потребами збереження фундаментальних прав особи, враховуючи те, що заінтересована особа не повинна нести непропорційний та надмірний тягар. Конкретному приватному інтересу повинен протиставлятися інший інтерес, який може бути не лише публічним (суспільним, державним), але й іншим приватним інтересом, тобто повинен існувати спір між двома юридично рівними суб'єктами, кожен з яких має свій приватний інтерес, перебуваючи в цивільно-правовому полі [4]. У своїй правовій позиції від 21.10.2019 р. у справі № 452/2387/17, Верховний суд вказав, що навіть якщо законне право на зайняття житлового приміщення припинене, особа вправі сподіватися, що її виселення буде оцінене на предмет пропорційності у контексті відповідних принципів ст. 8 ЄКПЛ [3].

Аналіз вітчизняної практики дає підстави зробити висновок про врахування принципу пропорційності у справах про виселення осіб з житла, на якому неодноразово зауважував ЄСПЛ. Крім того, спостерігається збільшення ваги правових позицій ЄСПЛ, що полягає у цитуванні положень правових позицій, врахуванні їхнього змісту, перевірці відповідності рішень судів нижчих інстанцій правовим позиціям ЄСПЛ і у підсумку, на поширення застосування стандартів, які запроваджує ЄСПЛ у національній практиці правозастосовних органів. Що ж до судів нижчих інстанцій, то все не так однозначно, адже досить часто суди продовжують приймати рішення про задоволення позовів про виселення з житла не встановивши належним чином всі факти, які підлягають доведенню, не співставивши мету, необхідність та наслідки, які тягнуть за собою вказані обмеження. Вказане говорить про необхідність підвищення обізнаності суддів місцевих та апеляційних судів у практиці Верховного Суду, Європейського суду з прав людини, з метою дотримання єдності судової практики, дотримання європейських стандартів, підвищення рівня захисту прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дроздов О. Посібник за статтею 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод Право на повагу до приватного і сімейного життя [Електронний ресурс] / О. Дроздов, О. Дроздова. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://unba.org.ua/assets/uploads/1259d4263dac852ef056_file.pdf.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 04.11.1950 [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. - Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004. - Назва з екрана.

3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 21 жовтня 2019 року у справі № 452/2387/17 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85238148>.

4. Справа «Спорронг і Лئونрот проти Швеції» : Рішення ЄСПЛ від 23.09.1982 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/980_098.

5. Справа «Ivanova and Cherkezov v. Bulgaria» Рішення ЄСПЛ від 21.04.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng/#{%22itemid%22:\[%22001-162117%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng/#{%22itemid%22:[%22001-162117%22]}).

6. Справа «Surugiu v. Romania» : Рішення ЄСПЛ від 20.04.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/fre/#{%22itemid%22:\[%22001-66272%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre/#{%22itemid%22:[%22001-66272%22]}).

7. Справа «Stankova v. Slovakia» Рішення ЄСПЛ від 31.03.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://echr.ketse.com/doc/7205.02-en-20071009/view/>.

8. Справа «Zehentner v. Austria» Рішення ЄСПЛ від 16.10.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/fre/#{%22itemid%22:\[%22001-93594%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre/#{%22itemid%22:[%22001-93594%22]}).

Науковий керівник: *О. М. Сиваш, к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Гриценко Микола Олегович
студент 5 курсу факультету адвокатури
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ВИЧЕРПАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ЯК КРИТЕРІЙ ПРИЙНЯТНОСТІ ЗАЯВ ЄСПЛ

З моменту ратифікації Верховною Радою України Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція), громадяни отримали право звертатися за захистом своїх прав до Європейського суду з прав людини.

Важливим питанням, що постає при поданні скарги до ЄСПЛ, залишається дотримання процедури та критеріїв прийнятності заяви. За офіційною статистикою неприйнятними залишаються 90% скарг, що вказує на те, що більшість заявників та юристів потребують кращого ознайомлення з критеріями прийнятності заяв [1, с. 3].

Одним із таких критеріїв є вичерпання національних засобів юридичного захисту. Так, відповідно до § 1 статті 35 Конвенції, Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту [2]. Також згідно із статтею 55 Конституції України кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

ЄСПЛ, у своїй практиці, визначає, що основною ціллю застосування даного критерію є надання можливості внутрішнім органам держави, зокрема суду, виправити порушення Конвенції. При цьому наголошується на тому, що вичерпання національних засобів юридичного захисту є одним із варіантів втілення принципу субсидіарності, оскільки механізм захисту, встановлений Конвенцією, має додатковий характер щодо національних систем гарантій прав людини [3, с. 23].

Стаття 35 Європейської конвенції конкретно не визначає, які саме національні засоби правового захисту мають бути вичерпані, щоб у заявника виникло право звернутися до Європейського суду.

Дане питання знайшло своє вирішення в практиці Суду. Так, в багатьох рішеннях ЄСПЛ виходив з того, що критерій вичерпання національних правових засобів повинен тлумачитись в сукупності із вимогою ст. 13 Конвенції, яка встановлює право особи на ефективний правовий захист.

Тобто, виходячи з практики Суду, національні засоби правового захисту поділяються на ефективні та неефективні. Необхідним критерієм прийняття скарги є саме вичерпання «ефективних» засобів правового захисту.

А оскільки категорія ефективності належить до оціночних понять, Суд в кожному конкретному випадку вирішує питання прийняття заяви з урахуванням особливостей правової системи держави. При цьому основними критеріями для визначення ефективності національних засобів правового захисту є: по-перше, незалежність у прийнятті рішення; по-друге, можливість самостійно отримувати інформацію, яка має значення для справи; по-третє, імперативний характер рішення, що приймається [4, с. 13].

Так, у рішенні Паксас проти Литви, Суд визначив про те, що заявники повинні вичерпати лише ті наявні національні засоби захисту, до яких вони мають доступ безпосередньо і які на час подій були ефективними як теоретично, так і практично, тобто які були доступними, здатними забезпечити відшкодування завданої їм шкоди і які передбачали перспективи успішного розгляду справи [5].

Правило вичерпання національних засобів правового захисту не є абсолютним і не може застосовуватися автоматично. Суд неодноразово підкреслював, що стаття 35 повинна застосовуватися з певним ступенем гнучкості і без надмірного формалізму, як приклад рішення: Рингейсн проти Австрії [6]; Летинен проти Фінляндії [7].

При цьому у рішенні Кашиєв та Акаєва проти Росії, Суд зазначив, що при встановленні питання вичерпання національних засобів правового захисту, необхідно реалістично оцінювати не лише формальні засоби захисту, наявні в національній правовій системі, а й загальну правову та політичну ситуацію, а також особисті обставини заявника [8].

Таким чином, закріплення в тексті Конвенції правила про використання усіх національних засобів правового захисту є основним проявом субсидіарного характеру контрольного механізму Конвенції та підтвердженням пріоритетної ролі держави у захисті прав людини.

В свою чергу, для заявників та юристів знання та дотримання процедури та критеріїв подання заяви до ЄСПЛ мінімізує ризик неприйняття скарги, що забезпечить можливість подальшого розгляду справи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Буроменский М.В. Обращение в Европейский суд по правам человека: практика Суда и особенности украинского законодательства. Х. 2000
2. Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини із поправками, внесеними відповідно до положень Протоколу № 11. Збірка договорів Ради Європи. К., 2000
3. Практичний посібник щодо прийнятності заяв. Рада Європи/Європейський суд з прав людини.[Електронний ресурс]. Режим доступу:https://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_UKR.pdf.
4. Шевчук С. Порівняльне прецедентне право з прав людини. К., 2002.
5. Paksas v. Lithuania, no. 34932/04, 31 July 2012.
6. Ringeisen v. Austria, no. 2614/65, 16 July 1971.
7. Lehtinen v. Finland, no. 39076/97, 14 October 1999.
8. Khashiyev and Akayeva v. Russia, no. 57942/00 and 57945/00, 24 February 2005.

*Давиденко Дар'я Володимирівна
Студентка Факультету адвокатури,
5 курсу, 5 групи
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПІЛОТНІ РІШЕННЯ ЄСПЛ: ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Пілотними рішеннями Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) є рішення цього суду, в яких зазначається природа системної проблеми, що призводить до порушень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року та вказується на заходи, які держава-порушник повинна зробити для усунення системних та грубих порушень.

Пілотна процедура може бути застосована в двох випадках: 1) у разі наявності справ, що стосуються «єдиної події великого масштабу», тобто багато разів повторювану проблему; 2) у разі наявності справ, що впливають з системного неправильного функціонування адміністративних та правозастосовних органів правової системи держави, що мають стійку та вкоренілу природу.

Що стосується України, то перше пілотне рішення проти неї Суд ухвалив 15 жовтня 2009 р. по справі «Юрій Миколайович Іванов проти України». У цій справі Суд констатував, що більше половини рішень, винесених ним у справах проти України (300 справ на момент винесення Судом рішення), стосувалися питань тривалого невиконання остаточних рішень українських судів. На думку Суду, така проблема має системний, триваючий і широкомасштабний характер, викликаний низкою дисфункцій у правовій системі України. Суд зобов'язав Україну впровадити в законодавстві протягом року ефективний засіб правового захисту або комплекс таких засобів, здатних забезпечити належне та достатнє відшкодування за невиконання або тривале невиконання рішень національних судів, а також дозволити скарги на відсутність ефективних засобів правового захисту щодо невиконання.

Проблема набула загрозливих масштабів, її навіть винесли на розгляд сесії Парламентської асамблеї Ради Європи (далі – ПАРЕ). У Резолюції ПАРЕ «Виконання рішень ЄСПЛ» №1787 (2011) від 26.01.2011 р. із серйозним занепокоєнням зазначається про існування основних системних недоліків, які викликають велику кількість випадків порушення Конвенції, повторюються і серйозно підривають верховенство права у відповідних державах. Було вказано, що Україна терміново повинна прийняти всеосяжну стратегію щодо вирішення ситуації, в якій значна кількість національних остаточних рішень залишається невиконаними, попри значний тиск з боку Комітету міністрів, і вжити ефективних національних механізмів правового захисту. Україна також має прискорити внутрішні процедури судового розгляду, реформу кримінального судочинства та забезпечити повну незалежність і неупередженість суддів.

Неодноразово Суд звертав увагу на наявність проблеми в Україні, постійно до неї повертаючись. Порушення прав заявників на виконання остаточних рішень судів протягом розумного строку, з посиланням на справу Юрія Іванова, було констатовано у рішеннях ЄСПЛ від 09.01.2014 у справі «Кисельова та інші проти України», заява 6155/05, «Хайнацький та інші проти України», заява №12895/08, «Сем'яністий та інші проти України», заява №7070/04, рішеннях від 13.02.2014 у справі «Щукін та інші проти України», заява №59834/09 та у справі «Васильєв та інші проти України», заява №29266/08.

ЄСПЛ визнав проблему невиконання рішень національних судів системною в Україні, незважаючи на те, що Комітетом Міністрів Ради Європи у 2016 р. для України було розроблено триступеневу стратегію для пошуку життєздатного довгострокового вирішення цієї проблеми, однак вона залишилася не вирішеною, більшість судових рішень досі не виконано. Зокрема, ця стратегія полягала у наступному: 1) обчислити загальну суму боргу, яка виникла внаслідок невиконання судових рішень; 2) запровадити схему виплат з певними умовами чи з альтернативними пропозиціями для забезпечення виконання рішень; 3) внести зміни до Державного бюджету України з метою забезпечення достатніх коштів для ефективного функціонування зазначеної схеми виплат. В резолютивній частині цього рішення Європейський суд підкреслив: «...Зазначені вище порушення є наслідком несумісної з положеннями Конвенції практики, яка полягає в систематичному невиконанні державою-відповідачем рішень національних судів, за виконання яких вона несе відповідальність і у зв'язку з якими сторони, права яких порушені, не мають ефективних засобів юридичного захисту...».

Взагалі на даний час питання виконання рішень національних судів залишається надзвичайно важливим та актуальним. Судові рішення ухвалюються іменем України і обов'язковість їх виконання гарантована Конституцією України. Теоретично виконання судових рішень можна визначити як завершальний етап у процесі реалізації функції захисту порушених прав, свобод та законних інтересів громадянина або держави. Однак не всі судові рішення виконуються, навіть в примусовому порядку, чим порушується принцип обов'язковості їх виконання.

Своєчасне, а головне повне виконання рішення суду – одна з обов'язкових умов дотримання і забезпечення законності в державі.

Повільний процес вжиття Україною заходів на виконання пілотного рішення Європейського суду з прав людини «Юрій Іванов проти України», мав наслідком повторну констатацію структурної проблеми невиконання судових рішень у справі «Бурмич та інші проти України» від 12.10.2017 р. (заява №46852/13 та інші). У цій справі ЄСПЛ не обмежився тільки зауваженнями у бік України. Вищезазначеним рішенням було виключено з реєстру ЄСПЛ понад 12 тис. заяв проти України, що стосувалися того самого питання. Більше того, Суд постановив, що у подальшому усі заяви проти України щодо невиконання судових рішень не будуть розглядатися, а переадресовуватимуться Комітету міністрів, доки Україна не розробить належного механізму.

Отже, «пілотне рішення» Суду створює необхідні підстави з метою вплинути на державу для здійснення нею відповідних змін на національному рівні з подальшим відновленням прав громадян та припиненням порушень закону.

*Кривченко Тетяна Василівна
студенка 5 курсу факультету адвокатури
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ТРИВАЛІСТЬ СУДОВИХ ПРОЦЕДУР У КОНТЕКСТІ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Оперативність та своєчасність є важливими рисами правосуддя. Адже зволікання суду можуть мати негативний вплив на права та свободи особи, які підлягають захисту або взагалі подальші процесуальні дії можуть не мати значення для особи. Тому своєчасність захисту

прав, свобод та інтересів осіб, що беруть участь у справі є одним з найважливіших факторів, що визначає ефективність здійснення судового захисту.

У справі Катте Клітше де ла Грандж проти Італії вказано, що п. 1 ст. 6 Конвенції зобов'язує держави-учасниці організовувати правові системи таким чином, аби забезпечити відповідність судів її різноманітним вимогам. Відповідно до приписів вищезазначеної статті спори про права та обов'язки цивільного характеру, а також обґрунтованість будь-якого висунутого проти особи кримінального обвинувачення мають бути розглянуті судом упродовж розумного строку. Суд неодноразово підкреслював важливість правозастосування без відкладень, що можуть зашкодити його ефективності чи правдивості (*Scordino v. Italy*). Слід зазначити і те, що це поняття є оціночним, тому варто звернути увагу на практику ЄСПЛ з цього приводу, а саме визначення тривалості судових процедур та критерії вимог щодо розумності строків.

Важливим елементом при обчисленні тривалості судової процедури є визначення терміну з якого вона починається. З огляду на практику ЄСПЛ - це відбувається з моменту першої взаємодії особи з судом, тобто подачі відповідної заяви, проте у справах Кьоніг проти Німеччини та Кресс проти Франції Суд вказав, якщо подання заяви не є передумовою для початку проваджень, у такому випадку термін провадження може включати обов'язковий попередній адміністративний розгляд. А у справі Зігель проти Франції, наголошується, що п. 1 ст. 6 може застосовуватись до проваджень, які в цілому не несуть судовий характер, однак тісно пов'язані із контролем судовим органом. Це стосувалось, наприклад, розподілу нерухомості, що виконувався у безсторонньому порядку двома нотаріусами за розпорядженням суду, і був затверджений судом. Тривалість процедур, що виконувались нотаріусами, таким чином, була взята до уваги під час вирахування розумного строку.

Що стосується втручання третіх осіб у цивільні провадження, так якщо заявник залучався до національних проваджень від свого імені, то термін розпочинається з дати, коли заявник заявив про свій намір продовжити провадження, оскільки має право подавати скарги протягом усього терміну провадження (*Скордіно проти Італії*).

Слід зазначити те, що Суд не виходить з якогось конкретного значення строку, він враховує і особливості певної конкретної справи. Обґрунтованість тривалості проваджень відповідно до п. 1 ст. 6 має бути оцінена окремо для кожної справи відповідно до обставин (*Фрайдендер проти Франції*). У справі Фрайдендер проти Франції вказано, що обґрунтованість тривалості проваджень повинна бути оцінена з урахування наступних критеріїв, визначених практикою Суду: складність справи, внесок заявника і відповідних органів влади, а також предмет спору.

Складність національних проваджень може виправдати їх тривалість. Цей критерій стосується як фактичної, так і правової сторони, може залежати від кількості сторін у справі (*Х. проти Сполученого Королівства*), або обсягу та різноманітності доказів, що мають бути досліджені (*Гумен проти Польщі*).

Поведінка заявників складає об'єктивний факт, який не може стосуватись держави-учасниці, і який необхідно брати до уваги для визначення факту перевищення розумного строку, зазначеного у ст. 6 (*Гумен проти Польщі*). Лише внесокзаявника не може обґрунтовувати періоди бездіяльності. Хоча державні органи влади не можуть бути відповідальними за поведінку відповідача, дії однієї зі сторін, що спрямовані на відтермінування, не звільняють органи влади від їх обов'язку забезпечувати розгляд провадження упродовж розумного строку (*Мінчева проти Болгарії*).

Держава відповідальна за всі державні органи влади: не лише судові органи, а й за всі публічні установи. У правових системах, у яких процесуальна ініціатива покладається на сторони, їх ставлення не позбавляє суд зобов'язань забезпечити оперативний розгляд (Пафітіс та інші проти Греції). Це стосується і випадків, коли у провадженнях необхідна співпраця з експертами: відповідальність за підготовку справи і оперативного проведення провадження покладається на суддю (Капуано проти Італії).

Критерій щодо предмету спору враховується у тих випадках, коли справа вимагає особливої оперативності. Ці питання можуть стосуватися: соціального статусу і дієздатності, опікунства над дитиною, спори щодо працевлаштування або коли заявник страждає на «невиліковне захворювання» і має «невелику тривалість життя».

Підводячи підсумки, слід вказати, що строк проведення судового розгляду є дуже важливим у реалізації права на справедливий суд. Дотримання цього критерію державою може забезпечити швидке відновлення порушеного права, а особлива цінність цього критерію проявляються у припиненні триваючого обмеження прав, свобод та інтересів або розгляду справ які потребують оперативності. Важливим також є виявлення зволікань з боку держави. У Конвенції не зазначається єдиних числових критеріїв розумності строків, проте практика суду містить порядок виявлення затягування судових процедур за допомогою визначення складності справи, внеску заявника і відповідних органів влади у розгляд справи, а також предмет спору.

Науковий керівник: О. М. Сіваш, к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

*Михайлишина Ганна Володимирівна
4 група, 5 курс, факультет адвокатури
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОГО ЗМІСТУ ЗАБОРОНИ ПРИМУСОВОЇ ПРАЦІ ЗА КОНВЕНЦІЄЮ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ

До держав-учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) Україна приєдналася у 1997 році [1]. Поряд із цим, стан забезпечення прав і свобод, гарантованих Конвенцією, у нашій державі є ще далеко не оптимальним та потребує удосконалення. З огляду на це, актуальним є порівняльне дослідження правового змісту заборони примусової праці, закріпленої Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та чинною Конституцією України [2].

Однією з найбільш важливих заборон встановлених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, є заборона рабства і примусової праці, гарантована ст. 4 Конвенції. Зокрема, ч. 2 цієї статті Конвенції наголошує: «Ніхто не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю», тоді як, її ч. 3 визначає які види роботи або служби не є «примусовою чи обов'язковою працею» та відносить до таких винятків:

а) будь-яку роботу, виконання якої зазвичай вимагається під час призначеного згідно з положеннями ст. 5 цієї Конвенції тримання в умовах позбавлення свободи або під час умовного звільнення;

б) будь-яку службу військового характеру або ... – службу, яка вимагається замість обов'язкової військової служби;

с) будь-яку службу, що вимагається у випадку надзвичайної ситуації або стихійного лиха, яке загрожує життю чи благополуччю суспільства;

d) будь-яку роботу чи службу, яка є частиною звичайних громадянських обов'язків [1].

Водночас, заборона примусової праці гарантована ст. 43 Основного Закону України. Так, ч. 3 цієї статті наголошує: «Використання примусової праці забороняється. Не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан» [2].

Порівнюючи перелік та правовий зміст винятків, встановлених п. 3 ст. 4 Конвенції та ч. 3 ст. 43 Конституції України, на які не поширюється заборона «примусової та обов'язкової праці», потрібно констатувати їх достатню відповідність та узгодженість між собою, хоча Конституція України і не передбачає заборони «обов'язкової» праці, а лише «примусової». У рішенні від 23 листопада 1983 р. у справі «Van der Musselle v. Belgium» Європейський суд з прав людини наголошує, що «пункт 3 статті 4 Конвенції допомагає в тлумаченні її пункту 2. Чотири підпункти пункту 3, незважаючи на їх різноманітність, засновані на ідеях суспільного інтересу, соціальної солідарності і на тому, що є нормальним у звичайному житті» [3].

Можна засвідчити що положення ч. 3 ст. 43 Конституції України, згідно з якими «Не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду...» за своїм змістом майже повністю відповідають приписам підпунктів а) і b) п. 3 ст. 4 Конвенції. З-поміж іншого, це підтверджується і позицією Великої Палати Суду висловленої у Рішенні у справі «Stummer v. Austria» від 7 липня 2011 р., згідно з якою, при вирішенні питання, що може вважатися «роботою, яку зазвичай має виконувати особа, що перебуває в ув'язненні», Суд буде враховувати стандарти, які застосовуються у державах-членах [4, с. 10].

Також, безсумнівним є те, що передбачений ч. 3 ст. 43 Конституції України виняток, згідно з яким не вважається примусовою працею – робота чи служба, яка виконується особою відповідно до законів про надзвичайний стан, загалом охоплюється підпунктом с) п. 3 ст. 4 Конвенції. Адже, хоча вказаний підпункт Конвенції і вживає термін «будь-якої служби», однак, як вбачається з нині чинної практики колишньої Європейської комісії з прав людини, цей термін поширюється і на виконання «роботи» «у випадку надзвичайної ситуації або стихійного лиха, яке загрожує життю чи благополуччю суспільства» [4, с. 12].

На відміну від цього, можна обґрунтовано стверджувати, що ще один передбачений ч. 3 ст. 43 Конституції України виняток, а саме, робота чи служба, яка виконується особою відповідно до законів про воєнний стан, формально не охоплюється жодним із підпунктів п. 3 ст. 4 Конвенції. При цьому, на нашу думку, навіть гіпотетична можливість тлумачення воєнного стану, як «випадку надзвичайної ситуації, яка загрожує життю чи благополуччю суспільства» для ймовірного включення цього стану до умов передбачених підпунктом с) п. 3 ст. 4 Конвенції, є достатньо дискусійною. Однак, зауважимо, що вимога з приводу виконання особою роботи чи служби відповідно до закону про воєнний стан однозначно не може кваліфікуватися як порушення п. 2 ст. 4 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, якщо вона буде застосована на підставі ст. 15 Конвенції, як тимчасовий відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації. Така можливість впливає із змісту п. 2 ст. 15 Конвенції, якою, з-поміж іншого, встановлено заборону відступу лише від пункту 1 статті 4 Конвенції, та не передбачено такої заборони щодо пункту 2 вказаної статті. Водночас, вбачається, що встановлення обов'язку виконання роботи чи служби відповідно до закону про воєнний стан не передбачає необхідності формального оголошення чи запровадження стану

війни у державі. Оскільки, як вказано у Посібнику зі статті 15 Європейської конвенції з прав людини «від Суду не вимагалось розтлумачувати значення терміну «війна» в п. 1 ст. 15; у будь-якому разі будь-які суттєві прояви насильства або заворушення на межі війни швидше за все підпадають під дію другого аспекту п.1 ст. 15 – «суспільна небезпека, яка загрожує життю нації». На думку Суду звичайне і прийняте значення цього вислову є зрозумілим і означає «виняткову кризову ситуацію або надзвичайну ситуацію, яка впливає на усе населення і становить загрозу для усталеного життя громади, що формує Державу» (справа «Lawless проти Ірландії» (№ 3), § 28). При цьому, надзвичайна ситуація повинна фактично існувати або бути неминучою (справа «Ірландія проти Сполученого Королівства», § 205); криза чи загроза повинні бути винятковими в тому розумінні, що звичайні заходи або обмеження, дозволені Конвенцією для забезпечення громадської безпеки, здоров'я і порядку, є явно недостатніми (Данія, Норвегія, Швеція та Нідерланди проти Греції («Грецька справа»), звіт Комісії, § 153). Цікавим також, є те що криза, яка стосується лише конкретного регіону Держави, може прирівнюватись до суспільної небезпеки, яка загрожує «життю нації» (до прикладу, відступи від зобов'язань стосовно Північної Ірландії у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства», § 205, і щодо Південно-Східної Туреччини у справі «Aksoy проти Туреччини») [5, с. 6].

Тому, потрібно підсумувати, що хоча передбачений ч. 3 ст. 43 Конституції України виняток, згідно з яким не вважається примусовою працею – робота чи служба, яка виконується особою відповідно до законів про воєнний стан, формально і не охоплюється жодним із підпунктів п. 3 ст. 4 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, проте може бути застосований Україною на підставі ст. 15 Конвенції, як тимчасовий відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації. А отже, цей вітчизняний конституційний припис не суперечить і, загалом, відповідає положенням Конвенції, та підлягає реалізації у випадку настання відповідних обставин.

Також, слід зазначити, що ні ст. 43 Основного Закону України, ні інші його статті не містять припису, який був би аналогічним до умови передбаченої підпунктом d) п. 3 ст. 4 Конвенції, та не допускають можливості встановлення зобов'язання щодо виконання будь-якої роботи чи служби, як частини «звичайних громадянських обов'язків». Відповідно до практики Європейського суду з прав людини, як приклад такої обов'язкової роботи чи служби визначаються: робота в якості присяжного; робота в пожежній службі або здійснення фінансового внеску, замість неї; обов'язок лікаря приймати участь у наданні екстреної медичної допомоги, тощо [4, с. 13]. На нашу думку, запровадження на конституційному рівні аналогічного положення хоча і має свої переваги (у тому числі, і у зв'язку із розвитком правового інституту суду присяжних в Україні), однак може тлумачитися як додаткове обмеження прав та свобод громадянина, а тому доцільність цього, заслуговує додаткового вивчення за межами даного наукового дослідження.

З огляду на викладене, доходимо висновку що положення п. 3 ст. 4 Конвенції встановлюють дещо ширший перелік видів робіт та служби на які не поширюється заборона «примусової та обов'язкової праці», порівняно з положеннями ч. 3 ст. 43 Конституції України. Водночас, усі положення ч. 3 ст. 43 Конституції України, щодо закріплення видів роботи та служби, які не вважаються примусовою працею, загалом не суперечать та відповідають як положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, так і практиці Європейського суду з прав людини, що підтверджується відсутністю справ щодо України, за якими нашу державу було визнано порушником за ч. 2 ст. 4 Конвенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Справа *Ван Дер Мюзель проти Бельгії*. Рішення від 23 жовтня 1983 року. URL: http://european-court.eu/uploads/ECHR_Van_Der_Mussele_v_Belgique_23_11_1983.pdf
4. Довідник щодо застосування статті 4 Конвенції. Заборона рабства і примусової праці. Рада Європи. Європейський суд з прав людини. 2014 р. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_4_UKR.pdf
5. Посібник зі статті 15 Європейської конвенції з прав людини. Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації. Рада Європи. Європейський суд з прав людини. 2016 р. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_15_UKR.pdf

Науковий керівник: *О. М. Сіваш, к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Yaroslav Morozov,
student of Group 10, Course 2
Criminal Justice and Prosecutor's Training
Institute
Yaroslav Mudryi National Law University

THE RESPONSIBILITIES OF LEGAL PROFESSIONALS VIS-À-VIS SOCIETY

It is a well-known fact that the legal profession has always been among the most popular ones and yet it is considered to be one of the most socially important. Lawyers are highly educated professionals who constantly deal with the law, therefore, numerous responsibilities arise due to the complexity of their occupation and relation to the public. Indeed, a judge seeks the solution to the dispute between the parties while a prosecutor is supposed to avoid the conviction of innocent individuals; a defense attorney stands for the client's acquittal and the private lawyer works on achieving the desired result, etc. However, the list of duties does not end at this point. In order to deepen our perception of the role that legal practitioner plays in society, we have to understand the nature of his/her responsibilities vis-à-vis society.

First and foremost, it is essential to point out the features, which should characterize the legal profession as viewed by an average person. One should note here that the implementation of the following criteria defines the group of fundamental responsibilities of the lawyer as an agent of justice. Thus, the lawyer has to be highly competent and knowledgeable in the sphere of law, independent from any outer influences and must demonstrate the efficiency of protection of human rights and freedoms. Also, the legal professional is evaluated on such components as moral sensitivity (being aware of how one's actions affect others), moral reasoning and judgment (deliberating and taking an action that is the most morally justifiable), moral identity and motivation (giving more importance to moral values over and above other competing values) and moral implementation (strength of character and courage including the ability to manage conflict and communicate effectively) [1, p. 30].

Why are such common characteristics so important and why are lawyers obliged to fulfill them? In fact, the public tends to doubt the trustworthiness of a legal profession. The cooperation

between the legal practitioners and the society should be based on the so-called «social contract», which ensures complete dedication on one side and trust on the other side. The portion of trust towards the lawyers depends on the traits mentioned above, that's why they are responsible for the overall image of the legal profession. In other words, the people who fight for justice have a responsibility to earn and maintain the trust from the public or, otherwise, the core meaning of the role that they are playing in the society would be lost. To summarize the importance of trust, we suggest a reference to O'Neill O.: «Plants don't flourish when we pull them up too often to check how their roots are growing: political institutional and professional life too may not go well if we constantly uproot them to demonstrate that everything is transparent and trustworthy» [2, p. 6].

Furthermore, a significant portion of responsibilities that lawyers have to fulfill, is embodied in the UN Treaty «Basic Principles on the Role of Lawyers» (1990), which provisions the duties and responsibilities such as «advising clients as to their legal rights and obligations, and as to the working of the legal system in so far as it is relevant to the legal rights and obligations of the clients; assisting clients in every appropriate way, and taking legal action to protect their interests; assisting clients before courts, tribunals or administrative authorities, where appropriate» [3]. Besides, the Treaty puts an obligation to loyally respect the interests of their clients. Some other key responsibilities include providing help (for instance, legal advice, consultation, etc.), protection of rights and freedoms of the members of the society (during trials or disputes), promotion of justice and protection of the rule of law.

The other side of the coin, however, is that the concept of a legal profession is being underestimated by the public. Thus, the question arises whether it is considered a business or a sort of public service. Zacharias F. C. divides lawyers into those who would pursue the light and those who are dependent on personal political preferences, political trends, and financial realities [4, p. 1603]. Consequently, the real lawyer is the one who would chase the light no matter what, trying to help the client and to establish justice.

Another argument in support of the legal profession is that every individual can read laws and other legislative acts, however, the difference between ordinary people and lawyers is that the latter has the mission of their life to help others. Having a status of «licensed professionals», the lawyers «have explicit and implicit obligations to protect the interests of clients, to promote the rule of law, and to generally provide services in the public interest» [5, p. 12].

It is generally agreed that the largest role of the legal practitioner is the promotion of the rule of law. The rule of law is a complex notion, which involves all types of legal professions. Gordon R. W. points out that it is mostly focused on judges and courts, that's why he emphasizes on the importance of lawyers who would communicate the rules through advice to private clients and governments. Therefore, the lawyer would help them to organize their businesses and structure their transactions in order to comply with regulations and tax laws as well as constitutional limitations [6, p. 448]. In addition, the legal practitioner should ensure the equal application of laws and has to serve as a guide for the citizens and a guide in legal issues. Hence, we should distinguish the supervisory and defensive function conducted by the lawyer in the society as well as the function of support of human rights and basic freedoms.

Summing up, the legal professionals have a wide range of responsibilities vis-à-vis society. It is caused by a significant impact of laws on our life, the necessity to apply them in a proper way, and a special status of lawyers as socially important figures in the system of justice. Therefore, these responsibilities could be split into three groups. The first group consists of the characteristics that are essential for every lawyer. They define the overall image of a legal profession and affect the trust of the society. The second group involves the main tasks and procedural duties, which should be

conducted by the lawyers while cooperating with the client. Also, the concept of public service is being emphasized due to the social role of the lawyer's occupation. Finally, the third group combines the responsibilities that evolve from the establishment of the rule of law in a democratic society. All these responsibilities are essential for a highly competent lawyer with a mission of service for justice and the society that we live in.

REFERENCES

1. Hession R. (2016) Professionalism in the legal profession – can you teach it? A phenomenographic study of Irish legal education stakeholders' perceptions. (EdD Thesis): University of Sheffield School of Education. 178 p. Available at: <http://etheses.whiterose.ac.uk/16856/1/POST%20VIVA%20FINAL%20THESIS%20R%20Hession.pdf>
2. O'Neill, O. (2002). A Question of Trust – the BBC Reith Lectures 2002. *Cambridge University Press*. 2002. 27 p. Available at: https://www.immagic.com/eLibrary/ARCHIVES/GENERAL/BBC_UK/B020000O.pdf
3. Basic Principles on the Role of Lawyers Adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders. Havana, Cuba. 27 August to 7 September 1990. Available at: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/roleoflawyers.aspx>
4. Fred C. Zacharias (2009). The Lawyer's Role in a Contemporary Democracy, Promoting Social Change and Political Values, True Confessions About the Role of Lawyers in a Democracy. *Fordham Law Review*. Vol. 77. P. 1591-1609. Available at: <https://endangeredlawyers.org/assets/Uploads/True-Confessions-About-the-Role-of-Lawyers-2.pdf> (accessed 18 February 2020).
5. Ben W. Heineman, Jr., W. F. Lee, D. B. Wilkins. Lawyers as Professionals and as Citizens: Key Roles and Responsibilities in the 21st Century. *Center on the Legal Profession at Harvard Law School*. 71 p Available at: https://clp.law.harvard.edu/assets/Professionalism-Project-Essay_11.20.14.pdf
6. Gordon R. W. The Role of Lawyers in Producing the Rule of Law: Some Critical Reflections. *Theoretical Inquiries in Law*. Vol. 11:441. P. 441-468. Available at: https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2402&context=fss_papers

*Начос Роман Ростиславович
студент 1 курсу магістратури факультету
адвокатури
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ВІРОСПОВІДАННЯ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ

З введенням в дію Постанови Кабміну від 11 березня 2020 р. № 211 «Про запобігання поширенню COVID-19» (далі – Постанова КМУ) заборонено проведення всіх масових заходів, у тому числі релігійних, а відвідування храмів та будинків молитов у звичайному режимі призупинено[1]. Попри запевнення Уповноваженої Верховної Ради України з прав людини Людмили Денісової, що зазначені заходи не порушують права громадян на свободу совісті та віросповідання, передбачені ст. 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція), виникають питання щодо їх відповідності критеріям, виробленим практикою Європейського суду з прав людини (далі – Суд), щодо правомірності обмеження прав, які гарантовані Конвенцією.

При вирішенні питання щодо виправданості втручання уряду в дане право Суд бередо уваги положення ч.2 ст.9 Конвенції, а саме низку критеріїв:

- 1) Встановлення обмеження законом;
- 2) Наявність суспільної необхідності;
- 3) Існування обмежень переслідує мету забезпечення громадської безпеки, охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або захисту прав і свобод інших осіб;

В обставинах, що склалися однозначно відповісти на питання про наявність суспільної небезпеки неможливо, внаслідок недостатнього вивчення природи COVID-19. Від цього фактору також залежить оцінка пропорційності дій уряду щодо обмежень релігійних заходів до небезпеки, що загрожує. Зокрема, у рішенні по справі «Куїмов проти Росії» від 8 січня 2009 року – Суд наголосив, що обмеження повинне бути «тимчасовим заходом, який необхідно припинити відразу після того, як це дозволять обставини», а також на тому, що «суворі та постійні обмеження ... які діють протягом тривалого часу, ймовірно, будуть непропорційними законним цілям, що переслідуються»[2].

Однак дискусійним залишається питання про правову визначеність даних обмежень, оскільки попри наявність Закону України "Про захист населення від інфекційних хвороб" та вищезгаданої Постанови КМУ № 211, якими врегульовано запровадження карантинних заходів Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій спрямувала до Прем'єр-міністра України та МВС звернення, в якому вказує на неправомірні дії представників поліції та місцевої влади, які: «по-різному тлумачать карантинні обмеження, інколи вимагаючи повного закриття храмів», що також можуть бути оцінені як непропорційне втручання[3]. На думку Ради Церков послаблення обмежувальних заходів могло б вирішити непорозуміння, що виникають на місцевому рівні, особливо в період організації святкових богослужінь, та позитивно вплинути на оцінку їх пропорційності.

Однак Рада церков в своїй ініціативі залишає поза увагою питання організації контролю за дотриманням обмежень щодо масовості та забезпечення вимог щодо соціального дистанціювання при проведенні богослужінь та релігійних обрядів.

Не варто забувати, що в умовах реальної загрози національного масштабу у держави виникає не лише право вводити певні обмеження, що були б недопустимими в нормальних умовах, а й позитивні зобов'язання щодо забезпечення права на життя згідно зі ст. 2 Конвенції. В умовах непередбачуваної інфекційної загрози, введення карантинних обмежень на відвідування культових споруд та проведення богослужінь видається обґрунтованим, навіть при недосконалому нормативному регулюванні, з огляду на те, що навіть будівля Європейського суду з прав людини з 16 березня 2020 р. закрита для відвідин громадськості, а засідання, призначені на березень та квітень, скасовуються в очікуванні подальших рішень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 “Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2”- [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-п>
2. COVID-19 и Конвенция - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zib.com.ua/ru/142070-covid-19_i_konvenciya_v_kakoy_stepeni_borba_s_koronavirusnoy.html
3. Рада Церков пропонує уряду забезпечити свободу віросповідання під час карантину - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://irs.in.ua/ua/2020-04-uccro-proposals-regarding-quarantine-restrictions>

Науковий керівник: О. М. Сіваш, к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

*Санакоєв Костянтин Романович
студент групи 18-19м-04
факультету адвокатури
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

КОНЦЕПЦІЯ СВОБОДИ РОЗСУДУ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

На основі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – ЄКПЛ, Конвенція) був створений особливий механізм захисту прав людини, центральним ланцюгом якого є Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ). Згідно зі ст. 32 Конвенції юрисдикція ЄСПЛ «поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції ...». Суд протягом своєї діяльності виробив специфічні принципи тлумачення ЄКПЛ. Одним з них є принцип свободи розсуду держави. Розроблена і активно вживана в практиці ЄСПЛ концепція свободи розсуду держав є безпосереднім наслідком субсидіарного характеру системи захисту прав людини, створеної Конвенцією. На сьогоднішній день серед вчених-міжнародників особливу увагу приділено питанню про використання даної концепції як принципу тлумачення ЄСПЛ положень Конвенції.

Власне сам ЄСПЛ висловив думку, згідно з якою «договірні держави користуються певною свободою розсуду для визначення того, наскільки відмінності між в іншому схожими ситуаціями виправдовують різне ставлення з боку держави. Об'єм свободи розсуду залежить від обставин, сфери застосування і контексту; наявність або відсутність спільного знаменника між державами може також служити доречним чинником» [2]. Тобто, згідно з доктриною свободи розсуду, держави – Високі договірні сторони Конвенції можуть самостійно визначати найбільш адекватні і відповідні для цієї країни і суспільства способи і засоби виконання своїх міжнародно-правових зобов'язань за Конвенцією. Положення ЄКПЛ, закріплюючи права і свободи, одночасно передбачають можливість відступу держави від своїх зобов'язань, якщо такий відступ потрібний в демократичному суспільстві. Якраз оцінку цієї необхідності Європейський суд довіряє державі, оскільки «завдяки безпосередньому і постійному контакту з рушійними силами своєї країни влади кожної держави можуть свідомо легше і точніше судити про необхідність того або іншого обмеження, чим наднаціональний судовий орган» [2].

Європейський суд з прав людини здійснює контроль за результатом такого виконання зобов'язань державами і при цьому встановлює у своїй практиці чинники, що впливають на об'єми свободи розсуду. Традиційно Суд визнавав досить широкі дискреційні повноваження держав-учасниць в ситуаціях, що стосуються оцінки загрози національній безпеці вибору заходів для боротьби з нею, а також у разі відсутності загальноєвропейського консенсусу з якого-небудь питання.

Розглянемо негативні та позитивні сторони даної концепції, які дозволяють значною мірою оцінити її.

Перший аргумент на захист концепції свободи розсуду полягає в тому, що даний механізм є засобом для просування демократичних принципів і досягнення балансу міжнародних і національних інтересів. До уваги Європейським судом з прав людини приймаються культурні та релігійні відмінності в європейських країнах, які склалися в процесі історичного формування суспільства в кожній окремій державі.

На нашу думку доктрина свободи розсуду є «живим» принципом, оскільки суд кожним своїм рішенням, в якому його використовує, продовжує формування системи критеріїв задля його правильного застосування. Саме розуміння «живого» принципу вбачається не у можливості його практичного застосування, а в постійному перетворенні об'єму. Такий механізм допомагає концепції залишатися актуальною у час змін.

З іншого боку, концепція зазнає значної критики зі сторони науковців. Серед основних аргументів проти можна виділити наступні:

а) принципу свободи розсуду бракує узгодженості і передбачуваності, що погрожує законності конвенційного режиму і веде до непередбачуваних результатів, породжує його довільне використання залежно від права, що захищається. Так, Дін Шпілман (Dean Spielman), який з 2016 року є суддею Суду ЄС загальної юрисдикції характеризує принцип наступним чином «він став слизьким і невловимим як вугор» [3, с. 28].

б) принцип свободи розсуду йде в розріз з концепцією універсальності прав людини; його використання може серйозно загрожувати авторитету міжнародного правозастосування прав людини, яке повинне долати національну політику;

в) риторика підтримки національної свободи розсуду і відсутність відповідної уваги до універсальних цінностей і стандартів може підірвати довіру до міжнародного органу, і, тим самим, породити практику подвійних стандартів, що в результаті може призвести до протидії національних інститутів зовнішньому погляду в цілому.

Отже, критика зводиться до того, що цей інструмент йде в розріз з концепцією універсальності прав людини, а отже сприймається як механізм подвійних стандартів, підриваючи авторитет міжнародних інстанцій. Більшість учених сходяться на тому, що використання концепції «свободи розсуду» досить непередбачувана і носить неоднозначний характер. Ф. де Лондрас і К. Дегтярева доводять, що цей феномен викликає істотні нарікання з точки зору конституціоналізму, як мінімум через потенційні загрози, які він несе для гармонізації права, а також сумнівної методологічної бази [4].

Однак, на нашу думку, концепція свободи розсуду є одним з найбільш вдалих інструментів у системі Європейського правосуддя. Відповідно до неї конвенційні права вплетені в мережу місцевих законів і практики, та національні органи можуть самостійно оцінити відповідні стандарти прав, гарантованих ЄКПЛ, з урахуванням конкретних обставин і інших чинників. Даний принцип має динамічний характер, що зумовлює його постійний розвиток та пристосування до нових умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Постанова ЄСПЛ Fretté v. France, 26.02.2002
2. Постанова ЄСПЛ Handyside v. UK, 7.12.1976
3. Spielman D.
Allowing the Right Margin in the European Court of Human Rights and the national Margin of Appreciation Doctrine: Waiver or Subsidiarity of European Review // CELS Working Paper Series. 2012.
4. Ф. де Лондрас, Дегтярев К. «А., В. и С. проти Ірландії»: виникнення блокуючого внутрішньодержавного консенсусу / Ф. де Лондрас, К. Дегтярев // Международное правосудие. – №1 (5). – 2013.

Науковий керівник: О. М. Сіваш, к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДДІВ ЯК ОДНА ІЗ КЛЮЧОВИХ СКЛАДОВИХ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД У КОНТЕКСТІ П.1 СТ.6 КЗПЛ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ

Право на справедливий суд є невід'ємною ознакою демократичного суспільства, а також одним із прав, що захищаються Конвенцією про захист прав і основоположних свобод 1950 року і деталізовано у практиці ЄСПЛ. Так, аналізуючи зміст цього права, необхідно зважати на його багатоаспектність як інституційного так і організаційного характеру. Погоджуюсь із думкою науковців, які відповідно до ст. 6 КЗПЛ виділяють такі складові права на справедливий суд, а саме: доступ до правосуддя й виконання судових рішень, публічність судового розгляду, незалежність та безсторонність суду, рівність учасників процесу, розумний строк та справедлива процедура розгляду справи, створення суду на підставі закону.

Детально розглянемо вимогу щодо незалежності суду, яка у конструкції п.1 ст.6 КЗПЛ має першочергове значення. Саме проголошення незалежності суддів є недостатнім для визнання їх такими, тож держава повинна встановлювати відповідний механізм реалізації зазначеного принципу. У справі Фіндлей проти Сполученого Королівства ЄСПЛ наголосив на тому, що незалежним слід вважати суд, згідно п.1 ст.6 КЗПЛ, зважаючи на спосіб призначення суддів, строк їхніх повноважень, зовнішні гарантії незалежності. У справі «Васілеску проти Румунії» та «Нінн-Хансен проти Данії» наголошувалось також на тому, суд є незалежним у тому випадку, якщо він не підпорядкований органам законодавчої та виконавчої влади, політичним партіям. Однак, ЄСПЛ не дає і вказівки на орган, який має приймати рішення щодо призначення судді на посаду. Сам по собі факт обрання суддів органами державної влади не свідчить про порушення п.1 ст.6 КЗПЛ (справа Філіппіні проти Сан-Маріно). Таким чином, незалежність суду слід визначати як здатність розглядати і ухвалювати рішення по справі, не перебуваючи при цьому у залежності від інших органів, а також маючи зовнішні гарантії.

Органи виконавчої та законодавчої гілки влади повинні поважати незалежність суддів, виконувати рішення у всіх випадках та уникати впливу при відправленні правосуддя, адже повага держави є однією із складових довіри до судової гілки влади. В Україні на прикладі справи «Совтрансавто-Холдинг» ЄСПЛ звернув увагу на численні випадки втручання у судовий розгляд справи органів державної влади вищого рівня, будь-які мотиви якого є такими, що суперечать поняттю «незалежний і безсторонній суд» у контексті п.1 ст.6 КЗПЛ. Випадки такого втручання відображають брак поваги до функціонування судової гілки влади.

Строк повноважень судді у практиці ЄСПЛ не зводиться до встановленого мінімуму, однак незмінність у цьому аспекті має розглядатись як одна з умов незалежності суду. Короткий термін перебування на посаді судді може викликати питання щодо його незалежності. Тож, держава має гарантувати незмінність судді, а також встановлювати у законодавстві конкретні випадки усунення його з посади.

Досить велика роль відводиться не тільки зовнішнім, але і внутрішнім ознакам незалежності. Задля забезпечення принципу незалежності судової влади, суддя має бути вільним від впливу на нього інших суддів, у тому числі тих, що займають адміністративні посади (справа Моїсєєв проти Росії). Рішення мають ґрунтуватися суто на приписах закону з

огляду на конкретні обставини справи, докази оцінюватись за власним внутрішнім переконанням судді. Сама лише можливість впливу на суддю іноді є достатньою для того, аби викликати сумнів у його незалежності (справа Очалан проти Туреччини).

Варто зважати на і на думку обвинуваченого, однак вона не є ключовою. Важливим є те, що сумніви у незалежності суду з боку заявника мають бути об'єктивно обґрунтованими. Так, у справі «Салов проти України» ЄСПЛ наголосив на тому, що недостатні юридичні та фінансові гарантії проти зовнішнього впливу на суддю дають підстави для об'єктивного сумніву у незалежності суду. Таким чином, важливим аспектом незалежності суддів є їх достатнє матеріальне забезпечення та мінімізація фінансового тиску на суди аби правосуддя здійснювалось ефективно і незалежно.

В світлі останніх законотворчих процесів, а саме щодо змін до Державного бюджету України 2020 року в частині суттєвого зменшення заробітної плати суддівського корпусу, незалежність судової влади знову поставлена під питання. Адже, судова винагорода є однією із важливих складових конституційної гарантії незалежності суддів, про що неодноразово наголошував ЄСПЛ.

Таким чином, з огляду на п.1 ст.6 КЗПІ та практику ЄСПЛ, слід констатувати, що незалежність є однією із основних складових права на справедливий суд і повинна мати низку гарантій для її забезпечення. Зокрема, це: заборона впливу на суддю як з боку законодавчої, виконавчої гілки влади, так і з боку інших суддів; наявність достатнього юридичного та фінансового забезпечення; втілення в законодавство принципу незмінюваності суддів. Для України вироблені ЄСПЛ критерії є свого роду орієнтиром задля відправлення справедливого і незалежного правосуддя, що у свою чергу напряду впливає на захист прав людини.

*Сластьон Аліна Володимирівна
студентка 5 курсу 3 групи
Факультету адвокатури*

МЕЖІ ДОПУСТИМОЇ КРИТИКИ АДВОКАТОМ СУДУ В КОНТЕКСТІ СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ

У процесі здійснення професійної діяльності адвокат має керуватися законодавством та Правилами адвокатської етики. Так, на адвоката розповсюджується свобода вираження своїх поглядів у судовому засіданні та поза судовим розглядом. Але така свобода має бути обумовлена певними рамками, оскільки зловживання цим правом може призвести до негативних наслідків у вигляді зниження авторитету судової влади чи завдання шкоди діловій репутації конкретно визначеного судді. Однак для того, щоб громадськість мала впевненість у справедливому розгляді справи судом, члени суспільства мають бути переконані у здатності адвоката забезпечувати ефективне представництво їх інтересів, у тому числі шляхом вільного вираження своїх поглядів.

Дотримання права на свободу вираження поглядів є фундаментальним для будь-якої демократичної та правової держави. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у своїх чисельних рішеннях прирівнює «самовираження кожної людини» до цінності представницької демократії у сучасному суспільстві. Вищезазначене право не потребує від держави великих матеріальних затрат на його реалізацію, однак має бути створена дієва система юридичних гарантій захисту у випадку його порушення.

Проте право на свободу вираження поглядів не є абсолютним, про що говорить нам п. 2 ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція):

«Здійснення цих свобод може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві...для захисту репутації чи прав інших осіб та для підтримання авторитету і безсторонності суду». Тому постає необхідність дотримання справедливого балансу між свободою вираження поглядів адвокатами у процесі судового розгляду, враховуючи їх особливу роль у суспільстві, та забезпечення авторитету і безсторонності судової гілки влади.

Право, закріплене у ст. 10 Конвенції, включає в себе не тільки розповсюдження інформації, а і право на отримання такої інформації. Звідси випливає, що адвокат повинен мати можливість привернути увагу громадськості до потенційних недоліків судової системи, а громадськість у свою чергу має право на отримання такої інформації.

Також необхідно розрізняти критику, висловлену адвокатам у залі судового засідання та в інших місцях. У першому аспекті слід мати на увазі, що свобода вираження поглядів адвоката прямо пов'язана з наданням ефективної правової допомоги клієнту. Тому у даному випадку принцип справедливості свідчить про необхідність вільного обміну думками, як безпосередньо між сторонами судового розгляду, так і між адвокатом і суддею, навіть якщо деякі вирази, сказані адвокатом, є недоречними, якщо тільки вони не стосуються професійних чи інших особистих якостей. Звертаючись до другого аспекту слід зазначити, що адвокати не можуть дозволяти собі висловлювання, які є настільки серйозними, що виходять за межі допустимих коментарів без надійного фактичного обґрунтування і така критика в контексті ст. 10 Конвенції має бути обумовлена певними рамками.

Так, у п. 134 рішення у справі «Моріс проти Франції» (*Morice v. France*, №29369/10) ЄСПЛ зазначає, що адвокати мають право коментувати на публіці процес правосуддя, якщо тільки їх критика не виходить за дозволені рамки, оскільки такі правила сприяють захисту судової системи від невинуватих і необґрунтованих нападів. Такі рамки обумовлені міжнародними етичними нормами, зокрема суд робить посилання на Кодекс поведінки європейських адвокатів і Хартію основних принципів європейської юридичної професії, якими закріплено фундаментальні принципи, якими повинен керуватися адвокат під час здійснення своїх професійних обов'язків.

У справі «Л.П. та Карвальо проти Португалії» (*L.P. and Carvalho v. Portugal*, №24845/13, №49103/15) розглядається питання, наскільки слід захищати суддів від критики адвокатів, що діють за вказівками своїх клієнтів. У цьому рішенні ЄСПЛ наголошує, що судді можуть законно піддаватися критиці з боку адвокатів, хоча вона і підлягає певним обмеженням. При цьому, коли обмеження свободи вираження поглядів може негативно впливати на практику професійної діяльності адвоката під час захисту чи представництва прав та інтересів клієнта, треба надавати перевагу саме свободі вираження поглядів.

Таким чином, свобода вираження поглядів адвокатом під час здійснення своєї професійної діяльності не є абсолютною та підлягає певним обмеженням, необхідним для захисту судової влади від незаконного посягання на її авторитет та погіршення репутації суддів. Проте основоположною ідеєю ст. 10 Конвенції є заборона свавільного та протиправного втручання у реалізацію вираження своїх поглядів особливо під час виконання адвокатом безпосередніх обов'язків, покладених на нього законом. Тому ЄСПЛ у своїх рішеннях наголошує на особливій ролі, яку виконують адвокати у суспільстві, будучи посередниками між судами і громадськістю, та зауважує на дотриманні розумного балансу між необхідністю захисту прав своїх клієнтів, включаючи інформування суспільства щодо судових рішень, та вимогами належного відправлення правосуддя.

Науковий керівник: Сіваш Олена Михайлівна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Спасьон Катерина Юрійвна
Студентка факультету адвокатури
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Проблема захисту прав людини в сучасному праві вийшла за національні рамки, набула універсального характеру, оскільки пріоритет прав людини в системі соціальних цінностей закріплений в багатьох універсальних та європейських правових документах. Захист прав людини в Європейському суді з прав людини є новим явищем в українській адвокатській практиці. Але у даний час усе більша кількість громадян звертаються за захистом своїх прав і свобод у міжнародні інстанції. У зв'язку з цим, набуває усе більшої актуальності вивчення питань, пов'язаних з участю українських адвокатів у Європейському суді.

Історія міжнародного захисту прав людини в судовому порядку пов'язана з прийняттям у 1950 р. Радою Європи Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод. Конституцією України вперше на рівні Основного Закону нашої держави встановлені міжнародні гарантії дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина. Стаття 55 проголошує: «Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна» [1]. Реалізація даної конституційної норми здобула більш широкий механізм дії зі вступом України до складу Ради Європи, підписанням Конвенції та її ратифікацією 17 липня 1997 р. З цього часу громадяни України отримали доступ до Європейського суду.

Правило 36 Регламенту Європейського суду з прав людини надає адвокату-представнику право первісного подання скарги від імені заявника. Після повідомлення держави-відповідача про надходження скарги Голова Палати може зробити розпорядження про представництво заявника. У виняткових випадках Голова Палати, якщо він вважає, що призначений адвокат не відповідає вимогам Європейського суду може на будь-якій стадії розгляду справи, розпорядитися про те, що такий адвокат більше не може представляти інтереси заявника і рекомендувати йому знайти іншого адвоката [2].

Європейський суд з прав людини висуває певні вимоги до адвоката. Представництво заявника може здійснюватися або професійним адвокатом, допущеним до адвокатської діяльності і постійно проживаючим на території однієї з держав-учасниць Конвенції, або іншою особою, затвердженою Головою Палати суду. Не обов'язково, щоб цей адвокат був адвокатом тієї держави, в якій проживає заявник.

Адвокат, що представляє в Європейському суді справу заявника повинен в достатньому ступені володіти однією з офіційних мов Європейського суду - англійською або французькою. Це необхідна умова для ведення справи. Однак з дозволу Голови Палати може бути використана й інша мова.

Адвокату необхідно дотримуватися основних моральних принципів адвокатської діяльності, що закріплені у Генеральних принципах етики адвокатів, схвалених правлінням Міжнародної асоціації юристів у 1995 р. Ці принципи встановлюють загальноприйняті та професійні стандарти поведінки і діяльності адвоката в будь-якій країні світу. Серед них можна відзначити такі:

а) сумлінність і обов'язковість. Відповідно до п. 3 Генеральних принципів етики адвокатів «адвокати повинні поважати будь-яке зобов'язання, дане при виконанні професійних обов'язків доти, доки це зобов'язання не буде виконане або скасоване»;

б) порядність у відносинах з довірителем, що передбачено п. 9 Генеральних принципів: «Адвокати повинні висловлювати своїм клієнтам безсторонню думку про ймовірний результат їхньої справи і не створювати умов для непотрібної роботи, оплачуваної клієнтом»;

в) професіоналізм: «Адвокати повинні докладати всіх сил для виконання своєї роботи компетентно і без затримки і не повинні приймати доручення, якщо вони не впевнені в його кваліфікованому виконанні» (п.10 Генеральних принципів);

г) конфіденційність і почуття відповідальності. Згідно з п. 5 Генеральних принципів: «адвокати повинні завжди дотримуватися конфіденційності щодо колишніх і дійсних клієнтів за виключеннями, передбаченими законодавством» та ін.

Наша держава, яка виступає гарантом захисту прав і свобод людини і громадянина і забезпечення конституційних прав, серед яких важливим є право на правову допомогу, має також забезпечити і організацію діяльності адвокатури України на відповідному рівні. На цьому шляху діяльність адвоката повинна бути детально врегульована на законодавчому рівні, а законодавство відповідати європейським стандартам. Звичайно дуже важливим кроком є прийняття 23 лютого 2006 р. Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [3], який регламентує порядок офіційного опублікування стислого змісту рішень Європейського суду, порядок виконання рішень Європейського суду з прав людини на території України, відшкодування шкоди заявнику та інші важливі питання. Зазначений закон визначає обов'язок суддів при розгляді справ застосовувати Конвенцію про захист прав людини й основних свобод і практику Європейського суду як джерело права [4].

На нашу думку, було б доречно створення об'єднання адвокатів, які спеціалізуються на представництві інтересів заявників у Європейському суді з прав людини. У рамках діяльності такого об'єднання, крім надання правової допомоги населенню, проводилась би і підготовка адвокатів до участі у Європейському суді, вивчення практики Європейського суду, що звичайно підвищило б рівень захисту прав і свобод людини і громадянина.

Держава не може нести відповідальність за будь-які недоліки у роботі призначеного захисника, однак держава зобов'язана вжити заходів, аби особа могла ефективно скористатися своїм правом на захист.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України прийнята 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради. - 1996. - М 30. -Ст. 141

2. Регламент Європейського суду з прав людини: Прийнятий 4.11.1998 р. (в ред. Від 01.01.2020 р.) // Режим доступу: URL https://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лют. 2006 р.1(в ред. Від 02.12.2012)

4. Гончаренко С. Професійні права адвоката і гарантії адвокатської діяльності у контексті прецедентного права Європейського суду з прав людини // Адвокат. - 2005.- № 7.

Науковий керівник: О. М. Сіваш, к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 15 ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Впродовж двадцяти років з часу ратифікації Європейської Конвенції про захист прав і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) в нашій державі багато робилося для подолання проблеми невміння або небажання застосовувати Конвенцію, протоколи до неї та практику Європейського суду з прав людини. У минулому, вісім держав-учасників Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Албанія, Вірменія, Франція, Грузія, Греція, Ірландія, Туреччина та Великобританія використовували право відступу, а чотири з цих держав були змушені виправдовувати вжиті заходи по відступу зобов'язань вимогам Конвенції. Тож, що означає «право відступу від зобов'язань»?

Можливість обмеження прав людини передбачена як регіональними так і універсальними актами з прав людини. Нормативне закріплення права на дерогацію закріплене ст. 15 ЄКПЛ: під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом [1].

Норма стосовно допущення обмежень прав людини передбачена й у ст. 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, у якій зазначено: під час надзвичайного становища в державі, при якому життя нації перебуває під загрозою і про наявність якого офіційно оголошується, держави-учасниці цього Пакту можуть вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища, при умові, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження [2].

З огляду на існування відносно невеликої кількості справ, в яких Європейський Суд з прав людини розглядав відступ від зобов'язань, цікавими є справи «Мехмед Хасан Альтан проти Туреччини» та «Шахін Алпай проти Туреччини», які стосуються чинності відступу від зобов'язань для цілей ст. 15 Конвенції. Заявники, відомі журналісти, були заарештовані та їх було піддано досудовому ув'язненню за терористичними звинуваченнями, пов'язаними із спробою державного перевороту. Конституційний Суд Туреччини встановив, що їх арешт та тримання під вартою порушували їх права на свободу та свободу вираження поглядів, а також присудив їм відшкодування збитків та видатків і витрат. Суд присяжних вважаючи, що рішення Конституційного суду не є обов'язковими, не виконав їх, а заявники залишалися під вартою. Ці справи є важливими в аспекті подій в Туреччині, оскільки вони складають перші рішення суду щодо сутності скарг, пов'язаних з арештом та досудовим ув'язненням за звинуваченнями, пов'язаними зі спробою державного перевороту в 2016 році в Туреччині.

По-перше, Суд зазначив, що жодна зі сторін не оскаржувала питання чинності відступу від зобов'язань та запропонованих урядом заходів. Суд погодився з тим, що відступ відповідав вимогам ст. 15 Конвенції. По-друге, посилаючись, зокрема, на висновки Конституційного Суду, ЄСПЛ встановив, що спроба військового перевороту складала "надзвичайний стан, який загрожує життю нації". По-третє, Суд дійшов висновку, що наступне питання - незалежно від того, чи були ці заходи суворо необхідними внаслідок критичної ситуації - вимагало перевірки

сутності скарг заявників, що пов'язувало сутність скарг з дійсністю відступу. Суд визнав, що втручання у свободу вираження поглядів заявників є непропорційними, і цього, в свою чергу, було достатнім для виявлення того, що відступ від зобов'язань був непропорційними та недійсними.

21.05.2015 р. Україна як учасниця Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод використала своє право на відступ від зобов'язань під час суспільної небезпеки на Сході країни, яке закріплене у ст. 15 Конвенції. Верховна Рада України прийняла постанову, якою схвалила Заяву Верховної Ради України "Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод" щодо відступу від окремих зобов'язань, визначених пунктом 3 статті 2, статтями 9, 12, 14 та 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та статтями 5, 6, 8 та 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3].

Враховуючи свободу розсуду, що надається державі у вирішенні питання вибору заходів, яких вона вживає на відступ від своїх зобов'язань, Україна внесла зміни до низки нормативних актів з метою запобігання загрозі життю нації, про що проінформувала Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй та Генерального секретаря Ради Європи.

У рішенні у справі *Sakik and Others v. Turkey* (26 листопада 1997 р.) Суд установив необхідність додержання територіального принципу дії права на відступ [4]. Оскільки, якщо територіальна сфера відступу буде поширюватися на території, які явно не зазначені у повідомленні про відступ, це буде суперечити цілям і завданням ст. 15 Конвенції.

З огляду на це, зазначимо, що у Постанові Верховної Ради України і у Заяві йдеться про безпекову ситуацію в Донецькій та Луганській областях, про стан якої Україна зобов'язується інформувати Генерального секретаря ООН та Генерального секретаря Ради Європи, а також про зміну території, на яку поширюється відступ України від своїх зобов'язань.

Відповідно до п. 1 Заяви у зв'язку з анексією та тимчасовою окупацією Російською Федерацією невід'ємної частини території України – Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, здійсненої внаслідок збройної агресії проти України, повну відповідальність за дотримання прав людини і виконання відповідних міжнародних договорів на анексованій та тимчасово окупованій території України несе Російська Федерація [3].

Щодо тимчасового характеру заходів, що вживаються на відступ від зобов'язань, то, хоча прямого формулювання такої вимоги не міститься у ст. 15, вона впливає з її змісту, а саме «Під час війни або іншої суспільної небезпеки...» (п. 1). І опосередковано з вимоги повідомити Генерального секретаря Ради Європи про час, коли такі заходи перестали застосовуватися, а положення Конвенції знову застосовуються повною мірою (п. 3). Ураховуючи таку вимогу, зазначимо, що тимчасовість вжиття заходів на відступ від зобов'язань закладено у п. 1 Постанови, який закріплює, що Україна заявляє про свій відступ від окремих зобов'язань на період до повного припинення збройної агресії Російської Федерації, а саме до моменту виведення усіх незаконних збройних формувань, керованих, контрольованих і фінансованих Російською Федерацією, російських окупаційних військ, їх військової техніки з території України, відновлення повного контролю України за державним кордоном України, відновлення конституційного ладу та порядку на окупованій території України [5].

Суд зазначив, що обмеження його повноважень щодо перегляду справ є «особливо очевидними» в тому, що стосується ст. 15 (Ірландія проти Сполученого Королівства, § 207): «Визначення того, чи загрожує «суспільна небезпека» життю нації і, в такому разі, наскільки далеко необхідно зайти в намаганні подолати надзвичайну ситуацію, є в першу чергу обов'язком кожної Договірної Держави...» [6]. Тим не менш, повноваження Держави в цьому аспекті не є необмеженими: Суд має право виносити рішення щодо того, чи вийшли Держави за «межі, яких вимагає гострота» кризи.

Анексія Криму та військовий конфлікт на Донбасі можуть викликати велику кількість скарг громадян до Європейського суду з прав людини. Тому, з огляду на практику Суду можна порадити заявникам формулювати відповідні скарги навіть у ситуаціях, в яких вони покриваються відступом України від зобов'язань, оскільки саме Суд зрештою дасть оцінку такому відступу та необхідності вжиття тих чи інших заходів в умовах, що існують на окупованих територіях України та в деяких районах проведення антитерористичної операції [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
3. Постанова ВРУ Про Заяву Верховної Ради України "Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод" . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-19>
4. Sakik and Others v. Turkey, 87/1996/67/897-902, Council of Europe: European Court of Human Rights, 26 November 1997, available at: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,3ae6b7198.html> [accessed 26 March 2020]
5. Чевичалова Ж. В. Відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод / Ж. В. Чевичалова // Євроатлантична інтеграція України: свідомий вибір моделі безпеки : зб. наук. ст. за матеріалами III Харків. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, м. Харків, 3 листоп. 2017 р. : у 2 ч. – Харків, 2017. – Ч. 1. – С. 121–127. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/14083>
6. Case of Ireland v. The United Kingdom URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57506%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57506%22]})

Науковий керівник: О. М. Сіваш, к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Чепур Вікторія Олександрівна
студентка 5 курсу факультету адвокатури
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

РОЗУМНИЙ СТРОК СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВИ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Серед прав гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, особливе місце посідає право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом [1].

З аналізу практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) щодо тлумачення положення «розумний строк» вбачається, що останній не може бути однаковим для всіх справ. Тому для визначення того, чи була тривалість розумною, передусім встановлюється початок та закінчення такого строку. При цьому ЄСПЛ спочатку досліджує часові проміжки встановлені національним законодавством.

Так, перебіг строку у цивільних та адміністративних справах відраховується з моменту відкриття провадження у справі, а в окремих випадках – з моменту виникнення права на подання позову до суду [5, с. 127].

Початок перебігу строку у кримінальних справах визначається моментом висунення обвинувачення в широкому розумінні. Тобто включається й арешт, і повідомлення про підозру, і допит підозрюваної особи та «інші дії, що мають на увазі схожі твердження і що істотно впливають на становище підозрюваного»(справа «Екле проти ФРН») [3].

Що стосується закінчення тривалості строку, то єдиної позиції з цього приводу ЄСПЛ не визначає. Однак можна узагальнити, що у цивільних справах таким моментом найчастіше є повне виконання судового рішення, а у кримінальних справах – винесення остаточного рішення у справі найвищою інстанцією.

Тобто, у кожній справі виникає проблема оцінки розумності строку, яка залежить від певних обставин (справа «Броуган та інші проти Сполученого Королівства»). При визначенні розумності строку необхідно враховувати кожного разу різні обставини справи, тому ЄСПЛ виробив перелік критеріїв, що дають змогу чітко визначитись із цими строками. У справі «Вергельський проти України» зазначається, що розумність тривалості провадження має оцінюватися у світлі конкретних обставин справи та з урахуванням таких критеріїв, як складність справи, поведінка заявника та відповідних державних органів [2].

Так, що стосується критерію складності справи, то такий визначається з урахуванням обставин і фактів, що тягнуть певні юридичні наслідки, а саме, предмет доказування, кількість доказів, кількість слідчих дій, число підозрюваних, обвинувачених, потерпілих та свідків, необхідність проведення експертиз та отримання висновків тощо. Значна складність справи у деяких випадках може бути виправданням тривалості провадження, проте, слід вказати, що не являється абсолютним фактором, який визначає відсутність порушення «розумного строку» при занадто тривалому розгляді справи.

Наступним критерієм при встановленні розумності строків розгляду справи є належна поведінка заявника, яка не повинна становити умисного затягування розгляду справи. Тобто, обов'язком заявника в даному випадку є утримання від дій, що можуть затягнути провадження у справі та використовувати при цьому всі можливі засоби національного законодавства задля прискорення розгляду справи.

Третім критерієм є поведінка органів влади, дотримання якими «розумних строків» трактується ЄСПЛ досить чітко. Так, держава не може виправдати затримку в судовому розгляді справ, посилаючись на процедурні та інші недоліки судової системи. Необхідно зазначити, що до критеріїв затягування розгляду справи, що призводять до порушення «розумного строку», належать: нерегулярне призначення судових засідань, призначення судових засідань з великими інтервалами, затягування при пересиланні справи з одного суду до іншого, повторного направлення справи на додаткове розслідування чи новий судовий розгляд, затримки, пов'язані з доведенням рішень суду до відома сторін. При цьому у справі «Міласі проти Італії» від 1987 р. Суд вказав, що держава не відповідає за затримку розгляду справ у зв'язку з надмірним накопиченням справ у судах, якщо вона оперативно вжила необхідні заходи для виправлення такої ситуації [4].

Окрім вищезазначених основних критеріїв ЄСПЛ останнім часом вказує на важливість предмету розгляду справи для заявника та ступінь ризику, якщо йдеться про справи, що потребують оперативного прийняття рішення. Звісно ступінь ризику у кримінальних справах, зокрема коли особа перебуває під вартою, є більшим, ніж у справах про цивільні права та обов'язки. Проте, на думку ЄСПЛ, без зволікань повинні розглядатися справи про піклування над дітьми, трудові справи, справи пов'язані з травматизмом [5, с. 129].

Отже, поняття «розумний строк» має автономне тлумачення у практиці ЄСПЛ та є оціночним, тобто таким, що визначається у кожному конкретному випадку з огляду на сукупність усіх обставин справи за визначеними критеріями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. // Офіційний вісник України. – 2006. № 13. – ст. 270.
2. Рішення у справі «Вергельський проти України» (заява № 19312/06) від 12.03.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_460
3. Рішення у справі «Екле проти ФРН» (заява № 8130/78) від 15.07 1982 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :[https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:\[%22001-57476%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-57476%22]})
4. Рішення у справі «Міласі проти Італії» (заява № 10527/83) від 25.06.1987 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :[https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22fulltext%22:\[%22Milasi%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-57539%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22fulltext%22:[%22Milasi%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57539%22]})
5. «Розумний строк» розгляду справи у практиці Європейського суду з прав людини / О. А. Гончаренко // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 126-131.

Науковий керівник: О. М. Сіваш, к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

*Михайлишина Ганна Володимирівна
4 група, 5 курс, факультет адвокатури
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПІДСТАВИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТА ЗА ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ ЧЕСНОСТІ ТА ДОБРОПОРЯДНОСТІ РЕПУТАЦІЇ АДВОКАТА

Професія адвоката покладає на особу ряд додаткових обов'язків та обмежень під час здійснення такої професійної діяльності, яка повинна відповідати ряду вимог, зокрема, принципу чесності та добропорядності. Порухення такого принципу призводить до притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за порушення правил адвокатської етики. Проте недостатнє законодавче врегулювання форм прояву принципу чесності та добропорядності може призвести до безпідставного притягнення адвокатів до відповідальності, що і визначає актуальність теми наукового дослідження.

Найбільш детально чесну та порядну поведінку адвоката регулювали Правила адвокатської етики 1999 року, адже законодавець закріпив які дії будуть кваліфікуватися як порушення зазначеного принципу і які обов'язки у зв'язку з цим виникають у адвоката:

- адвокат повинен як у своїй професійній діяльності, так і в приватному житті бути чесним і порядним;
- адвокат повинен не вдаватися до оман, погроз, шантажування, підкупу, використання тяжких матеріальних чи особистих обставин інших осіб або інших протизаконних засобів для досягнення своїх професійних чи особистих цілей;
- адвокат повинен поважати права, законні інтереси, честь, гідність, репутацію та почуття осіб, з якими він спілкується в різних відносинах;
- адвокат не повинен повідомляти учасникам процесу або свідкам свідомо неправдиву інформацію стосовно фактичних обставин справи, їх правової оцінки, суті закону, обсягу прав та обов'язків сторін, або іншим чином намагатися схилити їх до зміни їх позиції, свідчень, здійснення інших дій, в яких зацікавлений його клієнт;
- адвокат повинен уникати позапроцесуального спілкування по суті справи, що є предметом судового розгляду, з учасниками процесу, які не є його клієнтами, і має здійснювати таке лише у формах та з метою, що не суперечить чинному законодавству та цим Правилам і лише у випадках, коли це є необхідним для належного виконання доручення;
- адвокат повинен уникати спілкування з суддею в будь-яких формах, окрім передбачених законодавством, по суті справи, що розглядається судом, і не повинен спонукати до цього клієнта;
- адвокат не повинен вчиняти дій, спрямованих на невиправдане затягування судового розгляду справи [1].

Нова редакція Правил адвокатської етики 2012 року значно звузила кількість норм, які регулювали принцип чесності та порядності, встановлюючи обов'язок адвоката дотримуватися даного принципу лише під час здійснення професійної діяльності в суді, залишивши поза увагою приватне життя адвоката та інші сфери адвокатської діяльності (ст. 45) [2].

Правила адвокатської етики 2017 року доповнили перелік сфер, в яких адвокат повинен дотримуватися принципу чесності та порядності, зокрема, у соціальних мережах, Інтернет-

форумах та під час інших форм спілкування в мережі Інтернет. В той же час законодавець звузив перелік дій, які підпадають під порушення даного принципу (ст. 44) [3].

Нові редакції Правил адвокатської етики 2012 року та 2017 року не передбачили чесність і порядність у переліку основних принципів адвокатської етики і лише 15 лютого 2019 року на з'їзді адвокатів України до Правил були внесені зміни, згідно з якими даний принцип був закріплений як основний у II Розділі. Нові зміни та доповнення до Правил адвокатської етики пов'язані із більш детальним нормативним врегулюванням вимоги чесності і порядності, зокрема, було впроваджено нову статтю 12-1 «Чесність та добропорядна репутація», а також внесено зміни до ст. 44 та ст. 65 [4].

Оновлені Правила адвокатської етики визначають чесну та добропорядну поведінку адвоката у наступних положеннях:

1. Адвокат повинен бути добропорядним, чесно та гідно виконувати свої професійні обов'язки.

2. Адвокату заборонено робити завідомо неправдиві заяви стосовно суті доручення, фактичних обставин, що мають до нього відношення, їх правової оцінки, прав і обов'язків адвоката, клієнта, а також обсягу своїх повноважень щодо представництва інтересів клієнта.

3. Під час здійснення професійної діяльності в суді адвокат повинен бути добропорядним, поводити себе чесно та гідно, стверджуючи повагу до адвокатської професії.

4. Адвокат має поважати процесуальні права адвоката, який представляє іншу сторону, і не вдаватись до дій, що грубо порушують останні.

5. Адвокат не повинен вчиняти дій, спрямованих на невиправдане затягування судового розгляду справи.

6. Адвокат має надавати достовірну інформацію до Єдиного реєстру адвокатів України, органам адвокатського самоврядування, членам органів адвокатського самоврядування під час здійснення ними повноважень.

Аналіз вищезазначених вимог свідчить про занадто загальні вимоги та формулювання понять «добропорядність», «чесність та гідність», що порушує принцип верховенства права, зокрема, елемент юридичної визначеності та передбачуваності. У зв'язку з цим, кваліфікаційно-дисциплінарна комісія, як правило, буде розглядати дотримання адвокатом принципу чесності та добропорядності на основі оціночних понять та залежити від розсуду органів, наділених правом офіційного тлумачення ПАЕ та дисциплінарними повноваженнями, зокрема, З'їздом адвокатів України та Радою адвокатів України відповідно до ст. 5 ПАЕ.

Крім того в разі судового оскарження рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури у випадку незгоди адвоката з накладеним дисциплінарним стягненням за дотримання норм адвокатської етики, зокрема, принципу чесності та добропорядності, суд може лише перевірити законність процедури накладення стягнення відповідно до ч. 3 ст. 2 КАС України. Тобто суд під час розгляду даної справи буде перевіряти лише законність процедури накладення стягнення, а не з'ясовувати чи дійсно адвокат був добропорядним та чесно і гідно виконував свої обов'язки.

З огляду на зазначене, розділ II ПАЕ підлягає удосконаленню шляхом встановлення розширеного переліку дій, які б підпадали під порушення адвокатом принципу чесності та добропорядності шляхом залучення досвіду інших країн. Наприклад, Типові правила Американської асоціації адвокатів передбачають, що норми цих правил супроводжуються коментарями. Метою коментарів є тлумачення етичних приписів для їх практичного виконання [5].

Крім того слід звернути увагу на те, що положення ст. 44 Правил адвокатської етики на практиці можуть протирічити положенням, які встановлюють обов'язок адвоката дотримуватися принципу конфіденційності, адже у випадку, якщо клієнт заздалегідь визнається адвокату у вчиненні злочину, проте займає позицію невинуватості перед судом, адвокат у подальшому захищаючи клієнта порушує обов'язок бути чесним по відношенню до суду. Тобто можна зробити висновок, що наше законодавство встановлює такі норми, які на практиці призводять до колізії, у зв'язку з чим адвокат буде нести дисциплінарну відповідальність у будь-якому випадку (за розкриття адвокатської таємниці або за порушення принципу чесності та добропорядності).

Адвокат Бакаянова Н.М. у своїй науковій роботі «Чесність та добропорядна репутація адвоката» зазначає підходи до позиції захисника у подібних справах, одним з яких є дозволити обвинуваченому дати показання у вигляді розповіді від свого імені, встановлюючи певні вимоги до поведінки адвоката. Традиційно обґрунтуванням такого підходу є справа Франсуа Бенджаміна Курвуазьє, яку було розглянуто в Лондоні в 1843 році. На основі справи Курвуазьє була вироблена фундаментальна доктрина англійської адвокатської практики. Її суть зводиться до наступних положень:

- захисник зобов'язаний продовжувати захист, незважаючи на те, що по ходу справи переконався у тому, що підзахисний винен у вчиненні кримінального правопорушення;
- адвокат зобов'язаний захищати підзахисного на підставі недостатності доказів, використовуючи для цього всі відповідні способи захисту;
- навіть якщо факти і допускають можливість винності інших осіб, недозволено кидати на них тінь підозри або опорочувати добропорядних свідків;
- захисник не має права висловлювати переконання в невинуватості обвинуваченого, знаючи особисто, що в дійсності той винен [6, с. 10].

На мою думку, такий підхід дасть змогу адвокату дотримуватися одночасно двох принципів: конфіденційності та чесності і добропорядності, не піддаючи себе ризику бути притягнутим до дисциплінарної відповідальності.

Аналіз викладених у роботі результатів дозволяє зробити висновок, що прийняття норм адвокатської етики щодо чесності та добропорядності є великим кроком задля підвищення правової культури професії адвоката, проте зазначені в даній публікації прогалини є суттєвими ризиками в роботі адвоката, оскільки можуть стати важелем тиску на професійну діяльність та репутацію. Тому, на нашу думку, ПАЕ в частині дотримання норм адвокатської етики щодо принципу чесності та добропорядності слід вдосконалити шляхом затвердження визначеного кола діянь, які будуть свідчити про порушення даного принципу, із запозиченням подібного досвіду з зарубіжних країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Правила адвокатської етики, схвалені Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 01 жовтня 1999 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/n0001699-99>
2. Правила адвокатської етики, затверджені Установчим З'їздом адвокатів України від 17 листопада 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003418-12/print/sp:side>
3. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09 червня 2017 року. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf

4. Правила адвокатської етики, прийняті Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 року. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2019-03-15-pravila-2019_5cb72d3191e0e.pdf
5. Бакаянова Н.М. Новели Правил адвокатської етики: зміст, значення та тлумачення. URL: <https://unba.org.ua/publications/print/4275-noveli-pravil-advokats-koi-etiki-zmist-znachennya-ta-tlumachennya.html>
6. Бакаянова Н.М. Чесність та добропорядна репутація адвоката: Вісник одеської адвокатури. Одеса: Екологія, 2019. С. 5-10.

Науковий керівник: Я. О. Ковальова, к.ю.н., асистент кафедри адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

*Романюк Владислав Володимирович
студент 5 курсу факультету адвокатури
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 15 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

У березні 2020 року пандемію COVID-19 Всесвітня організація охорони здоров'я визнала надзвичайною ситуацією в галузі міжнародної охорони здоров'я та внесла заходи з боротьби проти неї до тимчасових рекомендацій згідно з Міжнародними медико-санітарними правилами 2005 року. Услід за цим, більшість урядів держав-учасниць Ради Європи запровадили тимчасові карантинні заходи, серед яких зокрема були передбачені такі обмеження: примусове поміщення громадян в обсервації; заборона для певних категорій переміщуватись через державний кордон та контрольні пункти пропуску; скасування транспортного сполучення; заборона збиратись більш ніж певна кількість осіб; заборона відвідувати навчальні заклади та інші. Тобто, фактично державами було обмежено ряд основоположних прав, що захищаються Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція). У зв'язку з цим, актуальним є питання щодо можливості застосування ст. 15 Конвенції в умовах сучасної пандемії.

Відповідно до аналізованої статті, під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом [1]. Отже, відповідь на питання про можливість застосування ст. 15 конкретних умов лежить у площині оцінки поняття «заходи яких вимагає гострота становища» та «існування загрози життю нації».

Європейський суд з прав людини (далі – Суд) неодноразово звертався до тлумачення змісту даної статті та оцінки дій держав у певних надзвичайних ситуаціях. Наприклад, у рішенні у справі «*Lawless v Ireland*», яке стосувалося затримання в умовах особливих повноважень уряду, уведених у зв'язку із діяльністю терористичної організації ІРА, Суд зазначив, що вислів «існування загрози для життя нації» має бути включено в звичайний і нормальний сенс слів. Вираз означає положення кризи або неминучої виняткової небезпеки, яка зачіпає населення в цілому і становить загрозу для організованого життя спільноти. Крім того, Суд при визначенні чи були запроваджені заходи такими, «яких вимагає гострота

становища», зважував усі супутні обставини на предмет можливих загрозливих наслідків для всього населення [2].

До того ж, у рішеннях у справі «*Brannigan and McBride v. The United Kingdom*» [3] та «*A. and others v. The United Kingdom*» [4] у своїх роз'ясненнях щодо застосування ст. 15 Конвенції Суд вказував, що належна увага приділяється таким факторам, як: характер прав, що постраждали у зв'язку з відступом від зобов'язань, обставини, що призводять до виникнення надзвичайної ситуації, та її тривалість, чи було б звичайне законодавство достатнім, щоб впоратися із загрозою, що спричинена суспільною небезпекою; чи є заходи дійсною реакцією на надзвичайну ситуацію; чи були заходи використані з тією метою, для якої вони були санкціоновані та чи були передбачені гарантії проти зловживань.

Враховуючи те, що держави-учасниці в сучасній ситуації запровадили різні за обсягом та змістом карантинні обмеження, а також мають власні суттєві особливості як законодавства так і юридичного механізму їх введення, то і можливість застосування ст.15 Конвенції буде визначатися у кожному конкретному випадку самим Судом. Заздалегідь можна припустити, що загалом пандемія COVID-19 буде визнана ситуацією, за якою можливий відступ від зобов'язань на підставі ст. 15 Конвенції, враховуючи те, що Всесвітня організація охорони здоров'я визнала її надзвичайною ситуацією в галузі міжнародної охорони здоров'я.

Однак, деякі заходи у правозахисників викликають сумніви щодо їх відповідності Конвенції. Так, у Висновку Харківської правозахисної групи щодо доцільності та законності запровадження карантинних заходів відповідно до Постанови Кабінету міністрів України №255 від 2 квітня 2020 року зазначається, що заборона людям, старшим 60 років, виходити з дому, є шкідливою з наступних причин. Станом на жовтень 2019 року 2.5 млн. пенсіонерів працювало, і такі заходи можуть мати наслідком втрату робочого місця. Крім того, прогулянки на свіжому повітрі для багатьох є медичною рекомендацією, і відмова від них може призвести до прогресу існуючої хвороби, наприклад, діабету. Така заборона суперечить і Рекомендаціям ВООЗ та МОЗ щодо профілактичних заходів для протидії пандемії COVID-19. Для підтримання людського імунітету необхідна достатня кількість свіжого повітря та сонячного світла. Враховуючи загальний несприятливий епідемічний стан в Україні, заборона покидати домівки може спровокувати спалах серцево-судинних, аутоімунних та інших захворювань, у тому числі, стати каталізатором епідемії туберкульозу [5].

Таким чином, застосування ст. 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в умовах пандемії COVID-19 є цілком виправданим та можливим. Більш того, у березні та квітні 2020 року в контексті кризи у сфері охорони здоров'я через COVID-19 Латвія, Румунія, Вірменія, Республіка Молдова, Естонія, Грузія, Албанія та Північна Македонія вже повідомили Генерального секретаря Ради Європи про своє рішення використати статтю 15 ЄКПЛ. Однак, при розгляді Судом заяв щодо правомірності застосування обмежень у кожному конкретному випадку буде надана належна оцінка діям держави і є імовірність визнання деяких із заходів порушенням права, що захищаються конвенцією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. *Lawless v Ireland*, no. 332/57, 14 November 1960. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57518>
3. *Brannigan And McBride v. The United Kingdom*, no. 14553/89, 25 May 1993. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57819>

4. *A. and others v. The United Kingdom*, no. 3455/05, 19 February 2009. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91403>

5. Висновок Харківської правозахисної групи щодо доцільності та законності запровадження карантинних заходів відповідно до Постанови Кабінету міністрів України №255 від 2 квітня 2020 року. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1586221405&w=щодо+доцільності+та+законності+запровадженн+я+карантинних+заходів>

Науковий керівник: *О. М. Сіваш, к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Шпак Ю.Б 18-19м-01

ГЕНДЕРНИЙ ДИСБАЛАНС В АДВОКАТУРІ ТА ЙОГО ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ

Завдяки євроінтеграційним процесам в Україні спостерігається розвиток багатьох демократичних інститутів і концепцій. Ця тенденція не оминула і сферу рівності жінок і чоловіків. Але задля подолання проблеми, необхідним є дослідження її генезису. Щодо питання наявності такої проблеми, то офіційних даних щодо нерівності немає, оскільки держава не докладає зусиль для забезпечення принципу рівності жінок та чоловіків. Такі дослідження проводяться ЗМІ та організаціями різної спрямованості. Статистику щодо співвідношення жінок і чоловіків у адвокатурі, то такі дані можна знайти в звіті Національної асоціації адвокатів України: жінок – 36,71%, чоловіків – 63,29% (дані з Єдиного реєстру адвокатів України) [1]. Видання «Юридична Газета» проводить дослідження, що має назву *Ukrainian Women in Law*. Воно визначає роль жінок у вітчизняному юридичному бізнесі, які власною професійною, соціальною, громадською діяльністю впливають на розвиток суспільства та роблять значний внесок у динамічне зростання не лише професійної сфери, але й громадянського та суспільно-політичного життя країни. В дослідженні зазначається, які посади займають жінки і чоловіки в юридичних компаніях: *керуючий партнер*: чоловіки – 71%, жінки – 29%; *партнер*: чоловіки – 65%, жінки – 35%; *радник*: чоловіки – 56%, жінки – 44%; *старший юрист*: чоловіки – 49%, жінки – 51%; *юрист*: чоловіки – 46%, жінки – 54%; *молодший юрист*: чоловіки – 44%, жінки – 56%; *адмінперсонал*: чоловіки – 24%, жінки – 76%[2]. Очевидним є факт зайняття жінками нижчих посад, які не є високооплачуваними та які потребують меншої кваліфікації.

Щодо дослідження передумов такого становища у сфері доступу жінок до юридичної професії, то, на мою думку, варто звернутися до часів розквіту адвокатури, а саме до другої половини 19 століття. Спочатку в рамках комісії міністра юстиції Н. В. Муравйова щодо перегляду Судових статутів (1894-1899 рр.) обговорювалося питання про право клопотання жінок по чужих справах. Суть питання полягала в наданні жінкам права виступати в якості приватних повірених, при цьому без вимоги освітнього цензу до останніх. А. Ф. Коні виступив проти надання такого права, аргументувавши свою позицію наступним чином. «...В даний час жінка, не будучи допускалися ні до вищих навчальних закладів для вивчення юридичних наук, ні в канцелярії урядових і громадських установ, не має навіть можливості придбати необхідні знання і досвідченість для отримання звання приватного повіреного. Ось чому і ми були проти допущення жінок в приватні повірені». І ці аргументи не можна вважати безпідставними. Адже жінки отримали змогу здобувати вищу юридичну освіту лише після прийняття закону 11 листопада 1911 року, хоча та норма була фікцією, оскільки, навіть отримавши знання, жінка дуже рідко могла застосувати їх на практиці через упередженість суспільства [3]. І це при тому,

що право бути приватною повіреною з'явилося у жінки ще у 1874 році [4]. Всі ці факти вказують на бажання суспільства притримуватися закоренілих патріархальних устоїв і страху змін. Так, доступ до адвокатської діяльності мав ще більш суворі обмеження, ніж небажання суспільства розвиватися, а саме ст. 406 Учреждения судебных установлений містила пряму заборону на зайняття жінками адвокатською діяльністю. Всі традиційні аргументи про жіночу нервовість і вразливість, про надання природою кожній статі її призначення і навіть про те, що жінці «призначене займатися кращими і благороднішими справами», довелося зтерпіти першим жінкам у цій професії[5].

Проте проблемою жінок-юристок аж до Жовтневої революції 1917 р. було те, що їх не допускали до зайняття юридичних посад. Обґрунтовуючи це тим, що у жінок відсутні можливості одержати юридичну освіту. Це не відповідало дійсності, оскільки від приватного повіреного не вимагалось атестата про юридичну освіту, він лише повинен був скласти іспит і виявити знання [6, с. 5]. Соціалістичні лозунги нової влади та перші роки реформування більшості інститутів новоствореного СРСР пішли на користь розвитку прав жінок.

Підсумовуючи викладене вище, перш за все, варто відмітити, що нерівність у становищі жінки і чоловіка в адвокатурі існує і це є неоспорюваним. По-друге, найзначнішою перешкодою у реалізації будь-яких прав жінки, в тому числі і на професійну самореалізацію, є суспільний осуд і страх перед змінами. По-третє, можна сказати, що права жінки повільно, але розвиваються, як мінімум, поки до цього питання привертаються увага, але статистика робить очевидним факт необхідності змін у свідомості людей і розвитку правосвідомості.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Національна асоціація адвокатів України. Жінки в адвокатурі. Цікаві факти [Електронний ресурс] / Національна асоціація адвокатів України – Режим доступу до ресурсу: https://unba.org.ua/assets/uploads/d07fb1ac0f9478baf877_file.pdf.
2. Ukrainian Women in Law 2018 [Електронний ресурс] / Юридична газета – Режим доступу до ресурсу: <http://yur-gazeta.com/publications/legal-business-in-ukraine/ukrainian-women-in-law-2018.html>.
3. Титова Екатерина Алексеевна – Женское лицо русской присяжной адвокатуры // Судебная власть и уголовный процесс. 2014. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zhenskoe-litso-russkoy-prisyazhnoy-advokatury> (дата обращения: 16.11.2019).
4. Казанцев С. М. Русская адвокатура и женщины // Правоведение. – № 6. – 1985. – С. 72-77. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=185878>
5. Флейшиц Е.А. Указ.соч. С. 66
6. Обловацька Н. О. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Буремний шлях або формування жіночої адвокатури / Обловацька Н. О. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова., 2011. – 6 с. – (Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія №18. Економіка і право, 2011, Вип.13 1 / 6)

Науковий керівник: д.ю.н. завідувач кафедри адвокатури Вільчик Т.Б.

*Маленко Владислав Віталійович
студент 2 курсу 19 групи
ІПКЮ НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПРАВА

Трудове право постійно розвивається. Це пов'язано із розвитком самої праці як фактору виробництва, появою його нових форм, викликаних вдосконаленням техніки та технологій, у тому числі заміною праці людини роботою машин, безперервною диференціацією суб'єктів трудових відносин та ін.

Актуальність полягає у тому, що процеси реформування і вдосконалення законодавства України про працю зумовлені необхідністю приведення нормативно-правового регулювання в інструмент, що забезпечує нормальне функціонування суспільного життя в умовах ринкової економіки. У зв'язку із поглибленням глобалізаційних процесів та утворенням міждержавних організацій, міжнародні стандарти та права в сфері застосування найманої праці стають не тільки взірцем для національних правових систем, але й у деяких випадках набувають наднаціональний характер. І.Я. Кисельов відзначає, що з'являються ознаки перетворення регіональних трудових стандартів у наднаціональне право, наприклад, у країнах Європейського Союзу.

За своєю сутністю будь-які природні права об'єктивно вимагають свого нормативного визначення, інакше їх реалізація стає досить таки проблематичною. О.М. Ярошенко відзначає: «Право на працю – природне, невід'ємне право людини, в основі якого полягає необхідність підтримання життя і самовиразу, забезпечення на гідне існування його самого та членів його сім'ї, соціальний захист при досягненні пенсійного віку, що надає змогу мати гарантію від безробіття. Для того, щоб у сучасному суспільстві це право реально здійснювалось, необхідне втручання держави, яка виражається в прийнятті законів, соціального забезпечення та забезпечують механізми її реалізації».

Сучасні українські реалії розгортаються таким чином, що уряд запропонував новий законопроект трудового кодексу восени 2019 року. Причиною цього було застарілість правових норм регулювання праці, порушення прав працівників, а саме: праця без укладання трудового договору(контракту), використання праці неповнолітніх та зрівняння їх норм праці із дорослими, відсутність презумпції пріоритетності правової позиції працівника та ще велика кількість проблем. Порівнюючи чинний Кодекс законів про працю і законопроект трудового кодексу, то можна побачити суттєві зміни. Ці зміни стосуються особливостей регулювання трудових відносин з участю окремих категорій працівників і роботодавців, умови праці, виникнення та припинення трудових відносин, пропонується скасування контракту як форми трудового договору. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про впорядкування застосування контрактної форми трудового договору», ЗУ «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» та нового законопроекту виникає протиріччя, тобто обмеження реалізувати своє право на працю громадянам пенсійного віку, які більше не зможуть працювати за контрактом, так як його буде скасовано. Наслідком цієї ситуації буде звуження соціальних пільг, виникання соціально-правової незахищеності та соціального напруження.

При цьому у Прикінцевих положеннях зазначено, що після набрання чинності Трудовим кодексом України раніше укладенні трудові договори в особливій формі

(контракту) вважаються трудовими договорами, укладеними на визначений строк. Запроваджується поняття правонаступництва у трудовому праві та обов'язок роботодавця інформувати працівників та представників працівників про факт такого правонаступництва. Це є вимогою Директиви ЄС. правонаступництвом у трудових відносинах вважається продовження трудових відносин з працівниками у разі зміни власника юридичної особи, передачі цілісних майнових комплексів юридичної особи, її структурних підрозділів в оренду, злиття, приєднання, поділу, перетворення юридичної особи - роботодавця, а також у разі ліквідації юридичної особи і створення на базі її майна іншої юридичної особи, яка продовжує ту саму діяльність, що й ліквідована юридична особа. У разі правонаступництва трудові відносини з працівниками продовжуються.

Змінено понятійний апарат дисциплінарного проступку: «прогулу». Замість відсутності на робочому місці більше трьох годин без поважних причин запропоновано вважати прогулом – відсутність працівника протягом робочого дня без поважних причин. Проведено розмежування між поняттями «тривалість робочого часу», що характеризує норму робочого часу, і «тривалість роботи», що належить до групи норм, що визначають режим робочого часу. Збільшується мінімальна тривалість щорічної оплачуваної відпустки з 24 до 28 календарних днів, що надає можливість працівників для поновлення фізичних сил для поліпшення свого здоров'я, як наслідок підвищення виробничої продуктивності. Пропонується встановити додаткові положення, спрямовані на захист прав і інтересів неповнолітніх: закріплюється обов'язок держави та її органів здійснювати заходи з метою запобігання та попередження використання дитячої праці, встановлюється заборона на використання праці неповнолітніх на роботах, на яких вони наражаються на фізичне, психологічне чи сексуальне насильство, та порядок встановлення переліку таких робіт.

Отже, вважаємо, що відбуваються суттєві зміни в процесі розвитку трудових прав під впливом глобалізації, поглиблення відносин між державами, взаємного проникнення правових та інших надбань між країнами, залежності політики та економіки держав від рівня захисту трудових прав її громадян, тому покращення та зміни допоможуть позбавитися від існуючих проблем у сфері регулювання трудових відносин та поліпшити соціальне становище, а значить майбутнє законодавство потребує вдосконалення.

Фадєєва Дарія Сергіївна

Студентка 2 курсу, 12 групи, ІПКЮ

НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТУ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Початок 2020 року асоціюється у багатьох українців не тільки із численними змінами у політичній, соціальній, економічній, культурній сферах новою владою, а й із глобальною проблемою, яка сягнула неймовірних масштабів – COVID-19. Через неймовірно швидке поширення вірусу, влада України та більшості країн світу була змушена оголосити карантин на законодавчому рівні. Звичайно він торкнувся трудових відносин та трудового законодавства в цілому.

Для уникнення наслідків поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, що набув світових масштабів і не оминув нашу країну, Верховна Рада України на позачерговому засіданні 30 березня 2020 року ухвалила Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-2019)», який набув чинності 2 квітня.

Відповідно до якого були внесені зміни до Кодексу законів про працю України, а саме в частині унормування дистанційної роботи та визначення трудового договору.

По-перше, зміни торкнулися статті 21 Кодексу законів про працю, відповідно до якої: трудовий договір – угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

Порівнюючи з попереднім визначенням трудового договору, можна побачити, що з тексту визначення прибрати наступне: «визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові». Це означає, що тепер працівник не зобов'язаний дотримуватися внутрішнього трудового розпорядку і має виконувати роботу, що чітко визначена трудовою угодою. Тобто на законодавчому рівні було вилучено один із критеріїв, за яким розрізняються трудові та цивільно-правові відносини між працівником та роботодавцем, а саме: підлягання внутрішньому трудовому розпорядку. Проте, як зазначають деякі науковці, доцільніше було б визначити окремі категорії працівників, на яких не поширюються правила внутрішнього трудового розпорядку, адже вони все одно будуть діяти для переважної більшості працівників.

По-друге, у законодавстві нарешті офіційно було закріплено гнучкий режим робочого часу та дистанційну роботу; відповідні зміни були внесені до статті 60 Кодексу законів про працю України. Дистанційна зайнятість стала вагомою складовою трансформації трудових відносин останнім часом у всьому світі, тому відповідні зміни до КЗпП були актуальними та відповідали вимогам сьогодення. На це вказує те, що масштаби та темпи поширення даного виду зайнятості, передусім у розвинутих країнах світу, наразі є досить значними та мають тенденцію до прискорення. Країнами, у яких на законодавчому рівні вже досить довгий час закріплено дистанційну роботу, є Бельгія, Італія, Франція (Трудовий кодекс Франції, а саме Розділ 4 Глави II), Німеччина (Закон про дистанційну працю: «Heimarbeitsgesetz», окремого кодексу немає), Норвегія, Іспанія, Великобританія (United Kingdom labour law). Ці країни імплементували на національному рівні рамкову угоду ЄС, прийняту 16 липня 2002 року, присвячену врегулюванню дистанційної роботи (The Framework Agreement on Telework) шляхом укладення колективних угод. Зокрема, у Бельгії було укладено колективну угоду № 85 від 9 листопада 2005 р. щодо дистанційної роботи. На рівні колективної угоди було конкретизовано місце роботи для дистанційних працівників. Цікавим у даному випадку видається досвід Італії, де з 2011 року Уряд запровадив перші стимули для роботодавців, які приймають працівників на дистанційну роботу аби дати можливість поєднувати свої трудові обов'язки із сімейними, а саме: згідно Закону від 12 листопада 2011 р. (Legge di Stabilità dal 12 novembre 2011, n. 183) роботодавцям виплачуються певні дотації, якщо даний вид зайнятості сприяє гнучкості роботи окремих категорій працівників (працівників, які мають неповнолітніх дітей віком до 12 років або 15 років або дітей з інвалідністю, у разі догляду за родичами з обмеженими можливостями). Положенням про дистанційну працю в державних органах відповідно до Закону № 191 від 16 червня 1998 року в Італії дозволяється застосування дистанційної праці в державних органах.

Отже, підсумовуючи все вищенаведене, можна зазначити, що Кодекс законів про працю зазнав досить значних та актуальних змін у короткий проміжок часу. Звичайно це обумовлюється умовами, що виникли через пандемію, але це і виводить трудове

законодавство нашої держави на досить новий рівень та виступає вагомим кроком у його вдосконаленні.

Науковий керівник: докт. юрид. наук, доцент, доцент каф. трудового права Серeda
Олена Григоріївна

*Бугай Ю. Р.,
Інститут підготовки юридичних
кадрів для Служби безпеки України,
2 курс, 2 група,
Національний юридичний університет
Імені Ярослава Мудрого*

ЗЛОВЖИВАННЯ ЦИВІЛЬНИМИ ПРАВАМИ

Зловживання цивільними правами відбувається тоді коли уповноважена особа порушує, зокрема межі здійснення цивільних прав стосовно інших осіб, тому питання сутності зловживання цивільними правами тісно пов'язане з суб'єктом цього права, адже якщо суб'єкт ніяким чином не здійснює належне йому суб'єктивне право, тобто не вчиняє жодних дій по використанню тих можливостей, що в цьому праві закладені, то ні про яке зловживання цим правом не може бути й мови.

Видається, що зловживання правом завжди являє собою поведінку протиправну, а суб'єкт права лише робить видимість законної ситуації, але особа, чії права і законні інтереси порушені, відчувається особливо неспроможною і беззахисною. Довести зловживання суб'єктивним правом дуже складно або просто неможливо. Характер негативних наслідків від зловживання правом залежить від того, яке саме суб'єктивне право іншого суб'єкта порушене. Це може бути наприклад заподіяння шкоди здоров'ю людини, її честі та гідності, пошкодження або знищення майна тощо [1].

Крім того, зловживання правом можна вважати як одним з різновидів цивільного правопорушення. Класифікувати зловживання правом можна з різних підстав. Відповідно до ч. 3 ст. 13 ЦК України розрізняються зловживання правом, які полягають в діях особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, так звана шикана форма, а також зловживання правом в інших формах. Наприклад, зловживання цивільним правом з невиключним і неодиничним наміром заподіяння шкоди, доповненим невизначальним законним інтересом.

Основними причинами наявності такого факту у суспільстві як зловживання правом є через відсутність у нормативно-правових актах, особливо в підзаконних, прямої заборони зловживання правом і юридичної відповідальності за неналежне виконання службових обов'язків. Також низький рівень соціального захисту та проживання осіб на межі бідності більшості населення держави, що спонукає їх до пошуку інших шляхів, у тому числі незаконних, для поліпшення свого матеріального становища і вирішення своїх життєво важливих проблем. Тому для того, щоб протидіяти діяння такого типу, потрібно створити певні норми, які будуть регулювати ці дії і стримувати суб'єктів цивільно-правових відносин від них та підвищити рівень соціального забезпечення осіб.

Принцип заборони зловживання правом набув спеціального законодавчого закріплення у деяких країнах, зокрема у Росії, хоча в законодавчих актах ще відсутнє поняття «зловживання правом» й навіть не названі його ознаки, а лише у виняткових випадках: за наявності великого ступеня суспільної небезпечності зловживання правом — законодавець визначає його як правопорушення, встановлюючи заборонну норму і забезпечуючи її юридичною санкцією [2].

Наприклад, несвоєчасна виплата заробітної плати громадянам з боку держави як носія владних повноважень спричиняє зловживання правом громадянами в їх трудових, розрахунково-кредитних, податкових відносинах з державою. Також формою зловживання правом можна визнати неналежне поводження власника з твариною, яке прописано в ст. 299 ККУ «Жорстоке поводження з тваринами» та в Законі України «Про захист тварин від жорстокого поводження».

Також згідно ст. 352 ЦКУ «Викуп пам'ятки культурної спадщини», якщо пам'ятку культурної спадщини відповідний орган охорони культурної спадщини пошкоджує або знищує без попередження про це власника спадщини, то це є також однією з форм зловживанням правом [3].

Отже, зловживання правом завжди було та й дотепер залишається невід'ємним атрибутом функціонування права, форми її прояву - це один із найцікавіших юридичних феноменів. Суб'єкт таких відносин, спираючись на правові норми, діє саме всупереч призначенню права і завдає шкоди суспільним відносинам. Зловживання правом суттєво відрізняється від правопорушення, адже суб'єкт права може дотримуватись букви Закону, але порушувати його дух. Дійсно, на сьогодні, існує нагальна потреба у перегляді основних положень щодо формулювання нормативно визначеного підходу і покращення нормативної бази категорії зловживання цивільними правами.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бірюков І. Цивільне право України. Загальна частина : навч. посіб. / І. Бірюков, Ю. Заїка. - К. : КНТ, 2006. – С. 224–229.
2. Гражданское и торговое право капиталистических государств. – М., 1966. – С. 18.
3. Цивільний Кодекс України, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44.

Наук. Керівник: к. ю. н., доцент кафедри цивільне право Печений Олег Петрович

Бурдай Юрій Юрійович

студент 3 курсу міжнародно-правового факультету

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ЛІЗИНГОВИХ ВІДНОСИН ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ДЕЯКИХ КРАЇН ЄВРОПИ

Ринкові перетворення, що відбуваються в українській економіці, потребують вдосконалення існуючих та пошуку нових форм фінансування капітальних вкладень. Нетрадиційним фінансовим інструментом для вітчизняної практики є лізинг. Він довів свою ефективність у відновленні та розвитку суб'єктів господарювання провідних країн.

Основними різновидами лізингу в Україні є фінансовий та оперативний. На сьогодні останній є досить нерозповсюдженим, адже логічним те, що суб'єкти господарювання, які є лізингоодержувачами зацікавлені в подальшому викупі такого майна, в той час як відповідно лізингодавець може реалізувати кошти, отримані внаслідок фінансового лізингу методом інвестування в іншій сфері господарської чи іншої діяльності. Ще однією особливістю оперативного лізингу є те, що майну, яке на його підставі договору передається у

користування, властиве багаторазове використання на строк, що є значно меншим, ніж термін його можливої служби.

Цілком характерно на початковому етапі розвитку лізингу є впровадження та розвиток саме фінансового його виду, оскільки клієнти здебільшого зацікавлені в отриманні предмета лізингу у власність наприкінці дії договору лізингу. Використання класичного фінансового лізингу зумовлюється його структурою та перевагами. Лізингодавці найбільше зацікавлені в лізингу високоліквідного обладнання, яке можна легко повернути та перепродати. Яскравим прикладом цього є автомобілі. У портфелях більшості лізингових компаній автомобілі зазвичай є домінуючим предметом фінансового лізингу. Лізинг легкових автомобілів, безумовно, є найбільш розвинутою частиною українського ринку. Другим найбільш розвиненим сектором є сільське господарство. У 2018 році надано в лізинг 650 одиниць сільськогосподарської техніки.

Досвід більш зрілих ринків пропонує типовий сценарій розвитку ринку. Лізинг, як правило, починається з укладання лізингових угод напряму з клієнтами щодо матеріальних та високоліквідних активів. Далі розробляють перші спеціальні (вендорні) програми між виробниками та лізингодавцями. З часом схема вендорного фінансування стає популярною щодо всіх матеріальних активів, і чимало виробників пропонують «готове рішення»; не лише фізичний актив, а й фінанси, послуги, технічне обслуговування та страхування. Співпраця між виробником та лізингодавцем налагоджена у такий спосіб, що компанія, яка фінансує, використовує логотип постачальника, а покупець отримує комплексну послугу продавця без потреби в укладенні окремого договору з лізинговою компанією. З часом вендорні програми розробляють не лише для типових матеріальних активів, але і для нематеріальних активів.

Далі пропонуємо проаналізувати правила, за якими будуються лізингові відносини у ряді країн Європи. Так, варто зазначити, що Іспанія у своєму законодавстві закріплює, що договір фінансового лізингу обов'язково включає в себе право викупу для користувача після завершення договору. До того ж, правова природа лізингових відносин в Іспанії є досить невизначеною, на відміну від України, і дуже багато положень договору залишаються на затвердження їх сторонами, але тільки у випадку, що за умови що загальні рамки, встановлені законом, мораллю і нормами громадського порядку не були перевищені, оскільки в іншому випадку відповідні положення будуть визнані недійсними. У випадку договорів нефінансового лізингу немає визначення (крім загального), і так званий оперативний лізинг не згаданий конкретно в законодавстві, крім загальних правил, що містяться в Цивільному кодексі.

Відповідно до португальського права фінансовий лізинг є угодою, за якою лізингодавець отримує винагороду за те, що поступається лізингоодержувачу своїм правом на використання активу, придбаного чи виготовленого за прямою вказівкою лізингоодержувача, який може бути викуплений лізингоодержувачем після закінчення строку дії договору за попередньо визначеною ціною. В оперативному лізингу використання активу є домінуючою характеристикою. Актив надається лізингоодержувачу на визначений період часу за визначену ціну. В обох випадках право власності належить лізингодавцю до моменту викупу предмета лізингу лізингоодержувачем або третьою особою. Що стосується фінансової лізингової діяльності, то португальський резидент-лізингодавець є об'єктом контролю та нагляду з боку Португальського центрального банку та має отримати ліцензію для того, щоби здійснювати діяльність як фінансова установа. Усі юридичні особи, правомочні на здійснення фінансових лізингових операцій, регулюються правовим режимом фінансових установ і є, відповідно, об'єктами регуляторних обмежень, як, наприклад, мінімальний установчий капітал, відповідальність акціонерів чи ради правління.

Згідно з п. 89 ч. 1 ст. 1 Закону Угорщини «Про кредитні спілки та фінансові установи» фінансовий лізинг означає правочин, за яким лізингоодержувач набуває правового титулу використання на праві власності рухомого майна або нерухомості, або право від лізингодавця на визначений період часу, відповідно до якого лізингоодержувач; несе прямі витрати (в тому числі на технічне обслуговування, внаслідок знецінення майна та амортизаційні відрахування); отримує право на передачу йому майна, що є предметом лізингу, у приватну власність – чи на передачу цього права іншій особі – зі спливом строку лізингу, передбаченого у договорі, після сплати основної суми і відсотків у повному обсязі, а також після виплати залишкової вартості, передбачених у договорі.

Отже, проаналізувавши лізингові правовідносини, які знаходяться в процесі формування відповідно до українського законодавства та законодавства країн Європи, можна прийти до висновку, що на сьогоднішній день Україна потребує серйозних змін, зокрема, ми пропонуємо сконцентрувати увагу законодавця на формах реалізації саме фінансового лізингу, адже в умовах розвитку сучасної України потреба в регулюванні оперативного лізингу не є нагальною.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент кафедри цивільного права №2 Бірюкова Алевтина Геннадіївна

Квіт Наталія Михайлівна

*Доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету ім.
Івана Франка*

ВІДКЛАДЕНЕ БАТЬКІВСТВО/МАТЕРИНСТВО ЯК МЕТА УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ ПЕРСОНАЛЬНОГО ЗБЕРІГАННЯ РЕПРОДУКТИВНИХ БІОЛОГІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ

В контексті розгляду мети укладення договору довгострокового персонального зберігання біологічних матеріалів, зокрема щодо репродуктивних клітин/тканин, ембріонів, цікаво розглянути таку мету укладення даного договору як «відкладене батьківство/материнство» у зв'язку із медико-соціальними причинами. Перелік таких причин не є вичерпним і підлягає широкому трактуванню. Все ж, спробуємо виділити основні випадки, коли особи можуть звернутися до управителя біобанку за такою послугою.

Для цього необхідно спочатку проаналізувати положення Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ), який зокрема, у п.12.1 (Порядок застосування ДРТ з метою збереження фертильності) містить наступний перелік випадків: перед лікуванням онкологічних захворювань (C00-C97; злоякісні новоутворення усіх локалізацій, у тому числі лімфатичної та кровотворної тканин), гематологічних, аутоімунних захворювань за бажанням жінки та за письмовою заявою пацієнта/пацієнтів щодо застосування допоміжних репродуктивних технологій проводиться програма ДРТ з метою кріоконсервації ооцитів, ембріонів.

Як бачимо зміст цієї норми передбачає таку можливість лише для жінки. А щодо чоловіка такі підстави не передбачаються, що, на нашу думку, має дещо дискримінаційний характер. Проте, це не означає, що такі послуги на практиці не надаються, просто вони виходять за межі регулювання Положення про застосування ДРТ, а надаються виключно на підставі цивільно-правового договору.

Отже, до медико-соціальних причин для т.з. «відкладеного батьківства/материнства» можна віднести наступні:

- злоякісні пухлини (онкозахворювання) як в жінок, так і у чоловіків; негативний вплив хіміотерапії та інших агресивних методів лікування на репродуктивне здоров'я;
- шкідливі умови роботи, які можуть знизити якість репродуктивних клітин чи спричинити безпліддя (робота з хімічними речовинами чи пов'язана з опроміненням тощо);
- генетична хвороба (при цьому зберігаються гамети, які не містять таких генетичних відхилень);
- операційні втручання, які передбачають видалення органів чи тканин, які забезпечують репродуктивну функцію (в такій ситуації єдиний спосіб у майбутньому для жінки реалізувати своє право на материнство – шляхом народження генетично її дитини сурогатною матір'ю);
- для успішного екстракорпорального запліднення (застосовується переважно до чоловічих гамет – у випадку неможливості присутності чоловіка в день запліднення у клініці, або ж до жіночих гамет – у випадку, якщо на момент забору жіночих гамет, чоловічі не відповідають встановленим вимогам і потрібно чекати до моменту коли їх якісні характеристики покращаться);
- особисті причини є найбільш широкою підставою, куди можна включити будь-які особисті обставини, які не дозволяють особам на даний момент спланувати появу дитини, натомість потребують убезпечення такої можливості на майбутнє (як наприклад – складна фінансова ситуація, відсутність партнера, активна кар'єра, зрештою просто бажання на майбутнє спланувати вагітність тощо).

Безумовно це не є вичерпний перелік всіх можливих причин звернення осіб до біобанку з метою зберігання репродуктивних біологічних матеріалів, проте завжди загальною метою персонального зберігання такого специфічного біологічного матеріалу є відновлення репродуктивного здоров'я, отримання можливості реалізації репродуктивних прав за допомогою ДРТ у майбутньому та планування сім'ї, тобто реалізація особами своїх особистих немайнових репродуктивних прав.

Виходячи із проаналізованої суті даного аспекту застосування договорів персонального зберігання репродуктивного біологічного матеріалу, ми вважаємо за потрібне визначити поняття «відкладеного батьківства» як одного із видів репродуктивних прав фізичної особи, яке, в силу медико-соціальних причин, має на меті збереження чи відновлення свого репродуктивного здоров'я чи відкладення в часі реалізації нею свого права на батьківство/материнство, шляхом персонального зберігання репродуктивних тканин/клітин, ембріонів на підставі договору з управителем біобанком. Таке визначення, на нашу думку, має бути включене до термінологічного апарату Положення про застосування допоміжних репродуктивних технологій, з метою розширення змісту цих правовідносин та визначення підстави їх виникнення (договору персонального зберігання репродуктивних тканин/клітин, ембріонів).

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ОБ'ЄКТИ НЕЗАВЕРШЕНОГО БУДІВНИЦТВА, НЕ ПРИЙНЯТІ ДО ЕСПЛУАТАЦІЇ

Фінансування нерухомості вже протягом десятиліть є одним із найбільш ризикованих видів інвестування, а незахищеність прав та інтересів вкладників викликає низку питань. Відтак необхідність належної нормативної регламентації правового режиму об'єктів незавершеного будівництва набуває все більшої актуальності в силу поширення випадків правопорушень у сфері набуття права власності.

Верховний Суд, спираючись на частину 3 статті 331 ЦК України, визначає правову природу об'єкта незавершеного будівництва як сукупність будівельних матеріалів, які є майном, що належить забудовнику. Така позиція унеможливорює закріплення за нею статусу новоствореного об'єкта нерухомого майна та визнання права власності у судовому порядку. Адже рішення суду аж ніяк не нівелює обов'язок забудовника після завершення будівництва ввести його в експлуатацію та здійснити державну реєстрацію речових прав (постанова Верховного Суду по справі №916/633/19 від 18 грудня 2019 року)[1].

Відтак, саме така специфіка сутності об'єктів незавершеного будівництва зумовлює наявність прогалин законодавчої регламентації сфери набуття речових прав на них. Адже придбання особою майнового права («права очікування») не є тотожною закріпленню за ним права власності на нерухомість, що буде створена у майбутньому.

Аналіз судової практики Верховного Суду надає можливість з'ясувати сутність «права очікування», яке є складовою частиною майна як об'єкта цивільних прав. Воно засвідчує обмежене коло правомочностей власника, зокрема право на набуття права власності на нерухоме майно під відкладальною умовою, якою є відповідно завершення будівництва та прийняття об'єкта в експлуатацію з наступною державною реєстрацією (постанова Верховного Суду по справі № 2-856/12 від 27 лютого 2019 року) [2].

Такий суперечливий правовий режим об'єктів незавершеного будівництва зумовлює виникнення питань щодо реалізації особою права на захист у разі недобросовісної поведінки забудовника. Наразі однозначної позиції з цього приводу не існує ані в законодавстві, ані в судовій практиці. Адже Верховний суд наголошує на тому, що наявність майнових прав в особи не є підставою для визнання за нею права власності, проте вони, по суті, можуть бути захищені в разі доведення їх оспорювання чи невизнання (постанова Верховного Суду по справі № 344/16879/15-ц від 5 лютого 2020 року) [3].

Натомість Європейський Суд з прав людини з метою забезпечення справедливого судового розгляду та реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту (статті 6 і 13 Конвенції) розробив теорію «правомірних очікувань». Відтак, згідно з таким підходом категорія «майно» включає і так звані активи, зокрема право вимоги, апелюючи до яких особа може стверджувати, що має принаймні законні очікування стосовно ефективного здійснення свого права власності. Відтак, вони підлягають захисту як власне майно і майнові права [4].

Між тим українським законодавством не передбачається визнання за «правоочікувачем» права власності в контексті ст. 392 ЦК України, оскільки він не є власником майна. Проте Верховний Суд зазначає, що у разі неналежного виконання

забудовником зобов'язань, зокрема ігнорування введення будинку в експлуатацію, ефективним способом захисту порушених прав є визнання майнових прав на об'єкт інвестування. Однак порядок визнання за вкладником права власності так і залишається проблемою.

Деякі юристи-практики намагаються за допомогою рішення суду перетворити об'єкти незавершеного будівництва, не прийняті до експлуатації, в нерухомість. Проте Верховний Суд займає категоричну позицію стосовно непередбаченості законодавством визнання права власності на них в судовому порядку (постанова Верховного Суду від 18 грудня 2019 року по справі № 200/22329/14-ц) [5].

Таким чином, фінансування будівництва несе низку ризиків для осіб-вкладників. Правовідносини між забудовниками та інвесторами мають бути належно регламентовані. Відтак, наявність прогалин у нормативній базі та відсутність єдиної правозастосовчої практики зумовлюють неможливість забезпечення ефективного захисту майнових прав осіб. Саме тому правники мають консолідувати зусилля, звернутися до практики Європейського Суду з прав людини, національного законодавства інших держав аби створити потужну правову базу з метою мінімізації ризиків виникнення правопорушень у сфері набуття права власності, зокрема на об'єкти незавершеного будівництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Постанова Верховного Суду по справі №916/633/19 від 18 грудня 2019 року. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86438103>.
2. Постанова Верховного Суду по справі №2-856/12 від 27 лютого 2019 року. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80715967>.
3. Постанова Верховного Суду по справі №344/16879/15-ц від 5 лютого 2020 року. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87672171>.
4. Рішення ЄСПЛ «Фон Мальтцан та інші проти Німеччини» від 02 березня 2005 року (п.74).
5. Постанова Верховного Суду по справі №200/22329/14-ц 18 грудня 2019 року. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87144991>.

Науковий керівник: д. ю. н., проф. Спасибо-Фатєєва І.В.

*Курчевьонук Ганна Євгенівна
студентка 2 курсу 1 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім.Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ДОКТРИНИ ЗАБОРОНИ СУПЕРЕЧЛИВОЇ ПОВЕДІНКИ

З правових позицій Верховного Суду можна помітити, що вони все частіше спираються на принцип верховенства права при застосуванні конкретних правових норм, що переорієнтує судову практику від буквального тлумачення закону. Тобто, при змаганні букви і духу закону, ВС все частіше підтримує саме його дух. Прикладом розвитку такої практики є застосування доктрини заборони суперечливої поведінки, або ж доктрини «venire contra factum proprium».

Ця доктрина базується ще на римській максимі - «non concedit venire contra factum proprium», що означає «ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці». Отже, вона базується на принципі добросовісності, що є однією із засад цивільного законодавства

відповідно до п.6 ст.3 Цивільного кодексу України. По суті принцип заборони суперечливої поведінки є відображенням «equitable estoppel» — однієї з найважливіших доктрин загального права. В системі загального права ця доктрина базується на «principles of fraud». Її головним спрямуванням є недопущення ситуації, в якій одна сторона може займати іншу позицію в судовому розгляді справи, що відрізняється від її попередньої поведінки або заяв, якщо це ставить опонента у не вигідне становище.

У судовій практиці ця доктрина найчастіше застосовується при вирішенні справ, в яких одна із сторін стверджує, що договір не був укладеним з підстав недосягнення сторонами згоди щодо всіх істотних умов, підписання договору не тією особою, яка повинна його підписати, несвоєчасної реєстрації договору тощо. Наприклад, у справі № 390/34/17 10 квітня 2019 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду виніс рішення про застосування доктрини заборони суперечливої поведінки. Сутність справи полягала у тому, що позивач, який успадкував земельну ділянку, вимагав визнати неправомірним договір її оренди на підставі відсутності державної реєстрації. Але до цього позивач уклав договір з орендарем, у якому встановив додаткові вимоги. Тобто, суди дійшли висновку, що позов позивача щодо визнання договору оренди неукладеним суперечить його попередній поведінці (а саме факту укладання нового договору з додатковими умовами). За таких обставин суд визнав поведінку позивача недобросовісною і застосував цю доктрину.

Звертає на себе увагу те, що суд першої інстанції дійшов іншого висновку: визнав договір неукладеним, формально застосовуючи норму закону. І це якраз свідчить про принципово різні підходи до розв'язання спору з боку судів нижчих та вищої інстанції.

Додаючи аргументи щодо прогресивності розмірковувань ВС, можна навести як приклад Ухвалу Великої Палати Верховного Суду від 09.09.2019 № 145/2047/16-ц. Вона стосувалася справи, в якій позивач також вимагав визнати неукладеним договір оренди земельних ділянок, але умови справи дещо відрізнялися від попереднього прикладу. Справа дійшла до останньої інстанції, де Колегія суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду зазначила, що існує очевидна необхідність формування єдиної правозастосовчої практики щодо застосування п.6 ст.3 ЦК України та доктрини *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки) у спорах про недійсність договору для забезпечення розумної передбачуваності судових рішень.

Підсумовуючи викладене, хочу сказати, що, безперечно, рішення про застосування цієї концепції є знаковим і підсилює розуміння справедливості у судовій практиці. Стабільність використання доктрини «*venire contra factum proprium*» при винесенні судових рішень укріпить довіру до судів, засвідчить прогресивний розвиток верховенства права та зробить вирішення судових справ більш чесним та справедливим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Постанова ВС у складі ОП КЦС від 10.04.2019 у справі № 390/34/17 Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81263995>
2. Ухвала Великої Палати ВС від 09.09.2019 № 145/2047/16-ц
3. Паркулаб А. «Доктрина *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки) в судовій практиці.»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. Спасько-Фатєєва І.В.

*Лукань Марія Олександрівна
аспірант кафедри міжнародного приватного
права та порівняльного правознавства,
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ІНТЕРНЕТІ НА РІВНІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Надаючи правове обґрунтування впливу Інтернету на наше суспільство, Верховний Суд Сполучених Штатів Америки визначив Інтернет як «унікальний носій інформації, відомий як «кіберпростір», який не має конкретного географічного розташування, і є доступним для будь-якої людини в будь-якій точці світу».

Вже давно в точаться дискусії навколо питання необхідності правового регулювання відносин інтелектуальної власності в Інтернеті.

Одні вчені виступають за ідею нерегульованості Інтернету державами, за рух вільної інформації, за природну захищеність глобального простору від державної тиранії (Л. Лесиг, Дж. Барлоу та інші).

Інші ж вчені навпаки, наполягають на необхідності консолідованих регіональних нормативних актів, направлених на справедливе регулювання відносин інтелектуальної власності в мережі Інтернет, які б гарантували ефективний захист прав власникам об'єктів інтелектуальної власності їхніх прав, і разом з цим був забезпечений справедливий баланс між правами творців та свободою інформації (П. Торреманс, Ф. Дж. Вайзер, П.Е. Геллер та інші).

Але сьогодні ми точно знаємо, що глобальний соціальний простір не потерпає від тиранії жодної держави. Натомість чимдуж зростає кількість порушень прав інтелектуальної власності через Інтернет, які точно потребують адекватного реагування.

Цілком очевидно, що на відміну від преси, радіо та телебачення, Інтернет дозволяє своїм користувачам бути не просто пасивними споживачами інформації, але й активними виробниками контенту для глобальної аудиторії.

У цьому контексті «саморегулюючий підхід» не здатний адекватно вирішити транснаціональний, нематеріальний та постійно мінливий Інтернет-простір.

Аналіз законодавчої бази Європейського Співтовариства дає підстави говорити, що сьогодні не існує єдиних гармонізованих правил регулювання відносин інтелектуальної власності між державами-членами в Інтернеті.

Зокрема, ті регулятивні акти ЄС, що існують на сьогодні, не можуть вирішити ефективно конфлікти пов'язані з порушенням прав інтелектуальної власності, особливо ті, які виникли в кіберпросторі, оскільки базуються на концепції «територіальності» прав інтелектуальної власності, яка полягає у прив'язці до географічної локалізації правопорушника або правопорушення.

Наприклад, Франсуа Дессемоте вказує про необхідність для ЄС у гармонізації колізійних норм у сфері інтелектуальної власності в Інтернеті оскільки навіть існуюча на сьогодні система міжнародних конвенцій та регламентів ЄС не передбачає набору інструментів для вирішення конфліктів у сфері інтелектуальної власності в Інтернеті [1].

П.Е. Геллер зазначає, що застосування територіального підходу *lex loci protectionis* (полягає у застосуванні права тієї держави де вимагається захист) є малоефективним, зважаючи принаймні на те, що в глобальній мережі, транзакції можуть перетинати декілька кордонів одночасно, суб'єкти спілкуються один з одним віртуально та контролюють об'єкти

на значних відстанях за допомогою віртуального зв'язку, тому дотримання принципу територіальності перетворюється на принцип «невизначеності» [2].

Існують проблеми і в регулюванні юрисдикційних питань, що пов'язані з правопорушенням інтелектуальної власності в Інтернеті. Оскільки юрисдикційна прив'язка до місця локалізації правопорушника також є не завжди вдалою.

Такі основні документи ЄС, які гармонізують колізійні норми, як Регламент (ЄС) № 2015/2012 (Брюссель I bis) від 12 грудня 2012 року «Про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах», Регламент (ЄС) № 593/2008 від 17 червня 2007 року (відомий як Рим I) щодо права, що підлягає застосуванню до договірних зобов'язань, Регламент (ЄС) № 864/2007 Європейського Парламенту та Ради «Про право, що підлягає застосуванню до недоговірних зобов'язань» (відомий як Рим II) та ключова Директива ЄС № 2004/48 про захист прав інтелектуальної власності жодним чином не регулюють відносини інтелектуальної власності в Інтернеті і не визначають механізми захисту від порушень інтелектуальної власності в кіберпросторі.

Таким чином, порушення прав інтелектуальної власності в Інтернеті, завдають шкоди правовласникам та негативно впливають на суспільний добробут у цілому, однак нормативних правил ефективного захисту від цих порушень в Європейському Союзі не має, відповідно існує прогалина у законодавстві ЄС, що стосується необхідності розробки гармонізованого регіонального акту щодо колізійних правил, направлених на захист прав інтелектуальної власності в Інтернеті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. François Dessemontet. Conflict of Laws for Intellectual Property in Cyberspace. URL: <https://www.unil.ch/files/live/sites/cedidac/files/Articles/Conflict%20of%20Laws%20in%20Cyberspace.pdf> (дата звернення 11.03.2020);
2. Paul Edward Geller. International Intellectual Property, Conflicts of Laws, and Internet Remedies. Journal of Intellectual Property Rights Vol 10, March 2005, pp. 133-140.

*Маркобок Р.М.,
студент 2 курсу 1 групи
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України*

ПРЕДСТАВНИЦТВО ЗА ДОВІРЕНІСТЮ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

У цивільних правовідносинах немало суб'єктів діють не лише самостійно, а й через представників. Брак часу, неможливість особисто взяти участь у перемовинах та інші об'єктивні і суб'єктивні причини породжують необхідність звертатись до послуг представників у різноманітних ситуаціях.

Представництво може виникати відповідно до вимог закону або за домовленістю сторін, а також на підставі акту органу юридичної особи. Якщо законне представництво чітко врегульоване на законодавчому рівні, то два інших видів представництва потребують регулювання на договірному та локальному рівнях. В разі спірності такого регулювання або порушень учасниками відносин із представництва на практиці виникають проблеми, про які йтиметься нижче.

Передусім це зловживання з боку повіреного при представництві особи за довіреністю. Вони спостерігаються або при виході особи за межі наявних у неї повноважень, або у разі порушення повіреним інтересів довірителя. Одним із прикладів порушення прав довірителя є

неповернення йому представником за довіреністю майна, наданого довірительом або отриманого представником для довірителя внаслідок вчинення дій в межах представництва.

Прикладом можуть бути такі ситуації. Довіритель може видати повіреному довіреність для отримання заробітної плати. Виконавши доручення, повірений відмовляється надати кошти довірителью. Інший приклад: довіритель уповноважує повіреного використати його особистий автомобіль для перевезення товару, після чого повірений не повертає майно довірителью. В цих та інших подібних випадках повірений поводить себе недобросовісно, що приводить до порушення прав довірителя, який їх буде захищати шляхом звернення до суду із позовом.

Судова практика щодо подібних спорів є доволі неоднозначною. Часто позивачі просили суд стягнути з представника майно посилаючись на приписи цивільного законодавства щодо договору доручення і вказуючи на те, що між цими суб'єктами склалися саме відносини доручення.

Суди відмовляли у задоволенні позовних вимог, керуючись тим, що по-перше, у довіреності не зазначалися положення щодо обов'язку повіреного повернути довірителью належне йому майно. Також суди неодноразово акцентують увагу на необхідності диференціації договору доручення від довіреності як різних правочинів, що, в свою чергу, означає неможливість застосування законодавства щодо договорів доручення у площині цивільних правовідносин [1].

Передусім слід розуміти, що довіреність, незважаючи на багато спільних рис, має відмінну природу від договору доручення. І довіреність, і договір доручення є фідучіарними правочинами – тобто вони ґрунтуються на почутті особистої довіри між довірительом та повіреним. Однак довіреність є односторонньою дією особи, спрямованою на уповноваження іншої особи представляти її інтереси перед третіми особами, а доручення є договором з обумовленим колом прав та обов'язків сторін.

Застосування при регулюванні спорів між повіреним і довірительом норм щодо договору доручення при представництві за довіреністю призводить до вихолощування сутності довіреності. Договір доручення є консенсуальним двостороннім правочином, який зобов'язує повіреного вчинити певні дії від імені та за рахунок довірителя. А довіреність як односторонній правочин лише уповноважує його на такі дії. Тож слід знайти інші способи захисту прав суб'єктів від недобросовісних представників при наданні останнім довіреності [2].

Ефективно захистити право довірителя можливо з посиланням на правові норми, які регулюють односторонні зобов'язання. У двох наведених вище прикладах недобросовісні дії представника за довіреністю призвели до фактичного утримання ним майна, яке юридично йому не належить і на має належати. Видається, що у цьому разі слід застосувати до особи правові наслідки набуття та збереження нею майна без достатньої правової підстави.

Довіреність як правочин уповноважує особу на представництво довірителя перед третіми особами, однак вона не є достатньою правовою підставою для збереження майна, належного довірителью. Саме тому з того моменту, коли довіритель пред'явив повіреному вимогу повернути майно, надане йому довірительом або набуте ним в ході здійснення представництва, у останнього виникає одностороннє зобов'язання здійснити вказані дії і його невиконання має стати підставою для судового захисту цивільного права та інтересу [3]. Договірний характер спірних правовідносин виключає можливість застосування до них судом положень щодо односторонніх зобов'язань. Втім оскільки правовідносини в межах

представництва за довіреністю договірними не є, то використання законодавства щодо односторонніх зобов'язань тут буде доречним.

Найбільш ефективним правовим механізмом захисту прав та інтересів довірителя у цьому разі є пред'явлення позову про стягнення з винного безпідставно набутого майна чи грошових коштів. Крім цієї вимоги позивач має право вимагати нарахування та стягнення процентів за безпідставне використання утриманих представником за довіреністю грошових коштів. Про це зазначав Верховний Суд України у Постанові від 02.03.2016 року у справі № 6-2491цс15 [4]. Водночас кращий спосіб уникнути таких проблем – прискіпливо обирати майбутнього представника, та детально виписувати усі умови й положення довіреності.

Окреме проблемне питання – зловживання представником своїми правами у судовому провадженні. Розібратись в окремих нюансах цього можливо звернувшись до правових позицій Верховного Суду. Так, є специфіка щодо представництва в судах інтересів іноземної юридичної особи. Верховний Суд у постанові № 826/13396/18 від 26.06.2019 року [5] зазначив, що для підтвердження повноважень повіреного за довіреністю при судовому представництві іноземної юридичної особи потрібна не лише довіреність, а й документи, які підтверджують правосуб'єктність такої юридичної особи за відповідним законом іноземної держави. Така вимога продиктована відмінністю правового регулювання представництва і діяльності юридичних осіб за законодавством інших країн.

Представництво юридичної особи у судах не можна кваліфікувати як сампредставництво. Самопредставництвом є діяльність керівника або працівника юридичної особи, що здійснюють представницькі функції відповідно до установчих документів чи трудового договору. Така діяльність охоплюється категорією самопредставництва юридичної особи. А при представництві юридичної особи на підставі довіреності виникають правовідносини представництва та діють два суб'єкти – повірений та довіритель-юридична особа. До такого висновку дійшов Верховний Суд у постанові № 910/23346/16 [6].

В умовах введення адвокатської монополії цікавим є участь адвоката в представницьких відносинах на підставі довіреності. За загальним правилом, адвокат укладає з клієнтом договір про надання правової допомоги. Між тим адвокат може діяти і на підставі довіреності. Верховний Суд торкнувся цього питання у постанові по справі № 916/914/19, зокрема зазначивши, що адвокат може представляти особу за довіреністю і в цьому разі перелік його процесуальних повноважень не може виходити за межі положень самої довіреності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Харитонов Є. О. Добровільне представництво у цивільному праві України : навч. посібник / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, А. І. Дрішлюк. – Київ : Істина, 2007. – 176 с
2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2-х т. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – 5-те вид., переробл. і допов. – Київ : Юрінком Інтер, 2013. – Т. 1. – 831 с.
3. Шаповал Л.І. Представництво в цивільному праві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Л.І. Шаповал. – К., 2007.
4. Постанова Верховного суду у справі № 6-2491цс15 [Електронний ресурс] режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56309766>
5. Постанова Верховного суду у справі № 826/13396/18 [Електронний ресурс] режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82684476>
6. Постанова Верховного суду у справі № 910/23346/16 [Електронний ресурс] режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72727878>

Мельник Ірина
студентка 1 курсу, 8 групи, факультету
адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЗАКОНОДАВСТВО ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Упродовж багатьох років, від дня створення Головної Руської Ради аж до 1918 р., українські лідери домагалися автономії західноукраїнських земель у складі Австро-Угорської імперії. Тому вже 18 жовтня 1918, після проголошення маніфесту Карла I про перебудову держави на федеративних засадах, де «кожне плем'я та область, яку воно заселяє, творить свій власний державний організм», у Львові відбулося обрання Української Національної Ради, яка 19 жовтня видала постанову про створення єдиної Української держави. Але вже 1 листопада в численних містах Галичини формування українських військових, очолювані Д. Вітовським, здійснили «листопадовий чин». Далі було створено Державний Секретаріат, у якому головував К. Левицький, прийнято назву Західноукраїнська Народна Республіка, проведено вибори до Української Національної Ради, обрано президентом держави Є. Петрушевича, шляхом проведення демократичних виборів створено дієві органи законодавчої та виконавчої влади.

Сучасні науковці, зокрема, М. Мацькевич і П. Кульчицький, доводять, що таке ефективне управління ЗУНР існувало завдяки законодавству, яке створили шляхом рецепції норм австрійського права, які не суперечили цілям галичан. М. Кобилецький зазначає, що даний підхід став «однією з гарантій забезпечення стабільності держави, оскільки ліквідація старого законодавства та відсутність нового могли призвести до правового нігілізму та анархії» [1, с. 12-13].

Рецепція австрійських законів була зумовлена низкою факторів: 1.) у 1861 р. українці здобули право представлятися в імперському парламенті та Галицькому крайовому сеймі; 2.) австрійські нормативно-правові акти забезпечували регулювання суспільно-політичних відносин; 3.) війна з Польщею та брак часу перешкождали законотворчим процесам.

Для осмислення сутності австрійських принципів права варто сконцентрувати увагу на основних нормах цивільного законодавства... Уже в 1979 р. імперським декретом був затверджений Галицький цивільний кодекс. [2, с. 48] Важливими також є Австрійський кримінальний кодекс 1852 р., який зберігав свою юридичну силу до 1932 р., Австрійський кримінально-процесуальний кодекс 1873 р., цивільно-процесуальний кодекс Австро-Угорщини 1895 р. та Австрійський цивільний кодекс, який був створений у 1811 р. та продовжував діяти аж до 1933р. Варто зауважити, що базою для української системи судочинства впродовж 1818-1819 рр. виступили норми та принципи Цивільно-процесуального кодексу Австро-Угорщини.

Слід звернути увагу на те, що норми речового права займали найважливішу групу цивільних правовідносин. Майно поділялося на державне, яке слугувало для задоволення потреб держави, і приватне, яке могло належати окремим та юридичним особам, общинам чи товариствам.

М. Луцький зазначає: «Відповідно до рецепційованих норм цивільного права речі поділялися за властивостями на тілесні і безтілесні, рухомі і нерухомі, споживні і не споживні, оцінювані і не оцінювані. Тілесні речі — які сприймаються органами чуттів, а решта —

безтілесні: право полювати, рибалити та усі інші права. Рухомі речі — які без їх пошкодження здатні до пересування на місцевості, а решта — нерухомі. Споживні речі — які без їх зруйнування чи знищення не приносять необхідної користі; неспоживні речі — які внаслідок їх зруйнування чи знищення втрачають свою користь. Оцінювані речі — вартість яких може бути визначена шляхом порівняння з іншими, перебуваючими в обігу речима; до них належать також особисті послуги, фізична і розумова праця. Неоцінювані речі — вартість яких не може бути визначена шляхом порівняння з іншими, перебуваючими в обігу речима».

Відповідно до цивільного законодавства Австро-Угорщини речове право — це право на якусь річ, яке належить особі незалежно від інших осіб. Можна виділити власності, застави, володіння, спадкування, сервітуту, яке невдовзі було ліквідоване самою імперією.

Отже, у ЗУНР спостерігається запозичення та використання норм права Австро-Угорської імперії. Це зумовлено тим, що новостворена держава відчувала брак часу на здійснення своєї нормотворчої діяльності, а припинення дії австрійських кодексів призвело б до кризи правовідносин. Також слід зазначити, що законодавство Австро-Угорщини, яке створили впродовж XIX ст. було регламентованим та досить ефективним і, незважаючи на збереження станових пережитків минулого, відповідало європейським правовим засадам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кобилецький М. М. Утворення ЗУНР, її державний механізм та діяльність (1918-1923 рр.) : автореф. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.01 : Львів, 1998. 16 С.

2. Кульчицький В. Джерела, структура, основні положення Австрійського Цивільного кодексу 1811 р. / В. Кульчицький, І. Левицька // Вісник Львівського університету. Серія юридична. — 2009. — Вип. 48. — с. 46-51.

3. Луцький М. І. Рецепція норм австрійського цивільного законодавства у правовій системі ЗУНР // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». — 2014. — Вип. 2. — Т. 1. — С. 77-80.

4. Мацькевич М. Рецепція австрійської державно-правової культури в Галичині в 1771-1918 рр. / М. Мацькевич // Право України. — 2007. — №6. — С. 134-137.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Лісогорова К. М.

*Перепелиця Марія Борисівна
студентка 1 групи 2 курсу
ІПКОЮ НЮУ ім.
Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

Відшкодування моральної шкоди - один зі способів захисту цивільних прав та інтересів, якому дослідниками-цивілістами та юристами-практиками приділяється значна увага. Інтерес до цього способу захисту обумовлюється його складною правовою природою та особливостями застосування на практиці.

Зміст моральної шкоди викладено у статті 23 Цивільного кодексу України. Втім зміст цієї статті не вирішує однозначно всіх питань, що постають при обранні особою такого способу захисту своїх прав. Саме тому й зазначається, що законодавець залишає «за судом право вирішувати належність та розмір відшкодування моральної шкоди, оскільки в чинному законодавстві чітких меж такого розміру не передбачено. У зв'язку з чим у потерпілих виникає упереджена оцінка своїх перенесених страждань, що породжує виникнення нових спорів» [1].

Недостатнє правове регулювання, що полягає у відсутності спеціального нормативно-правового акту, який би детально регламентував застосування такого способу захисту цивільних прав, як відшкодування моральної шкоди, призводить виникнення проблемних питань під ід вирішення іршення відповідних спорів.

Деякі роз'яснення з цього приводу містяться у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної шкоди» [2]. Зокрема в ній наведено перелік основних елементів, наявність яких потрібно встановити ст станови. Відповідно до Постанови під час вирішення питання про відшкодування моральної шкоди обов'язково слід з'ясувати наступне: наявність такої шкоди, протиправність діяння її заподіювача, наявність причинно-наслідкового зв'язку між шкодою і протиправним діянням заподіювача та наявність вини останнього.

Як свідчить судова практика суди перших та апеляційної інстанцій досить часто припускаються помилок при з'ясуванні необхідних складових цивільно-правової відповідальності при вирішенні спорів про відшкодування немайнової шкоди. Останнім часом поширилися випадки звернення з такими вимогами до Міністерства оборони України.

Так, у 2016 році ветеран війни в Афганістані звернувся до суду з позовом до Міноборони про відшкодування йому моральної шкоди у розмірі 100 000 гривень у зв'язку з отриманням під час проходження служби у складі Збройних сил СРСР множинних вогнепальних поранень, що призвело до серйозних проблем зі здоров'ям, у результаті чого позивачеві було встановлено третю групу інвалідності. Вимоги позовної заяви було частково задоволено: з Міноборони було стягнуто 30 000 гривень. Постановою від 06.11.2019 № 325/660/16-ц було скасовано рішення судів попередніх інстанцій. Свою позицію Верховний Суд обґрунтовує тим, що наявність шкоди ще не породжує абсолютного права на її відшкодування будь-якою особою, оскільки необхідно довести наявність всіх складових цивільно-правової відповідальності та правильно визначивши суб'єкта такої відповідальності. Верховний Суд зазначив, що судом першої інстанції не було враховано той факт, що у період ведення бойових дій у Демократичній республіці Афганістан Міністерства оборони України взагалі не існувало. Міністерство оборони України не є правонаступником Міністерства оборони СРСР. З огляду на те, що Міноборони не вчиняло протиправних дій чи бездіяльності відносно позивача, Верховний Суд дійшов висновку, що підстави для покладення на відповідача обов'язку відшкодувати моральну шкоду відсутні [3].

Аналогічні рішення було прийнято Верховним Судом у справах № 320/6936/16-ц та № 317/4741/16-ц. В обох випадках судді попередніх інстанцій безпідставно посилалися на постанову Верховного Суду України від 21 жовтня 2014 року у справі № 3-86гс14, у якій було встановлено протиправність дій та бездіяльності військовослужбовців при здійсненні ними своїх повноважень, чого не було встановлено при розгляді справ, які оскаржувались [4].

Отже, наявність моральної шкоди ще не є достатнім обґрунтуванням покладення на Міноборони обов'язку її відшкодування, оскільки останнє не лише не вчиняло жодних протиправних діянь щодо ветеранів війни в Афганістані, але й не могло їх вчинити. Суди першої та апеляційної інстанцій було проігноровано той факт, що Міністерство оборони України було створено після закінчення бойових дій у Демократичній республіці Афганістан та припинення існування Радянського Союзу, у складі Збройних сил якого проходили службу позивачі у зазначених справах. За таких обставин було неправильно встановлено суб'єкта відповідальності, що виключає наявність таких необхідних для притягнення Міноборони до відповідальності складових як вина, протиправність діяння та причинно-наслідковий зв'язок між діянням і заподіяною моральною шкодою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Проблемні питання застосування законодавства України щодо відшкодування моральної шкоди. Режим доступу : https://minjust.gov.ua/m/str_5947
2. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : постанова Верховного Суду України № 4 від _____. Режи доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>
3. Постанова Верховного Суду від 6 листопада 2019 року у справі № 325/1686/16-ц. Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85582113>
4. Постанова Верховного Суду України від 21 жовтня 2019 року у справі № 3-86гс14 . Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41242766>

*Поліщук Данііл Ігорович
студент 2 курсу, 4 ф-т., 1 групи
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Актуальність обраної теми зумовлена поширенням нових способів управління майном. Приватно-правові відносини динамічно розвиваються та стають все більш різноманітними. Їх регулювання здійснюється вже не лише через класичні цивілістичні інститути, притаманні континентальному праву, а й шляхом запровадження правових механізмів, принципово відмінних від них. Одним із таких є довірча власність, яка запозичена з англо-американського права. І сьогодні у таких державах довірча власність є набагато більш поширеною та характеризується більшою різноманітністю ніж в Україні. Оскільки ж ця правова конструкція є доволі суперечливою, виникає потреба приділити увагу її дослідженню.

В Англії та США довірча власність означає передачу майна засновником в розпорядження довірчому власнику. Довірчий власник (в залежності від конкретної угоди він може бути керуючим або опікуном майна) здійснює управління довіреним йому майном і у відповідності із спеціальною угодою передає прибуток від управління майна власнику, або визначеному в ним вигодонабувачу (бенефіціару) [1].

До недавнього часу в Україні з певною пересторогою довірчою власністю можливо було назвати майно, яке довіритель передавав повіреному за договором доручення чи відповідно до довіреності. В такому разі, передача майна засновувалася на фидуціарних відносинах довіри і слугувала в якості надання повіреному засобів для виконання доручення довірителя. Але назвати такій випадки саме довірчою власністю у повному розумінні цього слова неможливо, так як таке майно передавалося лише у користування, повірений істотно обмежувався у можливостях здійснення використання ним і діяв від імені власника, а не від власного імені [2].

В Україні довірча власність почала активно розвиватись після внесення змін до Цивільного кодексу України у жовтні 2019 року. Натепер новели законодавства дозволяють використовувати право довірчої власності в якості способу забезпечення виконання зобов'язання за кредитним договором. Відповідно до статті 597-3 ЦК України передбачено визначення моменту виникнення права довірчої власності на майно з моменту укладення відповідної письмової угоди.

Довірча власність визначається ЦК як різновид права власності на майно і є обмеженням реалізації власником правомочностей користування та розпоряджання. Так, довірчий власник має право здійснювати користування об'єктом довірчої власності, однак

йому заборонено вільно розпоряджатися таким майном. Розпорядження таким майном відповідно до закону знаходить свій прояв у разі накладення стягнення на це майно або його викупу для суспільних потреб.

ЦК України передбачає критерії оборотоздатності та відчужуваності майна при встановленні щодо нього довірчої власності. Це будь-яке майно, яке може бути відчужено і яке не обмежене чи заборонене у цивільному обороті.

З впровадженням регулювання у ЦК України довірчої власності як способу забезпечення виконання зобов'язань, вона набула дещо іншого забарвлення. При невиконанні боржником умов кредитного договору до кредитора – банку переходить право на відчуження об'єкта довірчої власності шляхом його продажу третій особі. Спеціальні умови продажу полягають в обов'язку кредитора письмово повідомити зацікавлених суб'єктів: боржника, користувача майна, довірчого засновника щодо свого наміру продати майно і встановити мінімальну ціну для такого продажу. Ціна, встановлена банком, не може бути меншою за мінімальну ціну, яка була завчасно повідомлена зацікавленим особам. При продажі довірчої власності банк зобов'язаний враховувати переважне право купівлі такого майна зацікавленими особами, а ті в свою чергу мають належним чином здійснити таке право.

На сьогодні у ЦК України та в інших актах цивільного законодавства не врегульовано питання порядку звернення стягнення на об'єкт права довірчої власності. Через це на таке майно на практиці накладається стягнення по аналогії з майном, яке є об'єктом іпотеки. Це пояснюється схожістю інститутів іпотеки та довірчої власності. Як наслідок, продовжує залишатись проблемним питання реєстрації права власності за новим власником, оскільки воно досі прямо не регульовано.

Таким чином, довірча власність може виступати засобом забезпечення виконання боргового зобов'язання за кредитним договором та договором позики. Таке забезпечення відбувається через укладення письмового договору стосовно встановлення довірчої власності який у випадку із нерухомим майном підлягає ще й обов'язковому нотаріальному посвідченню. За договором управління майном, довірчий засновник передає майно довірчому власнику для забезпечення зобов'язання боржника за кредитним договором або за одговором позики.

Проблемою на сьогоднішній день є співіснування довірчої власності та іпотеки в цивільному законодавстві України. В зарубіжних країнах, де існують одночасно і правовідносини іпотеки, і довірча власність, відмінності полягають у складі сторін та наявності спрощеної процедури позасудового стягнення обтяженого майна. Довірча власність за законодавством зарубіжних країн, на відміну від іпотеки, як правило, передбачає три сторони в договорі: кредитор, довірчий засновник (яким може виступати боржник чи третя особа) та довірчий власник, у той час як за договором іпотеки наявні дві сторони: іпотекодавець (боржник або третя особа) та іпотекодержатель (кредитор) [3]. В свою чергу, ЦК України дозволяє лише кредитору виступати довірчим власником. Отже, в Україні окреслена відмінність між довірчою власністю та іпотекою відсутня, адже обидва договори є двосторонніми.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що довірча власність недостатньо врегульована в Україні. Можливість її застосування набагато ширша, ніж просто забезпечення виконання кредитного зобов'язання. Тож, на нашу думку, слід доповнити ЦК приписами задля розширення випадків застосування довірчої власності. Доцільно передбачити можливість трьохстороннього договору довірчої власності та водночас слід відмежувати цей інститут від іпотеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Майданик Р.А. Проблеми довірчих відносин в цивільному праві / Р.А. Майданик. – К. : Київський університет, 2002. – 502 с.
2. Довірча власність // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 2 : Д — Й. — 744 с.
3. Некіт К. Г. Договір довірчого управління майном: порівняльно-правовий аналіз: монографія / К. Г. Некіт. – Одеса : Вид. Букаєв В.В., 2012. – 184 с.

*Потапова Лоліта Віталіївна,
Студентка 2 курсу, 10 група,
НЮУ імені Ярослава Мудрого
Інститут прокуратури і кримінальної юстиції*

ПІДСТАВИ ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНОСТІ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ: ЩОДОАСПЕКТУ НАДЗВИЧАЙНО НЕВИГІДНОГО МАТЕРІАЛЬНОГО СТАНОВИЩА ОДНОГО ІЗ ПОДРУЖЖЯ

Проблематика регулювання сімейних відносин на сучасному етапі розвитку українського суспільства є досить важливою і дискусійною. Актуальним наразі є питання укладання шлюбного договору, навколо якого виникає безліч суперечностей серед громадськості. Особливу увагу у юристів-практиків в цьому аспекті приділяється стосовно підстав оскарження шлюбних договорів і визнання їх недійсними через нечітку законодавчу регламентацію, яка може не співпадати зі справжніми реаліями. Однією із таких дискусійних підстав може виступати норма ст. 93 Сімейного Кодексу, яка зазначає щодо того, що шлюбний договір не може ставити одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище.

Для початку, розглядаючи безпосередньо підстави недійсності договору, доцільно буде визначитися із дефініцією «шлюбного договору». Відповідно до Сімейного Кодексу, шлюбний договір – це добровільна угода між особами, які уклали шлюб, стосовно регулювання майнових відносин подружжя, а також даний договір спрямований на регулювання таких питань, як правовий статус майна під час шлюбу, порядок використання житла, якщо один із подружжя поселяється у будинок іншого, а також щодо реалізації майнових прав та обов'язків стосовно дітей, а саме забезпечення їх необхідними коштами, аліментами та інші майнові питання.

Слід зазначити, що саме судові спори щодо визнання шлюбного договору недійсними є одними із складних категорій справ. Варто наголосити, що чітких підстав визнання недійсним саме шлюбного договору у СК не закріплено, адже норма ст. 103 Сімейного кодексу зазначає, що шлюбний договір може бути визнаний недійсний лише за рішенням суду і за підстав, які безпосередньо закріплені статтями Цивільного кодексу, зокрема ст. 203 і 215 щодо недійсності правочинів.

У цьому аспекті Верховний Суд на основі двох постанов від 30 січня 2018 року у справі № 756/7489/15-ц та від 4 квітня 2018 року у справі № 752/22220/16-ц щодо визнання шлюбних договорів недійсними, наголошує на підстави, які зумовлені недотриманням в момент вчинення стороною (сторонами) таких вимог:

1) зміст шлюбного договору не може суперечити законам України, а також моральним засадам суспільства;

2) волевиявлення кожного із подружжя при укладенні шлюбного договору має бути вільним і відповідати його внутрішній волі;

3) шлюбний договір має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним.

Кожна із цих перерахованих вимог може містити своє «наповнення». Наприклад, цікавим для розгляду є впливаюча з першої вимоги підстава стосовно змісту шлюбного договору, а саме настання надзвичайно не вигідного матеріального становища. Дискусійним є питання щодо правильного тлумачення і розуміння такого поняття як «невигідне матеріальне становище одного із подружжя», адже воно не має чіткого законодавчого закріплення і може трактуватися і вирішуватися судом по-різному. Зазвичай позови щодо недійсності шлюбу з підстав не вигідного матеріального становища залишаються не задоволені, оскільки доволі складно визначити чи насправді досягнутий особою ступінь не вигідного становища. Як приклад можна привести такі справи як Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 9 жовтня 2019 у справі № 713/1964/16-ц, де позов було відмовлено щодо визнання недійсним договору через те, що вище перераховані умови, які зазначені Верховним Судом, було дотримано, кожен із подружжя розумів і усвідомлював свої дії, і не було виявлено у позивачки вкрай тяжких і не вигідних умов. Постановою Харківського апеляційного суду від 12 грудня 2019 у справі № 635/3825/17 було задоволено позов частково лише у частині рівномірного поділу сумісної власності, що не було додержано в договорі, а щодо частини про визнання шлюбного договору повністю недійсним було відмовлено через пропуск строку позовної давності і неможливості довести настання для позивачки не вигідного становища за умовами укладеного договору. Але незважаючи на безліч випадків незадоволення позовів, є і виключення. Прикладом цього є постанова Київського апеляційного суду від 2 жовтня 2019 року у справі № 755/19197/18, якою було задоволено позов через те, що у шлюбному договорі було зазначено, що все майно належить чоловіку, і наголошено на домовленості про непоширення дії ст.60, яка встановлює поділ сумісної власності подружжя, у результаті чого, за висновками колегії суддів, позивачка залишалася зовсім без рухомого і нерухомого майна.

Питання не вигідного матеріального становища одного із подружжя як однієї із підстав визнання шлюбного договору недійсним є доволі дискусійним і складним, адже дане поняття є оціночним і позови визнаються судами необґрунтованими і повністю недоведеними, оскільки у першу чергу будь-який правочин передбачає волевиявлення особи. Погоджуючись на умови договору, особа розуміє значення своїх дій і повинна передбачати правові наслідки, які можуть призвести до не вигідного матеріального становища.

На сучасному етапі слід зазначити, що визначення повного невичерпного переліку підстав визнання недійсності шлюбного договору потребує законодавчого регулювання, насамперед постає необхідність у чіткому тлумаченні категорії «невигідного матеріального становища» і окресленні меж його розуміння для уникнення «затяжних» спорів і встановленні справедливості під час розгляду судових справ.

МЕД-АРБ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

Альтернативне вирішення правових спорів (АВС) – це сукупність прийомів і методів позасудового врегулювання сприв, у результаті застосування яких сторони, що сперечаються, укладають взаємоприйнятну угоду. В усьому світі існує практика застосування альтернативних форм вирішення правових конфліктів, які виступають як альтернатива стосовно офіційного правосуддя. У багатьох випадках АВС виступає більш прийнятним, порівняно з державною судовою процедурою, способом вирішення конфліктної ситуації, оскільки не потребує значних фінансових та організаційно-технічних витрат з боку учасників спірних правовідносин. Можливо саме тому, як вказують окремі науковці, на долю АВС в країнах ЄС припадає понад 70 % усіх приватноправових спорів і лише 30 % доходить до державних судів [1].

У свою чергу мед-арб є змішаним, гібридним способом вирішення спорів, оскільки поєднує в собі медіацію та арбітраж, які є найбільш поширеними способами АВС.

«Мед-ард» – спосіб врегулювання спору за допомогою посередника-арбітра, що у випадку недосагнення сторонами угоди уповноважений прийняти обов'язкове для сторін рішення в порядку арбітражу. Вартість посередницького процесу значно менша, ніж витрати, пов'язані з арбітражем. Процес мед-арб починається із стандартної процедури, базової для медіації, без паперів, повісток та інших формальностей, які є характерними для арбітражу. Мед-арб можна використовувати майже в усіх випадках, коли сторони шукають остаточного і такого, що має обов'язкову силу рішення, але хотіли б спочатку обговорити проблемні питання [2].

Процедура мед-арбу може проводитися однією особою, яка виступає на першому етапі як медіатор, а на другому — як арбітр, або ж двома особами, що виконують нарізно ролі медіатора та арбітра на першому та другому етапі відповідно.

Деякі третейські установи пропонують інші форми об'єднання медіації з третейським розглядом. Наприклад, Паризький центр арбітражу та медіації – СМАР (Centre de Mediation et d'arbitrage de Paris) – створив модель паралельної процедури, при якій медіація і третейський розгляд проводяться паралельно один з одним, так звана процедура med-arb simultanes. На практиці розроблено декілька різновидів мед-арбу, найбільш поширеними з яких є такі:

- мед-арб з паралельним залученням нейтральних сторін, за якого медіатором та арбітром виступають дві різні особи; на відміну від класичного мед-арбу, арбітр присутній під час проведення медіації та має доступ до всієї інформації та документів, окрім індивідуальних зустрічей між медіатором та стороною;

- пленарний мед-арб, за якого залучається одна нейтральна третя особа, яка спочатку виконує функції медіатора, а якщо сторони не домовилися – функції арбітра, причому сторони домовляються, що така особа не може мати жодних індивідуальних зустрічей зі сторонами, а все спілкування, як усне, так і письмове, відбувається на об'єднаній (пленарній) зустрічі;

- плетений мед-арб, за якого залучається одна нейтральна третя особа – медіатор-арбітр, який за необхідності вже на етапі арбітражного розгляду справи може призупинити такий розгляд та повернутися до етапу медіаційної процедури, якщо сторони виявили готовність до досягнення добровільної медіаційної угоди;

- арб-мед – до вирішення спору залучається незалежна третя особа, яка отримує та досліджує докази, на які посилаються сторони арбітражного розгляду, та ухвалює арбітражне рішення, що не надається та не розголошується сторонам на першому етапі. Після цього проводиться процедура медіації, у разі успіху якої угода за результатами медіації затверджується арбітражем, а рішення арбітра не розголошується сторонам. У разі недосягнення угоди між сторонами, рішення арбітражу доводиться до відома сторін, після чого їм надається друга можливість використання медіації. Якщо за результатами медіації сторонам все ж таки не вдається вирішити спір, то рішення арбітражу стає остаточним та обов'язковим для них [3, с. 95-96].

Таким чином, мед-арб є одним із змішаних способів АВС, що полягає в залученні до розгляду та вирішення спору третьої нейтральної особи, яка сприяє налагодженню комунікації між сторонами та прийняттю ними рішення у спорі, а у випадку недосягнення між ними домовленості – розглядає справу та ухвалює рішення самостійно. Мед-арб максимізує шанси сторін на врегулювання спору та досягнення домовленості щодо всіх спірних питань, адже гарантує, що спір буде вирішено в будь-якому випадку: якщо не за допомогою консенсуальної процедури медіації, то за допомогою більш формалізованої та змагальної процедури розгляду справи в арбітражі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бережна І. Сумна доля альтернативних методів вирішення спорів в Україні / І. Бережна. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/berezhnaya/article/2073.aspx>
2. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Впровадження способів альтернативного вирішення правових спорів (ADR - alternative dispute resolution) / Н. Бондаренко-Зелінська – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.univer.km.ua/statti/1.bondarenko-zelinska_n.l._vprovadzhennya_sposobiv_alternatyvnoho_vyrishennya_pravovykh_sporiv_\(adr___a_lternative_dispute_resolution\).pdf](http://www.univer.km.ua/statti/1.bondarenko-zelinska_n.l._vprovadzhennya_sposobiv_alternatyvnoho_vyrishennya_pravovykh_sporiv_(adr___a_lternative_dispute_resolution).pdf)
3. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.] ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. — Одеса : Екологія, 2019. — 456 с. : іл.

Науковий керівник: ас. Тимошевська Ірина Петрівна.

*Ружинська Анастасія Павлівна
студентка 2 курсу 5 групи
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ВІДМОВИ ВІД ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Відмова від права власності врегульована у статті 347 Цивільного кодексу України, за якою це дія особи, яка свідчить про її намір відмовитися від певного майна. Причини для відмови можуть бути різноманітні, проте важливим є однозначне розуміння та сприйняття того, що від свого майна власник відмовився, а не загубив його. Це є досить важливим, адже стан майна та обставини, за яких його виявлено, мають свідчити про те, що відмова власника була добровільна та усвідомлена.

Істотною особливістю відмови від права власності є визначення моменту його припинення. Якщо особа відмовляється від рухомого майна, то моментом припинення в неї права на це майно є реалізація нею свого наміру позбавитися майна через вчинення фактичних дій, що свідчать про відмову від права власності. Прикладом можна вважати, коли особа

добровільно викидає свої речі на смітник, тим самим демонструючи намір відмовитись від них.

Якщо ж особа відмовляється від права власності на нерухоме майно, то моментом припинення в неї права на нього є внесення змін до відповідного реєстру за заявою власника. При цьому звернення особи до державного реєстратора з такою заявою є його обов'язком, а не бажанням, оскільки без цього вона залишається його власником, незважаючи на те, що фактично вже не здійснює жодних із правомочностей власника. Наприклад, власник будинку пішов з дому і тривалий час не повертається до нього. Проте особа залишається власником допоки існує відповідний запис в Єдиному державному реєстрі прав на нерухоме майно та їх обтяжень. [2]

Право власності на майно припиняється і в разі його знищення. В цьому випадку застосовується ст. 349 ЦК України. Між тим, як свідчить судова практика, попри факт знищення (не існування) майна запис в Єдиному державному реєстрі прав на нерухоме майно та їх обтяжень про припинення права власності часто не робиться. В цих випадках постає питання про те, чи можна вважати наявним право власності на майно, якого вже не існує. [1]

Так, у справі № 159/4695/15-ц. що розглядалась Ковельським міськрайонним судом Волинської області особа звернулась з позовом до сільської ради з приводу визнання права власності на майно в порядку спадкування та припинення права власності на нерухоме майно внаслідок його знищення. При цьому особа доклала довідку від сільської ради, в якій зазначалося те, що тривалий час у будинку ніхто не проживав, він був у аварійному стані та під час сильного вітру зруйнувало димар, побито шифер, для проживання будівля стала непридатною. Судом було вирішено задовольнити позов особи, керуючись ст. 349 ЦК України, відповідно до якої «знищення майна» поширюється на всі випадки фізичного руйнування майна, що призводить до припинення його існування як такого, незалежно від причин настання такого результату. У разі знищення майна, права на яке підлягають державній реєстрації, право власності на нього припиняється з моменту внесення за заявою власника змін до державного реєстру. [3]

Отже, при характеристиці відмови від права власності варто розрізняти фактичне припинення в особи права на майно, яке настає з моменту здійснення нею дії, яка свідчить про відмову від володіння, користування та розпорядження майном або знищення рухомої речі та юридичне припинення права власності, яке настає з моменту внесення відповідного запису до Державного реєстру прав на нерухоме майно та їх обтяжень. При цьому слід враховувати, що відмова від права власності повинна бути добровільною та прямо відповідати бажанню власника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Цивільний кодекс України: закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV// Відомості Верховної Ради України. – ст. 347.
2. Харченко О. С. Підстави припинення права власності: монографія / Харченко О. С. – К. : Вид-во Європ. ун-ту. 2009.
3. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/>

*Скрипник Юлія Олександрівна
студентка 2 курсу 1 групи
Інституту підготовки
кадрів для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ЗАПОВІТ ПОДРУЖЖЯ: СУТНІСТЬ, ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Найдавнішою формою спадкування є заповіт. І хоча перші згадки про нього з'являються ще у Стародавньому Римі, ця форма спадкування існує і дотепер. Напевно кожен хоча б раз у житті замислювалася над питанням про те, кому залишити свої майно після смерті. Буває і так, що вирішує це питання подружжя, складаючи спільний заповіт.

Зі ст. 1243 ЦК України слідує, що під ним розуміється правочин, що вчиняється подружжям щодо спадкування належного їм спільного майна після їх смерті. Згідно з цією ж статтею право на складення спільного заповіту мають чоловік та жінка, які перебувають в офіційно зареєстрованому шлюбі. Важливо, що у ст. 21 Сімейного кодексу України шлюбом визначається сімейний союз чоловіка та жінки, який офіційно зареєстрований у РАЦС, і саме тому право на спільний заповіт не виникає в осіб, між якими існують так звані фактичні шлюбні відносини.

Заповіт може бути складений подружжям як щодо всього їх спільного майна так і стосовно його окремих частини. За умови наявності такого заповіту, після смерті одного з подружжя частка у праві спільної власності переходить до того з подружжя, який пережив іншого. Термін «переходить» розуміється у наступному сенсі: другий з подружжя матиме право лише користуватися та володіти майном, проте буде позбавлений права ним розпоряджатися, оскільки нотаріус, відповідно до ч. 4 ст. 1243 ЦК України, після отримання відповідної інформації про смерть, зобов'язаний накласти заборону відчуження на майно, позначене у заповіті подружжя.

Однією з проблем, зумовлених цією домовленістю, є істотне обмеження прав того с подружжя який пережив іншого. Через те, що волевиявлення зроблене задовго до часу смерті одного з подружжя, воно може негативним чином вплинути на права другого. Так, можливе істотне погіршення матеріального або фізичного становища того с подружжя який пережив іншого. Попри це, останній не зможе реалізувати своє майно та поліпшити свій фінансовий стан, оскільки на нього накладена заборона відчуження. Той з подружжя, хто пережив іншого, не зможе й скасувати спільний заповіт, оскільки згідно з ч.3 ст.1243 ЦК України, це можливо лише за життя обох.

Судова практика доводить, що другий з подружжя часто звертається до суду з позовом про визнання заповіту подружжя недійсним і суди у більшості випадків задовольняють ці позови. Прикладом можуть слугувати рішення по справах № 161/14271/19 від 9 жовтня 2019 року [1], № 214/7748/18 від 27 червня 2019 року [2], № 344/17389/18 від 19 лютого 2019 року[3]. Тож в такому разі мета спільного заповіту подружжя не досягається.

Статтею 1243 ЦК України не встановлено жодних заборон чи обмежень щодо можливості зазначення у заповіті подружжя майна яке знаходиться у приватній власності одного з подружжя. Саме тому, складаючи такий заповіт, варто розрізняти майно, яке знаходиться у сумісній власності подружжя, та те, яке належить кожному з них окремо..

Важливо зазначити, що на відносини, які виникають при складанні заповіту подружжя, положення ЦК України про обов'язкову частку у спадщині не поширюються. Право на

спадщину за таким заповітом мають лише ті особи, які у ньому зазначені, проте законом не передбачається ані відкриття спадщини ані спадкування після смерті першого з подружжя. Таким чином, право обов'язкових спадкоємців, визначене у ч. 1 ст. 1241 ЦК України, обмежується заповітом подружжя. Інакше кажучи, проблема в тому, що родичі того з подружжя, який помер першим, зможуть оформити своє законне право на обов'язкову частку у спадщині лише після смерті останнього з подружжя.

Заповіт подружжя дещо не узгоджується зі ст.1233 ЦК України та навіть з самим поняттям «заповіт», в основі якого лежить «особисте розпорядження фізичної особи». Подружжя ж при складенні заповіту узгоджують свою волю і виражають її як єдине ціле.

Отже, заповіт подружжя є особливою формою правочину. Він поєднує у собі ознаки договору та певною мірою й одностороннього правочину. Це дозволяє охопити більш широке коло відносин та забезпечити їх захищеність. Проте, існують проблемні аспекти, які потребують доопрацювання. Їх вирішення дасть змогу у повній мірі реалізувати волевиявлення кожного з подружжя, і таким чином досягти мети складання спільного заповіту.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри цивільного права Спасибо-Фатєєва І.В.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Єдиний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84758220>
2. Єдиний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82679197>
3. Єдиний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80046280>

*Фетісова Юлія Олегівна
Студентка 2 курсу 5 групи
Інституту підготовки
кадрів для органів юстиції України
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ПРИ ПРИДБАННІ ТОВАРУ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ

Протягом останніх десятиліть відбувається активний розвиток Світової мережі – Інтернету. Уже сьогодні вона забезпечує зв'язок людей, надає доступ до різного роду інформації та задовольняє безліч інших потреб. Таким чином, технологічний прогрес сприяв виникненню та поширенню такого виду цивільно-правових відносин, як електронна комерція.

Кожен, хто хоч раз придбав товар через Інтернет, переконався у тому, що це має ряд переваг: великий асортимент товарів, економія часу, можливість придбання, не виходячи з дому. Проте із появою нових правовідносин, виникають і нові правопорушення. Найчастіше це буває саме з боку Інтернет-магазинів. Тому надзвичайно важливо розумітися на правовому регулюванні у цій сфері.

В Україні немає спеціального закону, який би регламентував відносини купівлі-продажу через Інтернет, а також визначав би основні права та обов'язки їх сторін. Проте існує низка нормативно-правових актів, якими керуються суб'єкти таких відносин сьогодні, а саме: Конституція України (право на підприємницьку діяльність), Господарський та Цивільний кодекси України, закони України «Про захист прав споживачів», «Про електронні документи

та електронний документообіг», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про захист персональних даних», «Про електронну комерцію», та ін.

Тож вітчизняне законодавство передбачає можливість укладання договору на відстані. Покупка товару через Інтернет – це договір купівлі-продажу, який укладається між продавцем (виконавцем) зі споживачем за допомогою засобів дистанційного зв'язку.

Взагалі такий договір є різновидом звичайного договору купівлі-продажу, за яким згідно до ст. 655 ЦК України продавець зобов'язується передати майно у власність покупцеві, а покупець зобов'язується прийняти майно і сплатити за нього певну грошову суму. Саме тому, у випадку спорів рішення судів ґрунтується на існуючих нормах законів, що передбачають регулювання відносин, які виникають між споживачами і виробниками, виконавцями, продавцями під час продажу товарів, встановлюють права споживачів на придбання товарів.

Важливо відмітити, що у разі укладення відповідного договору права споживача регулюються ст.13 Закону України «Про захист прав споживачів». Споживач має право отримати інформацію про: найменування продавця (виконавця), його місцезнаходження та порядок прийняття претензії; товар, ціну; гарантійні зобов'язання та інші послуги, пов'язані з утриманням чи ремонтом продукції; порядок розірвання договору тощо. У разі ненадання такої інформації продавець (виробник) несе відповідальність, встановлену ст.15 та ст.23 Закону України «Про захист прав споживачів». Обізнаність споживача допомагає уникнути можливих проблем під час купівлі товару у майбутньому.

При придбанні товару може виявитися його неякісність, невідповідність документів на нього, зміна товару при його доставці та інші недоліки. Тому, у таких випадках, продавець може по різному відреагувати на вимоги споживача, зокрема: відмова у заміні товару, або у його прийнятті при поверненні покупцем, або у гарантійному ремонті. Задля захисту своїх прав споживач може звернутися до суду і судова практика з цих спорів доволі обширна [1, 2, 3], що підтверджує недоліки правового регулювання у цій сфері. Наприклад, на перший погляд здається, що легко довести факт придбання споживачем продукції у продавця. Однак, коли це відбувається через Інтернет-магазини, значна частина інформації надається в електронному вигляді. Як правило, письмовий договір, що засвідчив факт купівлі, не оформлюється і товарний чек не надається. Тож постає питання про можливість використання інформації, яка виражена в електронній формі при захисті порушених прав споживача у суді.

Також інколи неможливо встановити реального продавця. Насамперед це пов'язана з тим, що велика кількість інтернет-магазинів переважно працюють як платформи. Різні фізичні особи розміщують лише товари, не надаючи свої реальні координати. Через це, споживач не зможе вказати належного відповідача, при подачі позову для захисту своїх прав.

Таким чином, законодавством України передбачено укладання договору купівлі-продажу на відстані, а також регламентовано права та обов'язки суб'єктів таких відносин. Однак, як доводить судова практика, в законодавстві є прогалини та суперечності. Задля їх усунення та підвищення захищеності прав споживачів необхідне удосконалення законодавства, зокрема, шляхом створення єдиного реєстру Інтернет-магазинів. Завдяки цьому буде можливо переконатися в дійсному існуванні таких продавців, що спростить висунення до них вимог споживачами.

Науковий керівник: д. ю. н., професор кафедри цивільного права Спасибо-Фатєєва І.В.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Постанова суду м. Маріуполь по справі № 466/9758/17 від 23 березня 2019 / Єдиний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72154546>

2. Постанова Київського апеляційного суду по справі № 712/5300/18 від 03 квітня 2019 / Єдиний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77719690>

3. Постанова Першотравневого районного суду Донецької області по справі № 465/3333/19 від 04 грудня 2019 / Єдиний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83090884>

Чистякова Олена Олегівна
курсант 3 курсу, 2 групи, 5 факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

СУДОВЕ РІШЕННЯ ЯК ПІДСТАВА ВИНИКНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Взагалі, головною підставою виникнення зобов'язань у цивільному праві виступає договір, який укладається на основі вільного волевиявлення сторін. Однак, стаття 509 ЦК України передбачає й інші підстави для його виникнення, серед таких: створення літературних, художніх творів, завдання майнової та моральної шкоди іншій особі, інші юридичні факти, а також, у випадках, встановлених актами цивільного законодавства – рішення суду.

Зобов'язання, що виникають на основі судового рішення відносяться до позадоговірних, які в свою чергу, мають відмінність від договірних у тому, що вони виникають без наявності згоди обох сторін на це, між якими виникли зазначені правовідносини. В основній своїй частині, зазначений вид зобов'язань виникає з одностороннього волевиявлення сторони. Як приклад – особа, котрій була заподіяна шкода, звертається з позовом до суду із вимогою відшкодування останньої винною особою.

Основний масив зобов'язань, підставою для виникнення яких є судові рішення – це деліктні. Оскільки, на жаль, спостерігаються мінімальні випадки, коли особа, котра заподіяла шкоду, погоджується на добровільне її відшкодування, а тому, єдиним виходом для поновлення права потерпілого є звернення до суду.

Найбільш поширеними видами деліктних є зобов'язання, що виникають внаслідок дорожньо – транспортних пригод, шкоди, завданої працівнику, під час виконання ним трудових обов'язків, нещасні випадки, спричинені неналежним утриманням об'єктів благоустрою з боку комунальних служб тощо.

Підставою для виникнення позадоговірних зобов'язань виступає певна дія, яка має юридичне значення, та яка може мати як правомірний, так і протиправний характер.

Також, зобов'язання на підставі судового рішення може виникнути у разі набуття, збереження майна без достатньої правової підстави. У такому випадку, на особу покладається обов'язок повернути потерпілому майно, що було набуто або збережене нею за рахунок потерпілого, без достатньої правової підстави. У разі, якщо таке повернення в натурі є неможливим, то потерпілому відшкодується його вартість, котру визначає суд на момент розгляду справи.

Цікавим в даному аспекті є також і те, що відповідальність за порушення грошового зобов'язання, котра передбачена ст. 625 ЦК України застосовується і до зобов'язань, котрі виникли на підставі судового рішення. Так, Верховним Судом було надано відповідне роз'яснення з цього приводу.

До суду був поданий позов щодо стягнення трьох відсотків річних та інфляційних втрат внаслідок невиконання з боку відповідача судового рішення про стягнення компенсації вартості частки спільного майна подружжя.

Судом першої інстанції було відмовлено у задоволенні даного позову з огляду на те, що вищезазначена ст.625 ЦК України, на котру посилався позивач у своїй позовній заяві, не застосовується до спірних правовідносин, адже вона встановлює відповідальність саме за прострочення виконання грошового зобов'язання, а не за користування коштами.

В свою чергу, апеляційним судом було залишене дане рішення першої інстанції без змін, та зроблено посилання на те, що підставою позову є невиконання відповідачем рішення, яке було ухвалено із незобов'язальних відносин, однак ним вирішено питання щодо поділу подружнього майна, тому відсутні підстави для стягнення коштів саме на підставі ст. 625 ЦК України за невиконання відповідачкою вказаного судового рішення.

Верховний Суд, під час розгляду цієї справи зазначив, що згідно зі ст. 625 ЦК України боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання. Боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.[1]

Стаття 625 ЦК України належить розділу I «Загальні положення про зобов'язання» книги 5 ЦК України, тому в ній визначені загальні правила відповідальності за порушення грошового зобов'язання і її дія поширюється на всі види грошових зобов'язань, якщо інше не передбачено спеціальними нормами, що регулюють суспільні відносини з приводу виникнення, зміни чи припинення окремих видів зобов'язань.

Так як грошове зобов'язання між сторонами виникло на підставі рішення суду, то його невиконання має наслідком застосування ч.2 ст. 625 ЦК України.[2]

З цього приводу можна навести ще одну постанову Верховного Суду від 17 квітня 2019 року, предметом розгляду справи було стягнення грошової компенсації у зв'язку з порушенням строків виплати заробітної плати присудженої за рішенням суду. Верховним Судом було викладено наступне: частина п'ята статті 11 ЦК України визначає, що у випадках, встановлених актами цивільного законодавства, цивільні права та обов'язки можуть виникнути з рішення суду. Положення статті 625 ЦК передбачають, що зобов'язання можуть виникати безпосередньо з договорів та інших правочинів, передбачених законом, а також угод, які не передбачені законом, але йому не суперечать, а в окремих випадках встановлені актами цивільного законодавства цивільні права та обов'язки можуть виникати з рішення суду.

Як вже зазначалось, стаття 625 ЦК України розміщена у розділі I «Загальні положення про зобов'язання» книги 5 ЦК України. Відтак, приписи розділу I книги 5 ЦК України поширюються як на договірні зобов'язання (підрозділ 1 розділу III книги 5 ЦК України), так і на недоговірні (деліктні) зобов'язання (підрозділ 2 розділу III книги 5 ЦК України).

Таким чином, у статті 625 ЦК України визначені загальні правила відповідальності за порушення будь-якого грошового зобов'язання незалежно від підстав його виникнення (договір чи делікт).

Аналіз зазначених норм, дає підстави дійти висновку про те, що на підставі судового рішення між сторонами виникло грошове зобов'язання у зв'язку із стягненням заборгованості із заробітної плати, невиконання якого зумовлює застосування положень частини другої статті 625 ЦК України. [3]

Отже, зобов'язання, що виникає на підставі судового рішення, відрізняється від договірної тим, що на відміну від останнього, його виникнення не залежить від волевиявлення обох сторін. Сторони не встановлюють самостійного умови та обсяг його виконання – це питання вирішує суд. Також, на відміну від договірних зобов'язань, в межах яких кожна зі сторін задовольняє власний інтерес, та отримує взамін від іншої сторони певне благо, в зазначеному виді зобов'язань, одна особа, позбавляється своїх благ на користь іншої, або ж вчиняє певні дії з однією метою – відновити правове становище іншої, задовільнити її інтерес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV
2. Постанова Касаційного цивільного суду від 16.05.2018 року у справі №459/3560/15-ц. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74158310>
3. Постанова Касаційного цивільного суду від 17 квітня 2019 року у справі № 525/789/17-ц. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81438429>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Печений Олег Петрович.

*Шарапова Валерія Віталіївна,
студентка 3 курсу Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Судове рішення -- це родове поняття, тому що воно використовується для позначення різних за своєю природою актів (перелік яких міститься в ч. 1 ст. 258 Цивільного процесуального кодексу), що приймаються під час розгляду та вирішення справ судами різних інстанцій. Тобто це ключовий інститут цивільного процесу, який охоплює весь масив судових актів, що постановляються судом під час здійснення судочинства як по суті справи (рішення як вид судових рішень), так і щодо інших питань, які не стосуються суті справи (ухвала як вид судових рішень).

Розмаїття цих актів протягом довгого часу вимагало узагальнення та систематизації підходів до базових характеристик судового рішення, виявлення їхніх спільних рис, притаманних усім судовим актам без винятку, через що об'єктивно і виникла потреба й у класифікації цих актів, яка дозволила б згрупувати їх за певними критеріями та виокремити спільні особливості, характерні лише для окремих їхніх видів. Питання класифікації судових рішень завжди займало важливе місце у процесуальній науці, хоча й відносилося до числа дискусійних, а окремі його аспекти вважаються такими й досі.

Судові рішення можна класифікувати за різними критеріями. Так, одним з таких критеріїв може бути суд, який їх приймає. За цим критерієм судові рішення поділяються на судові рішення першої інстанції (ухвали, рішення, судовий наказ) та судові рішення вищестоящих інстанцій (ухвали, постанови).

Наступним критерієм, за яким можна класифікувати судові рішення, є кількісний склад суду. За цим критерієм ріш поділяються на : одноособові судові рішення та колегіальні судові рішення.

І ще один критерій – вид позову. До речі, традиційно класифікацію судових рішень у цивільному процесі пов'язували з класифікацією позовів. В основі цього зв'язку лежить зв'язок між характером матеріально-правової вимоги та формою його судового захисту. Так, позови ми класифікуємо на види, беручи до уваги також різні критерії, як і при класифікації судових рішень, але однією із двох найбільш розповсюджених є класифікація позовів на види за процесуально-правовим критерієм(ще один критерій – це матеріально-правовий, але його зміст не потребує конкретизації в контексті розкриття даного питання). Так, за засобом процесуального захисту (процесуально-правовий критерій) позови поділяються на три види: *про присудження*(найбільш поширений вид позовів, коли позивач вимагає примусового здійснення обов'язку боржника – відповідача; такі позови пред'являються, як правило, в тих випадках, коли право позивача вже порушено і необхідно здійснити певні дії для його поновлення); *позови про визнання* (це такі позови, коли позивач просить суд підтвердити наявність чи відсутність між ним і відповідачем певних правовідносин; позивач не ставить перед собою мети про матеріальне присудження, його мета полягає в усуненні сумнівів відносно існування правовідносин); *перетворювальні позови* (такі позови, коли позивач просить суд перетворити існуючі між ним і відповідачем правовідносини, тобто позови, спрямовані на зміну правовідносин, або на припинення). І, таким чином, залежно від того, який від позову(про присудження, про визнання, чи перетворювальний), рішення суду можна розрізнати на рішення: про присудження, про визнання чи перетворювальні рішення відповідно. Отже, в межах цього підходу щодо цього критерію класифікації судових рішень у науці і була запропонована ця матеріально-правова класифікація судових рішень, яка базувалася на аналогічній матер-правовій класифікації позовів [3, с.65] Але від себе хочу зазначити, що саме така класифікація позовів (в контексті вивчення теми «позов», питання «види позовів») є процесуально-правовою.

Але це питання, на мою думку, може стати окремою темою для подальших досліджень, бо навіть ті науковці, які суворо розмежовували матеріальне та процесуальне правовідношення і, відповідно, право на позов у матеріальному значенні та право на позов у процесуальному значенні, звертали увагу на зв'язок між ними, обумовлений загальним співвідношенням матеріального права та процесуальної форми його життя. Так, аналізуючи форми, засоби та способи захисту цивільних прав судом, вони зазначали, що частина з них мають матеріально-правовий характер, оскільки безпосередньо забезпечують захист права або охоронюваного законом інтересу (наприклад, визнання права, відновлення стану, що існував до порушення права, присудження до виконання обов'язку у натурі, припинення або зміна правовідношення). Застосування таких способів захисту права судом можливе лише у певній процесуальній формі, що дає підстави говорити про процесуальні способи захисту, основним з яких є ухвалення судового рішення.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

- 1) Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03. 2004 № 1618-IV.
- 2) Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Ба– К93 ранкова та ін.; за ред. В .В Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.
- 3) Посібник з написання судових рішень у цивільному і кримінальному судочинстві. К.: Ваіте, 2016. – 206 с.

ЗМІСТ:

Секція Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень;

1. *Лісогорова Катерина Миколаївна*, ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ У 1960 -1980- Х РОКАХ
2. *Стеценко Ніна Сергіївна*, ЗНАЧЕННЯ ЗАКОНУ ПРО ГОМСТЕДИ ДЛЯ ПЕРЕБІГУ ПОДІЙ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ 1861-1864 РР. У США.
3. *Стеценко Ніна Сергіївна*, АГРОНОМІЧНА ДОПОМОГА НАСЕЛЕННЮ У СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ У ХІХ – НА ПОЧ. ХХ СТСТ.
4. *Алсандія Єва*, ПОХОДЖЕННЯ І СУТНІСТЬ КОЗАЦЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ
5. *Бандуріна Валентина Андріївна*, ЗБОРІВСЬКИЙ ДОГОВІР: УМОВИ ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ
6. *Білик Олег Анатолійович*, ГАЛИЦЬКЕ БОЯРСТВО: МІЦНА ОПОРА КНЯЗІВСТВА ЧИ П'ЯТА КОЛОНА МОЛОДОЇ ДЕРЖАВИ?
7. *Білич Дар'я*, БОРОТЬБА ЗА ГЕТЬМАНУВАННЯ ПІСЛЯ СМЕРТІ БОГДАНА ХЕЛЬНИЦЬКОГО. ЧОРНА РАДА
8. *Блинова Дар'я Віталіївна*, «РУСЬКА ТРІЙЦЯ» ЯК ВТІЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ
9. *Бондаренко Анна Артемівна*, ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКОЇ ЕЛІТИ В РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ В 1569-1658 РОКАХ
10. *Бурак Любов Іванівна*, ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМ МАРІЇ ТЕРЕЗІЇ
11. *Василюк Наталія Аркадіївна*, РОЗПОДІЛ ВЛАДИ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ ПИЛИПА ОРЛИКА
12. *Василюк Наталія Аркадіївна*, ПРАВА І МОРАЛІ, ЇХ СПІВВІДНОШЕННЯ
13. *Ведмідь Світлана Сергіївна*, ВПЛИВ КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА 1710 РОКУ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІАЛІЗМУ
14. *Власенко Діана Романівна*, ПРИНЦИП ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РІВНОСТІ В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ
15. *Волківський М. С.*, ОРГАНИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ 1648-1654 РОКІВ
16. *Геращенко Назар Михайлович*, УНР. СТАНОВЛЕННЯ. ПЕРШИЙ УНІВЕРСАЛ.
17. *Глушко Анастасія Дмитрівна*, ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ЗА РУСЬКОЮ ПРАВДОЮ
18. *Голубенко Едуард Юрійович*, КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА 1710Р
19. *Гончар Валерія Олександрівна*, УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ ЯК ДЕРЖАВИ
20. *Гончаренко Дар'я Віталаївна*, ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ
21. *Горішня Єва*, ГОЛОДОМОР В УКРАЇНІ 1932-1933 РОКІВ
22. *Гудзенко Юлія Олександрівна*, СУД І РОЗПРАВА В ПРАВАХ МАЛОРОСІЙСЬКИХ, 1750
23. *Давид Марія Віталіївна*, ПРИЧИНИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ПІД ПРОВОДОМ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
24. *Данько Микита Володимирович*, ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ УСТАВА НА ВОЛОКИ
25. *Дейнеко Максим Ігорович*, ОСОБЛИВОСТІ УНІВЕРСАЛУ ГЕТЬМАНА К. РОЗУМОВСЬКОГО ПРО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ПЕРЕХОДУ СЕЛЯН ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (22 КВІТНЯ 1760 Р)
26. *Десятерик О.С.*, ЙОГАН БАПТИСТ ШАД І ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК НАШОГО УНІВЕРСИТЕТУ
27. *Дюженик Д. О.*, СУД ПРИСЯЖНИХ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ
28. *Єлькіна О.І.*, МЕХАНІЗМ ВІЙСЬКОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ У СКІФІВ
29. *Житинский Алексей*, КОНСТИТУЦИЯ 3 МАЯ 1791 ГОДА И ЕЁ ЗНАЧЕНИЕ В ИСТОРИИ ПОЛЬШИ

30. *Зазека Артем Богданович*, СТАТУТИ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО: ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ
31. *Зінченко Анна В'ячеславівна*, КОЗАЦЬКІ ПОВСТАННЯ 20-30-Х РОКІВ XVII СТ.: ПРИЧИНИ ПОРАЗКИ ТА ЗНАЧЕННЯ
32. *Зульфугарли Нурай*, ПОРІВНЯННЯ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ ПОЛЬЩІ ТА ЛИТВИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ДО XIX СТ
33. *Іванюк Альона Олександрівна*, РОЗПАД РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?
34. *Іванюра Ігор Станіславович*, РЕФОРМИ ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ КИЇВСЬКОЇ РУСИ
35. *Канєнберг-Сандул Оксана Костянтинівна*, ПРАВОВІ ОСНОВИ ВИКОНАННЯ ВІЙСЬКОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ ТА ПРОХОДЖЕННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ (НЕВІЙСЬКОВОЇ) СЛУЖБИ НІМЕЦЬКИМИ КОЛОНІСТАМИ (СЕРЕДИНА XVIII СТ. – ПЕРША ПОЛОВИНА XIX)
36. *Карацук Юлія Вікторівна*, УКРАЇНСЬКЕ ПРАВО У ЧАСИ ГЕТЬМАНЩИНИ
37. *Кириченко Влада Олегівна*, ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ
38. *Кіфік А.Ю.*, СТАНОВИЩЕ ЖІНКИ В КИЇВСЬКІЙ РУСИ
39. *Ковальов Дмитро Володимирович*, ЗНАЧЕННЯ ГАДЯЦЬКОГО ДОГОВОРУ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ
40. *Кожедуб К.В.*, КУЛЬТУРНА ТА МЕЦЕНАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВАСИЛЯ ТАРНОВСЬКОГО, ТА ЙОГО ВПЛИВ НА КУЛЬТУРУ
41. *Козлова Єлизавета Віталіївна*, ДИНАСТИЧНІ ШЛЮБИ ЯРОСЛАВИЧІВ: ПРОГРЕСИВНА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ЯРОСЛАВА МУДРОГО ЧИ ПІДНЕСЕННЯ ВЛАСНОГО РОДУ?
42. *Колода Катерина Володимирівна*, ЗМІНИ У ДЕРЖАВНОМУ ЛАДІ УКРАЇНИ У ПЕРІОД ДЕСТАЛІНІЗАЦІЇ (СЕРЕДИНА 1950-Х- СЕРЕДИНА 1960-Х РОКІВ)
43. *Корнієнко Вікторія Олександрівна*, ЗНАЧЕННЯ ПРИЙНЯТТЯ НОРМАТИВНО – ПРАВОВИХ АКТІВ ПРО ЦЕНЗУРУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ XVIII – XIX СТОЛІТТЯ.
44. *Корягін Д.В.*, ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕРШОЇ МАЛОРОСІЙСЬКОЇ КОЛЕГІЇ
45. *Кравчук Аліна Сергіївна*, ОСОБЛИВОСТІ ХАРАКТЕРУ НАПОЛЕОНІВСЬКИХ ВОЄН
46. *Кузьменко К. В.*, ВИНИКНЕННЯ І ПОШИРЕННЯ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ
47. *Куліс Ольга Ярославівна*, ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ БИТВИ ПІД ЯРОСЛАВОМ
48. *Куценко Роксолана Віталіївна*, ДЕМОКРАТІЯ ЯК ОСНОВА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
49. *Лапочкін Даніїл Андрійович*, КОЗАЦЬКЕ ЗВИЧАЄВЕ ПРАВО
50. *Мартиненко Каріни*, ДЕРЖАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
51. *Марценюк Всеволод Всеволодович*, ВИНИКНЕННЯ ПРИНЦИПУ ПОЗИТИВНОГО ТАЛПОНУ
52. *Марценюк Всеволод Всеволодович*, ФОРМУВАННЯ ГАЛУЗІ КОСМІЧНОГО ПРАВА У СУЧАСНОСТІ
53. *Марценюк Всеволод Всеволодович*, СИСТЕМА КОРМЛІННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО УПРАВЛІННЯ
54. *Марцинюк Софія Ігорівна*, ВКЛАД ПЕТРА КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО У ХОТИНСЬКУ ВІЙНУ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ДЛЯ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО
55. *Мельниченко Анастасія Ігорівна*, КОДИФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО-РАДЯНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ПЕРІОД НЕПУ (1921-1929 РР.)
56. *Мєлєшев Ілля Сергійович*, ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ УЧАСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ У ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ
57. *Михайлова Марина Іванівна*, РОЗКВІТ ПРАВА КИЇВСЬКОЇ РУСИ
58. *Мукоєєв І.О.*, СТВОРЕННЯ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ ПІД ЧАС ЛЮБЛІНСЬКОЇ УНІЇ

59. *Мхітарян Мане Едвардівна*, СПАДКУВАННЯ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ЗА ЛИТОВСЬКИМИ СТАТУТАМИ
60. *Немеш Кристина Олександрівна*, ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ЖІНКИ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ
61. *Мерник Анастасія, Нечипоренко Софія*, ЗАХИСТ ВІД ГЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ В УКРАЇНІ
62. *Нечипоренко Софія Михайлівна*, ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ – САМОСТІЙНИЙ ДЕРЖАВНИЦЬКИЙ ШЛЯХ
63. *Олєйніков І.В.*, РОЗВИТОК МАЙНОВИХ ВІДНОСИН ПІД ЧАС ПРАВЛІННЯ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
64. *Папакиця Ірина Валеріївна*, МАГДЕБУРЗЬКЕ ПРАВО МІСТА КИСВА
65. *Пиган Станіслав Васильович*, СЕВЕРИН АНТОНІЙ (ЙОСИПОВИЧ) ПОТОЦЬКИЙ І ЙОГО ВПЛИВ НА СТВОРЕННЯ УНІВЕРСИТЕТУ В ХАРКОВІ
66. *Пілішенко Софія Олексіївна*, ГЕНОЦИД КОМУНІСТИЧНОГО РЕЖИМУ ПРОТИ УКРАЇНЦІВ
67. *Плотникова Анна Сергіївна*, ОСНОВНІ РИСИ ТА ПРИНЦИПИ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ В ГЕТЬМАНЩИНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТОЛІТТЯ
68. *Приходько Валерія Сергіївна*, РЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА СРСР ПЕРІОДУ «ЗАСТОЮ» НА ПРИКЛАДІ ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ
69. *Романюк Ольга Сергіївна*, ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМ ЙОСИФА II
70. *Русецький Олександр*, КОДИФІКАЦІЯ ПРАВА ГЕТЬМАНЩИНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ.
71. *Самушія Володимир*, ПРОБЛЕМА РОЗКРИТТЯ ІСТОРИЧНОЇ ДІЙСНОСТІ У ЛІТОПИСАХ НА ПРИКЛАДІ СВЯТОПОЛКА
72. *Синявіна Марина*, БОСПОРСЬКЕ ЦАРСТВО
73. *Сиротенко Яна Вікторівна*, БІЙ ПІД КРУТАМИ
74. *Сівець А.С.*, «ВІЧНИЙ МИР» 1686 Р. ТА ЙОГО НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ
75. *Сніжко Марія Іванівна*, ПРИВІЛЕЇ ПЕРШОЇ МАЛОРОСІЙСЬКОЇ КОЛЕГІЇ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В 18 СТ.
76. *Степанова Дарія*, ОСНОВНІ РИСИ ПРАВА ПЕРІОДУ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1648-1654 РОКІВ
77. *Сулименко Дар'я Сергіївна*, КЛОНУВАННЯ ТА ПРАВО
78. *Сулименко Дар'я Сергіївна*, ЗНАЧЕННЯ РЕЛІГІЙНОЇ РЕФОРМИ ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО ДЛЯ ТОГОЧАСНОГО ТА СУЧАСНОГО СВІТІВ
79. *Суський Кирило Олегович*, ФЕНОМЕН ОПРИШКІВСЬКОГО РУХУ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ПІД ПРОВОДОМ ОЛЕКСИ ДОВБУША
80. *Таранов М. А.*, ПЕРША КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СУЧАСНЕ ПРАВО
81. *Тризна Г. Д.*, БЕРЕЗНЕВІ СТАТТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ІНКОРПОРАЦІЮ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ
82. *Трубчанінова Аліна Сергіївна*, ПРАВОБЕРЕЖНА УКРАЇНА ЧАСІВ РУЇНИ
83. *Фоменко Валерія Сергіївна*, ЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА ДЛЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ
84. *Футала Ольга Андріївна*, ДІЯЛЬНІСТЬ ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО
85. *Храпська Анастасія Олександрівна*, ДЖЕРЕЛА ПРАВА КИЇВСЬКОЇ РУСІ
86. *Худик Василиса Геннадіївна*, ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ
87. *Циганок Б.А.*, ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 17 СТ.
88. *Чабан Еліна Володимирівна*, ДЖЕРЕЛА ПРАВА КИЇВСЬКОЇ РУСІ
89. *Чорна А.Р.*, ДЕРЖАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЕЛИКОГО КИЇВСЬКОГО КНЯЗЯ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
90. *Шевченко Ірина Анатоліївна*, ОСОБЛИВОСТІ ГЛУХІВСЬКИХ СТАТЕЙ 1669 Р.
91. *Шевченко Д. В.*, ЗАСТОСУВАННЯ ШЛЮБНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

92. *Шкурська Ілона Сергіївна*, УТВОРЕННЯ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ПІД ЧАС БЕРЕСТЕЙСЬКОЇ УНІЇ 1596 РОКУ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ
93. *Шмига Вікторія Олександрівна*, РОЗВИТОК ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСИ
94. *Явтушенко Олексій Вадимович*, ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРАВА В УКРАЇНІ ПІСЛЯ ПРОГОЛОШЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ 1996 РОКУ
95. *Юр'єв Євген Дмитрович*, ІСТОРИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА БУЛІНГУ

Секція Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право;

1. *Абдуллаєва Кароліна Вагіфівна*, ДО ПИТАННЯ ВИМОГ, ЩО ВИСУВАЮТЬСЯ ДО ОСІБ ПРИ ВСТУПІ НА ДЕРЖАВНУ СЛУЖБУ
2. *Боковикова Є.О.*, АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ
3. *Бугайчук Костянтин Леонідович*, ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ПИТАНЬ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ ТА ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД
4. *Макаренко Наталія Анатоліївна*, ПОЗАПЛАНОВІ ПЕРЕВІРКИ ПОДАТКОВИМИ ОРГАНАМИ В ПЕРІОД ОГОЛОШЕНОГО КАРАНТИНУ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ
5. *Морозов Ярослав Ігорович*, ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАКОРДОННИМИ СПРАВАМИ ЯК ОСОБЛИВОГО ВИДУ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
6. *Солдатенко Ю.О.*, ЩОДО ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПОДАТКОВОЇ АМНІСТІЇ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ
7. *Якименко Євгенія Романівна*, ОКРЕМІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ

Секція Господарське право, господарсько-процесуальне право;

1. *Ковтик Ольга Сергіївна*, ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ В УКРАЇНІ ТА В ІНШИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ
2. *Мельниченко Владислав Сергійович*, ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІДПОВІДНО ДО ГАТТ/СОТ

Секція Конституційне право; муніципальне право;

1. *Дроздик Олександр Анатолійович*, ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ ПРАВ
2. *Контарьова Тетяна Іванівна*, СОМАТИЧНІ ПРАВА КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРАВ ЖІНОК: ПРОБЛЕМА ЗДІЙСНЕННЯ АБОРТІВ
3. *Курчевьонук Ганна Євгенівна*, ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОБОВ'ЯЗКУ УЧАСІ У ВИБОРАХ
4. *Лаптева Ірина Віталіївна*, СПІВВІДНОШЕННЯ СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ ТА ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ
5. *Маркобок Р.М.*, ОБОВ'ЯЗОК НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ
6. *Науменко Єлизавета Віталіївна*, «ПРАВО НА СМЕРТЬ» В КОНТЕКСТІ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
7. *Фадєєва Дарія Сергіївна*, МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Секція Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право;

1. *Волчкова Майя Ігорівна*, СТАТЕВА СВОБОДА ТА СТАТЕВА НЕДОТОРКАНИСТЬ ОСОБИ: СТАН КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ
2. *Колодяжна Маріанна Юріївна*, ДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІШАНУ ФОРМУ ВИНИ

3. *Кукуріло Д.О., ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ*
4. *Маленко Владислав Віталійович, ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ ВВЕДЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ*
5. *Мачух Д. І., ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ*
6. *Мельниченко Владислав Сергійович, КВАЛІФІКАЦІЯ ПОСОБНИЦТВА У ЗЛОВЖИВАННІ ПОВНОВАЖЕННЯМИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ПРИВАТНОГО ПРАВА НЕЗАЛЕЖНО ВІД ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ФОРМИ*
7. *Правник Світлана Олексіївна, СМЕРТНА КАРА І ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ЕВОЛЮЦІЯ ПОКАРАНЬ*
8. *Романчук Альбіна Олександрівна, СИСТЕМА КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ*
9. *Удяньська Катерина Владиславівна, НЕНАЛЕЖНІ УМОВИ ТРИМАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ОСІБ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ*
10. *Лацько Анна Віталіївна, ПОРУШЕННЯ ТАЄМНИЦІ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ В УКРАЇНІ*

Секція Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність;

1. *Вапнярчук Богдан В'ячеславович, ВІДЕОКОНФЕРЕНЦВ'ЯЗОК ТА ЙОГО МІСЦЕ В СУЧАСНОМУ СУДОЧИНСТВІ*
2. *Данилюк Олександр, РОЛЬ МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ*
3. *Драган Марія, СПЕЦИФІКА СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД*
4. *Єременко Єлизавета Володимирівна, ІНСТИТУТ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ*
5. *Корнієнко Ангеліна Юріївна, ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІНУ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ*
6. *Краснянська Дар'я Олегівна, ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ЩОДО АДВОКАТІВ*
7. *Крет Галина Романівна, ВИМОГИ ДО СИСТЕМИ ДОКАЗІВ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ДЛЯ УХВАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ, ЯК ОСНОВА ДЛЯ ВИОКРЕМЛЕННЯ СТАНДАРТІВ ЇХ ДОСТАТНОСТІ*
8. *Крікорова Елен, ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ*
9. *Лейба Олена Анатоліївна, СУТНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА НЕДОТОРКАННІСТЬ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ*
10. *Макаренко Наталія, ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МОНІТОРИНГУ БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ ЯК НЕГЛАСНОЇ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ*
11. *Мачух Д. І., ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ У ЖИТЛІ ЧИ ІНШОМУ ВОЛОДІННІ*
12. *Мельник Максим, ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ*
13. *Прасол Влада Ігорівна, ПРИНЦИП ГЛАСНОСТІ І ВІДКРИТОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ*
14. *Сверзоленко Діана, ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ*

Секція Міжнародне право; Філософія права;

1. *Алгаш Валентина Вікторівна*, «ПРАВО ЛЮДИНИ НА СМЕРТЬ» В АСПЕКТІ ЗМІСТУ ГАРАНТОВАНОГО СКІП ПРАВА НА ЖИТТЯ
2. *Амосов Олександр Русланович*, ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ СУДАМИ УКРАЇНИ
3. *Бакланова Олена Володимирівна*, РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ЖИТЛА: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ
4. *Гриценко Микола Олегович*, ВИЧЕРПАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ЯК КРИТЕРІЙ ПРИЙНЯТНОСТІ ЗАЯВ ЄСПЛ
5. *Давиденко Дар'я Володимирівна*, ПІЛОТНІ РІШЕННЯ ЄСПЛ: ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ
6. *Кривченко Тетяна Василівна*, ТРИВАЛІСТЬ СУДОВИХ ПРОЦЕДУР У КОНТЕКСТІ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД
7. *Михайлишина Ганна Володимирівна*, ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОГО ЗМІСТУ ЗАБОРОНИ ПРИМУСОВОЇ ПРАЦІ ЗА КОНВЕНЦІЄЮ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ
8. *Yaroslav Morozov*, THE RESPONSIBILITIES OF LEGAL PROFESSIONALS VIS-À-VIS SOCIETY
9. *Начос Роман Ростиславович*, ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ВІРОСПОВІДАННЯ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ
10. *Санакоєв Костянтин Романович*, КОНЦЕПЦІЯ СВОБОДИ РОЗСУДУ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
11. *Скиба Софія Сергіївна*, НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДДІВ ЯК ОДНА ІЗ КЛЮЧОВИХ СКЛАДОВИХ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД У КОНТЕКСТІ П.1 СТ.6 КЗПЛ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ
12. *Сластьон Аліна Володимирівна*, МЕЖІ ДОПУСТИМОЇ КРИТИКИ АДВОКАТОМ СУДУ В КОНТЕКСТІ СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ
13. *Спасьон Катерина Юріївна*, ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ
14. *Тібілашвілі Вероніка Отарієвна*, МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 15 ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ
15. *Чепур Вікторія Олександрівна*, РОЗУМНИЙ СТРОК СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВИ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Секція Судоустрій; прокуратура та адвокатура;

1. *Михайлишина Ганна Володимирівна*, ПІДСТАВИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТА ЗА ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ ЧЕСНОСТІ ТА ДОБРОПОРЯДНОСТІ РЕПУТАЦІЇ АДВОКАТА
2. *Романюк Владислав Володимирович*, ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 15 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19
3. *Шпак Ю.Б.*, ГЕНДЕРНИЙ ДИСБАЛАНС В АДВОКАТУРІ ТА ЙОГО ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ

Секція Трудове право; право соціального забезпечення;

1. *Маленко Владислав Віталійович*, СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПРАВА
2. *Фадєєва Дарія Сергіївна*, ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТУ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Секція Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право;

1. *Бугай Ю. Р.*, ЗЛОВЖИВАННЯ ЦИВІЛЬНИМИ ПРАВАМИ
2. *Бурдай Юрій Юрійович*, ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ЛІЗИНГОВИХ ВІДНОСИН ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ДЕЯКИХ КРАЇН ЄВРОПИ
3. *Квіт Наталія Михайлівна*, ВІДКЛАДЕНЕ БАТЬКІВСТВО/МАТЕРИНСТВО ЯК МЕТА УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ ПЕРСОНАЛЬНОГО ЗБЕРІГАННЯ РЕПРОДУКТИВНИХ БІОЛОГІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ
4. *Контарьова Тетяна Іванівна*, ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ОБ'ЄКТИ НЕЗАВЕРШЕНОГО БУДІВНИЦТВА, НЕ ПРИЙНЯТІ ДО ЕСПЛУАТАЦІЇ
5. *Курчевьонюк Ганна Євгенівна*, ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ДОКТРИНИ ЗАБОРОНИ СУПЕРЕЧЛИВОЇ ПОВЕДІНКИ
6. *Лукань Марія Олександрівна*, ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ІНТЕРНЕТІ НА РІВНІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ
7. *Маркобюк Р.М.*, ПРЕДСТАВНИЦТВО ЗА ДОВІРЕНІСТЮ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ
8. *Мельник Ірина*, ЗАКОНОДАВСТВО ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ
9. *Перепелиця Марія Борисівна*, ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ
10. *Поліщук Данііл Ігорович*, ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ
11. *Потапова Лоліта Віталіївна*, ПІДСТАВИ ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНОСТІ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ: ЩОДОАСПЕКТУ НАДЗВИЧАЙНО НЕВИГІДНОГО МАТЕРІАЛЬНОГО СТАНОВИЩА ОДНОГО ІЗ ПОДРУЖЖЯ
12. *Промський Євгеній Сергійович*, МЕД-АРБ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ
13. *Ружинська Анастасія Павлівна*, ОСОБЛИВОСТІ ВІДМОВИ ВІД ПРАВА ВЛАСНОСТІ
14. *Скрипник Юлія Олександрівна*, ЗАПОВІТ ПОДРУЖЖЯ: СУТНІСТЬ, ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ
15. *Фетісова Юлія Олегівна*, ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ПРИ ПРИДБАННІ ТОВАРУ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ
16. *Чистякова Олена Олегівна*, СУДОВЕ РІШЕННЯ ЯК ПІДСТАВА ВИНИКНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ
17. *Шарапова Валерія Віталіївна*, ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ